

Remete FARKAS LÁSZLÓ

ÁLLANDÓ, MINDENNAPOS KALENDÁRIUM

„Régies magyar kalendárium” könyvsorozat V. kötet

Nagy-magyarországi, állandó dátumú, jeles- és köznapok életkép-szerű leírása.
Napi munkálatok és hagyományok, szokások és viselkedések, hiedelmek és babonák.
Régi kalendáriumok és feljegyzések, néprajzi és saját gyűjtések felhasználásával.

Ünnepnapok, hétköznapok,
Dologtiltok, szorgos napok.
Lyukasztók és kötők-oldók,
Időjárás-, termő-jóslók.

Jeles napok, dolgos napok.
Vigadozók vagy zárt napok.
Ültetésre, elvetésre,
Szüretre és begyűjtésre.

Napokból van gonoszjáró,
Születésnap, halott váró.
Hálaadó áldozásra,
Maskarázó háritásra.

Minden napnak saját szentje,
Hittel elvárt napirendje.
Csíziókkal, regulákkal,
Szokásokkal, legendákkal.

E napokat egybe gyűjtve,
Kalendáriumba fűzve,
Egész évet mind kiadja,
Érdeklődőt tanítgatja.

Babonákat benne hagyva,
Somolygásra okot adva.
Hagyományok megőrződnek,
Szokások sem felejtődnek.

KÉZIRAT

Budapest, 2018.

TARTALOMJEGYZÉK

BEVEZETÉS.....	3
Napok és védőszentek.....	3
Naptári utalások.....	3
Égi jelenségek.....	3
Napok jellege.....	3
Napok leírása.....	4
Jeles napok.....	4
Időszakok és ünnepekörök.....	4
RÉGI MAGYAR KALENDÁRIUM NAPJAI.....	5
VIGASSÁG IDEJE.....	5
KARÁCSONYI ÜNNEPKÖR.....	5
JANUÁR.....	10
NAGYFARSANGI ÜNNEPKÖR.....	13
FAVÁGÁS IDEJE.....	14
FEBRUÁR.....	24
NAGYBÖJTI ÜNNEPKÖR.....	26
TALAJ MŰVELÉS IDEJE.....	29
VETÉS IDEJE.....	33
MÁRCIUS.....	34
HÚSVÉTI ÜNNEPKÖR.....	39
TAVASZI ÜNNEPKÖR.....	40
OLTÁS-DUGGATÁS IDEJE.....	43
ÁPRILIS.....	45
VETEMÉNYEZÉS-LEGELTETÉS IDEJE.....	52
MÁJUS.....	55
PÜNKÖSDI ÜNNEPKÖR.....	55
JÚNIUS.....	65
SZÉNAGYÚJTÁS IDEJE.....	65
NYÁRKÖZÉPI ÜNNEPKÖR.....	69
ARATÁS IDEJE.....	73
JÚLIUS.....	74
TARLÓVETÉS IDEJE.....	77
AUGUSZTUS.....	84
BETAKARÍTÁS IDEJE.....	91
SZEPTEMBER.....	95
SZÜRET, ŐSZI VETÉS IDEJE.....	102
KISFARSANG ÜNNEPKÖRE.....	104
OKTÓBER.....	105
BEHAJTÁS IDEJE.....	112
NOVEMBER.....	114
TARTALÉKOLÁS IDEJE.....	116
NYUGOVÁS IDEJE.....	123
DECEMBER.....	125
BEZÁRKÓZÁS IDEJE.....	125
TÉLKEZDŐ ÜNNEPKÖR.....	126
PIHENTETÉS IDEJE.....	128
FOLYTATÁS A MÁSODIK KÖTETBEN.....	135

BEVEZETÉS

E kötet, a „Régi magyar kalendárium” könyvsorozat prózai folytatása. Míg az előző kötetek népköltési ihletésű vers-gyűjtemények, addig e gyűjtemény főleg a naptári napok általánosabb leírására törekszik. Eltérően a néprajzi szakirodalmaktól, nem a „mikor-hol” részletekre fókuszál, hanem az adott nap sajátos hangulatát kívánja bemutatni. Ily módon érzékeltetve a napi elfoglaltságok és elvárások kapcsolódását, szokások és hagyományok folyamatosságát. E kalendárium igyekezett a legősibbnak tűnő szokásokat és néphagyományokat megismertetni. Lehetőleg mellőzve a vallások okozta „alakításokat” és idegen hagyományok honosításait.

Napok és védőszenetek

A napok leírásánál azok védő-szentjeit fontos megemlíti, mert a régi kalendáriumokban e nevekkel azonosították a naptári napokat. De a jelzett védő-szenetek köre sem volt „kőbe vésett”, mivel akár évenként is változhattak. Ezért, csak azok kerültek beemelésre, amelyekhez esemény, mondás, regula vagy jóslás kapcsolódott. Lehetőleg azok, amelyek az utóbbi néhány száz év kalendáriumaiban bennmaradtak. Mert, az egyházi naptárakban is előfordult a szentek neveinek cserélgetése, emléknapjaik tologatása, régiek elhagyása és újakkal pótlása. Nem véletlen, hogy egy mai átlag-olvasónak már az 1915. évi Kincses Kalendárium is sok meglepetéssel szolgálhat. Mert a hét napjaihoz kötött akkori nevek sokasága, igencsak idegen hangzásúnak vagy ismeretlennek tűnnének mai naptárak névsorához képest. Egy XVII. századi régi kalendárium nap-neveinek döntő hányadát pedig „nem is tudnánk hová tenni”.

Naptári utalások

A napok besorolásának és lényegük megértését segíti néhány pontosítás. Úgy mint: utalás a nap egykori helyére a régi naptári besorolásokban, a hónap- vagy időszak-váltásokra. Ezek, jól érzékeltetik a korabeli kalendáriumok és a mai naptárak közötti lényegi különbségeket.

Égi jelenségek

Az így összeállított kalendárium igyekszik némely jelentősebb „égi jelenéseket” is megemlíteni. Olyanokat, amelyek a régieket segítették az időszakok vagy irányok meghatározásában, emlékezni őket az esedékes foglalatosságokra, rítusokra vagy csak utalni az időszakok változására. A nap-leírások többsége a XX. század első felében elterjedt szokásokra alapozódnak. Kiegészítve a még ismert élő, közép- és újkori hagyományokkal. „Nem állítva szembe” a vallási vagy nemzetiségi eltéréseket, hagyományok és jövevény-szokások különbözőségeit. Hanem törekedve a közösségeket összetartó hasonlóságok bemutatására.

Napok jellege

A kalendáriumi dátum esetében célszerű érzékeltetni az adott nap sajátosságát, jelentőségét. A napok általában vagy *ünnep-*, vagy *dolgos napok*. Esetleg *fél-ünnep*, amikor egyes munkatevékenységek is megengedettek. A nap lehetett részben *dologtiltó*, amikor egyes munkálatokat tiltottak. De lehetett *elrendelő* is, amikor valamely tevékenységet szinte kötelezően elvártak. *Zárt* napokra jellemző volt a bezárkózás és a látogatók elutasítása. Míg a *közösségi* vagy *vendég-váró* napok éppen a nyitottságukkal és vendéglátásukkal tűntek ki. A *termő napok* rendszerint valamilyen gyümölcsöző munkálatokra utalnak, míg az *üres napok* inkább a végzett tevékenység eredménytelenségére vagy feleslegességre.

A *baljós* napok valamilyen veszélyt, míg a *szerencsés* napok váratlan örömteli vagy hasznos eredményt sejtettek. A *rontó* napok sikertelenségre vagy ártó hatásra utalhattak. Míg a *rontás-űző* napok, ezek elhárítását segíthetik. A *jósló* napok jóslásra alkalmasak vagy lehetőségre utalnak. A *jelző* napok, pedig valamilyen jelenségből próbálnak következtetni egy későbbi eseményre, vagy feltételezett (logikai vagy tapasztalati) következményre utalni. Ezek főleg az időjárásra és a termékenységre utalhatnak.

Emellett, a naptárak még tele voltak *vásár*-, *lakodalmás*-, *böjtös*- és egyéb napokkal, gyakran utalva az elvégzendő munkára (például: szántó-, arató-, kaszáló-, szüreti- stb. napok). Természetesen, egy-egy nap nemcsak egyféle jellemzővel bírhatott, hiszen több tevékenység is történhetett egyszerre vagy egymást követően.

Napok leírása

A nap-leírások többnyire az aktuális vagy javasolt munkálatokra mutatnak. De helyeként utalnak bizonyos regékre, legendákra vagy hiedelmekre. Amelyek, meseszerű jellegük ellenére (véltetően) az ősi hiedelem-világok maradványai lehetnek. Azoké az „ősvallásoké”, amelyek szertartás- és szokás-szilánkjai részben megőrződtek az egykori mindennapi életben, vagy a jeles napok ünnepléseinkben. Amelyek, esetenként meglepően hasonlóak más népek egykori hagyományaihoz és népszokásaihoz. Mindezek azt sejtethetik, hogy az egykor szomszédos népek között sokkal erősebb és szorosabb kapcsolatok lehetnek, mint ahogy az iskolai történelem-könyvekből tanultattuk, köznapi életben tapasztalhattuk vagy sejtettük.

Jeles napok

A **vastagon** kiemelt dátumok egykor piros betűs ünnepnapoknak számítottak. Olyanoknak, amelyek napokon nem dolgoztak, hanem az ünnep lényegére és a szokások megtartására irányultak. Ezek többsége már nem számít ünnepnek, sőt még a naphoz kapcsolódó szentek nevei vagy ünnep alkalmá és lefolyása is furcsának tűnhet, mai szemmel.

A *dőlt betűvel* kiemelt dátumok olyan - nem piros betűs - jeles napok, amelyekhez valamilyen hiedelem, tanács vagy megkötés kapcsolódott. Olyanok, amelyek eligazításul szolgáltak korabeli gazdasági és társadalmi életben, meghatározták az adott nap folyását.

Időszakok és ünnepkörök

A régi kalendáriumokban általában két elv szerint csoportosították a napokat. Mivel két különböző elvi csoportosításról van szó, így magától értetődő, hogy ezen időszakok egymásba fonódhatnak. Az *ünnepköri csoportosítás*, az összetartozó és egymáshoz kapcsolódó közösségi ünnepléseket fogta egy csokorba. Úgy, hogy azok illeszkedjenek a hagyományokhoz, szokásokhoz és a hitvilágukhoz. Az *időszakos csoportosítás*: az az egymás után következő napsort foglalta magába, amely az éppen esedékes legfontosabb termelő munka levégzésére irányultak. Úgy, hogy az időszak illeszkedjen a természet rendjéhez, és a mezőgazdasági és állattenyésztési idény-jellegű munkálatokhoz. Most, lássuk a lényegét!

RÉGI MAGYAR KALENDÁRIUM NAPJAI

Az egymást követő hasonló kiadású régi kalendáriumok sajátossága, hogy egy részük szinte szó szerint megegyezik. Más részük - vagyis az időpontjaikban változó ünnepek - pedig aktualizálva kerültek be a naptárba. Ezért, a könnyebb átláthatóság érdekében, e kötet csak az *állandó dátumú nap-események* leírására törekszik. Az évenként *változó dátumú nap-események* leírását majd a második kötet tartalmazza. Olyanokat, mint például: a hét napjai, nagyfarsangi és nagyböjti események, húsvéti és pünkösdünnepkör, stb.

E kalendárium a Nagykarácsony (dec. 25.) napjával kezdődő és a következő Nagykarácsony kezdetéig (vigíliájáig, vagyis dec. 24-ig) tartó időszakot öleli fel. Nem véletlenül, hiszen egykor az év Nagykarácsonykor kezdődött, ezen elvre épült év szokás-rendszere. E tény egyértelműen kiviláglik a napok-időszakok sorrendjéből, hagyományok egymásra épüléséből, illeszkedve a regék és legendák köréhez. Íme, egy állandó dátumú naptár-kísérlet, amely igyekszik egy sorba rendezni az év napjait, a mai (pontosabban az 1593-tól szokássá váló) naptári rend szerint. Ugyanakkor, a napok leírásai - elsősorban - a XIX. század utolsó harmada és XX. század első harmada közötti hagyományokra építkeznek. Mivel, ezen időszak gyűjtései a leggazdagabbak.

VIGASSÁG IDEJE

KARÁCSONYI ÜNNEPKÖR

December 25.-től január 5-ig tartó, 12 napos időszak. Amelyben, a legelső nap volt a régi számítású Újév kezdőnapja. Majd ezt követte a 12 napos regös-idő. Mindebből az is kiviláglik, hogy régen (még az 1592-es naptár-reform előtt), Karácsony hava nem december 1.-én, hanem feltehetően Nagykarácsony¹ körül kezdődhetett. Ez az ünnepkör magába foglalta a naptár-módosítás utáni újévi, vagyis a Kiskarácsonyi vigasságokat is.

DECEMBER 25.

Kalendárium szerint: ANASZTÁZIA², EUGÉNIA³ napja

Régi naptár szerint: Újév napja (talán nem számított egyik hónaphoz sem). Ünnepek.

Napjárás: Legalacsonyabb Nap-járás, Dél-irányú delelés és leghosszabb árnyék.

Jellege: Régi évkezdő ünnep⁴; dologtiltó, jósló és termékenység-varázsló nap.

Népies megnevezés: NAGYKARÁCSONY KARÁCSONYÜNNEPE.

¹ A Kárpát-medencei „karácsonyi” népszokások feltehetően ősi, közép-kelet európai, téli napfordulói rítusok maradványai lehetnek. Erre utal a környező népegek szokásainak nagyfokú hasonlósága. Valamint az is, hogy a Karácsony kifejezés megtalálható a környező népeknél is, úgymint: Korocsun (ósláv, belorusz, orosz), Karacsun (ukrán, orosz), Kerecsun, Krechun (ruszin). Valamint: Kracsun (macedon), Kračun (cseh, szlovák, szerb), Karacson, Kracson (bolgár), Cračiu (román), Karatün (kírgíz, kazah), Karatön (baskír, tatár). Amely, eredetileg a téli időszak legsötétebb éjjelére (téli napforduló sötétjére) utalt. Jelentése: fekete éjjel, fekete erő, alvilág ura. Nem szláv eredetű szó (náluk is régebbi átvétel), korábbi közép-kelet európai a népességtől eredhet. Erre utalhat, hogy a környező országok (nem keresztény) szokásai és babonái igencsak hasonlatosak.

² Sirmiumi Szent Anastasia vértanú (+304)

³ Római Szent Eugenia szerzetesnő, vértanú (+258)

⁴ A XVI. század végéig a Kárpát-medencében az újév kezdőnapja (Stilus nativitatis).

Amikor az éjféλι harang megszólalt, kitört a vidámság⁵. Kezdődhetett a bűbáj, varázslás és a jóslás. Aki ekkor felállt az általa már elkészített Luca-székére, megláthatta a boszorkányt. A karácsonyi asztról összegyűjtött morzsát a tyúkok elé szórták, hogy mihamarabb tojjanak. A böjti étel maradékát (kivéve a kenyeret), a disznók kapták, hogy hízzanak. Az asztal alól összeszedett szénát a tehenek kapták, hogy jól tejeljenek. A takarmányba „vasat” (villát, szecskavágót) dugtak, hogy a tehén hasznát (tejét, borját) „el ne vihessék”. A házastársak e napon nem feküdtek egy ágyba, nehogy a szalonna „szórférges legyen”. A leányok szerelemért jóstak, oldottak és kötöttek. Az asszonyok viaszt öntöttek, hogy kitudakolják a jövőt. A Luca napi hagyma-naptár és a Borbála-ág rügyeiből megtudhatták: milyen idő lesz jövőre. Az első két éjszakai óra ideális volt a kincskeresésre, és az állatok beszélgetésének kihallgatására. A csillagok állásából és a szél irányából következtettek a jövő évi időjárásra és termésre.

Eközben, a házban újra terítettek. Mivel a karácsony böjtje véget ért, végre szabadon ehetek ihattak. Jöhetett, az András (nov. 30.) vagy Tamás-napi (dec. 21.) vágásból származó disznótoros, töltött káposzta, kocsonya. Néhol a sült baromfi, esetleg hal- vagy vadfélék is. Hozzá a hájas pogácsa, zsíros lángos és a húsos béles, diós vagy mákos kalács. Mindezt borral, házi sörfélével vagy kompót levével. Többnyire azoknak, akik esti-böjti asztalt is körbeülték.

Néhol a férfiak és a maskarába (kecskének, bikának, szarvasnak, medvének vagy farkasnak) öltözött legények, leányok kíséretével felkerekedtek. Fáklyákkal és feldíszített botokkal, énekelve-zajongva körbejárták a szomszéd házakat. Az udvarokon köszöntötték a gazdát, a maskarások viccelődtek- ijesztgettek, majd egy pohár áldomás után tovább mentek. De mielőtt a hajnali elérkezett, mindenki visszatért az otthonába. Ugyanis, napkeltétől beköszöntött a nyugalom időszaka. A kapukat bezárták, vendégeket és köszöntőket nem fogadtak. E napon tilos volt dolgozni. A sütés, mosás és szárítás: halált hozhatott a házra, dögvészt a marhákra. Sőt még a szemetet sem szabadott a házból kivinni, nehogy a szerencse is kikerüljön. Ez a nap, a lustálkodás és a kerítésen-házon belüli családi szórakozás napja.

Némely vidékeken⁶, ahol még nem tartották Karácsony ünnepét, pirkadatkor kimentek a felkelő Napot köszönteni⁷. Napnyugta után pedig tüzet gyújtottak, hogy segítsenek növelni a korán nyugvó Nap fényét. Szokásban volt, hogy az e napra süttött kenyérré keresztet metszettek (vagy tésztából kiformált keresztet illesztettek). Úgy tartották, hogy ha e napon verőfényes az idő, akkor az ő ortodox karácsonyukkor (Vízkeresztkor, jan. 7-én) is hasonlóan szép napos, de fagyos idő lesz. Úgy tartották, hogyha az ekkor vágott cseresznyefa-ág az ő karácsonyukra kivirágzik (kirügyezik), akkor jó termés várható nyárra-őszre. Többfelé ekkor megkopogtatták a gyümölcsfák oldalát, hogy jó termést adjon jövőre. E nap dologtiltó volt a felnőttek számára. Vagyis, ahol a Julián naptár szerinti ortodox szabályokhoz igazodtak, ott nem ekkor tartották Karácsony ünnepét. Ez az ottani SZPIRIDION nap, szokásaiban (XX. század elején) leginkább a Luca nap előestéjéhez hasonlítható (dec. 12.).

Egyes helyi faluközösségekben, pedig a Nagykarácsony ünnepe egészen Kiskarácsonyig tartott, egyes munkálatok tiltása mellett. Némely vallásúak úgy tartották, hogy e nap kezdő éjjelén született Jézus Krisztus. Más hitűek szerint a Nap ilyenkor újjászületik, és győzedel-

⁵ Megjegyzendő, hogy a téli napfordulót 1700 évvel (i.sz. 325-ig) ezelőtt még dec. 24-25-én ünnepelték. Ez a kifejezés az említett népeknél a karácsony előtti sötét estét (szentestét, böjtvéget) is jelenti. Amelyet vigalmi idő (Koleda, Colinda) követ. Ezt vélekedést igazolja az Első Novgorodi Krónika 1143. évi bejegyzése, amely a téli napforduló idejét „Korocsun” megnevezéssel említi.

⁶ A Julián-naptárt használó ortodox keresztényeknél egykori jeles nap: Szpiridon.

⁷ E naptól kezdve egyre későbbre toódik a naplemente. Az 1582. október 4-én életbe lépő naptár-reform idején erre a napra esett a téli napforduló ideje. E régi szokások őrződhetnek meg a népi-ortodox hitvilágban.

meskedik a sötét és gonosz erők felett. Úgy is regélték, hogy e napon az Ég Ura és a Föld Boldogasszonya újra fordítja a természet kerekét, újévet és új lehetőségeket adva a világnak, az embereknek.

DECEMBER 26.

Kalendárium szerint: ISTVÁN⁸, MÁRIA⁹ napja

Régi naptár szerint: Tél havának kezdete. Regös hét 1. napja. Ünnepe.

Jellege: Ősi egészség- és termés-varázsló, időjós nap.

Népies megnevezés: NAGYKARÁCSONY MÁSODJA.

Nagykarácsony utáni 1. nap, amely időjárása megmutatta, hogy mire számíthatnak jövő év 1. hónapjában. Ha enyhe az idő, azt majd január fagyja bepótolja. Ha fagyos és havas, akkor az erős januári fagy el is maradhat. Aznapi napsütés rossz termést, de zúzmarája jó makktermést jósolt.

E napon tilos volt a kenyérsütés, a mosás, vasalás és fonás. Összesöpörték a szemetet és kihordták a házból és egy gödörbe szórták. A fahamut is összegyűjtötték, mert abból jó lúg és szappan főzhető. Morzsát odaadták a tyúkoknak, hogy jól tojjanak. Ezután kezdődött a beköszöntés, házjárás (koledálás) és az összeéneklés. Nappal a legények járták a falut, köcsög-dudával és csörgős botokkal zajongva, vagy hangszereken muzsikálva. Lányos házakba beköszöntek, leányokat és legényeket össze-énekeltek, háziaknak jó szerencsét és gazdagságot kívántak. Amiért, a karácsonyi asztalról kóstolót kaptak, gazdával pedig áldomást ittak. Egyes településeken a gazdák és legényeik e napon megjáratták lovakat. Máshol (ha az idő engedte) lovon vagy szánon bejárták a határt és a rokonságot. Középkorban még sólymot is röptettek.

Napnyugta után (néhol már előző nap estétől) egészen „Vízkeresztig”, tudós öregek járták a házakat, régi öltözetben „regölni”. Legendákat és regéket, mondákat és meséket verseltek-kántáltak, régi hangszerekkel (dobbal, csörgővel, húros pengetővel) kísérve. Néhol „szarvasos” vagy „kecskés” maskarák kíséretében. E régi szokást váltotta fel a keresztény „betlehemezés”.

Némely vidéken¹⁰, Karácsony előtti időjós napnak tartották. Ott is úgy hitték, hogy a most kezdődő 12 nap megmutatja, hogy milyen idő lesz a következő év hónapjaiban. Vagyis, ez a nap már a következő év januári időjárására mutatott. Arrafelé boszorkányos napnak is minősült. Ezért, napnyugtával, egy-egy seprűt állítottak keresztbe az ajtóknál, hogy a házba gonosz erő vagy lélek be ne juthasson. Mindezek a szokások igencsak hasonlítanak a 13 nappal előbbi Luca-nap szokásaihoz. Ez jól érzékelteti az ortodox naptár 13 napos késését.

DECEMBER 27.

Kalendárium szerint: JÁNOS¹¹, TEODOR¹² napja.

Régi naptár szerint: Regös hét 2. napja.

Jellege: Régen ünnepe¹³. Később néhol fél-ünnepe, némi tiltással. Időjós nap.

Népies megnevezés: NAGYKARÁCSONY HARMADJA

⁸ Szent István vértanú (+36) és Szent István magyar király (+1038).

⁹ Szűz Mária, Jézus szülőanyja (+1szd)

¹⁰ Ortodox keresztényeknél egykori jeles nap: Eusztrát, Evsztarij.

¹¹ Szent János apostol (+100k).

¹² Konstantinápolyi Szent Teodor, püspök (+686)

¹³ Többfelé ezt a napot Nagykarácsony 3. napjának tekintették.

Nagykarácsony utáni 2. nap, amely utal arra, hogy milyen idő lesz jövő év 2. hónapjában. Ha enyhe az idő, a február még hideg-havas lehet. Ha fagyos és havas lesz e napon, akkor a februári fagy gyorsan elmúlhat, a nap is gyakran kisüthet.

Többfelé a névnapos-látogatás és borkezelés ideje. Az újbort átfejtették, az óborokból teli hordókat töltöttek. A „modern újév” (dec. 31. - jan. 1.) köszöntésére szánt borokat palackba fejtették. A lefejtett borok törkölyét és seprőjét összegyűjtötték, (akárcsak a vörös- vagy rámpás-borok cefróját), hogy abból másodbort készítsenek. E napon nem főztek-sütöttek, hanem a karácsonyi maradékot fogyasztották el. Korán keltek, házat és udvart kitakarították, szemetet kihordták és elásták, elvégezték az ünnep utáni nagymosást. A regösök is e napon, főleg a Jánosok és Istvánok házait keresték fel, köszöntőkkel kiegészítve regösénekeiket.

Istvánokat és Jánosokat csak jó óborral illetet köszönteni. Kalotaszeg környékén már pirkadat előtt (gyakran éjfél tájt, az István- és János-nap váltásakor) illetet az ilyen nevű rokonokat és komákat egyszerre köszönteni. Nem lehet véletlen, hogy az István- és János-napi köszöntők szövege is (a név kivételével) szinte megegyezett. Néhol úgy tartották: „téli János (dec. 27.) ha fagyos, nyári János (jún. 24.) szép napos”.

DECEMBER 28.

Kalendárium szerint: ANTAL¹⁴, NIKÁNOR¹⁵ napja.

Régi naptár szerint: Regös hét 3. napja. Régen ünnep.

Csillag-naptár: Eb-csillag¹⁶ (Zúzmaracsillag) legmagasabb járása.

Jellege: Dologtító, jósló és egészség-varázsló, vesszőző és időjósló nap.

Sokadalma: Néhány városban kisebb vásár.

Népies megnevezés: APRÓSZENTEK¹⁷ ünnepe.

Nagykarácsony utáni 3. nap. Megmutatja, hogy milyen idő lesz jövő év 3. hónapjában. Ha enyhe az idő: a márciusi meleg hamar jöhet és száraz lehet. Ha fagyos és havas, akkor: esős és zöldellő március várható. Magasan járó Eb-csillag a januári hidegek közeledtére utal.

E nap is csak a házban legszükségesebb munkákat végezték el (beleértve az állatok ellátását). Ekkor is tilos volt a sütés, a fonás-szövés, mosás-szárítás. A gazdák többnyire a komáikat látogatták, kóstolták az ekkorra már kiforrt és lefejtett bort. Legények a lányos házakat járták¹⁸, ahol a lányokat, asszonyokat gyengéden „megvesszőzték”, közben szerencse- és egészség-kívánó mondókákat hangoztatva. Úgy tartották, hogy amely „fehérsépet” vesszőzővel (vessző-köteggel) megütögetnek, az nem lesz keléses. Néhol, a lánynak joga volt „vissza vesszőzni” az őt köszöntő legényeket. A ház gazdájának pedig illetet egy kis pohár itallal és néhány falat kaláccsal megkínálni a „vesszőző” legényeket. Napnyugta után pedig ismét regösök járták a falut, betérve oda, ahol még nem jártak, régi módin csillogtatva tudásukat.

¹⁴ Lerini Szent Antal, pannóniai árva, remete szerzetes (+525)

¹⁵ Szent Nikánoros diakónus (+1szd)

¹⁶ Szíriusz, a Nagykutya csillagképben. Egyéb neve: Sánta Kata, Árvaleány szeme, Pislogó stb.

¹⁷ Jézus születése után lemészárolt két év alatti fiúgyermek emlékünnepe (i.e. 4k).

¹⁸ Eredetileg, ez az alkalom szolgált a fiatalok ismerkedésére, valamint a legénysorba került fiúk bemutatására. Akik, ezután már járhattak a lányos házakhoz, udvarolhattak, kocsmázhattak és dohányozhattak. Ekkor hívták meg a lányokat a Kiskarácsonyi (újévi) bálba. Ez a szokás letagadhatatlanul hasonlít az egykor elterjedt húsvéti korbácsoláshoz (amely Dunántúl egyes részein a locsolkodást helyettesítette).

Sokfelé, gyermekeket is vesszöztek. Akiket átküldtek a szomszédba, ahol gyenge vesszőzés után kaláccsal, dióval és almával tértek vissza. Máshol, a gyermekek csapatostul járták a falut, betértek minden házhoz, ahol ők vesszöztek, és ezért apró adományokat kaptak. De ezek már távol állnak a szokás ősi lényegétől.

DECEMBER 29.

Kalendárium szerint: TAMÁS¹⁹, TROFIM²⁰ napja.

Régi naptár szerint: Regös hét 4. napja. Régen fél-ünnep.

Jellege: Dolgos, kenyérsütő és időjóslo nap.

Disznóölő Tamás (dec. 21.) tükörnapja,

Népies megnevezés: SZÍJAS vagy KÖTÖZŐ TAMÁS ünnepe.

Nagykarácsony utáni 4. nap. Megmutatja, hogy milyen idő lesz a jövő év 4. hónapjában. Ha enyhe és esős, akkor becsapós április várható. Ha fagyos és havas, akkor csak a szokásos áprilisi. Úgy tartották, hogy ha e nap „fagyot hoz”, akkor az kitarthat vízkeresztig is. Ezért, ilyenkor gondoskodtak arról is, hogy legalább 3-4 napi felhasogatott tüzelő legyen a házban (kamrában, konyhában), „ne az ünnep alatt kelljen tüzelőért kijárni a házból”.

E napon, az előző disznóvágásból kiválasztották az ünnepi adagot, hogy azt már időben előkészíthessék. A mondás szerint: a Disznóölő Tamás adja húst Nagykarácsonyra, a Kötöző tamás pedig Kiskarácsonyra. Ekkor helyezték füstre az eddig hidegben szikkadó kolbászokat és gömböcöket. Vagy füstre az András nap óta páclében ázó sódarokat. E nap vágták és pácolták az újévi malacot. Ekkor „abálták” a kocsonyába valót, főzték a csontokat és bőrkéket. Mindent előkészítettek a másnapi sütés-főzéshez, és a kiskarácsonyi ünnepi készülődéshez. Egyes vidékeken, e napon vesszöztek a tegnapi helyett. Napnyugta után folytatódott a regösök járása, beköszönve, a „még nem járt” házakhoz, előadva énekeiket és meséiket.

DECEMBER 30.

Kalendárium szerint: ANIZIOSZ²¹, ANIZIA²², DÁVID²³ napja.

Régi naptár szerint: Regös hét 5. napja.

Jellege: Időjóslo és dolgos nap, többnyire a fonás és szövés tiltásával.

Sokadalma: Egy-két városban kisebb vásár.

Nagykarácsony utáni 5. nap, amely megjósolja: milyen idő várható az elkövetkezendő év 5. hónapjában. Ha e napon enyhe az idő, akkor meleg és száraz május várható. Ha fagyos és havas, akkor esős-borongós májusra lehet számítani.

Az asszonyok e napon takarítottak, elvégezték az ünnepek előtti mosást. Néhol, viszont a nagymosást-teregetést ekkor már nem végezhettek. Napnyugta előtt a másnapi kenyérsütésre készültek, bekovászoltak, hogy hajnal előtt már kezdődhessen az ünnepre készülő kenyér- és kalács-sütés. Néhol a kenyérsütést rituális tűzgyújtás előzte meg.

¹⁹ Canterburyi Szent Tamás püspök, vértanú (+1170)

²⁰ Arles-i Szent Trophimus püspök (+3 szd), vagy Szent Trofimus vértanú (+70k)

²¹ Tesszaloniki-i Szent Anisios, püspök (+403k)

²² Tesszaloniki-i Szent Anisya, szűz mártír (+304)

²³ A bibliai, legendás Dávid király

Borfejtés és töltögetés ideje. A férfiak a pincékben serénykedtek. Kóstolták-kiválasztották és korsókba átfejtették a kiskarácsonyi asztalra szánt bort. Tüzelőt gyűjtöttek-hasogattak, legalább 4-5 napra előre tartalékolva. Napnyugta után pedig a regös járás folytatódott a szokott rendben.

DECEMBER 31.

Kalendárium szerint: SZILVESZTER²⁴, MELÁNIA²⁵ napja.

Polgári naptár szerint: December hónap utolsó napja, a polgári óév vége.

Régi naptár szerint: Regös hét 6. napja. Fél-ünnep.

Jellege: Részben dologtöltő, idő- és terményjósító, jósló és szerencsehozó, főleg vendégváró nap. Nagykarácsony előestéjének tükörnapja.

Sokadalma: Sokfelé bálok, közösségi vigasságok.

Népies megnevezés: KISKARÁCSONY ELŐESTÉJE²⁶.

Nagykarácsony utáni 6. nap. Megmutatja, hogy milyen idő lesz a jövő év 6. hónapja. Ha enyhe és esős, akkor június változékony lesz. Ha fagyos és havas, akkor meleg és száraz.

E napon tilos a nagytakarítás, a mosás, ruhateregetés és a vasalás. Szemetet sem vitték ki a házból, nehogy a szerencséjüket is kivigyék. Az asszonyok hajnal előtt már hozzáfogtak a kenyérsütéshez. Legalább három napra főztek-sütöttek, a sok betérőre-látogatóra számítva. A férfiak ellátták az állatokat, tüzelőt készítettek, bort mértek, sülteket szeleltek, kolbászt és hurkákat sütöttek. Mindenki igyekezett a dolgát naplementéig elvégezni. Miután a nap lenyugodott, a legények és a pásztorok - kisebb csoportokban - kivonultak az utcákra. Énekeltek, kurjongattak, ostorokkal csattogtattak. Az ismerős házakhoz betértek, szerencse-kívánságokat kántáltak, amiért a háziak őket megkínálták. Eközben megterítették az ünnepi asztalt. Sötét este ültek asztalhoz, és bőségesen megvacsoráztak. Nagykarácsonnyal ellentétben, az ünnepi étkek nem böjtösek, és bárkit meghívhattak, leültethettek az asztalhoz.

Vacsora után kezdődött a szórakozás. Jóslás, hogy kitudakolják a jövőt. Ólom- vagy viaszöntés, kártya- és tenyérjóslás, álmofejtés. Rontásűzés fokhagymával, sóval, vízzel, gyertyával és füstöléssel. Meséltek és pletykáltak, viccelődtek, adomáztak és játszottak (szembekötösdí, kitalálás, kártya, kockázás). A lányok és asszonyok többnyire félrevonulva pletykálgodtak, szerelmi varázslásokkal oldottak-kötöttek. Közben, a regösök is járták a falut, maskarák kíséretében, de csak beköszönni és a hangulatot kissé fokozni. Éjfél előtt a fényeket kioltották. Majd, miután az éjfél elharangozták (vagy az óra elütötte) új gyertyára vagy mécesre gyújtottak. Ezzel elkezdődött az igazi népi vígasság. De ez már január 1.-e, az újév első napja.

JANUÁR

Régi kalendáriumok csíziója szerint a tavaszi vetésre szánt magvakat-magvakat (pld: árpa, zab, borsó, lencse, lednek) hetente szitán vagy szűrőn megforgatták, és az ép-érett magvakat biztos helyen tárolták. Ekkoriban készített szárazt tészta is sokáig elállt. A bort Fábián-Sebestyén napjától (jan. 20.) szokás volt lefejteni (átszűrni). A tőgyről el-választott és hízlalásra szánt borjakat ekkor kellett megherélni.

²⁴ Szent I. Szilveszter pápa (+335)

²⁵ Ifjabb Szent Melánia özvegy, kegyes szerzetes (+490)

²⁶ A XVI. század végétől az óév utolsó napja (azelőtt dec. 25.-e volt).

JANUÁR 1.

Kalendárium szerint: EUFROZINA²⁷, BAZIL²⁸ napja.
Polgári naptár szerint: Január hónap kezdete. Polgári újév kezdete²⁹.
Régi naptár szerint: Regös hét 7. napja. Ünnepe.
Nap-állás szerint: Nap ekkor kel legkésőbb.
Jellege: Dologtiltó, szerelmi varázsló, szerencsejós, időjelző nap.
Nagykarácsony tükörnapja, de nem zárt.
Sokadalma: Több városban (az ünnep ellenére) téli nagyvásár, néhol bálozás.
Népies megnevezés: KISKARÁCSONY ünnepe.

Nagykarácsony utáni 7. nap. Úgy hitték: megmutatja, hogy milyen idő lesz a 7. hónapban. Ha enyhe és esős, akkor július is esős lesz. Ha fagyos és havas, akkor meleg és zivataros.

Az éjféli elütését követően (vagy a harangszó befejeztével) folytatódott az előző este kezdődő mulatság. Néhol már az éjféli előtt székre álltak, hogy az elütés pillanatában onnan leugorjanak, így „szökkenve át” az új időszámításba. Az újév első perceit áldomással köszöntötték. Majd, kivonultak az udvarra, énekelve, kurjongatva, ostort csattogtatva. Egyes vidékeken máglyákat vagy fáklyákat is gyújtottak az udvaron és kereszt-utak mentén. Állataikat megtekintették, netán csemegével is kényeztették. Házi varázslásokkal erősítették a gazdaságot, elhárítva a rontást és a vést. Ezután kezdődött a szomszédolás, a mellettük lakók meglátogatása, köszöntése, és a közös áldomás-ivás.

A legények sokfelé felkerekedtek, hogy beköszönjenek a lányos házakhoz, szerencsét kívánva az ottaniaknak. Néhol a fiatalok a fonóba mentek, ahol énekeltek, táncoltak és hajnalig mulatoztak. A regösöket és koledálókat mindenhol szívesen fogadták, akár csak a maskarásokat és a koldusokat is. A betérőket illet megkínálni, az énekeseket-mímelőket megjutalmazni. A révülők meséltek, az öntők jósoltak, a mérők vizsgáltak, a javasok kentek, a tudók gyógyítottak, a látók rontást hártottak. Az asszonyokat és lányokat leginkább az álomfejtés és a szerelmi varázslás érdekelte, meg az oldás és kötés, a legény- és férfi-fogás praktikái.

Hajnaltájban többfelé, a kútnál (szabadban) lemosakodtak, hogy egész évben frissek legyenek. Napfelkeltére mindenkinek illet hazamenni, az emberek bezárkóztak és nyugovóra tértek. Úgy tartották, hogy az ekkor álmodott dolgok a jövőre utalnak. Napnyugtáig a szomszédolás szünetelt, majd folytatódhatott a regölés, a zenélés és a tánc. Mindazon multságok, melyek Nagykarácsonykor is szokásban voltak.

E napon tilos volt mosni, főzni, varrni vagy állatot befogni. Kölcsönt sem adtak ki a házból. Szárnyast nem ettek, nehogy elkaparja a szerencsét. Helyette inkább disznót, malacot, mert az a szerencsét még a földből is előtúrja. Ilyenkor babot, lencsét tálaltak, hogy „sok pénzük legyen”. E napon nem veszekedtek, mert az az egész évüket megkeseríthetné. Néhol, szokásban volt a szomszédokhoz, a közelben lakó rokonokhoz és komákhoz beköszönni. Esetleg, a kertet végigjárva a jól termő gyümölcsfákat is néhány jó szóval illetni. Napnyugtával a regösök tovább járták a falut, énekekkel és történetekkel szórakoztatva az őket behívó ház népét.

Egyes vidéken úgy regélték, hogy az Erdők és Állatok Ura is ekkor járja a vidéket, hogy segítse a természetet. Máshol úgy mondták, hogy a Tél Ura ekkor érkezett, elindítani az újévet.

²⁷ Alexandriai Szent Eufrozina, szűz (+470), esetleg Nagy Szent Baszileosz egyházatya (+369)

²⁸ Cezárea-i Szent Basilios püspök, egyházdoktor (+379)

²⁹ Ez az évkezdés a XVI. századtól kezdett elterjedni a Kárpát-medencében (Stilus communis).

JANUÁR 2.

Kalendárium szerint: MAKÁR³⁰, VAZUL³¹ napja.

Régi naptár szerint: Regös idő 8. napja. Régen egy ideig ünnep.

Jellege: Részből dologtöltő, termékenység-varázsló és időjósító nap.
Az 1630-as évekig Nagykarácsony másnapjának tükörnapja³².

Nagykarácsony utáni 8. nap. Megmutatja, hogy milyen idő lesz a 8. hónapban. Ha enyhe és esős, akkor az augusztus is esős lesz. Ha fagyos és havas az idő, akkor száraz kánikula várható. Ha erősen süt a nap és tiszta az idő, akkor sok bárány születése várható. Néhol úgy tartották: ha éjjel nagyon hideg van, akkor megszólalnak az állatok, és a „látó-tudó ember” érti azok szavát.

E napon nem főztek-sütöttek, hanem a kiskarácsonyi maradékot fogyasztották. Korán keltek, házat és udvart kitakarították. A szemetet kihordták és elásták vagy napnyugta után elégették. Elvégezték az ünnep utáni nagymosást. Zúzmarát leverték a gyümölcsfákról, nehogy elmaradjon a termés. Néhol, kevés ételt és italt is tettek a vidék „szent fájának tövébe”, így áldozva az Erők és Vadak Urának. Napnyugta után folytatódhatott a regösök járása.

JANUÁR 3.

Kalendárium szerint: GENOVÉVA³³, GORDIÁS³⁴ napja.

Régi naptár szerint: Regös idő 9. napja. Régen ünnep, majd fél-ünnep.

Csillag-naptár: Pirkadat előtt csillag-hullás keletről, a Lövő-csillagból³⁵.

Jellege: Újév első, igazi dolgos, időjósító napja.
Az 1630-as évekig János nap (dec. 27.) tükörnapja (oktávja).

Nagykarácsony utáni 9. nap. Megmutatja, hogy milyen idő lesz a 9. hónapban. Ha hideg az idő, akkor a szeptember is hűvös lesz. Ha fényesen süt a nap, az első vihar már korán megjöhet. Ha a vetést nem takarja hó: gyenge aratás várható. E napon már kezdődhetett a kenyér-dagasztás és sütés. De ha vasárnapra esett, akkor már előző nap este be kellett kovászolni, és a kenyérnek is napfelkelteig ki kellett sülni. Sok helyen még a kiskarácsonyi maradékot ették. Ekkor illetet kertet kitakarítani, hogy tiszta környezettel fogadassák Vízkeresztet és Farsangot. Napnyugtával a regösök járták a „még nem látott” házakat.

JANUÁR 4.

Kalendárium szerint: TITUSZ³⁶, ZOSZIM³⁷ napja.

Régi naptár szerint: Regös idő 10. napja. Egykor fél-ünnep.

Csillag-naptár: Pirkadat előtt csillag-hullás keletről, a Lövő-csillagból

Jellege: Dolgos, részben zárt és időjósító nap.
Az 1630-as évekig az Aprószentek (dec. 28.) napjának tükörnapja.

³⁰ Alexandriai ifjabb Szent Makariosz, hitvalló remete (+408),

³¹ Vazul = Bazil. Cezárea-i Szent Basilio püspök, egyházdoktor (+379)

³² Ahogy akkor jelezték a kalendáriumokban: István vértanú (dec. 26.) oktávja.

³³ Párizsi Szent. Genovéva, szűz (+512), esetleg Szent Gordiusz vértanú (+4 szd.)

³⁴ Cezárea-i Szent Gordius százados, vértanú (+310)

³⁵ Arcturus az Ökörhajcsár (Bootes) csillagképben. Más néven: Boszorkány szeme.

³⁶ Szent Titusz püspök, krétai egyházfő, vértanú (+80k)

³⁷ Cilicia-i Szent Zosimus szerzetes (+3szd)

Nagykarácsony utáni 10. nap. Megmutatja, hogy milyen idő lesz a 10. hónapban. Ha e nap enyhe, az október esős lesz. Ha hideg az idő, meleg szüreti idő várható. Úgy tartották, hogy amely asszony e napon hímez, az egyhamar nem fog teherbe esni.

Készülődés a 2 nap múlva kezdődő Vízkeresztre, Nagyfarsangra. Ezt a napot tartották a téli disznóvágás idő utolsó „jó napjának”. A vágást „szűk körben” végezték, disznótoros ebédet-vacsorát nem tartottak, a segítőkön kívül más vendégeket nem hívtak. A vágásban közreműködőket kiskarácsonyi maradékkal, frissen sült töpörtyűvel, borral és pálinkával kínálták. A levágott állatot igyekeztek „szőröstül-bőröstül” hasznosítani, hogy tavaszig a kamrát feltöltsék. Ez a vágás adta a húsvéti ünnepi sonkát, és a kocsonyának valót a „farsang farkára” (farsang-vasárnap és húshagyó kedd közötti időszakra). A húsokat és szalonnákat sózták-pácolták vagy kolbásznak feldolgozták, majd felfüstölték. Készítettek eltartható fősajtokat is. A zsiradékot mind kisütötték. Hurkát és gömböcöt tölthettek farsang kezdetére, addigra fel is füstölődött. A csontokból pedig jófajta levest készítettek (akár egy napig is főzték, hogy jó kocsonyás és eltartható legyen). Ortodox hitűek is ekkor vágtak disznót, január 7.-én kezdődő Karácsonyukra. Ekkor takarították a kamrákat is, hogy a feldolgozott „téli tartalékot” biztonsággal elhelyezhessék. Napnyugtával a regösök ismét a falut járták.

JANUÁR 5.

Kalendárium szerint: SIMON³⁸, TELESZFOR³⁹ napja.

Régi naptár szerint: Regös idő 11. (utolsó előtti) napja.

Jellege: Dolgos, kenyérsütő nap (ha nem vasárnapra esett), és időjósoló.

Népies megnevezés: NAGYFARSANG előtti nap⁴⁰.

Nagykarácsony utáni 11. nap. Megmutatja, hogy milyen idő lesz a 11. hónapban. Ha hideg és havas, akkor korán jön november fagya. A langyos-ködös idő pedig borús-esős időszakot jósol. Ekkor, szokás volt kitakarítani az istállót és az ólakat. Hajnyírás, tisztálkodás és fürdés is része volt a napnak. Mint ahogy a sötétedési regös járás is. Többfelé úgy tartották: ha ezen a napon szépen süt a nap, akkor termékeny lesz az év. Ha szellős, sok gyümölcs várható. Ha erősen szeles, kevés gyümölcsre lehet számítani.

NAGYFARSANGI ÜNNEPKÖR

Eredetileg január 6.-tól február 6-ig (Dorottya-napig) tartó vígasság lehetett. Amely első napja egyúttal a regös-időszak vége és a farsangi mulattság kezdete volt. Keresztény hatásra ez az időszak (a „mozgó” Húsvét előtti Nagyböjthöz igazodva) február 3.-tól akár március 9.-ig is tarthatott. Ennek tudható, hogy a farsang ünneplése egyre inkább az időszak utolsó hetére korlátozódott. Erről részletesen: a „változó, mindennapos kalendárium” következő kötetben.

³⁸ Idősebb Oszlopos Szent Simeon remete (+459)

³⁹ Nikomédia-i Szent Telesphorus püspök, mártír (+303)

⁴⁰ A XIX. században, a Kárpát-medencei kis létszámú ortodox keresztények (a Gergely naptár szerint) ekkor ünnepelték a karácsonyuk előtti estét. Számukra ez szigorúan böjtös nap volt. A szentesti vacsorát kizárólag zöldség-, gyümölcs- és gabona-félékből készíthették, és mézzel édesítették. Viszont, ezekből (többfelé) 12 féle ételt is tettek az ünnepi asztalra.

JANUÁR 6.

Kalendárium szerint: GÁSPÁR, MENYHÉRT, BOLDIZSÁR⁴¹ és JÁNOS⁴² napja.
Régi naptár szerint: Regös időszak végnapja. Nagyfarsang kezdete. Régen ünnep.
Jellege: Tisztító-gyógyító és rontásűző, időjós nap.
Sokadalma: Több városban téli nagyvásár.
Népies megnevezés: VÍZKERESZT vagy KERESZT napja⁴³.

Nagykarácsony utáni 12. nap. Megmutatja, hogy milyen idő lesz decemberben. Ha hideg és havas, akkor inkább gyenge. Ha viszont langyos lesz az idő, akkor hideg december várható. Úgy tartották, hogy ha e napon metsző hideg van, akkor korán jön a tavasz. Ha erősen süt a nap, akkor hosszú lesz még a tél. Esős idő férges mákot jósolt. Szeles idő szerencsés évet jelez. Az olvadó jég arra figyelmeztet, hogy sok tüzelőre lesz még szükség tavaszig.

Sok felé, e napon léket vágtak és abban megmártóztak. Vagy a kútból kimert hideg vízben, a szabad ég alatt lefürödtek, világosban és mások szeme láttára. Néhol, egymást hideg vízzel locsolgatták. Mindezt azért, hogy egészségesek legyenek és megtisztuljanak. Gyakran még az állatokat és a ház falát (ajtáját) is meghintették tiszta vízzel, hogy a gonosz-ártó erő elkerülje. Néhol úgy tartották, hogy szokásaiban ez a nap: a dec. 13.-ai Luca „tükörnapja”.

Ez volt a pogány regös-idő utolsó napja is. A regös-járók és a farsangi maskarázók együtt vagy külön-külön, állat-maskarákba (szarvasnak, kecskének, bikának, farkasnak, lónak) öltözve és zajongva járták az utcákat. Regöltek és muzsikáltak, bolondoztak, kurjongattak és koledáltak. Felszólítva a telet távozásra, elűzve a gonosz erőket. E napon kezdődött a Nagyfarsang. A leánykérés, eljegyzés és lakodalom, valamint a bálók időszaka. Vígassággal és mókázással, maskarák járásával és kínálhatásokkal, jó kívánságokkal és áldomásokkal.

Némely vidékeken⁴⁴ e nap (XX. század eleji) szokásai hasonlítottak a dec. 24.-i Karácsony előestére leírt hagyományokkal. Ami érthető, hiszen ez volt az ő sajátos karácsonyi időszakuk.

FAVÁGÁS IDEJE

A karácsonyi ünnepkör végeztével kezdődhetett a favágási időszak, amely a talajművelés kezdetével (pontosabban a rügyfakadások közeledtével) befejeződött. Azt követően már csak a kiszáradt vagy beteg fákat szabadott eltávolítani.

⁴¹ Védőszentek: a legenda szerinti három bölc (király).

⁴² Keresztelő Szent János (+30k)

⁴³ A XIX. századi ortodoxok szerencsehozó, termés- és időjós napnak tartották (ahogyan más keresztények Nagykarácsony napját (dec. 25-ét)⁴³. Ők, ugyanis (akkoriban) e napon ünnepelték Karácsonyukat, a szokásos vígassággal, rokonjárással és koledálásokkal, maskarázással. E napon éjfélről, náluk is véget ért a böjt, kezdődhetett a karácsony napi vígasság. Szomszédjárással, éneklő-mókázó maskarázással, köszöntésekkel és kóstolásokkal. És, szintén díszes-csúcsos süvegekben és rúdra tűzött csillaggal. Így köszöntve Karácsonyuk napját. Vagyis, a Gergely naptár, XIX. századi Julián naptár és a régi pogány népi kalendárium szerencsés illeszkedéséből adódóan = mind a háromféle vígalmi idő éppen egybeesett. Ezért, egyazon napon - a háromféle megközelítésben - némileg hasonló módon, egyszerre ünnepelhetek. Közösen és szabadon, részben átvéve egymás szimbólumait és szokásait.

⁴⁴ Az ortodox, Julián-napár követőinél jeles nap: Szvjátvecsir, Badnjak (ortodox karácsonyi szenteste).

JANUÁR 7.

Kalendárium szerint: LUCIÁN⁴⁵, IVÁN⁴⁶ napja.
Régi naptár szerint: Vízkereszt utáni első nap⁴⁷.
Jellege: Dolgos, idő- és termény-jósló nap.
Sokadalma: Egyes helyeken nevezetes-többnapos vásár.

Ha ezen a napon nagy hó esett, azt jó jelnek tartották, mert meleg nyarat és bő rozstermést sejtetett. A ködös idő viszont bajt és betegséget jelenthetett. Ha az éjszaka felhőtlen és jól látszanak a csillagok, akkor hamarosan kemény hideg várható. Debrecenben ekkor kezdődött az évkezdő 9 napos téli vásár (jan. 15.-ig)⁴⁸.

Régen, néhány helyen⁴⁹, e napon ünnepelték az ortodox karácsony első napját. Amelynek lefolyása nagyban hasonlított a Karácsony (dec. 25.) a hagyományos magyar népi ünnepeléshez. E szokás szerint kezdődött éjfélkor a mulatozás, jóslás, játék és ugratás, maskara-járás, tűzgyújtás, csillag- és nap-jelképek körbehordozása, éneklések és köszöntők, evés-ivás hajnalig. Majd napnyugtáig többnyire zárt időszak (háziak pihenése, vendég nélkül). E nem vallásos népi hagyományok, lényegében a régi-pogány Koljada-ünnep maradványai.

JANUÁR 8.

Kalendárium szerint: SZEVERIN⁵⁰, ERHÁRD⁵¹ VASZILISZA⁵² napja.
Régi naptár szerint: Vízkereszt utáni második nap.
Jellege: Dolgos-számadó nap.
Sokadalma: Egyes helyeken nevezetes-többnapos vásár.

E napi teendő: az élelem, gabona, bor számbavétele, beosztása húsvétig, esetleg állatvágás és feldolgozás is. Kárpát-medence észak-keleti vidékén egykori böjtös „kása- nap”⁵³. Ahol, ilyenkor a gazdasszony körbekínálta a szomszédokat a saját főzésű-ízesítésű kásájával. Úgy tartották, hogy ha ekkor fényesen süt a nap, akkor a köles gazdagon terem; de ha felhős az ég, akkor silány termés várható. Ha a varjak és hollók rikoctozva és csapatosan röpködnek, hamarosan hóesés vagy hófúvás lehetséges. A debreceni téli vásár 2. napja.

Egyes vidékeken⁵⁴ a kása-napi szokások némileg különböztek. A gazdasszonyok saját készítésű kásaikkal a bábákat, vagy a múlt évben szült asszonyokat látogatták meg. Néhol, a házba belépés előtt illett egy gyümölcsfa tövében kezet mosni. Máshol az anyának adandó kása mellé ajándékot is vittek a kisgyermeknek. Némely vidéken a leányok - napközben - ugyanúgy járták a falut, ahogy a legények járták Koljada idején, éjszaka (zajongva, maskarázva, ijesztgetve).

⁴⁵ Antiochiai Szent Lukiános szent, vértanú (+312)

⁴⁶ Keresztelő Szent János vértanú (+1szd)

⁴⁷ A XIX. századi ortodox keresztények e napon ünnepelték Karácsony másnapját. A XX. század kezdetétől ez az ünnepük egy nappal későbbre (jan. 8-ra) tolódott).

⁴⁸ Első vásár öt napja: bőr-, gyapjú, méz-, dió-, továbbá toll-, iparcikk-, gabona-, egyéb termény- és takarmány-vásár. Hatodik napon: sertés-vásár. Hetedik napon: sertés- és ló-vásár. Nyolcadik és kilencedik napon: ló- és baromfi-vásár.

⁴⁹ XX. század elejétől az ortodox keresztények e napon ünnepelték Karácsony első napját. Jeles ószláv, pogány népi ünnepe: a Koljada (egykor a téli napfordulót követő vidám ünnepség).

⁵⁰ Noricum Szent Szeverin, szerzetes (+482)

⁵¹ Regensburgi Szent Erhard püspök, hittérítő (+707)

⁵² Szent Basilissia, vértanú (+304)

⁵³ XX. század elejétől az ortodox keresztények e napon ünnepelték Karácsony másnapját.

⁵⁴ Ortodox keresztényeknél egykor jeles nap: Babinden, Babini (pontosabban bábák és újszülöttek napja).

JANUÁR 9.

Kalendárium szerint: JULIÁN⁵⁵, PÉTER⁵⁶ napja.
Régi naptár szerint: Vízkereszt utáni harmadik nap.
Jellege: Régi védekező és rontásűző nap.
Sokadalma: Egyes helyeken nevezetes-többnapos vásár.

Az udvar mindegyik sarkába tüskés ágat tűztek, hogy elriassza a lakhelyet támadó gonosz erőket. A lányok „kiönthették bánatukat”, (egy csésze víz felett elmondták titokban, hogy mi nyomassza őket, majd a csésze tartalmát egy félreeső helyre kiöntötték). Vagy, egy rongydarabra rámondták a kívánságukat, és azt egy rejtekhelyen elásták (hogy titkos vágyuk vagy kívánságuk teljesüljön). Hamarosan közeleg a szokásos januári lehülés, ezért igyekeztek minden letört ágat-gallyat, égethető venyigét a környékről behordani.

E naptól, esténként és nagyfarsang végéig, a legények szabadon látogathatták a fonóházat. Némely vidékeken a pásztorok fél-ünnepe volt. Szamadással és vendéglátással, pásztorlakodalmakkal és mulatozással. A debreceni téli vásár 3. napja.

JANUÁR 10.

Kalendárium szerint: AGATON⁵⁷, PAL⁵⁸, PETRO⁵⁹ napja.
Régi naptár szerint: Vízkereszt utáni negyedik nap.
Jellege: Dolgos nap, Egykor időjárás-jelző nap lehetett.
Sokadalma: Egyes helyeken nevezetes-többnapos vásár.

Ekkortájt érkeztek (többszöri) a januári hideghullámok. Bizonyára fontosnak tarthatták ezt az időjárási „Pál-fordulást”, mert ez a „Pal” jeles napként szerepelt az erdélyi rovásos botnaptáron. Verőfényes napja közeli nagy fagyot sejtetett. Néhol ilyenkor, a legények és lányok batyus-bálra (szabadtéri mulatságra, szánkózásra, hajtásra) készültek. Viszont, ha nagy pelyhekben hull a hó, akkor lehülés helyett enyhülés várható. Debreceni téli vásár 4. napja.

JANUÁR 11.

Kalendárium szerint: HIGIN⁶⁰, TEODÓSZ⁶¹ napja.
Régi naptár szerint: Vízkereszt utáni ötödik nap.
Jellege: Dolgos néhol időjósnap.
Sokadalma: Egyes helyeken nevezetes-többnapos vásár.

Kárpát-medence keleti végein úgy tartották, hogy e napon kezdődik az igazi tél, ekkortól várhatók az igazi januári hidegek. Ha ezen a napon erős szél fúj, miközben az ég felhőtlen, akkor kemény hideg közeleg. Ha viszont pelyhekben hull a hó, az jó gabonatermést ígér. A délről fújó szél enyhülést és meleg nyarat jósol. A nyugati szél sok tejet és halat ígér. Keleti szél a gyümölcsösöket segíti, de éjszakai szél inkább bajt okoz. Debreceni téli vásár 5. napja.

⁵⁵ Szent Julián vértanú, Szent Basilissia férje (+304)

⁵⁶ Szebasztei Szent Peter püspök, vértanú (+391)

⁵⁷ Szicíliai Szent Agaton, pápa (+681)

⁵⁸ Feltehetően, az egyiptomi Szent Palemon remete (+330k)

⁵⁹ Orseolo Szent Pietro, velencei dózse (+987)

⁶⁰ Szent Hüginosz, pápa (+142)

⁶¹ Nagy Szent Theodósios remete, apát, teológus (+529)

JANUÁR 12.

Kalendárium szerint: TACIÁN⁶², ÁRKÁD⁶³ napja.
Régi naptár szerint: Vízkereszt utáni hatodik nap.
Csillag-naptár: Ebecske-csillag⁶⁴ legmagasabb járása.
Jellege: Dolgos, hajvágó- és fürdő-nap.
Sokadalma: Egyes helyeken nevezetes-többnapos vásár.

Többfelé a leánykérés, a hozomány kialakulás és az eljegyzés ideje. Némely helyen ártó napnak tartották. Napnyugta után⁶⁵ bezárkóztak és napfelkeltéig idegeneket nem fogadtak. Ajtóra akasztott fokhagyma-füzér riasztotta a tisztátalan lelkeket, ártó erőket. Küszöbre hintett sóval vagy mákkal, sarkokba helyezett tüskés ágakkal védték a hálóhelyiséget. Néhol vígalmi napnak tartották⁶⁶, a legények maskarába öltözve járták a házak környékét, riogatva az ott élőket. A debreceni téli vásár 6. napja.

JANUÁR 13.

Kalendárium szerint: HILÁR⁶⁷, HERMIL⁶⁸ napja.
Régi naptár szerint: Vízkereszt utáni hetedik nap.
Csillag-naptár: Bojtár kettőse⁶⁹ legmagasabb járása.
Jellege: Dolgos nap, néhol időjósító is.
Sokadalma: Egyes helyeken nevezetes-többnapos vásár.
Népies megnevezés: GONDOSKODÓ BOLDOGASSZONY napja

Egyes vidékeken a legényavatás és bandázás ideje, a dec. 6-ai Miklós „tükörnepje”. Másról, időjelző nap, ahol úgy vélték: ekkortól kezdődnek a hófúvások. Ha az éjjele tiszta és csillagos, akkor nyáron sok erdei gyümölcs terem. Ha az ágak zúzmarásak, akkor sok mézet és jó gabonát ad a nyár. A debreceni téli vásár 7. napja.

Némely vidéken népi ünnepnap volt, mára szinte elfelejtődött⁷⁰. Hagyományaiban nagyon hasonlított a Szilveszter napi (dec. 31.) óév-búcsúztató mulatságaihoz. Az is mesélték, hogy Boldogasszony az arra érdemes családokat ilyenkor „feljegyzí” és ősszel őket megjutalmazza.

⁶² Római Szent Tatiana, vértanú (+230)

⁶³ Mauritániai Szent Arcadus, vértanú (+260)

⁶⁴ Procyon, a Kiskutya csillagképben.

⁶⁵ A gyakori-régi népi hiedelem szerint, a következő nap nem éjfélkor, hanem napnyugtával kezdődött. Ezért tekintették a 12-ei estét „boszorkányosnak”, mert az „akkori logika” szerint az már 13-a volt.

⁶⁶ A Juliánusz naptár szerint élők ezen a napon búcsúztatták az óévet. Malanka, Melanija, Sedrij-este (régí újév előestéje). 1990-től ez az ünneplés is áthúzódott a következő napra (jan. 13-ra).

⁶⁷ Poitiers-i Szent Hiláriusz, egyházatya (+367)

⁶⁸ Signidon-i Szent Helmil apát, vértanú (+315)

⁶⁹ Castor és Pollux az Ikrek csillagképben.

⁷⁰ Ortodox keresztényeknél egykori jeles nap: Malanka, Scsodrik, Sedrij-este, Kecské-ünnep (régí újév előestéje).

JANUÁR 14.

Kalendárium szerint: FÉLIX⁷¹, DÁKUSZ⁷² napja.

Jellege: Dolgos nap, néhol időjósító is.

Sokadalma: Egyes helyeken nevezetes-többnapos vásár.

Többnyire a leánykérések, ritkábban disznótorok ideje. Felvidék nyugati felében úgy tartották, hogy ekkortájt kezdi a Tél „kiadni a mérgét”, ha még meg nem tette. „Havat fújja, jeget hozza, szekér helyett szánját hajtja”. Debreceni téli vásár 8. napja.

Néhol⁷³ e nap, egyfajta fél-ünnep volt, mára szinte háttérbe szorult. Hagyományában nagyon hasonlított a Kiskarácsonykor (jan. 1.) szokásos multságokhoz. Egyes vidékeken, e naphoz köszöntés és adomány-osztás, szegényebbek felé pedig alamizsna-osztás is kötődött.

JANUÁR 15.

Kalendárium szerint: PÁL⁷⁴, JÁNOS⁷⁵ napja.

Jellege: Dolgos, emellett néhol még időjósító nap is.

Sokadalma: Néhány városban téli nagyvásár.

Egyes helyeken nevezetes-többnapos vásár.

Kárpát-medencében többfelé elszórtan úgy tartották, hogy fényes-nyugodt napja jól érlelő évet jósol, míg a szeles ideje nedves esztendő. Ha korán kukorékolnak a kakasok: hamarosan enyhülni fog az idő is. Bánát némely vidékén fél-ünnepnek is számított, de idővel ott is elfelejtődött⁷⁶. Amikor is, a legények éjszaka felkeltek és kitisztogatták a tehének helyét, állatok szőrét is kikefélték, szarvaikat feldíszítették (vagy ronggyal bekötötték). Este az állatokat alakosan jól-lakatták, csemegével kínálhatták. Debreceni téli vásár 9. napja.

JANUÁR 16.

Kalendárium szerint: MARCELL⁷⁷, HONOR⁷⁸ napja.

Jellege: Dolgos nap, Kevésbé ismert időjósító nap.

„Húsíg hatol Marcell fagya”, mert Felvidék nyugati részében - többnyire - ez volt a leghidegebb időszak. Néhol, e napon a teheneket (tejet adókat) és a tejet különösen óvták. Istállókat védték a gonosz erőktől, a fejést „idegen szem nem láthatta”, tejjel csak a ház gazdasszonya foglalatoskodhatott. Úgy tartották, e nap igen kedvező a szerelem-varázslásra. Többfelé a legény- és leány-bandázások ideje.

⁷¹ Nolai Szent Félix, hitvalló (+256)

⁷² Milánói Szent Dacius püspök (+552)

⁷³ Ortodox keresztényeknél egykori jeles nap: a Vaszil, Vaszille, Disznó-ünnep, Cigány újév (régí újév napja).

⁷⁴ Remete Szent Pál, hitvalló remete (+341)

⁷⁵ Kunyhós Szent János, szerzetes-remete (+450)

⁷⁶ Ortodox keresztényeknél egykori jeles nap: Szilvisztra, Makar, Kakas-ünnep (régí újév 2. napja).

⁷⁷ Szent I. Marcell, pápa (+309)

⁷⁸ Arles-i Szent Honoratus püspök (+420)

JANUÁR 17.

Kalendárium szerint: ANTAL⁷⁹, TEODÓZIS⁸⁰ napja.

Régi naptár szerint: Egykor ünnep

Jellege: Idővel dolgos, mágikus-gyógyító nappá formálódott.

Sokadalma: Néhány városban téli nagyvásár.

Különösen alkalmas volt állatok gyógyítására⁸¹. E napon az istállókat kitakarították, füstölték, örökzöldekkel díszítették. Az állatokat letisztogatták, sebeiket és sérüléseiket ellátták. Úgy tartották, hogy e napon az orbáncos betegségek tűzzel és füstöléssel jól gyógyíthatók.

Főleg Alföld déli, és Dunántúl déli-délnyugati felén tartották, de fontos ünnep volt a bukovinai székelyek és a moldvai csángók körében is. A népi hiedelem szerint, ezen a napon: „ha jég volt, akkor olvadhat; ha víz volt, akkor megfagyhat”. Egyes vidékeken, e napon szokásban volt a szegények étellel kínálása. Néhol, e nap nem tartottak se bált, se lakodalmat.

JANUÁR 18.

Kalendárium szerint: PIROSKA⁸², ATANÁZ⁸³ napja.

Jellege: Régi idő- és terményjósító, mágikus nap.

Sokadalma: Egy-két városban téli nagyvásár.

Többfelé, a háztűznézések és eljegyzések napja, gyakran a téli nappiacok ideje is. Máramaros és Bukovina egyes vidékein az e napi hófúvás: jó árpa- és hajdina-termést ígért. Egy régi dél-alföldi regula szerint: „Piros napján, hogyha fagy, negyven napig el nem hagy”. Délvidéken úgy tartották: amelyik lány e napon piros kendőt köt a nyakába, még az évben férjhez is megy.

Egyes vidékeken⁸⁴ e nap estéjét boszorkányos időszaknak tartották, és e napon szigorú böjtöt is tartottak. Napnyugta után jósoltak, oldottak és kötöttek, rontást raktak és elhárítottak. Rituális fürdőt vettek, tisztítottak és gyógyítottak. Errefelé gyakran nem fogtak lovat vagy marhát szekér elé, nehogy a „tél kiszívja az erejüket”⁸⁵. Mostanára ez a hagyomány szinte elenyészett.

JANUÁR 19.

Kalendárium szerint: MÁRTA⁸⁶, EUFRÁZIA⁸⁷ napja.

Jellege: Mára szinte elfeledett időjósító és böjtös nap.

Hamarosan vége a hidegnek, jön a melegedés. Ha e napon olvad és langyos az idő: sok gabona terem a nyáron. Éjjeli csillagos ege bő lencse- és borsó-termésre utal. Egyes vidékeken ekkor történt az év első legény-beavatása, amely során jeges vízben is bátran meg kellett mártóznia a jelentkezőnek.

⁷⁹ Remete Szent Antal, remete (+346)

⁸⁰ Szent I. Theodosius császár (+395)

⁸¹ Feltehetően ez a nap, a régi pogány-szláv Velesz vagy Volosz (marha-isten, vadak és alvilág ura) ünnepének „keresztényesített” maradványa lehet. Helyébe idővel Szent Antal lépett, mint a háziállatok védőszentje.

⁸² Római Szent Piroška, szűz vértanú (+270)

⁸³ Alexandriai Szent Athanasios, püspök (+373)

⁸⁴ Ortodox keresztényeknél egykori jeles nap: Keresztelő este, (ortodox vízkereszt előestéje).

⁸⁵ Feltehetően, ez a hagyomány is a régi pogány-szláv „Velesz marhaisten” ünnepének egyfajta utóemléke.

⁸⁶ Szent Márta és családja vértanúsága (+270k)

⁸⁷ Nikodémiai Szent Euphrasia, szűz vértanú (+303)

Máshol⁸⁸, a népek maguk is megmártóztak a hideg vízben, hogy ezzel a vétkeiktől vagy „rájuk rakott” rontásoktól megszabaduljanak. E vidékeken gyakoriak voltak a tisztító és gonosz-űző szertartások, ártó erők jelképes kiüldözése, tüzek gyújtása, Víz Úrnőjének (Dana) tiszteletére.

JANUÁR 20.

Kalendárium szerint: FÁBIÁN és SEBESTYÉN⁸⁹, EUTIM⁹⁰ napja.

Régi naptár szerint: Régen ünnep volt.

Égi naptár szerint: Bak havának vége

Jellege: Dolgos nap, pince- és borellenőrzés ideje.

Sokadalma: Több városban téli nagyvásár.

A népi hiedelem szerint eddig szabadott fát kivágni. Mert, ezután már megindulhat „fában az élet”. Máshol úgy tartották, hogy az ezt követő újholdig még lehet fát „dönteni”. Mindenesetre, igyekeztek még minden hullott ágat, kidőlt fát behordani. Nehogy a januári Pál-forduláskor (vagy a februári jégtörő Mátyáskor) bekövetkező esetleges lehülés vagy hófúvás miatt tüzelő nélkül maradjanak. Betegség-elhárító és gyógyító napnak tartották. A ködös időt baljósak tekintették, egy közeli rokon-ismerős halál-jelének. Néhol ilyenkor, kerek-magas kalácsot sütöttek. Amely ha kirepedt, erős téli szélre, hófúvásra és tető károsodására figyelmeztetett.

Egyes vidékeken, e napon⁹¹ fejeződött be a böjt, és kezdődhetett a lakodalmi időszak. Arrafelé, ez vígalmi, dologtiltó napnak tartották és ekkortól számították a farsangi időszakot⁹² is.

JANUÁR 21.

Kalendárium szerint: ÁGNES⁹³, MAXIMUSZ⁹⁴ napja.

Égi naptár szerint: Vízöntő havának kezdete

Jellege: Régi idő-előjelző nap.

„Ha Ágnes fagyos, Vince lesz langyos.” Erősen szeles-esős napja: viharos nyarat jósolt. Ha csöpörög az eresz, hosszú lesz még a tél, be kell osztani a takarmányt. Felvidéken, néhol a lányok kedvelt férj-jövendöléses és álomfejtő napja volt. Délvidéken, néhol a várandós asszonyok sós vízben mosakodtak, hogy gyermekük egészséges legyen. Ekkor volt szokásban kiválasztani a legfehérebb bárányokat, amelyek gyapjából a lány-kelengyét készítették. Néhol úgy tartották, hogy a ló patájáról lehulló trágyából keveset érdemes a tyúkólba tenni, hogy sok tojást tojjanak Húsvétig a tyúkok.

Ahol ekkor kezdődött a lakodalmi időszak⁹⁵, ott ekkor fejeződött be a karácsony-ünnepi időszak. Úgy mondták, hogy „délíg tart az ünnepnap, de déltől már hétköznap”. Ennek ellenére e napot többnyire dologtiltónak tartották, komák vendégnapjának tekintették.

⁸⁸ Ortodox keresztényeknél egykori ünnep: Vízkereszt, Vodohrisi, Vodici.

⁸⁹ Fábían pápa, vértanú (+250) és Szent Sebestyén vértanú (+287)

⁹⁰ Nagy Szent Euthymius remete (+473)

⁹¹ Ortodox keresztényeknél egykori jeles nap: Iván-nap.

⁹² Mára, ez Julián-naptár szerinti szokás - a Kárpát-medence túlnyomó részében - nemcsak átalakult, hanem többnyire a Gergely-naptárhoz igazodva, beillesztődött annak farsangi rendjébe.

⁹³ Római Szent Ágnes, vértanú (+304)

⁹⁴ Hitvalló Szent Maximus pap-tanító, teológus (+662)

⁹⁵ Ortodox keresztényeknél egykori jeles nap: Omelján, vagyis az Iván nap másnapja.

JANUÁR 22.

Kalendárium szerint: VINCE⁹⁶, TIMÓT⁹⁷ napja.
Jellege: Szőlő- és bor-termelők ünnepe.
Sokadalma: Egy-két városban téli nagyvásár.

E napon fejtették, töltögették és kóstolták az előző évi szüret eredményét. Úgy tartották, hogy ha ekkor fényesen süt a nap, akkor őszre újra sok szőlőt szüretelhetnek. Felvidéken a napsütése jó rozstermést is jelentett. Ha pedig a nap egészen melegen sütött ekkor, és a jég is olvadt: az meleg-párás nyáridőt és forró nyáréjszakát sejtetett. Ha viszont ködös volt az idő, akkor kevés és gyenge borra számítottak. Hosszú jégcsapjai magasra növekedt (nagy csöví kukoricát) jeleztek. Néhol a levágott szőlővesszőt vízbe rakva „meghajtatták” (egy hét múlva duzzadó rügyei jó bortermezt jósoltak).

JANUÁR 23.

Kalendárium szerint: MÁRIA⁹⁸, EMERENCIÁNA⁹⁹, RAJMONT¹⁰⁰, JÁNOS¹⁰¹ napja.
Jellege: Mára szinte elfeledett időjós nap.
Népies megnevezés: FAGYOS BOLDOGASSZONY napja.

Néhol úgy tartották, hogy ha ekkor jég borítja be a fák ágait, akkor nedves év és gyenge gyümölcs-termés várható. Ha a vetést is jégkéreg borítja, az „meglopja a gabonát”. Délről jövő szele viharos nyarat jelez. Északi szele pedig későt tavaszt jósol. Egyes vidéken úgy regélték, hogy Boldogasszony ekkorra már megelégszi a téli pihenést, szólít a mezei munkára.

JANUÁR 24.

Kalendárium szerint: TIMÓT¹⁰², BABILÁSZ¹⁰³ napja.
Jellege: Dolgos, nem túl ismert időjós nap.

Tavaszi munkára készülődés kezdete. Kárpát-medence nyugati végein úgy tartották, hogy „Timót, jeget összezúzza; ha nem talál, ő fagyassza.” Feltehetően, „Pál-forduló” előjelző lehetett. Erre utalhat a mondás, hogy „Timót keresi a szekerét”, vagyis szán helyett hamarosan szekérre lesz szükség. Néhol, napnyugta után a házat (istállót) illatos növényekkel füstölték.

JANUÁR 25.

Kalendárium szerint: PÁL¹⁰⁴, GREGOR¹⁰⁵ napja.
Régi naptár szerint: Tél havának vége. Régen ünnep volt.
Jellege: Évszak- és időjárás változás jelző, valamint jós nap.
Sokadalma: Több városban téli nagyvásár.

⁹⁶ Zaragozai Szent Vince, vértanú (+304)

⁹⁷ Efezusi Szent Timotheus püspök, vértanú (+80k)

⁹⁸ Szűz Mária, Jézus szülőanyja (+1szd)

⁹⁹ Szent Emerenciána, vértanú (+305)

¹⁰⁰ Peniaforty Szent Raimundus szerzetes, hitvalló (+1275)

¹⁰¹ Alamizsnás Szent János, alexandriai pátriárka (+619)

¹⁰² Szent Timoteus apostol (+80)

¹⁰³ Szicíliai Szent Babilas püspök, mártír (+3szd)

¹⁰⁴ Szent Pál apostol (+67)

¹⁰⁵ Nazianzi Szent Gregórios püspök, teológus (+330)

Általában egy szokásos heti nap, nemritkán pogácsasütéssel és vendég-kínálásokkal. Többféle a kötélverők, szíjgyártók céggyűléses fél-ünnepe, vására és lakomája.

Időjelző és jósló nap is. „Pál-fordulás ideje”, amikor (többnyire nemcsak a néphiedelem szerint) az időjárás megváltozik (néhány napon belül). Ha kemény tél volt: tavasziasabbra. Ha enyhe volt az idő: akár kemény fagy is várható. Néhol, - a „pálfordulást” - csak naplementétől számították. Sok helyen ekkor sütötték a Pál-pogácsát, amelybe egy baromfi-tollat tűztek, és a családtagok nevével megjelölték. Hiedelem szerint, akinek a pogácsáján a toll megpörkölődött, annak élete még abban az évben bajba kerülhet (haláljóslás). Megfigyelhető, hogy több ekkori babona hasonlít a Luca-napi termékenység-varázslásokhoz, karácsonyi vagy újévi jóslásokhoz. Egyes vidéken úgy regélték, hogy a Tavasz Úrnőjét a Természet Ura ekkor szabadítja ki a jégfogságból, hogy visszatérhessen a földre és életre hívja a természetet.

JANUÁR 26.

Kalendárium szerint: POLIKÁRP¹⁰⁶, XENOFÓN¹⁰⁷ napja.

Régi naptár szerint: Télutó havának kezdete

Jellege: Dolgos, időjósló nap, többnyire változékony, a „Pál-fordulás” erősítője.

„Polikárp, ha havát szórja, utat-ösvényt mind behordja”. Ha ezen a napon fúj a szél és az erdő fái recsegve hajladoznak, akkor hosszú lesz még a tél. Ha a kemence jól szelel, hideg idő várható. De ha füstölve ég, akkor hamarosan jön az enyhülés. Kuporgó kutya vagy macska, hideget jelez, de ha elnyúlva fekszenek, nemsokára olvadhat. Alkalmas nap rőzsegyűjtésre, kidőlt fák vágására. Ha elég vastag még a jég, éppen megfelel a nádvágáshoz is.

JANUÁR 27.

Kalendárium szerint: KRIZOSZTÓM, JÁNOS napja¹⁰⁸.

Csillag-naptár: Jászol-csillag¹⁰⁹ a legmagasabban.

Jellege: Sokféle női dologtiltó és vendégjáró nap.

Sokadalma: Egy-két városban tél-utói nagyvásár.

Leánynézők és kérők fogadásával. Keleti végeken sem túl ismert időjósló nap. Hajnali csapatos varjúkárogás: hóvihart hirdet. Az égen szálló fehér felhők: havat jósolnak. Fagyos időben kezdődő hóesés: enyhülésre utal. Lenyugvó napjának erős sugarai másnapi fagyot jeleznek.

JANUÁR 28.

Kalendárium szerint: KÁROLY¹¹⁰, EFRÉM¹¹¹ napja.

Régi naptár szerint: Egykor ünnep.

Jellege: Dolgos-mozgalmas nap, egyes mesterségek fél-ünnepe.

Sokadalma: Egy-két városban tél-utói nagyvásár.

¹⁰⁶ Szmirnai Szent Polikárp, vértanú (+155)

¹⁰⁷ Konstantinápolyi Szent Xenofonos (+6szd)

¹⁰⁸ Aranyszájú (Krizostomos) János, egyháztanító (+407)

¹⁰⁹ Rák csillagkép.

¹¹⁰ Nagy Károly, frank császár (+814)

¹¹¹ Tiszteletreméltó Szíriai Szent Efraim diakónus, teológus (+373)

Többfelé, a háncs- és vesszőfonók fél-ünnepe, közös mulatozása. Néhol maskarába öltözött gyermekek játékos „király-futtatás” eljátszásával, köszöntőt mondva járták adományokért a házakat. Nyugati végeken egykor ismert időjóslo nap. Úgy tartották arrafelé, hogy a vékony jeget február még újra hizlalhatja. Nappali hóvihár éjszakai fagyot jelez. Ha a csillagok élesen sziporkáznak, nagy hideg várható. De ha fényük tompa és ködös, akkor jön az enyhülés.

JANUÁR 29.

Kalendárium szerint: FERENC¹¹², VALERIJ¹¹³ napja.

Jellege: Számadó, félig zárt nap.

Ekkortájt, sokfelé felmérték a rendelkezésre álló élelmet, takarmányt és tüzelőt. Úgy számították, hogy „amennyi már elfogyott, még annyira lesz szükség”. Ennyi kellett ahhoz, hogy hosszú tél esetén is kitarthassanak a tavaszi terményekig. Kevés takarmány esetén a felesleges állatokat elcserélték vagy levágták (minden porcikájukat hasznosítva). Néhol, e napon a férfiak nem járták a vidéket, csak otthoni munkát végeztek. Máshol ez női dologtöltő, leánybeavató és bandázó nap volt.

JANUÁR 30.

Kalendárium szerint: MÁRTONKA¹¹⁴, ZÉNO¹¹⁵ napja.

Jellege: Dolgos nap, néhol időjárás előjelzést is ad.

Általában dolgos időszak, mindenki végezte a maga szükséges vagy megszokott elfoglaltságát. Némely vidéken becsapós nap, mert úgy tartották: enyhe napját hideg követi, fagyos napját pedig olvadás. Fényes napsütése úgyis borulásra fordul, ködös-latyakos ideje pedig zúzmarás fagyot hozhat. Többnyire a mezőgazdasági szerszámok és felszerelések javításának és élesítésének ideje. De ahol becsapós nap, ott nem éleztek, nem vágtak, nem is metszettek.

JANUÁR 31.

Kalendárium szerint: MARCELLA¹¹⁶, TRIFÉNA¹¹⁷ napja.

Polgári naptár szerint: Január hónap vége

Jellege: Többnyire dolgos nap, néhol időjóslo is.

Vetőmagok válogatására és a korai vetések előkészületeire. Felvidék egyes részén, egykor a Pál-fordulás egy későbbi „hegyvidéki” változata lehetett. Úgy tartották, hogy ha „Marcella vizet talál, befagyasztja; jeget látván felolvasztja”. „Hogyha napja jól ragyog, tavasz ímhol toporog”. Fagyos napján a sugárzó naplemente, másnapra is fagyot jelez. Néhol, napnyugta után „megtisztultak”. Vagyis: haját-körmöt vágtak, lefürödtek, tejes és gyümölcsös étkeket és némi italt fogyasztottak, frissen vetett ágyba feküdtek. Máshol, a szabadban jelzőtüzeket gyújtottak. Sokfelé úgy vélték, hogy e nap éjszakája¹¹⁸ igen alkalmas jövendölésre, oldásra és kötésre, rontás-elhárításra és gyógyításra.

¹¹² Szalézi Szent Ferenc, szerzetes (+1622)

¹¹³ Treves-i Szent Valerius püspök (+320)

¹¹⁴ Szent Martina, szentéletű özvegy (+228)

¹¹⁵ Antiochiai Szent Zeno remete (+414)

¹¹⁶ Szent Marcella, aszkéta özvegy (+410)

¹¹⁷ Cyzius-i Szent Tryhaenav vértanú (+1szd)

¹¹⁸ E nap „tisztulási rítusai” feltehetően egy ősi kelta hagyomány maradványa lehetnek.

FEBRUÁR

Régi kalendáriumok csíziója szerint, a tél során font fonalakat fahamuban dörgölték (vagy levében áztatták), hogy fehérek és lágyak legyenek. A gazdaságban felszaporodott trágyát kihordták a szőlőbe, szántó-földekre és a veteményesekbe, ott szétterítették. Szőlőkarókat, kerítéseket fabrikáltak. Vékonyka fák törzsén a hánccot hosszában késsel két-három helyen végigmetszették, hogy jobban vastagodjanak. A halastóba is ekkor telepítették a tenyésztésre szánt halakat. A konyhai tüzelésre szánt fát Zsuzsanna napjától (febr. 19.) vágják, az ősszel kiszáradtak közül.

FEBRUÁR 1.

Kalendárium szerint: IGNÁC¹¹⁹, SZIGBERT¹²⁰, TRIFÓN¹²¹ napja.

Polgári naptár szerint: Február hónap kezdete.

Jellege: Sokfelé dolgos, többnyire időjósító és rontásűző nap.

Gyakran nagymosással és nagytakarítással, helyenként fánk-sütéssel telt el. Néhol úgy vélték, hogy amilyen ez a nap, olyan lesz az egész hónap. Máshol úgy tudták, hogy napsütéses ideje korai tavaszt jelez. Hóviharja pedig hideg farsang-véget jósol. Napnyugta után egyes vidékeken gyertyát gyújtottak és annak fénye mellett virrasztottak (beszélgettek, meséltek) éjfélig, hogy az eljövendő Boldogasszony-napot ébren köszönthessék. Az a „hír járta”, hogy e nap estéje: a tudók, gyógyítók és látók ünnepe.

FEBRUÁR 2.

Kalendárium szerint: MÁRIA¹²² napja.

Régi naptár szerint: Ősi eredetű, régi ünnep¹²³.

Jellege: Utóbb már dolgos, varázsló-, tisztító nap.

Sokadalma: Több városban tél-utói nagyvásár.

Népies megnevezés: GYERTYASZENTELŐ BOLDOGASSZONY.

Sokfelé palacsintát, fánkot vagy bélest sütöttek e nap tiszteletére. A régi hagyomány szerint, a Tél ezután már csak veszít az erejéből. Nappal a házat kitakarították, majd napnyugta után gyertyát gyújtottak - hogy ezzel segítsék a Napot, hogy erősödhessen a fénye és melege. Valamint, hogy a gyertya fénye elűzze a téli gonosz erőket. Néhol, reggel még a kemence tüzet is kioltották, és a napnyugtai új tűz gyújtásával köszöntötték a világosabb időszak kezdetét.

A néphit szerint, a házilag szentelt gyertyával megkocogtatott törzsű fa, jó termést hoz. A ház ajtajára cseppentett gyertyaviasz megakadályozza, hogy gonosz erő átlépje a küszöböt. Egyes vidékeken úgy regélték, hogy a Boldogasszony gyertyájának fényére ekkor szabadultak ki jégbörtönükből a természet megújulásának erői, de a melegebb időszak viharos erői is.

¹¹⁹ Antiochiai Szent Ignác, püspök (+107k)

¹²⁰ Szent III. Sigebert, frank király, hitvalló (+656)

¹²¹ Capsada-i Szent Tripon vértanú (+250)

¹²² Szent Szűz Mária (+1szd)

¹²³ Részben mutatva a kelta Imbolc, és az ósláv Gromnici (Hromnici) ünnepek sajátosságait is.

Az e napi égdörgés rossz termést jósol, vagy éppen bajt és vizályt. Ha szépen süt a nap és langyos az idő, tartós és hideg lesz még a tél. Hosszú jégcsapja magas kendert vagy kendert (nagy kukorica-csöveket) jósol. A gyöngyösi 2 napos téli vásár kezdőnapja.

FEBRUÁR 3.

Kalendárium szerint: BALÁZS¹²⁴, SIMEON¹²⁵ napja.

Jellege: Gyógyító, tisztító és rontásűző, jelölő nap.

Sokadalma: Néhány városban tél-utói nagyvásár.

Az ekkor „bűvölt” (szentelt) alma „ideális orvosság” minden torokbetegség gyógyítására. Az ekkor parázsra vetett almahéj füstje pedig gyógyítja a fejfájást. Úgy tartották, hogy a szentelt víz és a templomban szentelt gyertya is gyógyító hatású. Főleg a Kárpát-medence Nógrád-Csongrád vonalától nyugatra volt népszerű ez a jeles nap. Arrafelé iskolások járták a házakat, maskaráztak és koledáltak (adománykérő köszöntőket énekeltek). A kapott adománnyal tanáraikat és iskoláikat segítették. Néhol gyermekek ünnepe volt, akik csapatostul járták a házakat, miközben tánccal és köszöntőkkel ajándékot kunyeráltak (utánozva a lányos házakat járó kántáló legényeket). Egyes XVII. századi kalendáriumok e napra tették a bárányok billogozásának (megjelölésének, címerezésének) idejét is. Úgy tartották: „ha e napon eső esik, nyáron jég verheti el a termést”. A „szőlőterület négy sarkában állított megmetszett tőke: állítólag szőlőéréskor távol tartja a madarakat”. Gyöngyösi vásár 2. napja.

FEBRUÁR 4.

Kalendárium szerint: VERONIKA¹²⁶, IZIDOR¹²⁷ napja.

Jellege: Időjelző és jósló nap.

E napon kezd - állítólag - töredezni a még fagyott tavak jege. Ekkortól már az eddig jeges források és patakok is kiengednek. Azt tartották, hogy ezután már nemigen lesz ennél hidegebb nap a téiben. A szép-langyos idő áradást és nedves tavaszt jósol. Fényes napja korai tavaszt hirdet. Hőesése pedig sok gabonát. Kedvező nap a házasságra. Néhol, e napon az ismerős férfiak összegyűltek, vő-jelöltjeiket bemutatva együtt mulatoztak (vő-itató).

FEBRUÁR 5.

Kalendárium szerint: ÁGOTA¹²⁸, POLEKTUSZ¹²⁹ napja.

Jellege: Tisztító nap.

Sokadalma: Néhány városban tél-utói nagyvásár.

Házat, kamrát alaposan kisépertenek, kiszellőztetnek. Ólakat kitrágyázták, istállókat kialmozták. Jászlakat takarították, vályúkat vízzel töltötték. Állatokat tisztogatták, sebeiket gyógyították. Udvarat is rendbe tették, hogy a férgeket és élősködőket, betegségeket és rontásokat elűzzék.

¹²⁴ Boldog és Igazlító Simeon, hitvalló (1 szd)

¹²⁵ Galliai Szent Ansgar, hitvalló (+865)

¹²⁶ Katániai Szent Veronika (+1szd)

¹²⁷ Tiszteletreméltó Pelusiumi Isidoros, hitvalló (+449)

¹²⁸ Palermói Szent Agáta, szűz vértanú (+231)

¹²⁹ Konstantinápolyi Szent Polyektos pátriárka (+970)

Néhol, új tűzrevalót is szedtek, a lehullott ágakból és gallyakból. Ennek nyílt tüzen ételt is készítettek, amit szétoztottak a gyermekek között. Részben időjóslo nap is, mivel a népi jóslás szerint: ha Ágota szorítja (fagyot hoz), Dorottya majd tágítja (enyhet hoz). Volt, ahol e napon az asszonyok nem dolgoztak, hanem összegyűltek és egy félreeső helyen mulatoztak (asszonyfarsang). Éppen úgy ihattak és mulatozhattak, mint a férfiak. De férfi nem mehetett a közelükbe, mert igencsak pórul járt, ha az asszony nép elkapta.

FEBRUÁR 6.

Kalendárium szerint: DOROTTYA¹³⁰, BUKOL¹³¹ napja.

Jellege: Egykori vígalmi nap.

Sokadalma: Több városban tél-utói nagyvásár.

Ilyenkor szokás volt fánkot sütni. A középkorban e napon tartották a legnagyobb farsangi bált. Ekkor tartották a lakodalmakat, és a fonókban a fiatalok legnagyobb vigasságát. Ha e napra esett húshagyó kedd, akkor ez igencsak különleges nap volt. Nemcsak azért, mert akkoriban ez volt a Nagyfarsang utolsó víg-báli napja. Hanem azért is, mert ha ekkorra esett húshagyó kedd, akkor Húsvét és Gyümölcsoltó Boldogasszony napja ugyanarra a vasárnapra került. Ami ritka-jeles kettős ünnep volt. Hasonlóan, mint amikor Húsvét hétfője és Gyümölcsoltó Boldogasszony ünnepe került ugyanarra a napra¹³². A népi hiedelem szerint: „Dorottya locsog (olvad), Julianna kopog (fagyni fog)”. „Fényes-napos Dorottya, sok csibét kelt kotlója”. „Dorottya, ha havat hozza, egy hét alatt elolvassza”.

NAGYBÖJTI ÜNNEPKÖR

Egykor-régen, február 7.-től március 23-ig tarthatott ez az időszak. Amely, (később, keresztény hatásra) a mozgó dátumú Húsvéthoz igazodott¹³³. Így az február 4. és március 10. napja között kezdődhetett. Majd 46 nap elteltével márc. 21. és április 24. között végződhetett. Ezen belül valójában csak a vasárnapok és az utolsó hete jelentett számottevő közösségi eseményt. Valamint, Gyümölcsoltó Boldogasszony napja is, ha éppen beleesett ebbe az időszakba. Erről részletesen: a „mozgó napos kalendárium” következő kötetben. Eredetileg, a böjti időszaknak nem volt köze a valláshoz. Hanem, józan takarékoságra utalt, hogy az élelem biztosan kitartson tavaszig. Maradjon annyi tartalék, hogy méltón köszönthessék a Tavasz-ünnepi időszakot.

FEBRUÁR 7.

Kalendárium szerint: RIKÁRD¹³⁴, RUMOLD¹³⁵, LUKÁCS¹³⁶ napja.

Jellege: Dolgos, nem túl ismert időjóslo nap.

Tavaszi munkálatokra felkészülés, kerti munka kezdete. Komposzt-hordás és terítés, pangó víz elvezetése. Hóesése, közeli télvégét jelzett. Néhol úgy tartották, hogy amilyen ez a nap, olyan lesz majd a következő tél kezdete. Ha a szokásosnál melegebb nap volt, az gyors időjárás-változásokat sejtetett.

¹³⁰ Kappadókiai Szent Dorottya, erényes vértanú (+311)

¹³¹ Nagytiszteletű Szmirnai Bukolos püspök (+100)

¹³² Annak ellenére, hogy ilyenkor az egyház rendszerint a következő vasárnapra „tolta” Boldogasszony napját.

¹³³ Megjegyzendő, hogy a III. század végéig több helyen a húsvétot márc. 24-25. körül tartották.

¹³⁴ Wessexi Szt. Richárd, zarándok király (+8szd)

¹³⁵ Karmaldui Szent Romualdus apát, rendalapító (+1027)

¹³⁶ Ifjabb Szent Lukács apostol (+1szd)

FEBRUÁR 8.

Kalendárium szerint: JUVENT¹³⁷. TEODOR¹³⁸ napja.

Jellege: Többnyire dolgos nap.

Tavaszi munkálatokra felkészülés, vetőmagok válogatása, a kerti munkák kezdete. Nem jelentős időjósító nap. Néhol úgy tartották: „amilyen ez a nap, olyan lesz majd a tavasz”. Ha a szél elfújja a havat, az rossz nyarat és gyenge aratást jelez. A tiszta idő és hideg levegő pedig forró nyarat jósol.

FEBRUÁR 9.

Kalendárium szerint: APOLLÓNIA¹³⁹, NIKEFOR¹⁴⁰ napja.

Jellege: Többnyire dolgos nap, a tavaszi vető-munkákra készülés jegyében.

Úgy tartották, hogy e nap különösen kedvező a vetőmagvak válogatására. Nem közismert időjósító nap. Ha ködös a napja, akkor több tüzelőre lesz szükség (hosszabb lesz a tél, vagy hidegebb a tavasz). Ha a szél, a havat elfújná a barázdákról, akkor a nyári aratás szerényebb.

FEBRUÁR 10.

Kalendárium szerint: SKOLASZTIKA¹⁴¹, KARALAMP¹⁴² napja.

Jellege: Általában dolgos nap.

Fagymentes időben oltóágak vágása. Fák metszése oltáshoz. Nem túl ismert családi és időjósító nap. Néhol, a család közös vacsorára összegyűlt, mondván: „család, hogyha együtt van, szív és lélek helyén van”. Hiedelmük szerint, ha éjszaka kemencében füttyül a szél, akkor az a Ház Szellemének (lelkének) hangja. Ilyenkor egy tál ételt tettek a kemencébe, hogy a Szellem lenyugodjék. Máshol úgy tartották, hogy az e napi szél megzavarja az időjárást, „melegből fúj hideget, fagyból lehel meleget”. Más változat szerint: erős szele száraz-hideg nyarat hoz.

FEBRUÁR 11.

Kalendárium szerint: DEZSÉR¹⁴³, TEODORA¹⁴⁴ napja.

Jellege: Dolgos és boszorkányos nap.

Egyes vidékeken úgy tartották, hogy e napon a boszorkányok keltette szelek szétszórhatják a boglyákat, kazlakat. Ezért, a mező sarkaira bogáncs-koszorúkat aggattak, ezzel védve a területet. Néhol úgy tudták, hogy e napon bújnak elő a kígyók, ezért az állatokat nem hajtották ki a szabadba. Máshol úgy vélték, az elkövetkezendő napokban az időjárás ellenkezőjére fordulhat. Némely vidéken a lovakat és tejadó állatokat e napon kényeztették, gyógyították.

¹³⁷ Páviai Szent Juventius püspök (+1szd)

¹³⁸ Fegyveres Szent Theodoros katona-mártír (+319)

¹³⁹ Alexandriai Szent Apollónia, vértanú (249)

¹⁴⁰ Antiochiai Szent Nicephorus (+257)

¹⁴¹ Szent Scolastica, apáca (+547)

¹⁴² Magnéziai Szent Charalampos püspök (+202)

¹⁴³ Viennai Szent Desiderius püspök vértanú (+607)

¹⁴⁴ Szent Theodora, Theophilus császár felesége (+867)

FEBRUÁR 12.

Kalendárium szerint: EULALIA¹⁴⁵, MELÉT¹⁴⁶ napja.

Jellege: Többnyire dolgos, néhol kevésbé ismert időjósító nap

Tavaszi munkákra készülődés ideje. Kárpátalja és Máramaros némely vidékén, e napon tilos volt fenni vagy szőni. Ha tiszta az ég és északi szél fúj: hideg idő közeleg. Ha zúzmarások a fák, akkor hamarosan enyhülni fog. Ha már a hegyvidéken is néhol látszik a föld (a hó alól), a szánt szekérre kell cserélni, mert gyors olvadás várható.

FEBRUÁR 13.

Kalendárium szerint: KASZTOR¹⁴⁷, STEFÁN¹⁴⁸, MARTINIÁN¹⁴⁹ napja.

Jellege: Régi vigyázó-időjósító nap.

Néhol úgy tartották, hogy e napon óvakodni kell a tüztől. Az ekkor keletkezett tüzet a nyári aszály jelének tekintették. A kemence erős huzata fagyot, a gyenge pedig nedves időt jósolt. Más hagyomány szerint, a kemence vörös lángja jelenti a hideget, a gyenge-színtelen pedig az esős időt. Egy változat szerint a pattogó, füstölő kemence-láng enyhülést jelez.

FEBRUÁR 14.

Kalendárium szerint: BÁLINT¹⁵⁰, AUXENT¹⁵¹ napja.

Régi naptár szerint: Egykor ünnep.

Jellege: Többnyire fél-ünnep és időjósító nap.

Sokadalma: Több városban tél-utói nagyvásár.

Hideg-száraz napja bő termést jósolt. Az ekkor ültetett facsemete gyorsan cseperedett, hamar nagyra nőtt. A röpködő vadgalambok a közelgő tavaszt jelezték. Néphit szerint a verebek is ekkor választották ki párjukat. Néhol, aszalt gyümölcsöt szórtak ki a madaraknak, hogy nyáron összeszedjék a kártevő bogarakat. Máshol, a szőlőterület négy sarkán lévő tőkéket megmetszették, hogy a szőlő éréskor a kártevő madarak elkerüljék a fürtöket. E napon jól lehetett gyógyítani a lelki betegségeket, nyavalyatörést, a fejfájást és a szédülést. Némely svábok szerint, e napon megtudhatták a fiatalok, hogy ki lesz a jövődöbelijük (akiről hajnal előtt álmodtak, vagy akivel először találkoztak, aki először leszólította őket).

Egyes vidékeken ez a nap: a vigasságról szólt¹⁵². Vendégeket fogadtak, azokat étellel, és főleg itallal kínálták. Majd házról házra jártak, ahol őket is itókákkal kínálgatták. Néhol szokás volt a betérővel némi kóstolót is küldeni az otthon maradt rokonoknak és komáknak. Egyes helyeken a vendégek fogadása és kiszolgálása férfi dolga volt (nő aznap nem dolgozhatott).

¹⁴⁵ Meridai Szent Eulália, szűz vértanú (+303)

¹⁴⁶ Antiochiai Szent Melétios püspök (+381)

¹⁴⁷ Kardeni Szent Kasztor püspök, remete (+400k)

¹⁴⁸ Szent I. Sztefan (Szimeon), szerb fejedelem, hitvalló (+1199)

¹⁴⁹ Római Szent Martinianus vértanú (+67)

¹⁵⁰ Római Szent Bálint, vértanú (+270k)

¹⁵¹ Bithyniai Szent Auksentos szerzetes (+470)

¹⁵² Ortodox keresztényeknél egykori fél-ünnep: Trifon, Trivun.

FEBRUÁR 15.

Kalendárium szerint: FAUST¹⁵³ vagy EUZÉB¹⁵⁴ napja.

Jellege: Időjelző nap.

Úgy tartották, hogy e napon az időjárás ellenkezőjére változhat. Gyümölcsfákat ilyenkor meg szokták rázni (vagy a balta fokával megkopogtatni), hogy sokat teremjenek. „Hogyha szeles Fauszt napja, nyara-ősze esőt hozza. De ha fényes-tiszta napja, ősz termését bőven adja.” Többnyire szerencsés napnak tartották (Fauszt jelentése = szerencsés).

Néhol, ezt a napot kissé másként fogadták¹⁵⁵. Volt, ahol az év során összegyűjtött a gyertya- és viaszmaradványokból új gyertyákat öntöttek. Volt, ahol a házat új gyertyával „felavatták”, ártó erőktől megtisztították. Volt, ahol léket vágtak, vizet mertek és abban otthon tisztálkodtak (mondván, az megtisztít a betegségtől). Mára e régi népszokások szinte elfelejtődtek.

TALAJ MŰVELÉS IDEJE

Ekkortól (ha az időjárás engedi) időszerű a talajforgatás, trágyázás és a vetéshez előkészítés. Szükség esetén víz-elvezetés is indokolt lehet. Ezek a munkálatok - egyes melegebb alföldi vidékeken - gyakran összekapcsolódnak a közeli vetéssel.

FEBRUÁR 16.

Kalendárium szerint: JULIANNA¹⁵⁶, PAMFIL¹⁵⁷ napja.

Jellege: Időjelző nap.

E napon többnyire az időjárás melegebbre fordul. Ha szállingózik a hó, többnyire ilyen szólás járta: „Julianna megrázta a dunnáját.”, „Kiszakadt Julianna dunnája.” vagy „Bolondoznak a Julisok.” Ami nem véletlen, mert az ilyenkor esedékes meleg-front közeledtét többnyire hóesés jelzi. Ha eddig szánra volt szükség, akkor ezután már csak szekérre. Ha fényesen süt a nap, gazdag alma-termés várható.

Egyes vidékeken, zárt nap¹⁵⁸, ami „katonásan alakult”. Nap első sugarára már az egész család talpon volt. Mindenkinek volt saját feladata (amiről előző este határoztak). „Nadrágosoknak” felszerelések, eszközök és lószerszámok tisztítása, javítása, állatok ellátása. „Szoknyásoknak” kenyérsütés és főzés, mosás és mángorolás, baromfik ellátás. Még „pendelyesek” (gyerekek) is dolgoztak (rámolás, takarítás). De néhol, csak a ló-, kocsi és eke-szerszámokra és az istállókra fordítottak figyelmet. Napközben csak a gyerekek, betegek és idősek ettek, de azok se sokat. Napnyugtakor a munkálatokat befejezték, tisztálkodtak és közösen kását vacsoráztak.

¹⁵³ Szent Faustinus és Jovita vértanú (+121)

¹⁵⁴ Szíriai Szent Eusebius remete (+444)

¹⁵⁵ Ortodox keresztényeknél egykor jelentős ünnep: Sztetyenyie, Szvecsnyica, Gromici.

¹⁵⁶ Nikomédiai Szent Julianna, szűz vértanú (+304)

¹⁵⁷ Caesarea-i Szent Pamphilus egyházi előljáró, mártír (+309)

¹⁵⁸ Ortodox keresztényeknél egykori jeles nap: Pocsinki, Szimeon.

FEBRUÁR 17.

Kalendárium szerint: DONÁT¹⁵⁹, TIRON¹⁶⁰ napja.

Jellege: Dolgos termő-nap.

Tavaszi „szőlővizsgálás”, lefejtés és bormustra. Többfelé ekkor vetették a mákot, még ha hó borította is a talajt (óra vetve). Máshol, a vörös naplementét kedvező előjelnek tekintették, mert az a fagy gyengülését jelezte. Néhol, ekkor tartották a télvégi vásárt.

FEBRUÁR 18.

Kalendárium szerint: SIMON¹⁶¹, LEO¹⁶² napja.

Csillag-naptár: Sarló-csillag¹⁶³ legmagasabb járása.

Jellege: Kevésbé ismert rontásúzó nap.

Sokfelé, e napon különösen ügyeltek a tehenekre és a kecskékre. Tisztogatták, gyógyították, patáikat lekezelték. Terelgetést is kerülték, néhol száraz kenyérhéjjal kedveskedtek nekik. Bottal megütött tehén tejét meg nem ihatták. A régi öregek szerint, egykor a mezőkön tüzeket gyújtottak, lángjába áldozatot hintettek (kenyérdarabkát, sót, kevés bort, némi gyümölcsöt).

Arról is meséltek, hogy egykor-régen, e napon a falu védelmére alkalmas férfiak és legények összegyűltek. Magukkal hozva fegyvernek is alkalmas eszközeiket, megszervezték a külső támadások elhárítását, gyakorolva a behatoló fosztogatók elfogását vagy kiűzését. A magasan járó Sarló-csillag pedig a gabonavetés idejének közeledtére figyelmeztetett. Sőt, a délebbi vidékeken már ekkor kezdődhetett a tavaszi gabona (árpa, zab, búza) vetése.

FEBRUÁR 19.

Kalendárium szerint: ZSUZSANNA¹⁶⁴, RABULA¹⁶⁵ napja.

Égi naptár szerint: Vízöntő havának vége.

Jellege: Időjelző nap.

Sokadalma: Egy-két városban tél-utói nagyvásár.

Mondják, ha e napon megszólal a pacsirta, akkor „Zsuzsanna elsepri a havat”. A népi jóslás szerint, ha a pacsirta alacsonyan repül, még hideg idő várható. De ha magasan száll, közel a jó idő. Ha nem hallatszik a pacsirta éneke, akkor hamarosan hidegebbre fordul az idő. Ha csorog az eresz, az jó termést ígér. Többfelé, a tavaszi munkák kezdőnapja, trágyahordás és szórás ideje, szántás és vetés eszközeinek előkészítése. Úgy tartották, hogy férfiember e napon ne leselkedjen a veteményesben hajlongó asszonynépek után. Mert csúful járhat, ha rajtacsíplik.

¹⁵⁹ Zárai Szent Donatus, püspök (+811k)

¹⁶⁰ Szent Theodoros Trion püspök, mártír (+306)

¹⁶¹ Jeruzsálemi Szent Simon, Jézus testvére, püspök, vértanú (+1szd)

¹⁶² Nagy Szent Leo pápa (+461)

¹⁶³ Regulus az Oroszlán csillagképben.

¹⁶⁴ Bibliái Zsuzsanna, erényes hölgy; vagy az a Zsuzsanna, akit Jézus meggyógyított (Lk. 8.1-3)

¹⁶⁵ Samosata-i Szent Rabulas, pap, aszkéta (+530)

FEBRUÁR 20.

Kalendárium szerint: ALADÁR¹⁶⁶, LEON¹⁶⁷ napja.

Égi naptár szerint: Halak havának kezdete.

Jellege: Dolgos nap.

A tavaszi gabonavetésre készülődés. Kedvező nap a kerti fák gondozására. Néhol, e napon hagymás vagy káposztás pogácsát, esetleg bélest sütöttek. Állítólag azért, hogy a következő hónapban ekkortájt már jó meleg (hagyma- és káposzta-kiültetésre alkalmas) legyen a föld és az idő. Nappali szél enyhülésre utalt.

FEBRUÁR 21.

Kalendárium szerint: ELEONÓRA¹⁶⁸, EUSZTÁT¹⁶⁹ napja.

Jellege: Dolgos nap.

Különösen alkalmas zsákok és kosarak tisztítására. Sokfelé ilyenkor előkészítették a kerti szerszámokat, azokat javígtatták, készülve a tavaszi veteményezésre. Egyes vidéken tiltották a sarlók, kaszák és kések élezését. Néhol úgy tartották, hogy ha e napon a szokásosnál hidegebb van, akkor a március a szokottnál melegebb lesz.

FEBRUÁR 22.

Kalendárium szerint: PÉTER¹⁷⁰, PAPIÁSZ¹⁷¹ napja.

Régi naptár szerint: Egykori ünnep.

Jellege: Dologtiltó, majd üres nap.

Sokadalma: Néhány városban tél-utói nagyvásár.

Népies megnevezés: ÜSZÖGÖS PÉTER napja.

Egykor szerencsétlen és baljós napnak tartották. A népi hiedelem szerint, az e napon végzett munka „pocsékba megy”. Asszonyok liszthez és tojáshoz nem nyúltak, nehogy a liszt dohosodjon, tojás büdösödjön. Szántással-vetéssel sem foglalkoztak, nehogy a gabona-rozsda elvigye a termést. A népi időjóslás szerint: „amilyen most Péter napja, olyan lesz majd József napja”. Ködös-párás idő a nyári búza üszkösödését jóslja. Ha e napon hideg-jeges az idő, akkor a fagy még 2 hétig megmarad; más változat szerint a jó idő még 40 napot várat magára.

FEBRUÁR 23.

Kalendárium szerint: POLIKÁRP¹⁷², PÉTER¹⁷³ napja.

Jellege: Dolgos nap.

Szokványos napi és időszakos feladatok elvégzése. Néhol úgy tartották, hogyha e napon rossz az idő, akkor a tavasz majd javít rajta. Máshol, e napon próbálkoztak először halfogással.

¹⁶⁶ Tourna-i Szent Eleutheus, püspök (+531)

¹⁶⁷ Catania-i Szent Leo püspök (+785)

¹⁶⁸ Aquitániai Szent Eleonora, királyné majd szerzetesnő (+1291)

¹⁶⁹ Antiochiai Szent Eustatios érsek (+337)

¹⁷⁰ Szent Péter, apostol püspök (+67)

¹⁷¹ Hierapoliszi Szent Papiasz, apostoli atya (+125k)

¹⁷² Szmírnai Szent Polikárposz püspök, vértanú (+155)

¹⁷³ Damjáni Szent Péter egyháztanító (+1072)

Egyes vidékeken¹⁷⁴: különbféle rítusokkal (ráolvasás, fohász, füstölés) próbálták a rontásokat, bajokat és betegségeket elhárítani.

SZÖKÓNAP

Szökőévenként, az év napjainak száma: 366 (a szokásos 365 helyett). Vagyis, a szokásos éves naptár 1 nappal kiegészült. Ilyenkor, többnyire február 23. és 24. közé még egy napot beiktattak. Amelyet, egykor nem számítottak be a hónap menetébe, hanem az előző nap ismétlésének tekintették. De a XV. századtól (a napok sorszámozásának elterjedésével) kialakult az a szokás, hogy ezt a napot is beszámították a kalendáriumba. Vagyis, e nap betoldásával, a napok eredeti, február 24-28. közötti sorszámozása megváltozott. Ugyanis, ezáltal ezen időszak név- és jeles napjai 1-1 nappal eltolódtak. Ezáltal szökőévekben, a február 24-i Mátyás napot 25-én tartották (Mátyás ugrása), a 25-ei Gejza napot 26-án, stb. és így tovább 29-éig. Ezt jelzi a dátumok zárójeles nap-megjelölése.

Az ilyen „egyházi és állami előírások” ellenére, a Kárpát-medencei népesség jelentős része (az egyszerű népi logikát követve) nem szakította meg a februári napok sorát a szökőnappal. Hanem - az ortodox keresztények szokása szerint február 29-ét tekintették a „beillesztett szökőnapnak” (toldalék-napnak). Vagyis, a február 24-i Mátyás napot ekkor is 24-én tartották, a 25-ei Gejza napot szinté 25-én, stb. és így tovább 28-áig. A február 29-ét dologtiltó és borkóstoló napként élvezte. Ezzel, mintegy előkészítve a március hónap köszöntését.

Szórványosan a szökőnapot úgy értelmezték, mintha az a Mátyás napot követné. Így, Jégtörő Mátyás megőrizhette a helyét, mivel így a szökőnap február 24-25 közé került. Ezáltal, a 25-ei Gejza napot 26-án tartották, a többi napok eseményeit is 1-1 nappal csúsztatva (28-ai előírásokat 29-én teljesítve). Ami valójában, az ősi-eredeti Julián-naptár elvét követte¹⁷⁵.

FEBRUÁR 24. (25.).

Kalendárium szerint: MÁTYÁS¹⁷⁶, MODEST¹⁷⁷ napja.

Régi naptár szerint: Télutó havának vége. Egykor ünnepnap.

Jellege: Utóbb már csak dolgos, időjósító nap.

Sokadalma: Néhány városban tél-utói nagyvásár.

Népies megnevezés: JÉGTÖRŐ MÁTYÁS napja.

Úgy tartották, ha jég már elolvadt, akkor fagyni fog, és olyan jeget hozhat, mint decemberben volt. Ha pedig még mindig szilárd a jég, akkor olvadás következik. Néhol úgy vélték: amilyen ez a nap, olyan lehet majd GERGELY napja is (márc. 12.). Kifejezetten jó nap a zöldség vetéséhez. Hideg idő jó termést, szeles idő kevés tojást jelez. A havas idő gazdag aratásra utal. Esős idő viszont azt jelzi, hogy nyáron jég verheti a termést, és még a szőlő is savanyú lesz. Az e napon fogott hal szerencsés halászatot jósolt, egész évre.

¹⁷⁴ Ortodox keresztényeknél egykor jeles nap: Csuminden, Prohor.

¹⁷⁵ Ugyanis, a szökőnapot márc. 1. előtti 5 nap elé kellett beilleszteni. A naptár bevezetésekor (i.e. 45-ben) pedig a február nem 28, hanem 29 napos volt. Csak Augustus császár idejében lett 28 napossá (i.sz. 8-ban).

¹⁷⁶ Szent Mátyás, apostol (+80k)

¹⁷⁷ Trier-i Szent Modest püspök (+489)

VETÉS IDEJE

Ekkortól kerülhetett sor a tavaszi talajművelésre és egyes tavaszi gabonák (búza, árpa, zab) vetésére. Amely munkákat többnyire március 25-éig befejeztek. Ilyenkor kerültek földbe a magról szaporított hidegtűrő elő-vetemények is.

FEBRUÁR 25. (26.)

Kalendárium szerint: VALBURGA¹⁷⁸, TARÁZ¹⁷⁹, GEJZA¹⁸⁰ napja.

Régi naptár szerint: Tavaszelő havának kezdete.

Jellege: Dolgos nap.

Néhány helyen, ha nem volt fagyos az idő, az elvetésre szánt vetőmagokat kirakták a szabadba, hogy érje a hideg. Tapasztalat szerint ez lerövidítette a későbbi kikelésüket. Ha fagyos volt az idő, a még feldolgozatlan lent, kócot és fonalat is kihordták, hogy a fagytól puhuljanak. Enyhébb vidékeken ez már a tavaszi vetés ideje. A gazdák mezei ünnepe, rituális kivonulással, határ-bejárással, mezsgye-kijelöléssel (esetleg sorsolásokkal) és áldomásokkal.

FEBRUÁR 26. (27.)

Kalendárium szerint: PORFIR¹⁸¹, FOTINA¹⁸² napja.

Jellege: Dolgos nap.

A megszokott napi és idény-munkák elvégzése. Néhol úgy tartották, hogy ha a talaj már nem fagyos, akkor kiválóan alkalmas fagyűrő zöldségek vetésére. Máshol úgy vélték, hogy ha ez a nap hideg, akkor február utolsó hete is hideg lesz; de ez esetben meleg-száraz nyár várható. Egyes vidékeken a legénybandázások, próbák és beavatások ideje. Legénybanda-vezetők, leányhívogatók, bor- és táncmesterek választása.

FEBRUÁR 27. (28.)

Kalendárium szerint: LEANDER¹⁸³, PROKÓP¹⁸⁴ napja.

Jellege: Dolgos nap.

Többfelé, a közös utak és árkok tisztítása kalákában és rokonsággal. Segítők megvendégelése. Néhol úgy hitték: minél nagyobb a vidámság, annál gazdagabb lesz az aratás. Máshol úgy tudták, hogy néhány napra visszatér még a hideg. Mert, ha enyhe-napsütéses az ideje, akkor márciusban még várható erősebb lehűlés.

¹⁷⁸ Heidenheim-i Szent Walburga szerzetesnő (+779)

¹⁷⁹ Konstantinápolyi Szent Tarasios, pátriárka (+806)

¹⁸⁰ Géza, magyar nagyfejedelem, I. István magyar király apja.

¹⁸¹ Gázai Szent Porphyrios püspök, hitvalló (+420)

¹⁸² Szamaritániai Szent Photinia, vértanú (+66)

¹⁸³ Szevilla-i Szent Leander, püspök hitvalló (+600)

¹⁸⁴ Dekapoliszi Szent Procopius gyóntató, aszkéta (+750)

FEBRUÁR 28. (29.)

Kalendárium szerint: ROMÁNUSZ¹⁸⁵, VASZIL¹⁸⁶ napja.

Polgári naptár szerint: Február hónap vége.

Jellege: Dolgos és terményjósító nap.

Sokadalma: Néhány városban tavasz-eleji nagyvásár.

E napon főleg takarító, tisztító munkának végeztek. Némely helyen úgy hírllett, hogy napos-fényes ideje bőséges termést jósol. Máshol úgy hitték, hogy az eresz alatti hosszú jégcsap: elhúzódó tavaszt jelez. Ha pedig vizes a talaj, akkor sok szénát vághatnak a nyáron.

FEBRUÁR 29. (ha ekkor tartották a szökőnapot).

Kalendárium szerint: KASSZIÁN¹⁸⁷ és OSZVALD napja¹⁸⁸

Polgári naptár szerint: Szökőévben a Február hónap vége.

Jellege: Némely vidéken dolgos vagy vendéjjáró nap.

Mivel e napon - sokfelé - se vásár se mise nem volt, így végezheték a dolgukat, távoli rokont is látogathattak. Ahol pedig zárt és gonoszjáró napnak számított, ott délig nem hagyták el a házukat, állatot sem hajtottak ki az udvarról. E nap csak többnyire csak a legszükségesebbet végezték el. Napnyugta után pedig a házi oltáron egy szál gyertyát gyújtottak. Egyes vidéken úgy regélték, hogy e napon a tél sötét erői bajt okozhatnak, hideg havas-jeges időt hozva a vetés egy részétben kárt okozhatnak. Máshol, a következő napi helyi ünnepre készültek.

MÁRCIUS

Régi kalendáriumok csíziója szerint, az e hónapban örölt liszt hosszú ideig eláll. Birkák legeltetésére figyelemmel kell lenni, mert az ingoványos-vizes helyeken a friss fűről métellyel fertőződhetnek, amitől később el is hullhatnak. De a patájuk is bebüdosödhet a latyakos legelón. A fák oltására (a népi tapasztalat szerint) legalkalmasabb a Holdfogyás első három napja. Borsót, lencsét és a csicseriborsót (középkorban ezt nevezték babnak) többnyire Benedek nap (márc. 21.) után vetették. A gyümölcsfákat a férges és gombás részekről megtisztították (néha meszelték, kékkövezték). A szőlőt akkor nyitották, amikor felszáradt a föld és napos az idő.

MÁRCIUS 1.

Kalendárium szerint: ALBIN¹⁸⁹, EDVÓKIA¹⁹⁰ napja.

Polgári naptár szerint: Március hónap kezdete.

Jellege: Néhol fél-ünnep, máshol dologtiltó nap.

¹⁸⁵ Galliai Szent Romanus apát, hitvalló (+463)

¹⁸⁶ Konstantinápolyi Nagytiszteletű Bazileios gyóntató (+750)

¹⁸⁷ Cassianus Szent János, szerzetes (+432),

¹⁸⁸ York-i Szent Oswald, főpásztor (+992)

¹⁸⁹ Vannes-i Szent Albinus, püspök (+550)

¹⁹⁰ Heliopoliszi Szent Eudokia, vértanú (+165k)

Az egykori néphagyomány szerint a tavasz első napja¹⁹¹. Többfelé asszonyi dologtöltő napnak tartották, és szokásban volt e napon a régi tüzeket kioltani, majd nagytakarítás után új tüzet gyújtani. Ahol fél-ünnepnek számított, ott többnyire a szabadban múltatták a napot. Közös étkezéssel és mulatozással, énekléssel és táncolással, játékokkal és virtuskodásokkal. Úgy tartották, ha az egész napja fényes-meleg, akkor kellemes tavasz várható. De ha az időjárása változékony, nem szabad hinni jóslatának. Egyes vidéken úgy regélték, hogy a Fagy és Halál Szépasszonya (Vénasszonya) ekkor szedi a sátorfáját, hogy eltakarodjon a környékről. Ezért néhol szokásban volt - hogy siettesék elmenetelét -, hogy egy boszorkánynak maszkírozott szalmabábot körbehordtak, majd a falun kívül elégették vagy vízbe dobták.

Az erdélyi és bánáti bolgárok ekkor ünnepelték Baba Márta (Március nagymama) napját¹⁹². Arrafelé, az emberek egymást megajándékozták fehér és vörös fonalából csomózott zsinórokkal, bojtokkal. Amely színek a tisztaságot-értelmet (fehér), valamint az életet-örömet (vörös) szimbolizálták. Azt tartották, hogy az ilyen zsinórok viselése megvéd a rontástól, erősít az egészségben, fokozza a termékenységet. Úgy hitték, hogy gyümölcsfára aggatva növeli annak termését, elijeszti a kártevőket. Ezt a talizánt mindig ajándékként adták, mert hitük szerint csak annak volt igazán segítő ereje, amit mástól és ingyen kaptak. Csak azoknak adták, akiket közelinek éreznek. Ruhára tűzve, a nyak vagy a kar köré tekerve hordták; vagy termő fákra felaggatva, azokat díszítették (kiterjesztve azokra is a védőerőt).

MÁRCIUS 2.

Kalendárium szerint: SIMPLIK¹⁹³ HEZIK¹⁹⁴ napja.

Jellege: Általában dolgos, néhol bűbájos nap.

Többfelé a pince és padlás takarítás napja. Tüzelőt is számba vették, mivel „holdtöltek az idő hidegre fordulhat”. Néhol bűbájos napnak számított. Úgy tartották, hogy éjszakáján nem szabad az égre nézni. Mert aki hullócsillagot látna, azt baj vagy betegség érheti. Ugyanakkor az ekkor látott álmokat hasznosnak vélték, mivel azok segíthetnek megtalálni az ellopott vagy elveszett dolgokat. Mások úgy vélték, hogy amilyen ez a nap, olyan lesz majd a nyár is.

MÁRCIUS 3.

Kalendárium szerint: KUNIGUNDA¹⁹⁵, EUTRÓP¹⁹⁶ napja.

Jellege: Többnyire dolgos, néhol időjelző nap.

Ha e nap hideg, akkor két hétig még nem jön el a meleg. De ha nagyon meleg az idő, attól fagy még várható. Ahol már nem fagyos a talaj, ott a korai zöldség ültetését már nem szabadott halasztani. Némely vidéken asszonyi dologtöltő nap. Máshol zárt nap, vendéget nem fogadva, mert arrafelé e napon volt szokás a házi-gazdasági szennyes munkák elvégzése.

¹⁹¹ A régi római - még Julius Caesar előtti - kalendárium szerint, ez volt az év kezdőnapja. A középkori frankok is ezt a napot tekintették évkezdőnek.

¹⁹² Az erdélyi románok is ekkor ünnepelték „Mărțișor” (Márciuska) napját.

¹⁹³ Római Szent Simplicus pápa (+483).

¹⁹⁴ Antiochiai Hesychius szenátor, vértanú (+304)

¹⁹⁵ Luxemburgi Szent Kunigunda, német-római császárné (+1024)

¹⁹⁶ Amasea-i Szent Eutropius mártír (+308)

MÁRCIUS 4.

Kalendárium szerint: KÁZMÉR¹⁹⁷, GERASZIM¹⁹⁸, DANYIL¹⁹⁹ napja.

Jellege: Dolgos nap.

Többfelé e napot tartották patkányok kiűzésére a legalkalmasabbnak. Szokásos nagytakarítás után történt a maradék termények válogatása, romlott-penészes élelem és takarmány elégetése. Néhol, időjelző nap. Ha a vizek környékén sirályok repkednek és zajonganak, akkor jegesedés várható. Ha e nap némi hó fedí a földet, a fű is későn fog erőre kapni.

MÁRCIUS 5.

Kalendárium szerint: ÖZSÉB²⁰⁰, KONON²⁰¹ napja.

Jellege: Dolgos nap.

Nagymosás, szárítás és kenyérsütés kedvező időszaka. Korai veteményezésre is alkalmas. Néhol úgy tartották, hogy e napon tilos jósolni, vagy az éjjeli eget kémlelni, mert félrevezethet, bajt okozhat, megzavarhatja az ember álmát (elméjét). Máshol úgy vélték, hogy e napon könnyen átfázhatnak, megbetegedhetnek, ezért feleslegesen nem hagyták el a házat.

MÁRCIUS 6.

Kalendárium szerint: FRIDOLIN²⁰², MARKIÁN²⁰³ napja.

Jellege: Dolgos nap.

Többfelé úgy tartották, hogy ez a nap hozhatja meg igazán a tavaszi meleget. Ha e napon dörög az ég és éjszakai szél fúj, akkor hideg tavasz várható. Ha viszont keleti szél hozza a dörgést, száraz-meleg lesz a tavasz. Ha pedig bőven esik az eső, akkor ezután már nem igen várható fagy. Néhol, e napot tartották kedvezőnek a láz és ízületi gyulladások gyógyítására.

MÁRCIUS 7.

Kalendárium szerint: PERPENTUA²⁰⁴ és FELICITÁSZ²⁰⁵ napja.

Jellege: Üres nap.

Néhol úgy tartották, hogy e naptól már nem érdemes kocsonyát készíteni (nem biztos, hogy megmerevedik). Ezután nem számítottak hosszan tartó hidegre, de azért a tüzelő mennyiségét felmérték. Máshol, úgy vélték, hogy már „nem éri meg” tavaszi búzát vetni, de tavaszi árpát még érdemes. Egyes szórványban, illett a helyi írástudókat és gyógyítókat köszönteni.

¹⁹⁷ Szent Kazimir, lengyel herceg (+1484)

¹⁹⁸ Tiszteletreméltó Jordániai Gerasimus (+457)

¹⁹⁹ Szent Daniil, moszkvai fejedelem (+1303)

²⁰⁰ Kremonai Szent Özséb (+420), egy ideig Izaurai Szent Konon, vértanú (+251)

²⁰¹ Isauria-i Conon, mártír (+1szd)

²⁰² Sackingeni Szent Fridolin, hittérítő (+540)

²⁰³ Tortona-i Szent Marcián püspök (+120)

²⁰⁴ Szent Perpentina, özvegy, vértanú (+203) és

²⁰⁵ Az előbbi rabszolganője: Szent Felicitas, vértanú (+203)

MÁRCIUS 8.

Kalendárium szerint: FILEMON²⁰⁶, TEOFILAKT²⁰⁷ napja.

Jellege: Dolgos nap, a szükséges munkálatokkal.

Néhol úgy tartották: ha ekkor havazik, a tavasz is egy héttel később hozza melegét. Máshol, az ekkor duggatott tormagyökérnek gyors leveledzést és terebélyesedést jósoltok. Volt, ahol zárt nap, ekkor készítették össze a menyasszonyi ládát, vették számba az eladó lány kelen-gyéjét, hozományát és jussát. Azért, hogy húsvét előtt híre kelljen a házasodni készülők körében.

Némely vidéken²⁰⁸ e napot a „madarak napja” néven tisztelték. Sajnos, néhány népköltésen túl, nem maradtak fenn érdemi leírások e szokás-különlegességekről. Csak annyi, hogy védték, javíthatták a madárfészkelő helyeket, a méhészek pedig ellenőrizték a kasokat.

MÁRCIUS 9.

Kalendárium szerint: FRANCISKA²⁰⁹, CÉZÁRIUS²¹⁰ napja.

Jellege: Néhol ismert időjelző nap.

Úgy tartották, hogy ha e nap visszatért a tél, akkor március közepéig el sem megy. Ha ezen a napon hó esik, akkor áprilisban is lesz havas nap. Ha a Hold éjszaka élesen látszik, és a csillagok is villózva hunyorognak, akkor hideg idő közeleg. Máshol a lányoknál dologtíltó napnak számított, akik ekkor látogatták meg barátnőik szüleit, rokon- és koma-özvegyeket. Utána pedig a legényekkel vigadoztak a szabadban (batyubálozva).

MÁRCIUS 10.

Kalendárium szerint: KAJUSZ²¹¹, KODRÁT²¹² napja.

Jellege: Néhol baljós nap.

Úgy mondták: aki nappal aludni mer, azt a lidérc megnyomhatja, hideglelés elkaphatja, láz kiverheti. Ha e nap változékony az idő, akkor 40 nap után fog csak lenyugodni. Néhol, e napon duggatták el a vörös- és fokhagymát. Máshol, ekkor került sor a szőlőhegy közös bejárására, szőlőskert négy sarkán álló tőkék rituális metszésére. Helyenként asszonyi dologtíltó nap (kenyér-sütésre, nagymosásra), de kerti munka végezhető.

MÁRCIUS 11.

Kalendárium szerint: KONSTANTIN²¹³, SZOFRON²¹⁴ napja.

Jellege: Dolgos, időjelző nap.

²⁰⁶ Antinouszi Szent Philemonos, vértanú (+303)

²⁰⁷ Nikodémiai Szent Theophikactos püspök (+842)

²⁰⁸ Ortodox keresztényeknél egykor jeles nap: Obertenje, Obretinia.

²⁰⁹ Római Szent Franciska, szerzetesnő (+1440)

²¹⁰ Nazianzi Szent Caesarius (+368)

²¹¹ Szebaszei Caius, vértanú (+320)

²¹² Szent Codratus vértanú (+251)

²¹³ Alt Cult-i Constantin szerzetes, briton király fia, ír-földi térítő (+636)

²¹⁴ Jeruzsálemi Szent Sophonius pátriárka (+683)

Néhol úgy gondolták: ha a fecskék gyorsan építik fészüket a ház napos oldalára, akkor ismét lehülés várható. Más vélemény szerint ez hűvös nyarat jósol. Ha még meg sem érkeztek, akkor március még fagyot tartogat. Melegebb vidékeken ekkor kezdődhetett a szőlő-tőkék nyitás feletti részének metszése, oltvány-vesszők kötözése és beindítása.

MÁRCIUS 12.

Kalendárium szerint: GERGELY²¹⁵, DEMETER²¹⁶ napja.

Jellege: Régen főleg időjósló, borsóvető nap.

Sokadalma: Néhány városban tavasz-eleji nagyvásár.

Néhol úgy vélték, hogy az ekkor vetett mák nem férgesedik. Máshol, e napon a tavaszi búza, rozs és borsó került a földbe. A XVIII. században ezt tartották a legkedvezőbb borsó-vető napnak. Több helyen Gergely és József napja között vetették a lent. Szamosháton, e napon engedték ki a méheket. Sokfelé ezt számították a tél utolsó „havazó „napjának. A XVII. századtól e nap egyre inkább az iskolások ünnepévé alakult. Akik, mondókákkal és énekekkel, mókázással és szerepjátékokkal köszöntötték a falu lakóit. Ezért kapott adományból iskolájukat, tanítóikat segítették. Néhol ez a szokás bővült vagy átalakult, és e napon a fiatal legények járták kiöltözve a falut, köszöntve a lányos házakat. Úgy tartották, hogy ha a békák is megszólalnak, akkor meleg tavasz közeleg.

MÁRCIUS 13.

Kalendárium szerint: NIKEFOR²¹⁷, EDVÁRT²¹⁸ napja.

Jellege: Időjósló nap.

Ha e napon a jégcsap olvadozik, meleg idő várható és utána már nem jön fagy. Ha pedig már reggelre is hosszúra nőtt, akkor jó lesz a len-termés is. Ha jégcsapról lecsöpögő víz krátere mélyedést mar a földön: még várat magára a meleg tavasz. Viszont, a szétterülő lecsöpögő víz: gyors olvadást jósol. Egyes vidéken ekkor készültek a másnapi lovas- és fogat-mustrára.

MÁRCIUS 14.

Kalendárium szerint: MATILD²¹⁹, BENEDIKT²²⁰ napja.

Jellege: Többnyire dolgos, időjelző, néhol lovas-nap nap.

Verőfényes, meleg napja szép tavaszt (évet) hirdet. A borús idő pedig hűvöset-esőset. Tiszta-napos égboltja jó gabona- és széna-termésre utal. Forró szele hideg nyarat, északi szele pedig esőset jósol. Esője sok gombát, nagyra nőtt uborkát és tököt reméltet. Az e nap hullott hó állítólag gyógyhatású, jól növeszti a gabonát. Néhol úgy tartották, hogy ez a tavaszi zabvetés utolsó napja. Egyes vidékeken határjárás, lovas- és fogat-szemlét tartottak. Máshol, asszonyi dologtiltó napnak számított, komajjárásra és szomszédolásra, szülei látogatásokra.

²¹⁵ Nagy Szent Gergely pápa (+604)

²¹⁶ Szent II. Demetre grúz király (+1289)

²¹⁷ Szent Niképhorosz, remete (+828)

²¹⁸ Szent II. Eduard, angol király mártír (+978)

²¹⁹ Szent Matild, német királynő (+968)

²²⁰ Nagytiszteletű Nursia-i Benedictus abbé (+543)

HÚSVÉTI ÜNNEPKÖR

A húsvéti néphagyományokat jellegzetes ünnepi szokásai (úgymint: tojásfestés, locsolkodás, korbácsolás, komatál-küldés stb.), egykor Gyümölcsoltó Boldogasszony napjához kapcsolódhattak. Amely, mint ősi termékenység-ünnep, a kelta, germán és szláv kultúrkörben is hasonlóképp ismert. Húsvét ünnepe („mozgó dátumából” adódóan) márc. 22. és április 25. közötti napokra eshet. Mivel a tényleges ünnepköre már egy héttel hamarabb (virágvasárnapkor) elkezdődik, így az érdemi Húsvéti ünnepkör is innen számítható. A húsvéti ünnepkör a Húsvét utáni 50-ik napon, Pünkösöd vasárnapját követő szombatig tartott (egykor). Vagyis, május 16. és június 19. között záródhatott le ez az ünnepkör. Ezen ünnepkörről majd részletesebben: a következő „mozgó napos kalendárium” kötetben.

KERTI MUNKÁLATOK IDEJE

Ez az az időszak, amikor a kerti veteményesek, gyümölcsösök és szőlészetek tavaszi munkálatai kicsúcsosodtak. Ekkorra már a tavaszi gabona- és a korai zöldség-vetés a befejezéséhez közeledett. Gyümölcsoltó Boldogasszony eljövételével e munkálatok váltak időszerűvé.

MÁRCIUS 15.

Kalendárium szerint: LONGINUS²²¹, AGAP²²² napja.

Jellege: Időjelző nap.

Az a hiedelem járta, hogy ekkor kezdenek igazán éledezni a fák. A feltámadó langyos szél pedig kedvező gyümölcsstermésre és nem aszályos nyárra utal. Esős ideje esős nyarat jelez. Ha még fagy, akkor be kell osztani a téli takarmányt, mert jó ideig a friss fű is kevés lesz. Néhol ezt tartották a tavasz utolsó fagyos napjának. Máshol úgy vélték: ha újhold közeleg, az időjárás az ellenkezőjére is változhat. Egyes vidékeken úgy regélték, hogy a Tavasz Úrnője ilyenkor ébreszti fel a még szunnyadó fákat.

MÁRCIUS 16.

Kalendárium szerint: HERIBERT²²³, SZABIN²²⁴, GEDEON²²⁵ napja.

Jellege: Dolgos nap.

Sokadalma: Néhány városban tavasz-eleji nagyvásár.

Tavaszi munkák legfőbb ideje, a trágyahordás és terítés befejezése. Esőben istálló munkák. Körbejárták „keresztben-hosszában” a vetést és a szőlőhegyet, (hogy az Ég figyelmébe ajánlják). A vízelvezető árkokat takarították, nehogy a pangó víz befullassza a vetést. Kárpátok északi-keleti hegyvidékén úgy mondták: e napon indulnak a medvék bejárni a vadont.

²²¹ Szent Longunus katona, hitvalló (+1szd)

²²² Palesztinai Agapios (+304)

²²³ Kölni Szent Heribert érsek (+1021)

²²⁴ Hermopolisi Szent Sabinus mártír (+287)

²²⁵ Bibliai, legendás bíró.

MÁRCIUS 17.

Kalendárium szerint: GERTRUD²²⁶, ELEK²²⁷ napja.

Nap-állás: A nappal és éjszaka egyforma hosszúságú.

Jellege: Dolgos, vetésre kifejezetten alkalmas nap.

Sokadalma: Néhány városban tavasz-eleji nagyvásár.

A tavaszi munkák legfőbb ideje. Készülődés Gyümölcsoltó hetére, borkezelés és borkóstolás. Nem túl ismert időjelző nap. Néhol úgy tartották, hogy az e nap beköszönő hideg idő, akár egy hónapig is késleltetheti a meleg tavaszt. Ha csapatostul szállnak a varjak, az hideget jelenthet. Északi szele fagyot, nyugat szele havat hozhat.

TAVASZI ÜNNEPKÖR

Vélhetően, a Húsvéti ünnepkör egykori elődje lehetett. Gyümölcsoltó Boldogasszony napja előtt egy héttel kezdődik, a „meleget zsákban hozó” tavaszi szentekkel. Egykor e napot tartották a „Tavasz meghozójának”. Az ünnepkör május 1-én fejeződhetett be.

MÁRCIUS 18.

Kalendárium szerint: SÁNDOR²²⁸, CIRIL²²⁹ napja.

Régi naptár szerint: Gyümölcsoltó Boldogasszony előtti 7. nap.

Jellege: Vető-nap.

Népies megnevezése: Tavaszváró első napja.

Bukovinában ekkor vetették az árpát és a zabot. A járságban pedig babvető napnak számított. Úgy tartották, hogy néhány napon belül a meleg időnek is meg kell érkeznie. Ha hideg-fagyos a napja, akkor az már a tél utolsó erőlködése. Némely vidéken, a mezei munkákat Gyümölcsoltó napjáig nem végeztek, helyette a kertekben, szőlőkben dolgoztak.

MÁRCIUS 19.

Kalendárium szerint: JÓZSEF²³⁰, KRIZANT²³¹ napja.

Régi naptár szerint: Gyümölcsoltó Boldogasszony előtti 6. nap. Egykor fél-ünnep.

Jellege: Dolgos nap.

Sokadalma: Némely városban ekkor tartották a tavasz-eleji vásárt.

Népies megnevezés: Tavaszváró második napja.

Ilyenkor illet megfürödni és tiszta ruhát öltetni a közelgő tavasz tiszteletére. Zárt nap, vagyis - a névnap-köszöntők és beteg-látogatók kivételével - mást be nem engedtek be a házukba. Sokfelé a Józsefeket is (a Sándorokkal együtt) a helyi ivóban köszöntötték, vagy a szőlőhelyi pincékben ünnepelték. E napon kölcsönt nem kértek, és semmit sem adtak ki a házból. Földműveseknek, ácsoknak és méhészeknek dologtíltó nap. Többfelé e napon vásárt is tartottak, ahol az iparosok is ünnepeltek. Ha e napon megdőrdült az ég, akkor aratás idején jégeső várható, viszont jó bort jelez ősre. Ha szivárvány jelent meg az égen, az jó aratást ígért. Egyes vidékeken - ha a fű már növésnek indult - e napon kihajtották a marhákat legelni

²²⁶ Brabanti Szent Gertrud, szűz hitvalló (+664)

²²⁷ Szent Elek, vándorló hitvalló (+417)

²²⁸ Jeruzsálemi Szent Sándor püspök, vértanú (+251)

²²⁹ Jeruzsálemi Szent Kyrillos püspök (+386)

²³⁰ Szent József, Jézus nevelőapja, ács (+1szd)

²³¹ Daria-i Szent Chrysantus (+283)

(legalább egy napra). Úgy tartották, hogy az e naptól növvő fűnek a fagy már nem árthat. Bukovinában a tavasz első napjának tartották, ünnepként megülték.

MÁRCIUS 20.

Kalendárium szerint: KUTBERT²³², NIKETÁS²³³, JOAKIM²³⁴ napja.

Régi naptár szerint: Gyümölcsoltó Boldogasszony előtti ötödik nap.

Égi naptár szerint: Halak havának vége

Jellege: Dolgos nap.

A szükséges napi és idény-munkák elvégzése. Néhol úgy tartották, hogy ha eddig jó idő volt, ezután már nagy fagy el nem ronthatja. Ha felhős-hideg az éjszakája, akkor reggel talaj menti fagy várható. Sokfelé ekkor vetették a „leveles zöldeket” (saláta, sóska, spenót, kapor). Egyes vidékeken, ekkor tartották a pákászok és madarászok, vadászok és vad-fogók mulatságát. Máshol, a földműves gazdák tartották áldomásokban bővelkedő összejövetelüket.

MÁRCIUS 21.

Kalendárium szerint: BENEDEK²³⁵, TOMÁSZ²³⁶ napja.

Régi naptár szerint: Gyümölcsoltó Boldogasszony előtti negyedik nap.

Égi naptár szerint: Kos havának kezdete.

Nap-állás: Tavaszi nap-éj egyenlőség. A Nap keleten kel, nyugaton nyugszik.

Jellege: Régi gyógyító és rontásűző nap. Javasolt zab- és árpavető nap.

Sokadalma: Néhány városban tavasz-eleji nagyvásár.

Népies megnevezés: Tavaszváró harmadik napja

Különösen gonddal ügyelték és gondozták a tejet adó állatokat. Fog-, fül- és torokfájást is e napon gyógyítottak, rontást is jól lehetett ilyenkor levenni. E napon a kisgyermeket ágyban tartották, nehogy a házból kimenne baj érhesse. A házat pedig kifüstölték, fokhagymával teleaggatták, hogy a boszorkány vagy lidérc onnan eltakarodjék. Néhol még a gyermekek testét is fokhagymával kenték be. Zsebükben vagy nyakukban kötve fokhagyma gerezdeket tartottak maguknál, „mert akinél ilyen volt tartott, azt a rossz erők elkerülték”. Hagyma-leves, hagyma-tea e napon gyógyszernek számított. Úgy tartották, hogy az ekkor vetett fokhagyma szép és nagy gerezdű lesz. Sokfelé a vöröshagymát is ekkor duggatták a földbe. Régi kalendáriumok szerint ez a nap igen kedvező a tavaszi árpa és zab vetésére (persze helytől függően).

Ha e napon dörög az ég, akkor száraz nyár várható. „Sándor, József, Benedek; zsákban hozták meleget”, vagyis ha e három napon kisüt a nap: hosszú és meleg nyár várható. De ha a nap elő sem bújik, az hosszú és lucskos őszt jelenthet.

Hagyomány szerint, e napon volt a tavaszi nap-éj egyenlőség ideje²³⁷. Ilyenkor került sor némely ősi rítus-maradvány felelevenítésére, úgymint: napnyugta után kivonulás a természetbe, tűzgyújtás és körtánc, közös étkezés és mulatozás, jóslás és varázslás. Azt mesélték, hogy a Sötétség Ura ekkor adja át uralmát a Világosság Urának.

²³² Lindisfarne-i Szent Cuthbert, remete (+687)

²³³ Apolloniai Szent Nicetas püspök, gyóntató (+813)

²³⁴ Szent Joachim hitvalló, Szűz Mária édesapja (+1szd)

²³⁵ Nursiai Szent Benedek, hitvalló apát (+543)

²³⁶ Konstantinápolyi Szent I. Thomás pátriárka (+610)

²³⁷ Egykor (egészen i. sz. 325-ig), a tavaszi nap-éj egyenlőség idejét még 4 nappal későbbre számították. Pontosabban, március 25-ére, pontosabban: Gyümölcsoltó Boldogasszony napjára. Ez a hagyomány, némely vidéken, egészen a XVI. századig megőrződött.

MÁRCIUS 22.

Kalendárium szerint: VAZUL²³⁸, LEA²³⁹, KÁZMÉR²⁴⁰ napja.

Régi naptár szerint: Gyümölcsoltó Boldogasszony előtti harmadik nap.

Jellege: Vendégváró nap.

Néhol, e napon kalácsokat, pogácsákat vagy buktákat készítettek. Máshol, fánkokat vagy palacsintát sütöttek, azt mézzel, édes tejföllel vagy lekvárral megkenve ízesítették. Ezekkel kínálgatták a gyermekeket és a betérő vendégeket.

Egyes vidékeken, e napon²⁴¹ az asszonyok csak „konyhai munkát” végeztek (sütöttek, főztek, vizet hordtak, mosogattak). Néhol madár, fióka és fészek alakú kis-maroknyi kalácsokat sütöttek. Máshol baba, báb, angyalka alakúakat, vagy kis kenyér- és kalács-formájúakat. Ezzel kínálták a gyermekeket, ilyeneket vittek kóstolóba az asszonynepek a kereszt- és koma-gyermekeiknek, várandós ismerőseiknek és öreg szüleiknek.

MÁRCIUS 23.

Kalendárium szerint: VIKTORIÁN²⁴², NIKON²⁴³ napja.

Régi naptár szerint: Gyümölcsoltó Boldogasszony előtti második nap.

Jellege: Dolgos nap, kenyérsütésre kedvező.

Néhol, csak tejes ételeket készítettek (gyakran akkor is, ha az aznapi böjti előírás ezt nem engedte). Helyenként időjósító nap. Ahol úgy tudták: az égen futó szürke felhők langyos-esős időt jeleznek. Ködös ideje magasra növekvő lenre (kenderre, nádra) utal. Nappali ködje a maradék havat elviszi. Körbejárták a gyümölcsöst és a szőlőhegyet, hogy az oltást igénylő alanyokat és a jó termést ígérő oltószemeket (hajtásokat) kiválasszák.

MÁRCIUS 24.

Kalendárium szerint: GÁBOR²⁴⁴, ZAKARIÁS²⁴⁵ napja.

Régi naptár szerint: Gyümölcsoltó Boldogasszony előtti nap.

Csillag-naptár: Ágas-csillag²⁴⁶ legmagasabb járásban.

Jellege: Dolgos nap.

Készülődés a másnapi ünnepre. Mosás és kenyérsütés ideje (ha más okból nem tiltott). A férfiak többnyire a szerszámok javításával, élezésével és borfejtéssel töltötték az időt. Némely vidéken e napot a gyógyításra ajánlották. Néhol, a helyi közösség körbejárta a határt, ellenőrizte és pontosította az út- és mezsgye-kitűzéseket. Máshol, a maradék márciusi napok időjárásából jósltak a nyárra. Ezek igencsak ellentmondásos-hiányos következtetésekkel maradtak fenn.

²³⁸ Ankirai Szent Vazul, vértanú (+362)

²³⁹ Római Szent Lea, apácává lett özvegy (+384)

²⁴⁰ Lengyel Szent Kazimir királyfi, hitvalló (+1484)

²⁴¹ Ortodox keresztényeknél egykor jeles nap: Mladenci, Zsenszka caca, Szaraka.

²⁴² Adrumentumi Szent Victorianus, vértanú (+484)

²⁴³ Szicíliai Nikon pap-mártír és társai (+251)

²⁴⁴ Jézus fogantatásáról hírt adó Gábor főangyal (Lk.126-27)

²⁴⁵ Recluse-i Tiszteletreméltó Zachariah kolostori apát (+4szd)

²⁴⁶ Holló csillagkép

OLTÁS-DUGGATÁS IDEJE

Általában március 25.-től április 23-ig terjedő időszak. Ekkor kerül sor az évelő gyümölcsözők gondozására (nyitás, metszés, oltás, talaj-javítás). Valamint, az egynyári termők palántázására, és a már szárba szökkenő palánták szabad földbe duggatására, szőlőtőkék pótlására.

MÁRCIUS 25.

Kalendárium szerint: MÁRIA²⁴⁷, IRENEUSZ²⁴⁸ napja.

Régi naptár szerint: Régen ünnepnap. Ősi-pogány tavaszünnep maradványa²⁴⁹.

Jellege: Egykor fél-ünnep, mára már csak egy nap a sok közül.

Sokadalma: Néhány városban tavasz-eleji nagyvásár.

Népies megnevezés: GYÜMÖLCSOLTÓ BOLDOGASSZONY napja.

Eredetileg - az ősi időkben -, e naphoz kapcsolódhattak a húsvét „pogányos” népszokásai is (tojásfestés és adás, lányos házak bejárása, locsolás és korbácsolás, húsvéti játékok)²⁵⁰. A hiedelem szerint e napon a lányok és asszonyok „igen fogékonyak”, az e napon fogant gyermek szép és szerencsés lesz. Régi szokás szerint, hajnalban bejárták a határt, pótolták a jelző-karókat, és megkezdődött a gyümölcsfák metszése-oltása. Eltávolították a kiszáradt és beteg fákat, de élő és beoltott fát nem szabadott kivágni. Faültetéshez is kiváló nap. Sokfelé, e napon nyitották a szőlőt is. Néhol, tilos volt oltó-hajtást adni másoknak, nehogy a termést is vele adják. Máshol, éppen az oltó-hajtás cseréje volt szokásban, hogy minél változatosabb legyen a kert termése. Volt, ahol „Negyvenes-napnak” tartották, mondván: amilyen a nap, olyan lesz az elkövetkezendő 40 nap is. Ha rossz az idő, akkor a tavasz sem lesz meleg. Máshol úgy tartották, hogy ha ez a nap hideg, akkor ezután már jó idő várható, „mert a tél kiadta a fagyát”. Egyes vidékekre ekkor érkeztek a fecskék, ekkor kezdtek élénkülni a halak, „felvetni magukat a vízben”.

Azt regélték, hogy a Boldogasszony e napon áldja meg a termő gyümölcsfákat. Egyesek úgy vélték, hogy e napon fogantatott, és ekkor is halt meg a keresztre feszített Jézus²⁵¹.

MÁRCIUS 26.

Kalendárium szerint: EMMANUEL²⁵², MAXIMA²⁵³ napja.

Régi naptár szerint: Tavaszéő havának vége.

Jellege: Dolgos nap.

Népies megnevezés: Boldogasszony másnapja.

²⁴⁷ Szűz Mária, Jézus anyja (+1szd)

²⁴⁸ Szirmiumi Szent Ireaneus püspök, mártír (+304)

²⁴⁹ A tavaszi nap-éj-egyenlőséghez kapcsolódó ősi kelta Eostre-ünnep (Ostara, Eastera) magyar megfelelője.

²⁵⁰ Megjegyzés: egyes őskeresztény írások²⁵⁰ azt állítják, hogy Jézust az akkori naptár szerinti március 25.-én (a tavaszi nap-éj-egyenlőség idején) feszítették keresztre. A hagyomány (legenda) szerint: ugyanazon a napon, amikor egykor megfogant. Ez a nap, a niceai zsinat határozata szerint most már március 21. Vagyis, volt egy olyan őskeresztény időszak, amikor Húsvét idejét nem a Holdnaptárhoz igazodva (évenként változó dátummal) számolták. Hanem ugyanazon a napon, március 24-én ünnepelték. Így már érthető, hogy a Húsvét másnapi népszokások miért hasonlatosak a régi Gyümölcsoltó Boldogasszonyi szokásokkal.

²⁵¹ E felfogás Szlavónia, Mura vidéke és Erdély egyes részein a közismert volt még a XVI. században is. Néhol ezt a napot tartották a Krisztusi év kezdetének (Stilus annuntiationis).

²⁵² Szent Emmanuel, vértanú (+300k)

²⁵³ Szerémségi Szent Maxima, férjezett vértanú (+304)

Kezdődhet a gyümölcsfák és szőlők oltása. Többfelé úgy tartották: „ha ködös a napja, esős lesz a nyara”. Az e napon elolvadó hó jó gabonatermést jelez. Viszont az ekkor lehullott hó, megkéső aratást jelezhet. Némely vidéken (ahol eddig tilalom volt a mezei munkálatokra), napnyugtáig illet a korai zöldségek vetésével is végezni.

MÁRCIUS 27.

Kalendárium szerint: RUBERT²⁵⁴, MATRONA²⁵⁵ napja.

Régi naptár szerint: Tavasz havának kezdete. Egykor ünnep.

Jellege: Dolgos nap.

A vetés mellett, a szőlők és gyümölcsösök művelésének időszaka. Tőkék, csemeték pótlása. Levágott beteg ágak-gallyak gyűjtése és elégetése a határban. Néhol úgy tudták: „az e napi ézengés jó gyümölcsöt sejtet”. Máshol az ézengést a jó idő közeledtének és a meleg nyár hírnökének tartották.

MÁRCIUS 28.

Kalendárium szerint: GONTRAM²⁵⁶, HEZIK²⁵⁷ napja.

Jellege: Dolgos nap.

Szokásos és idény-jellegű munkák végzése. Néhol ahhoz ragaszkodtak, hogy ezen a napon a tavaszi árpa vetését is be kell fejezni. Más vidékeken attól tartottak: ha idáig nem duzzadtak a folyók és patakok, akkor hirtelen áradás várható. Egyes helyeken ekkor fejeződött be a borsó tavaszi vetése, és a répafélék magjának kiszórása is a végéhez közeledett.

MÁRCIUS 29.

Kalendárium szerint: BERTOLD²⁵⁸, MARCUS²⁵⁹ napja.

Jellege: Nem nagyon ismert időjós nap.

Néhol azt állították: „ha ez a nap meleg lesz, a nyara is forró lesz”. Máshol úgy vélték: meleg napja meleg tavaszra utal. Abban viszont megegyeztek, hogy ekkortól már napsütés nélkül is olvad a jég és a hó. Volt, ahol e napon vetették a leveles zöldféléket (spenót, sóska, kapor stb.).

MÁRCIUS 30.

Kalendárium szerint: KRIVIN²⁶⁰, JOANNÉSZ²⁶¹ napja.

Jellege: Többnyire termő, néhol, időjós nap.

Egyes vidékeken, e napon vetették a zabot és az árpát. Úgy mondták: e naptól már a halak is „megmozdultak” a folyókban és tavakban. Ha ekkor már az árnyékban sincs hűvös, akkor

²⁵⁴ Salzburgi Szent Rupert püspök, hitvalló (+718)

²⁵⁵ Thessalonika-i Tiszteletreméltó Matróna gyóntató (+3-4szd)

²⁵⁶ Szent Guntram, frank király, hitvalló (+592)

²⁵⁷ Jeruzsálemi Tiszteletreméltó Hesychios teológus (+434)

²⁵⁸ Karmelhegyi szent Bertold, szerzetes (+1180)

²⁵⁹ Aretusai Szent Marcus, gyóntató püspök (+364)

²⁶⁰ Szent Quirinius katona, vértanú (+130)

²⁶¹ Lépcsős Szent Jannos, egyháztanító (615)

eljött az igazi tavasz. Ha pedig ködös az idő, az júniusi áradást is jelenthet. Ahol a vetéssel már végeztek, a kihajtandó állatok kezelésével foglalkoztak, összekötve a jószág-gondozók esti mulatozásával. Egyes vidéken úgy regélték, hogy a Tavasz Úrnője e napon járja be a környéket, hogy a tavaszt erősítse, megtekintse a felkészülést.

MÁRCIUS 31.

Kalendárium szerint: BALBINA²⁶², BENJÁMIN²⁶³, HIPÁSZ²⁶⁴ napja.

Polgári naptár szerint: Március hónap vége.

Jellege: Dolgos nap.

Néhol ekkor egyengették-töltögették az utak kátyúit, tisztították a vízelvezető árkokat, javították a járópallókat és a jelzőket. Volt, ahol úgy tartották, hogy aki eddig nem vetette el a tavaszi gabonát, az már ne is próbálkozzon vele. Vessen inkább borsót és burgonyát. Egyes vidéken poharazgatással búcsúztatták a „fagyot”. Máshol ekkor szegeztek patkót az istálló félfájára, hogy szerencsét hozzon, vagy legalább a bajt elhárítsa. Egyes vidékeken azt regélték, hogy ilyenkor áldozati ajándékokat helyeztek erdei forrásoknál, a szent fáknál vagy a kutaknál. Ekképp köszöntve az erő tündereit (viláit, villóit) elnyerve segítő-készségüket.

ÁPRILIS

Régi kalendáriumok csíziója szerint, első eső után a trágyát halomba rakták, hogy gyorsabban érlelődjön. Amikor a fák már virágba borultak, a télen szőtt vásznakot kimosták és erős napos szárítva fehérítették. A barmokkal óvatosabban bántak, mert a bőrük ilyenkor érzékenyebb sérülékenyebb. A vénebb ludak tollát a hó vége felé már tépkedhették.

ÁPRILIS 1.

Kalendárium szerint: HUGÓ²⁶⁵, MARIJA²⁶⁶ napja.

Polgári naptár szerint: Április hónap kezdete

Jellege: Néhol dologtiltó, új munkába nem kezdő nap.

Népies megnevezés: Bolondozás napja²⁶⁷.

Akit sikerült becsapni azt azzal csúfolták: „április bolondja, május szamara”. Részben dologtiltó nap volt, mivel nem tartották szerencsésnek. Ilyenkor, esküvőt nem tartottak, tyúkot sem ültettek, építkezést sem kezdtek, sőt még érvágást sem javasolták. Néhol, a szennyes ruhát is eldugták és csak másnap mosták ki, nehogy a család rejtett titkai kitudódjanak.

Ezt a napot nem tartották alkalmas gabonavetésre. Ugyanakkor, szívesen vetettek indás növényeket (tököt, uborkát, borsót, babot), „hagy terjedjen, mint a pletyka”, sőt mákot és lent is. A néphit szerint: a derült idő jó termést jósolt, az esős idő pedig rosszat. Esős napja nedves májust jelez.

²⁶² Római Szent Balbina, vértanú (+130)

²⁶³ Perzsiai Szent Benjamin diakónus, mártír (+424)

²⁶⁴ Csodatévő Szent Hypatios püspök (+326)

²⁶⁵ Grenoble-i Szent Hugó, püspök (+1132)

²⁶⁶ Tiszteletreméltó Egyiptomi Marija, asszonyok segítője (+522)

²⁶⁷ Régen, a római birodalomban évkezdő napként ünnepelték. A középkori naptár-reformig sok vidéken e naphoz kötötték a tavasz és az év kezdetét. Európa számos országában egykor elterjed.

ÁPRILIS 2.

Kalendárium szerint: TITUSZ²⁶⁸, TEODÓZIA²⁶⁹, MÁRIA²⁷⁰, TEODUL²⁷¹ napja.

Jellege: Dolgos nap.

Néhol, e napon kimosták a télen, festett szőtt és hímzett kelméket, amiket a kerítésre terítve szárítottak. Így mutatva a falunak, hogy miket készítettek, milyen kelengyéje van az eladósorú lányuknak. Úgy tartották, ha ez a nap verőfényes és meleg, akkor magasra növekszik a kender, rostja is puha-fehér lesz. Máshol, ez volt az asszonyi vendégtársaság napja, ezért tiltva volt a mosás, és vasalás, néhol még a napközbeni kenyérsütés is.

ÁPRILIS 3.

Kalendárium szerint: RIKÁRD²⁷², NIKÉTA²⁷³ napja.

Jellege: Dolgos nap.

Igyekeztek befejezni a szőlőmetszést. A venyigéket kékbe kötötték és száraz-fedett helyen tárolták (kemencefűtéshez tartalékolva). Néhol e napon, az utak és kerítések körüli árkokat tisztogatták (áprilisi eső nem áztassa el az udvart). Máshol, a szekerek és taligák javítása volt soron. Napnyugta után pedig a bognárok, kocsigyártók és szerelékesek mulatozása volt soron. Egyes vidéken úgy regélték, hogy ekkor ébrednek a Víz Ura, ezért kerülték a szabad vizet, vagy éjszakai áldozatot mutattak be néki csónakkal kivezve a sötétbe.

ÁPRILIS 4.

Kalendárium szerint: IZIDOR²⁷⁴, JOSZÉF²⁷⁵, AMBRUS²⁷⁶ napja.

Csillag-naptár: Bereniké haja csillagkép a legmagasabban

Jellege: Dolgos, néhol időjós nap. Javasolt hagymavetésre.

Sokadalma: Néhány városban tavaszi nagyvásár.

Néhol, a mezőn munkálkodók már pirkadatkor kimentek, hogy a felkelő Napot köszönthessék. Máshol, házakat és istállókat javíthatták-tapasztották, romokat és omladékokat elbontották. A régi kalendáriumok szerint kedvező nap a hagymavetésre (duggatásra). Sokfelé a kaptárok gondozásával foglalatostkodtak. Méhészek és gyertyaöntők mulatozásának jeles napja. Többnyire úgy tartották, hogy a szürke felhők langyos-esős időt ígérnek.

ÁPRILIS 5.

Kalendárium szerint: DIODÓR²⁷⁷, KLAUDIUSZ²⁷⁸, VINCE²⁷⁹ napja.

Jellege: Dolgos nap.

²⁶⁸ Csodatévő Szent Titusz apát (+9szd)

²⁶⁹ Tyre-i Szent Teodózia, szűz vértanú (+307)

²⁷⁰ Egyiptomi Szent Mária, hitvalló, remete (+421)

²⁷¹ Szent Theodulus vértanú (+4 szd?)

²⁷² Chichesteri Szent Richárd, püspök (+1283)

²⁷³ Medikion-i Szent Nikétas szerzetes, hitvalló (+824)

²⁷⁴ Sevillai Szent Izidor, egyházatya (+636)

²⁷⁵ Himmuszköltő Szent Iosif, aszkéta szerzetes (+886)

²⁷⁶ Milánói Szent Ambrus, püspök (+397)

²⁷⁷ Szent Diodorus, római egyházi előljáró, vértanú (+283)

²⁷⁸ Szent Claudus és társai vértanúsága (+255k)

²⁷⁹ Ferreri Szent Vince szerzetes, prédikátor (+1419)

A szokásos napi és idény-jellegű munkálatok elvégzése. Néhol, e naphoz kapcsolódott a kutak, források, itatók és víztározók tisztítása. Hasonlóan kitakarították a tiszta vizet hozó erek és patakok medrét (ahol itattak vagy mostak). Ahol még tartott a vetés, napnyugtával ekkor került sor a kalákás dolgozók közös vacsorájára, a gazda által adott italokból kitelt áldomásokra.

ÁPRILIS 6.

Kalendárium szerint: CELESZTIN²⁸⁰, EUTIK²⁸¹ napja.

Jellege: Dolgos nap.

Ágyások kapálásának kezdete, ritkítás-pótlás, szétültetés. Némely vidéken tisztító nap. Arrafelé a házat és az udvart kitakarították, majd illatos füsttel körbejárták. Udvaron üst alá gyújtottak, abban a fehér konyharuhákat, abroszokat és lepedőket alaposan kifőzték²⁸². Még a fekvőhelyek szalmazsákjait is kicserélték. Szemetet és a régi ágy-szalmát egy félreeső helyen elégették, általában napnyugta után. De kenyeret e napon soha sem sütöttek. Este mindenki lefürdött, hogy tiszta vetett ágyban térjen nyugovóra. Ha e nap éppen vasárnapra esett, akkor e munkálatokat a rákövetkező hétfőn végezték el.

ÁPRILIS 7.

Kalendárium szerint: KALLIÓP²⁸³, GEORG²⁸⁴ napja.

Jellege: Többnyire dolgos nap, néhol időjósító is.

Korai vetemények gondozása, új ágyások készítése. Verőfényes napja meleg-napfényes nyarat jósol. Ha a nap reggeltől estig süt, akkor lesz mit enni. De ha az égen egy felhő sem látszik, akkor nyáron gyakori lesz a zivatar. Esős ideje jó rozstermére utal, akkor lesz bőven hal és gomba is. Ha éjszaka sok csillag látható, akkor tojásból sem lesz hiány.

Némely vidéken dologtiltó napnak²⁸⁵ számított. Ott, a sütés-főzés és mosogatás kivételével szinte minden munkát elhagytak. Madár formájú sütemények, kalácsocskák és bélesek adták meg e jeles nap rangját. Néhol, már korán keltek, hogy együtt nézhessék meg a napfelkeltét, esetleg egy pohárnyi itallal és némi áldozattal köszöntsék a Napot vagy Kedd Asszonyát²⁸⁶.

ÁPRILIS 8.

Kalendárium szerint: DÉNES²⁸⁷, HERÓDION²⁸⁸ napja.

Csillag-naptár: Boldogasszony szeme²⁸⁹ legmagasabb járása.

Jellege: Vetőnap.

²⁸⁰ Szent Celesztin, pápa (+432)

²⁸¹ Konstantinápolyi Szent Eutichios pátriárka (+582)

²⁸² Enyhén szódás, hamuzsíros vagy ecetes vízben, 80-90 °C-on

²⁸³ Cilíciai Szent Kalliopos, vértanú (+304)

²⁸⁴ Jeruzsálemi Szent Georgios pátriárka (+807)

²⁸⁵ Ortodox keresztényeknél egykor jeles nap: Blagovec, Malá Mara, Matka Bozska.

²⁸⁶ Esetleg Jarilo, Juraj vagy Jarlia, Veszna?

²⁸⁷ Korinthusi Szent Dionysius püspök, hitvalló (+170k)

²⁸⁸ Partasi Szent Herodion püspök (+1szd)

²⁸⁹ Spica a Szűz csillagképben. Más néven: Leány szeme, Mária szeme.

Szántóföldi és kerti munkálatok. Palántához való magvak vetése védett, meleg helyre. Néhol, úgy tartották, hogy ez a nap alkalmas a káposzta, répa és cékla elvetésére. Melegebb helyen az uborkával is próbálkozhatnak. Valamint a tyúkok ültetésére is. Máshol, ekkor fejeződött be az asszonyok „szövés-fonás időszaka”. Ha a fűzfa is virágba borult, akkor örvendhetnek a méhészek, mert lesz elég idő a mézgyűjtésre. Ekkortól már nem gyűjtötték a viricset (fák édes nedvét), nehogy a fa erejét veszítse. A hiedelem szerint, ha e napon langyos eső esik, akkor az október igencsak meleg lesz.

ÁPRILIS 9.

Kalendárium szerint: DÖMÖTÖR²⁹⁰, EUPSZIK²⁹¹ napja.

Jellege: Vető-nap.

Népies megnevezés: MAGVETŐ BOLDOGASSZONY.

Néhol, ekkor válogatják ki a megfelelő zöldség-gyökereket és gumókat, a pincében vagy veremben tároltak közül. Amelyeket aztán azért ültetnek ki, hogy felmagvazzék és vetőmagot adjon. Egyes vidékeken ekkortól kezdtek duzzadni a közeli folyók. Arrafelé inkább a gátak erősítésével, a vetemény-sorközök takarításával és a pangó vizel elvezetésével foglalkoztak. Helyenként úgy regélték, hogy Boldogasszony ekkor tekinti meg a gabonavetésekét.

ÁPRILIS 10.

Kalendárium szerint: EZÉKIEL²⁹², TERCENC²⁹³ napja.

Jellege: Dolgos, otthoni zárt nap.

Az ekkortájt szükséges kerti munkák elvégzése. Sokfelé ekkor kezdett igazán növekedni a fű. Ezért, esetenként szokásban volt, hogy a friss fűből koszorút kötöttek és a kapufélfára (vagy a szoba falára) akasztották. Néhol úgy vélték: e nap igen alkalmas gyógyításra és rontás-űzésre.

ÁPRILIS 11.

Kalendárium szerint: LEO²⁹⁴, ANTIPA²⁹⁵ napja.

Jellege: Dolgos nap.

Főleg kerti és mezei vetési munkálatok. Gyomtalanítás, új ágyások kialakítása. Néhol e napon sós vagy sajtos peracet, esetleg rudat vagy rácsot sütöttek. Minden családtag kapott ebből a süteményből, és ilyennel kínálták a házba betérőket is. Máshol, bár e napon sütöttek ilyesfélét, de csak a következő nap rakták az asztalra.

ÁPRILIS 12.

Kalendárium szerint: GYULA²⁹⁶, ANTUZA²⁹⁷ napja.

Jellege: Vető- és időjelző, néhol tisztító nap.

²⁹⁰ Római Szent Demetrius, vértanú (+300k)

²⁹¹ Caesarea-i Szent Euppsychius vértanú (+362)

²⁹² A biblia szerinti Ezékiel próféta

²⁹³ Karthágói Szent Terencius és társai vértanúsága (+250)

²⁹⁴ Nagy Szent Leó pápa és egyháztanító (+461)

²⁹⁵ Pergamoni Szent Anthipas püspök (+92)

²⁹⁶ Szent. I. Gyula, pápa (+352)

²⁹⁷ Konstantinápolyi Szent Anthuza hitvalló hercegnő (+809)

Az indás növények ideális vetés-ideje. Sok helyen ekkor szólal meg a fülemüle. Ekkortól már tilos a kiszáradtnak tűnő fákat is kivágni (majd csak május végén, ha addig nem éledne fel). Nyugat-felvidéken ekkortól a maradék hó is elolvad, nem lesz hóból utánpótlás. Erre mondják: „az ekkor szerelembe esett lány érzelve olyan, mint az áprilisi hó”, vagyis nem tart sokáig. Néhol, tisztító és féregűző nap, a ház és istállók takarításával, állatok csutakolásával. Emberek is lefürödtek, szennyes ruháikat is kimosták.

Gyakori hiedelem, hogy a Gyula-napi magasra kelt-sütött kenyér (kalács) jó időt jelez. Jó tudni, hogy naplemente után, a ház kóborgó szelleme éjjel nem ismeri fel a ház gazdáját. Ezért, az első hajnali kakas-szóig ne hagyjuk el a házunkat, nehogy kint megijeszthessen.

ÁPRILIS 13.

Kalendárium szerint: HERMENE²⁹⁸, MARTINUSZ²⁹⁹ napja.

Jellege: Dolgos nap.

A szokásos napi és idény-jellegű munkálatok elvégzése. Korai tavasz esetén, az első kaszálás ideje lehet. Zsengék és gyógyfüvek gyűjtése. Néhol úgy vélték, hogy ha e napon sok eső esik, akkor májusban az hiányozni fog. Máshol, kedvező időnek tartották az uborka és tök elvetésére.

ÁPRILIS 14.

Kalendárium szerint: TIBOR vagy TIBURC³⁰⁰, ARISZTÁRK³⁰¹ napja.

Csillag-naptár: Nagy-göncöl³⁰² rúdvége eléri a Zenitet.

Jellege: Dolgos, néhol pihenős nap.

Régi kalendáriumok szerint e naptól „zöldül igazán a táj”. Szokásos napi és idény-munkálatok elvégzése ekkor a legfontosabb. Néhol, a határkerülés és a mezsgye-karók, dülők ellenőrzése is. Akárcsak a szőlőhegy és pince bejárása. Kárpátalja és Máramaros egyes vidékein savanyú káposztából készített böjtös levest illett enni. Arrafelé ismert az a szokás, hogy az eladó lányok (legények nélkül) kivonulnak a természetbe, egymás között vigadni. Némely vidéken rontásűző napnak tartották, szemmel verés megelőzésére, rontások levételére.

ÁPRILIS 15.

Kalendárium szerint: ANASZTÁZIA³⁰³, KRESZCENC³⁰⁴ napja.

Jellege: Dolgos nap.

Sokadalma: Egyes helyeken nevezetes-többnapos vásár.

A szokásos napi és idény-jellegű munkálatok elvégzése. Hegyvidékeken, többnyire ekkor kezdődött a kitört vagy kiszáradt fák felkutatása, feldarabolása és behordása. Egyes vidéken

²⁹⁸ Szent Herminegild, nyugati gót királyfi, vértanú (+586)

²⁹⁹ Szent Martinus pápa (+655)

³⁰⁰ Szent Tiborcus, vértanú (+229)

³⁰¹ Apamea-i Szent Aristarkhos hitvalló (+1sz)

³⁰² Nagy Medve csillagkép.

³⁰³ Szmírniumi Szent Anasztázia, vértanú (+304) vagy Római Szent Anasztázia, vértanú (+68)

³⁰⁴ Myra-i Szent Crescence vértanú (+3szd)

úgy regélték, hogy a Tűz Ura e napon járja be a környéket, hogy a földet felmelegítse. És, hogy a veteményeket és legelő füveit növekedésre készítse. Vízpartok mentén, többfelé a tavaszi halásziidény utolsó hete. Halvásárok, halászok és varsázók mulatozásának napja. A debreceni 9 napos tavaszi vásár kezdete (hasonló vásári napokkal, mint a téli vásár megjegyzésében).

ÁPRILIS 16.

Kalendárium szerint: LAMBERT³⁰⁵, ENTRÁCIA³⁰⁶ napja.

Nap-állás: Nap pontosan D-irányban delel.

Jellege: Dolgos nap.

Sokadalma: Egyes helyeken nevezetes-többnapos vásár.

Szokásos napi és idény-jellegű munkálatok elvégzése. Néhol, ekkor kezdődött az év első „kalákás”, vagyis közös halászata. Máshol, ekkor tették le az halfogó varsákat. Egyes vidékeken, a pásztorok egyfajta ünnepe és a pásztorlányok vásári napja. Havasok vidékén úgy tartották, hogy ha a hó már elolvadt, akkor jó idő várható a legelőkön. De ha maradt még jég, akkor a langyos idő késik. Debreceni tavaszi vásár 2. napja.

ÁPRILIS 17.

Kalendárium szerint: ANICÉT³⁰⁷, AGAPÉT³⁰⁸ napja.

Jellege: Dolgos, néhol szerelemjósoló nap.

Sokadalma: Egyes helyeken nevezetes-többnapos vásár.

Szokásos napi és idény-jellegű munkálatok elvégzése. Egyes vidékeken ekkortól kezdték kiültetni a káposztafélék palántáit. Máshol, ez vetéstiltó nap. Ott, a ház örül tevékenykedtek és minden szemetet, romlott takarmányt elégettek. Debreceni tavaszi vásár 3. napja.

ÁPRILIS 18.

Kalendárium szerint: APOLLON³⁰⁹, ATANÁZIA³¹⁰ napja.

Jellege: Többnyire vásáros nap.

Sokadalma: Egyes helyeken nevezetes-többnapos vásár.

Lábasjóságok kihajtás előtti vására. Néhol gonoszjáró nap. Ott úgy tartották, hogy ha ezen a napon szélvihar támad, az leszakíthatja a tetőket, ablakot, ajtót kifordíthatja. Sőt, még a maradék kazlakat is szétszórhatja. Állítólag, az ilyen rombolások ellen jól véd az ajtó félfájára akasztott fejsze, balta vagy húsvágó bárd. Debreceni tavaszi vásár 4. napja.

³⁰⁵ Szaragózzai Szent Lambertus, vértanú (+303)

³⁰⁶ Szaragossa-i Szent Entratia, szűz vértanú (+304)

³⁰⁷ Szent Anicetus, pápa (+165)

³⁰⁸ Szent I. Agapitus pápa (+536)

³⁰⁹ Római Szent Apollonius, vértanú (+185k)

³¹⁰ Aegina-i Csodatévő Szent Athanasia (+790k)

ÁPRILIS 19.

Kalendárium szerint: TIMON³¹¹, PAFNUC³¹² napja.

Jellege: Dolgos nap.

Sokadalma: Egyes helyeken nevezetes-többnapos vásár.

Szokásos napi és idény-jellegű munkálatok elvégzése. Néhol, ekkor kezdték elvetni a borsó „második eresztését”, hogy mire az első szedhető, addigra ez is megerősödjék. Máshol, a férfiaknak határjáró, az asszonyoknak pedig zárt nap (otthoni munkavégzés, vendég nélkül). Debreceni tavaszi vásár 5. napja.

ÁPRILIS 20.

Kalendárium szerint: TIVADAR³¹³, TEOTIM³¹⁴ napja.

Égi naptár szerint: Kos havának vége.

Jellege: Többnyire vetés- és tisztító nap.

Sokadalma: Egyes helyeken nevezetes-többnapos vásár.

Kemencék és tűzrakók takarításának ideje. Néhol boszorkányos nap. Ahol úgy tartották, hogy e napon ébrednek a vízi-lények (vízi emberek, vízi- vagy hab-lányok). Akik élő vagy holt ember képében megjelenve megkönyékezhetik a jámbor-hiszékeny embereket, de el is emésztetik őket. Segíthetnek is, de bajt is hozhatnak; vízből kimenthetnek, de vízbe is fojthatnak. Debreceni tavaszi vásár 6. napja.

ÁPRILIS 21.

Kalendárium szerint: FORTUNATUS³¹⁵, JANUARIUSZ³¹⁶ napja.

Égi naptár szerint: Bika havának kezdete.

Csillag-naptár: Lövő-csillag³¹⁷ legmagasabb járása.

Jellege: Dolgos nap.

Sokadalma: Egyes helyeken nevezetes-többnapos vásár.

Szokásos napi és idény-jellegű munkálatok végzése. Kenyérsütéshez kedvező. Többfelé mosás és nagytakarítás (ha más szabály nem tiltotta), napnyugtával pedig fürdés. Néhol időjóslo nap. Verőfényes és szélmentes nappala jó termő nyarat jelez; borús ideje pedig rosszul termő nyarat. Meleg-szélcsendes éjszakája forró-száraz nyarat jósol. Debreceni tavaszi vásár 7. napja.

ÁPRILIS 22.

Kalendárium szerint: SZÓTÉR³¹⁸, TEÓDOR³¹⁹ napja.

Jellege: Dolgos nap.

Sokadalma: Egyes helyeken nevezetes-többnapos vásár.

³¹¹ Szent Timon diakónus (+1 szd)

³¹² Jeruzsálemi Szent Paphnoutios vértanú (+300k)

³¹³ Szőrös Szent Theodorosz remete, hitvalló (+380k)

³¹⁴ Moesia-i Szent Teotomos püspök (+407)

³¹⁵ Nagytiszteletű Venantius Honorius Clementianus Fortunatus, költő és hittérítő (+600k)

³¹⁶ Beneventói Szent Januarius püspök, vértanú (+305)

³¹⁷ Arcturus az Ökörhajcsár csillagképben. Más néven: Boszorkány szeme, Ökörhajtó

³¹⁸ Szent Soterius pápa, vértanú (+174)

³¹⁹ Sykeon-i Szent Theodoros püspök (+613)

Szokásos napi és idény-jellegű munkálatok elvégzése. Néhol, e napon tisztították a víznyerőket (kutakat, forrásokat, gyűjtőket, ereket) és az itató-helyeket. Javították a kutak emelőit és káváit, köteleit és merítőit, itató-vályúit, de még romlott vizeit kimerték. Máshol, készülődés az állatok kihajtására, gyógyfüvek szedése, állatok ellátása. A debreceni tavaszi vásár 8. napja.

VETEMÉNYEZÉS-LEGELTETÉS IDEJE

Általánosságban, a szénagyűjtésig terjedő időszak. Ekkor kerül sor az állatok kihajtására és friss füves legeltetésére. A gabona elvetése után, pedig a kerti növényekkel való foglalatoskodás igényelte a legtöbb időt. Ide értve a szőlőgondozást és a szőlők közötti veteményezés is.

ÁPRILIS 23.

Kalendárium szerint: ALBERT³²⁰, GYÖRGY³²¹ napja.

Régi naptár szerint: A hazai György napot megelőző, felkészülő nap³²². Egykor ünnep.

Jellege: Dolgos-mágikus, gyógyító-rontásűző nap.

Sokadalma: Egyes helyeken nevezetes-többnapos vásár.

E napon a csordás sok helyen körbejárta a falut, hogy a másnapi állatkihajtásban és a csorda-őrzésben megegyezzen. A gazdáktól, akik az állatait reá bízták, tojást és szalonnát kapott, borral, pálinkával kínálták. Néhol, napnyugta után a fiatalok kivonultak a határba, és jelzőtüzeket gyújtottak. Ezzel köszöntve a másnapi állat-kihajtást. Ilyenkor, gyakran ettek-ittak, nem hangoskodva táncoltak-viháncoltak, „kibeszélték a férfi- és asszonynépet”, egymásnak elmondták, hogy mely környékbeli boszorkánytól kell óvakodniuk a környéken. Egyes vidéken úgy regélték, hogy a Tavasz Úrnője e napon járja a környéket, és a neki kedves fiatal pároknak teljesíti egy kívánságát. Ez az éjszaka kiválóan megfelelt szerelmi oldásokhoz és kötésekhez, rontás-levételre és legény-leány beavatásokra. Úgy hírelett, hogy boszorkányok már ekkor készülődnek a másnap esti Boszorkány-gyűlésre. Debreceni tavaszi vásár 9. napja.

ÁPRILIS 24.

Kalendárium szerint: GYÖRGY³²³, GREGORO³²⁴ napja.

Jellege: Gulya-kihajtás napja.

Sokadalma: Sok városban tavaszi nagyvásár.

Sokfelé, ekkortól számították az igazi tavaszt. Mivel, ilyen tájban az állatokat már kihajthatták legelni, sőt az időjárás már megengedte a szabadban tartást is. Ekkortól szegődtek el a juhászok és béresek. Ekkor állapotok meg a gazdák az állatot gondozókkal, hogy mennyi a részesedésük a szaporulatból, a lefejt tejből és a lenyírt gyapjából. Sok helyet a kihajtott állatokat zöld gallyal terelték (vagy az istállóikat ilyenekkel díszítették). Néhol, tüzet gyújtva illatos füstöket eregettek, hogy az állatokat megvédjék a rontástól. Sok helyen ekkor járták körbe a határt, ellenőrizték a határ-jeleket és mezsgye-karókat, megállapodtak a legelők elosztásában (Erdély egyes vidékein „nyílhúzással”). A György-naptól Mihány-napig tartó pásztor-időszak kezdete.

³²⁰ Prágai Szent Adalbert püspök, hittérítő vértanú (+997)

³²¹ Szent György katona, vértanú (+303)

³²² Magyarok, csehek és szlovákok kivételével a környező népek ekkor ünnepelték „György- napját”.

³²³ Szent György katona, vértanú (+303)

³²⁴ Elvirai Szent Gregorius püspök (+397)

E napot mágikusnak és varázslatosnak tartották³²⁵. Ideális időnek a gyógyításhoz és a rontás-űzéshez. Napfelkelte előtt harmatot és gyógynövényeket gyűjtöttek. Napnyugta után pedig tűzzel és füsttel, sóval és fokhagymával riasztották a gonosz erőket. Mindezt szabadtéri táncmulatsággal, tűzgrással és közös étkezéssel összekötve. Úgy regélték, hogy e nap éjjelén találkoztak a boszorkányok, történtek a beavatások. Valamint, hogy az éjszaka kiváló alkalom a súlyos betegségek gyógyítására és a kincskeresésre, szerelmesek összemelegedésére.

ÁRPILIS 25.

Kalendárium szerint: MÁRK³²⁶, MAKEDONIOSZ³²⁷ napja.

Régi naptár szerint: Egykor ünnep.

Jellege: Tisztító-védő nap.

Sokadalma: Egy-két városban tavaszi nagyvásár.

Népies megnevezés: Csorda-kihajtás kezdőnapja.

Régen - többfelé - ekkor volt szokásban a határjárás, a gabona-földek és legelők megtekintése. Ekkor áldoztak a határban ételt és italt a jó termés érdekében. Később, e nap lett az egyházi búza-szentelés ideje. Az ekkor szentelt búzát külön helyre vetették, amiből aratáskor majd koszorút fontak. Az előző évi búza kalászaiból készült koszorúnak mágikus erőt tulajdonítottak. Éppen megfelelt a gonosz erők és betegség elűzésére, lelki bajok gyógyítására, helyiség megtisztítására. A szentelt (tavalyi első kéve) búzából főtt kását gyógyszerként fogyasztották, az állatoknak kiszórva pedig „védte a baromfit”. Mura-vidékiek szerint: „Ha e napon megszólalnak a békák, akkor jó termés várható. De ha a fülemüle elhallgat, változékony tavaszra számíthatunk”.

ÁPRILIS 26.

Kalendárium szerint: KILIT³²⁸, VASZILJE³²⁹ napja.

Régi naptár szerint: Tavasz havának vége.

Jellege: Dolgos nap.

Népies megnevezés: SUGALMAZÓ BOLDOGASSZONY napja

A szokásos napi és idény-jellegű munkálatok elvégzése. Sokfelé zárt nap (kivéve, ha vasárnapra esik), vagyis kerítésen belüli munkálatokat végeznek. Javították, kitakarították és kimeszelték a kihajtott állatok istállóit és ólait. Pótolták a hiányzó kerítés-darabokat, helyrehozták az állatok okozta károkat. Többfelé a rendbe rakott istállók és ólakra zöldágot tűztek. Egyes vidéken úgy regélték, hogy Boldogasszony ilyenkor sugalmazásaival segíti az arra érdemeseket.

³²⁵ Ez az ünnep némileg hasonlíthatott a régi kelta Beltaine (május 30. éjjele) ünnephez.

³²⁶ Szent Márk evangélista, vértanú (+1sz)

³²⁷ Konstantinápolyi Szent II. Macedonios, püspök (+516)

³²⁸ Szent I. Anaklétosz pápa, vértanú (+90k)

³²⁹ Amasea-i Szent Basílios püspök, vértanú (+322)

ÁPRILIS 27.

Kalendárium szerint: ZITA³³⁰, SIMEON³³¹, PEREGRIN³³² napja.

Régi naptár szerint: Tavaszutó havának kezdete.

Jellege: Dolgos nap.

Kihajtott állatok számbavétele, kezelése, jelölése. Szokásos napi és idény-jellegű munkálatok elvégzése. Az előző napi tevékenységek folytatásaként az összegyűjtött almot az udvar hátsó sarkába hordták. Az érett trágyát pedig kihordták, hogy a szőlő és veteményes talaját azzal feljavítsák, szétszórták a még felszántás előtt álló tarlón, réten. Néhol, gyógyfüveket szedtek, szükség esetén kezeltek vele.

ÁPRILIS 28.

Kalendárium szerint: VITALIS³³³, POLLIO³³⁴ napja.

Jellege: Dolgos nap.

Szokásos napi és idény-jellegű munkálatok elvégzése. Néhol, a méhészek ekkor engedték ki méheiket a közeli erdőre. Máshol, ekkor gyűltek össze a méhes-gazdák, hogy egymás között kisorsolják a méhlegelők helyét. Egyes vidékeken ekkor kezdődött némely gomba szezonja. Arrafelé úgy vélték, hogy az aszott gomba esős májust jelez, a kövér-leveses májusi aszályt.

ÁPRILIS 29.

Kalendárium szerint: PÉTER³³⁵, JÁSZON³³⁶ napja.

Jellege: Többfelé dolgos nap.

Szokásos napi és idény-jellegű munkálatok elvégzése. Ekkor kezdték működésbe hozni a vízimalmokat, elvégezve a szükséges javításokat, kitakarítva a patakok medrét. Ekkor végezték el a tavaszi próba-örlést is. Egyes vidékeken zárt nap volt, takarítottak, és készültek a közelgő ünneplésre. Arrafelé, az eladó leányok szerelmi varázslásokkal is igyekeztek jövőbelijüket megtalálni, a kiválasztottakat maguk felé csábítani.

ÁPRILIS 30.

Kalendárium szerint: ZSÓFIA³³⁷, JAKAB³³⁸, KATALIN³³⁹ napja.

Polgári naptár szerint: Április hónap vége

Jellege: Nappal többnyire dolgos, zárt nap. Sokfelé szerelem-jelző.

Napközben, a szokásos munkálatokat végezték. Sokfelé a tavaszi gabona vetését napestéig igyekeztek be fejezni, nehogy ez a munka „áthúzódjon” májusra. Napnyugtával a legények (falun kívülről vágott) élő kislejtőt vittet a kedvesük udvarában, ahol azt felállították. Ez volt az

³³⁰ Monsagrati Szent Zita, jámbor életű szűz (+1278)

³³¹ Jeruzsálemi Szent Simeon (+107)

³³² Lasiosi Szent Peregrinus, csodálatos gyógyulású hitvalló szerzetes (+1345)

³³³ Szent Vitalius, vértanú (+62)

³³⁴ Cibalisi (Pannoniai) Szent Pollionus, hitű vértanú (+306)

³³⁵ Veronai Szent Péter, vértanú (+1252)

³³⁶ Tesszaloniki-i Szent Jason vértanú (+1szd)

³³⁷ Fermói Szent Zsófia, vértanú (+251)

³³⁸ Szent Jakab apostol (+1szd)

³³⁹ Sienai Szent Katalin, egyháztanító (+1380)

igazi májusfa. Amelyet tetőgerendára, kútgémre vagy kapufára erősítettek, hogy messzire el-
látszódjék. Néhol a legény, a fa ágaira szalagokat, színes papírokat is aggatott. Máshol, a
leány azt már maga díszítette fel, ezzel is jelezve, hogy a „fát állító legény neki is kívánatos”.
Ezen kívül (szinte falvanként) különbözhetnek a szokások. Díszítésben, állításban, egyedül
vagy társakkal, titokban vagy a kedves lány is besegített, virággal vagy festett tojással
díszítve.

Néhol, a májusfa-állítás titokban zajlott, máshol a legénycsapat együtt állított, és még
cigánybanda is adta hozzá a hangulatot. Volt, ahol a faállítást már éjfélig illet befejezni,
máshol akár reggelig is eltarthatott. Néhol egész fácskát (felvidéken), máshol csak egy jel-
szalagos zöldágot tűztek a kapura (egy-egy erdélyi vidéken). Arra is volt példa, hogy csak egy
közösségi májusfát állítottak a falu közepére (főleg szász és sváb vidékeken), ahol a másnapi
mulatságot tartották. Többfelé azt regélték, egykor ezen az éjszakán égő fáklyákkal és zajos
kolompokkal körbejárták a házakat, hogy a télről itt maradt boszorkányokat vagy gonosz
lelkeket elűzzék³⁴⁰ a településről. Mert, hogy a Tavasz Úrnője csak ekkor jut igazán hatalomra.

MÁJUS

Régi kalendáriumok csíziója szerint, a kölest (tatárkát) Júlia naptól (máj. 22.) érdemes vetni,
különbön satnyán növekszik, és csak virágzik. E hónapban ajánlatos kemencéket és kémé-
nyeket építeni vagy javítani, mert a falazatuk ilyenkor egyenletesen szárad. Többfelé szokás
volt, hogy a méhkasok nyílásainak környékét némi juhtejjel megkenték, hogy ezzel a méhek
rajzását siettesék. Úgy tartották, hogy a májusi harmat jó borogatásul szolgál a varas és
viszketeges bőrű emberek gyógyulásához.

PÜNKÖSDI ÜNNEPKÖR

Húsvét utáni 40-edik és 60-64-ik nap közötti időszak. Amely 20-24 napos időtartama a „változó
dátumhoz igazodva”, május 1.-e és június 24-27.-a között mozoghatott. Erről részletesen: a
„mozgó napos kalendárium” következő kötetben. Ugyanakkor észrevehető, hogy a legkorábbi
kezdő dátuma sajátosan egybeesik a május 1.-ei ünnepnappal. Amely egykori szokásai (király-
és királynő választás, versenyek, virágos kapu és lombsátor állítás stb.) szokásai szinte
azonosak a pünkösdi (nem vallásos) népszokásokkal, ősi idők hagyományaival. Ezen ünnepkör
eseményeinek részletes bemutatásával is a „mozgó napos kalendárium” kötet foglalkozik.

MÁJUS 1.

Kalendárium szerint: FÜLÖP és JAKAB³⁴¹, TAMARA³⁴², VALBURGA³⁴³ napja.

Régi naptár szerint: Ősi eredetű ünnepnap³⁴⁴.

Polgári naptár szerint: Május hónap kezdete.

Sokadalma: Sok városban tavasz-végi nagyvásár.

Jellege: Dologtöltő, közösség ünnepnap, néhol rituális lencsevető.

³⁴⁰ Ez a télűző rítus hasonló a germán Walpurgis-éj egyes szokásaihoz.

³⁴¹ Védőszentek: Szent Fülöp és Szent Jakab apostolok (+1szd)

³⁴² Szent I. Tamar, grúz királynő, hitvalló (+1213)

³⁴³ Wessexi Szent Valburga apáca, kolostor-kormányzó (+779)

³⁴⁴ A kelta eredetű Beltane ünnep magyar megfelelője.

A virágzás és ragyogás havának kezdete. E napon, a májusfát állító legény délelőtt beköszöntött a lányos házba. Ahol illendően fogadták, és a megfelelőnek mutatkozott, a lányukat elengedték vele az esti bálba. Ha pedig nem volt kívánatos, akkor a májusfáját leszedték és a közösség szeme elől elrejtették. A helyi népszokások e napon is igencsak különböztek. Ahol egy közös falusi májusfát állítottak³⁴⁵, ott rendszerint játékokat, bálakat és versengést is rendeztek. Az a legény győzött, amelyik a magas májusfára fel tudott mászni, és annak tetejéről a koszorút le tudta hozni. Néhol az ünnepre május-királyt és királynőt is választottak.

Néhol, a fiatalok bálja napnyugta után kezdődött, tűzgyújtással, tűzgrással, „termékenység rítusokban bővelkedő” közösségi és páros játékokkal. Máshol, a „dolgozat leegyszerűsítették” úgy, hogy ha a májusfát állító legény megfelelt, akkor este a két család már meg is tarthatta az eljegyzést. A XVII. században némely felvidéki és erdélyi kalendáriumok e napra javasolták a lencse vetését. Úgy hírlett, néhol titokban és pőrén vetették, hogy jól teremjen. Egyes vidékeken azt regélték, hogy e napon tartotta eljegyzését a Tavasz úrnője és a Nyár Ura is.

MÁJUS 2.

Kalendárium szerint: ZSIGMOND³⁴⁶, BORISZ³⁴⁷ napja.

Jellege: Dolgos nap.

Szokásos napi és idény-jellegű munkák elvégzése. Néhol, e napon kirakodó-vásárt rendeztek. Ahol, a télen font-szött termékeket és hímzéseket látványosan kiaggatták, azokat árusították, vagy élelemre-takarmányra, esetleg felszerelésekre elcserélték. Máshol, e napon a kerítésre kitergették az eladósorú leányuk által szőtt-hímzett kelengyét, maga készítette textíliákat. Némely vidéken úgy tartották, hogy a kertben e napon csak szóltanul szabad vetni, nehogy hiányos legyen a sor. Helyenként Vid napjáig (jún. 15-ig) tiltották a halászatot, ott e nap volt az utolsó tavaszi fogás, halvásárral egybekötve.

MÁJUS 3.

Kalendárium szerint: JUVENÁL³⁴⁸, TIMOTEJ³⁴⁹, TEODOSZ³⁵⁰ napja.

Jellege: Többnyire dolgos, néhol kegyeleti nap.

Népies megnevezés: KERESZT MEGTALÁLÁSA³⁵¹ ünnepnap

Többfelé meglátogatták és kitakarították rokonaik sírjait. Esetleg, néhány falat ételt és egy pohár vizet is hagytak a síron. Este a család együtt vacsorázott és egy gyertyát gyújtottak a házi oltáron. Egyes vidékeken a nemez- és posztókészítők tartottak vásárt, majd közös mulatozást.

MÁJUS 4.

Kalendárium szerint: FLORIÁN³⁵², PELÁGIA³⁵³ napja.

Jellege: Dolgos nap, de sokfelé a kovácsok és fazekasok nem dolgoztak.

³⁴⁵ Néhol a közös májusfát Pünkösöd napján állították.

³⁴⁶ Szent Zsigmond, burgundiai király, hitvalló vértanú (+524)

³⁴⁷ Szent I. Borisz, bolgár kán, hitvalló (+902)

³⁴⁸ Narni-i Szent Juvenalis püspök, mártír (+376)

³⁴⁹ Thebaisi Szent Thimotheus, vértanú (+286)

³⁵⁰ Kijevi Szent Theodozios szerzetes, kolostor-alapító (+1074)

³⁵¹ Szent kereszt megtalálása. A legenda szerint Nagy Konstantin édesanyja (Ilona) és Szent Makarios jeruzsálemi püspök 320 táján egy látomás nyomán megtalálták (Golgota hegyén) a bibliai három keresztet.

³⁵² Szent Flórián katona, vértanú (+304)

³⁵³ Tarsusi Szent Pelagia, szűz mártír (+287)

Kárpát-medence délnyugati végein egykor neves nap. Mura-vidékén ilyenkor nem az asszony, hanem a férfi dolga volt a tűzrakás. Belépéskor a kezét illett megmosni, majd a vizet a kézről széthinteni a házban, hogy ne okozzon a tűz veszedelmet. Vend-vidék némely részén, e napon tilos volt tüzet rakni vagy kenyeret sütni és kovácstüzet gyújtani. Göcsej és környékén ezen a napon, ősi módon gyújtottak tüzet: napfelkelte előtt élőfa vastagabb, száraz ágán át kötelet dobtak és addig húzogatták, míg lángot vetett; a falu ezután erről gyújtott tüzet. A Kiskunságban többfelé, a falun kívülre hordták a szemetet, ahol egy nagy veremben közösen elégették.

MÁJUS 5.

Kalendárium szerint: GOTTHART³⁵⁴, IRÉNE³⁵⁵ napja.

Csillag-naptár: Csillag-hullás hajnal előtt, dél-kelet irányból, Kanta³⁵⁶ csillagkép felől.

Jellege: Néhol, hagyma-nap.

Sokadalma: Sok városban tavasz-végi nagyvásár.

Hegyi havasokban e napot tartották kedvezőnek a vörös- és fokhagyma vetésére. Ekkor már nem késleltethette növekedésében a hideg, és az első hó lehullásáig a hagyma biztosan beért. Melegebb vidékeken pedig már ekkor kezdhették szedni a tavaszi zöldhagymát. Néhol, ekkor tartották meg a tavaszvégi vásárt. Többnyire onnan pótolták a tönkrement vagy hiányzó szerszámokat és felszereléseket, vagyis az ekkori vásárokat éppen időben tartották.

MÁJUS 6.

Kalendárium szerint: JÁNOS³⁵⁷, EVÓD³⁵⁸ napja.

Csillag-naptár: Csillag-hullás hajnal előtt, dél-kelet irányból, Kanta csillagkép felől.

Jellege: Néhol időjósító nap.

Úgy tartották, hogy e napra visszatérhet a fagy. Ha az ideje fagyos, akkor csak a köles és a zab hoz jó termést. Némely keleti hegyes vidéken - ahol, a hideg miatt csak ekkor hajthatták ki a jószágokat - pásztor-nap³⁵⁹ volt. Egyes vidékeken, estére illett meghívni a lányos házhoz májfát állító legényt, ha tetszett a lánynak (hogy a legény bontsa le a maga állította fát). Ha nem hívták meg a legényt, az azt jelezte: nem kívánatos a családnál.

MÁJUS 7.

Kalendárium szerint: SZANISZLÓ³⁶⁰, ÁKOS³⁶¹ napja.

Csillag-naptár: Kilenc-csillag³⁶² a legmagasabban.

Jellege: Vetőnap.

Sokadalma: Sok városban tavasz-végi nagyvásár.

Hidegebb hegyvidékeken ekkor vetették a tavaszi zabot. De némely helyen úgy tartották, hogy a zabot az e naphoz legközelebbi telihold idején kell vetni. Máshol a zabot a nyír

³⁵⁴ Hildesheimi Szent Godehard püspök, hitvalló (+1038)

³⁵⁵ Tesszaloniki Szent Irene, szűz vértanú (+4szd)

³⁵⁶ Vízöntő (Aquarius) csillagkép

³⁵⁷ Szent János apostol (+1szd)

³⁵⁸ Antiochiai Szent Euodius püspök, hitvalló (+60k)

³⁵⁹ Ortodox hitűeknél Julián naptár szerinti György-nap.

³⁶⁰ Szczepanow-i Szent Stanislaw, lengyel püspök és vértanú (+1079)

³⁶¹ Kappadókiai Szent Acacius százados, vértanú (+303)

³⁶² Mérleg csillagkép

kirügyezését követően vetették, de még a virágzás megkezdése előtt. Ahol előző este nem hívták meg a májfát állító legényt (vagy, ha hívták, de nem ment el), annak fáját kidobták a szemétdombra vagy nyilvánosan elégették. Ezzel jelezve, hogy szó sem lehet udvarlásról, se leánykérésről.

Kárpátok észak-keleti és keleti karéja havasi vidékein a zabvetés ünnep-napjának számított³⁶³. Arra, szinte csak ez a gabonaféle volt biztonsággal és gazdaságosan termesztendő.

MÁJUS 8.

Kalendárium szerint: MIHÁLY³⁶⁴, JÁNOS³⁶⁵, SZANISZLÓ³⁶⁶ napja.

Csillag-naptár: Kisgöncöl legdélebbi állásban.

Jellege: Alig ismert időjelző nap.

Úgy mondták: az e napi eső növeszti a gabonát. Kevés eső csak a vetést piszkítja, alapos eső azt jól megtisztítja. Néhol, vízben áztatott csalán levéllel fröcskölték össze a padlót, hogy a férgeket elriasszák. Máshol, e napon vették fel kondásokat, a disznókat is számba vették kihajtás előtt. Az esti visszahajtás után pedig - e napon - a gazda köteles volt a kondást megvendégelni, vele áldomást inni.

MÁJUS 9.

Kalendárium szerint: GERGELY³⁶⁷, MAXIM³⁶⁸ napja.

Jellege: Egykor, nem jelentős termő-nap.

Néhol úgy tartották, hogy ezután már nem éri meg tavaszi borsót vetni. Viszont, jó időszaknak számított a burgonya és a bab elvetésére. Egyes vidékeken a gazdák felkerekedtek és körbejárták a közös erdőt vagy árteret. A kiszáradt vagy kidőlt fákat, letört ágakat felmérték. Ezután, egymás között mindezt igazságosan elosztva feldarabolták és hazaszállították.

MÁJUS 10.

Kalendárium szerint: GORDIÁN³⁶⁹, SIMON³⁷⁰ napja.

Jellege: Alig ismert rontó-nap.

Néhol úgy tartották, hogy a földből e napon jönnek elő a tisztátalan állatok (például: kígyó, béka, férgek). Különféle riasztó főzetekkel és szárított növényekkel igyekeztek ezeket távol tartani a háztól. A rágcsálókat is megpróbálták kiűzni a kamrákból, istállókból. Egyes vidéken úgy regélték, hogy a Családok Anyja e napon járja a környéket, hogy az asszonyokat megsegítse. Ezért, arrafelé az asszonyok és lányok néha titokban áldoztak is neki. Néhol ekkor tartották a májusi baromfi, tojás és nyúl (néhol bárány) nagyvásárát. Többfelé úgy illett, hogy az ilyen vásárokon az asszonyok adjanak-vegyenek, és közben alkudozzanak. A férfiak csak rakodtak és fuvaroztak, nem avatkozva a nők dolgába, inkább mulatozzanak.

³⁶³ Ortodox keresztényeknél egykor népi ünnepnap: Póle-ráni, Szava,

³⁶⁴ A biblia szerint Szent Mihály főangyal

³⁶⁵ Szent János apostol (+1szd)

³⁶⁶ Sztepanivai (Krakkói) Szent Stanislav püspök, hittérítő (+1079)

³⁶⁷ Nazianzi Szent Gergely, püspök és egyháztanító (+390)

³⁶⁸ Jeruzsálemi Szent Maximus püspök (+350)

³⁶⁹ Szent Gordiánus, vértanú (+362k)

³⁷⁰ Szent Simon apostol (+1szd)

MÁJUS 11.

Kalendárium szerint: MAMERT³⁷¹, MÓC³⁷², IZIDÓR³⁷³ napja.

Jellege: Dolgos, bajelhárító egykori gyógyító nap.

Sokfelé, a fagyveszély miatt füstölőket és tűzrakásokat telepítettek, alaposan lefedve (védve esőtől, széltől). Néhol különösen jó napnak tartották gyógynövények, különösen a friss kérgek és virágos hajtások gyűjtésére. Máshol, e napon teákat és keneteket is főztek, egyidejűleg betegségeket és sebeket is gyógyítottak. Az e napi esőt baljós előjelnek (gyenge termés-jelzőnek) tartották. A langyos-csillagos éjszakája jó aratást jósolt; napfényes-tiszta hajnala pedig jól érlelő nyarat.

MÁJUS 12.

Kalendárium szerint: PONGRÁC³⁷⁴, EPIFÁS³⁷⁵ napja.

Jellege: Dolgos és időjelző nap.

Népies megnevezés: Első fagyos-szent napja.

Szokásos napi és időjelző-jellegű munkák elvégzése. Fagy esetén füstölés, tűzrakások táplálása, pótlása. Úgy tartották: „hogya fényes volt a napja, édes lesz a szőlő bora, méreteres lesz kender hossza”. Merthogy, az e napi eső árt a bornak. Ha pedig fagyot hoz, akkor a gyümölcsök és rózsák is megsínylik, és rossz termés is várható. Néhol, ekkor gyógyítottak az előző nap begyűjtött orvosságos anyagokkal.

MÁJUS 13.

Kalendárium szerint: SZERVÁC³⁷⁶, GLICÉRIA³⁷⁷ napja.

Jellege: Dolgos és időjelző nap.

Népies megnevezés: Második fagyos-szent napja.

Szokásos napi és időjelző-jellegű munkák elvégzése. Ami, fagyveszély esetén kiegészülhet éjszakai füstöléssel. Néhol úgy tartották: ha ez a nap meleg, akkor nem lesz igazi nyár. A fagya pedig elviheti a gyümölcs jelentős részét. Sokfelé úgy vélték, hogy ha ekkor fagyos az idő, akkor rossz termést várható. De ha előtte sem volt meleg és szőlő-hajtató idő, akkor a szüretért nem kell nagyon aggódni. Vagy bepótlódik a késés, vagy nem, csak a rügy el ne fagyjon.

³⁷¹ Szent Mamertus püspök, hitvalló (+477)

³⁷² Amphipolis-i Szent Mocius presbiter, vértanú (+288)

³⁷³ Madridi Szent Izidor, hitvalló (+1170)

³⁷⁴ Szent Pongratius, vértanú (+304)

³⁷⁵ Szalamiszi Szent Epiphanius püspök (+403)

³⁷⁶ Szent Servatius püspök, hitvalló (+360)

³⁷⁷ Heraclea-i Szent Glyceria, szűz vértanú (+161)

MÁJUS 14.

Kalendárium szerint: BONIFÁC³⁷⁸, IZIDOR³⁷⁹ napja.

Csillag-naptár: Koszorú-csillagok³⁸⁰ legmagasabb járása.

Jellege: Dolgos és időjelző nap.

Népies megnevezés: Harmadik fagyos-szent napja.

Szokásos napi és idény-jellegű munkák elvégzése, ami kiegészülhet (fagyveszély esetén) éjszakai füstöléssel. Sok helyen úgy vélték: ha ekkor fagyos az idő, akkor rossz gyümölcs-termést várható. Úgy hitték, hogy ezután legalább egy hetes jobb idő következik. Néhol e napon a haragosok kibékültek, nehogy a későbbi fagyos-szent (Orbán) megbüntesse őket. Ugyanis, attól tartottak: ha a 3 fagyos-szent napja nem hozott fagyot, akkor Orbán (a negyedik) még elviheti a gyümölcs jó részét. Máshol úgy tapasztalták, hogy e nap után még a következő is hozhat fagyot, mert a fagyos-szentek akár késhetnek is.

Egyes vidékeken sajátos mező-ünnep³⁸¹ volt ekkor. Hajnali tisztálkodás, díszes kiöltözés és kivonulás a mezőre. Határok bejárása, szántások megtekintése. Közeli magaslaton szalmabáb felállítása. Napnyugta táján a mező szélén tűzrakás, közös kondérban étel főzése, parázson tésztaféle sütése. Késő esti-éjfélre vacsora, majd szalmabáb közös elégetése, netán tűzgrás is.

MÁJUS 15.

Kalendárium szerint: SZÓFIA³⁸², PAKOM³⁸³ napja.

Jellege: Többnyire dolgos, nap, helyenként időjósító is.

Sokadalma: Több városban tavasz-végi nagyvásár.

Úgy tartották, hogy az e napi eső nem tesz jót a szilvának. Sok esője pedig eláztathatja a mezőt. Meleg-fényes napja édes-erős bort jósol. Egyes XVII. századi felvidéki kalendáriumok e napot tartották a legkésőbbi lenmag-vetőnek.

MÁJUS 16.

Kalendárium szerint: JÁNOS³⁸⁴, TEODOR³⁸⁵ napja.

Jellege: Dolgos nap. Némely vidéken időjósító.

Úgy hitték, hogy ha a három fagyos-szent nem hozott hideget, akkor e nap még hozhat. Az ekkor vetett len vékonyra és alacsonyra növekszik. Egyes helyeken a halászok, pákászok, vízi-molnárok, révészek fél-ünnep. Akik, e napon csak egymásnak segítettek, majd utána közösen együtt mulatoztak.

³⁷⁸ Szent Bonifatius, vértanú (+360)

³⁷⁹ Chios-i Szent Isidore vértanú (+251)

³⁸⁰ Északi korona csillagkép. Más néven: Boldogasszony koszorúja, Rózsakert.

³⁸¹ Ortodox keresztényeknél egykor népi ünnepnap: Jeremej, Irimija, Jakub

³⁸² Fermói Szent Zsófia, szűz vértanú (+251)

³⁸³ Nagy Szent Pchomios, monostor-alapító (+348)

³⁸⁴ Nepomuki Szent János áldozópap, vértanú (+1353)

³⁸⁵ Tabbeniszi Szentséges Szent Theodoros (+367)

MÁJUS 17.

Kalendárium szerint: PASZKÁL³⁸⁶, ANDRONIK³⁸⁷ napja.

Jellege: Dolgos nap.

Szokásos napi és idény-jellegű munkálatok végzése. Néhol ekkortól, a tavalyi savanyított káposztát már csak jeles alkalmakra tartogatták, helyette friss zöldségekből és levelekből készítették ételeiket (korpaciberével vagy ecettel). Ekkortól, már a tehenek is több tejet adnak.

MÁJUS 18.

Kalendárium szerint: ERIK³⁸⁸, HERÁKL³⁸⁹, VENÁNC³⁹⁰ napja.

Jellege: Dolgos nap.

A szükséges napi és idény-jellegű munkákkal. Néhol, e napon ültették ki a májusi palántákat, főleg a káposztáét. Máshol inkább babot vetettek, vagy ekkor duggatták ki a sütő- és olajtök-palántákat (remélve, hogy nem tesz kárt benne az utolsó „fagyos-szent”).

MÁJUS 19.

Kalendárium szerint: IVO³⁹¹, DMITRIJ³⁹² napja.

Jellege: Néhol, időjárás- és termény-jelző nap.

Hajnali bő harmat jó uborkatermést jósol. Az egész napos napsütés még tovább gazdagítja. Harmat hiánya pedig hűvös vagy nedves időt jelez. Borsót ésszerű ilyenkor a neves talajba vetni. Lehetőleg napnyugtakor, nehogy a madarak kikaparják (még jobb fogyó holdnál, napnyugta után). Néhol, e napon tartották a kovácsok, lakatosok, fémművesek kirakodó vásárát, és mulatságokkal végződő fél-ünnepét.

MÁJUS 20.

Kalendárium szerint: BERNARDIN³⁹³, TALALÉ³⁹⁴ napja.

Égi naptár szerint: Bika havának vége.

Jellege: Dolgos nap.

Az esedékes napi és idény-jellegű munkálatok végzése. Úgy mint: a szőlő kapálása, karózása, kötözése, valamint a hiányzó tőkék pótlása. Néhol, ekkortól kezdték szabad-élővízben fürdetni a lovakat, szarvasmarhákat. Amit az állatok sebeinek ellátása, patáik rendbe-hozása követett.

³⁸⁶ Baylon Szent Pascal, hitvalló (+1540)

³⁸⁷ Pannoniai Szent Andronicus hitvalló, térítő (+1szd)

³⁸⁸ Svéd Szent Erik, vértanú (+1151) vagy Szent IX. Erik svéd király (+1160)

³⁸⁹ Athéni Szent Heraclios mártír és társai (+320k)

³⁹⁰ Szent Venantius vértanú (+251)

³⁹¹ Kermantin-i Szent Ivo áldozópap (+1303)

³⁹² Szent I. Dmitrij, moszkvai fejedelem (+1389)

³⁹³ Siennai Szent Bernardinus áldozópap (+1444)

³⁹⁴ Abazarbusi Szent Thalelaeos, mártír (+284)

MÁJUS 21.

Kalendárium szerint: KONSTANTIN³⁹⁵, HELENA³⁹⁶ napja.

Égi naptár szerint: Ikrek havának kezdete.

Jellege: Dolgos nap.

Szokásos napi és idény-jellegű munkák elvégzése. Némely vidéken, e napon (vagy közelebbi vasárnapján) szervezték a kalákákat, széna-kaszáláshoz és gyűjtéshez. Ekkor álltak össze a vályogvetők és a paticsverők is. Eső esetén a gazdák főleg a borral foglalkoztak, készülve az aratási időszakra másod-borokat (csigert, lőrét) készítve, a szomjazók italául.

MÁJUS 22.

Kalendárium szerint: JÚLIA³⁹⁷, JOVAN³⁹⁸ napja.

Jellege: Néhol lovas-nap.

A lovak istállóját kitakarították, szőrüket kikéfélték (néhol a közeli vízben fürdettek is), sérüléseiket ellátták. Patkoltak, lószerszámokat javítottak. A lovak egész nap legelhettek, sőt napnyugta után friss szénát vagy abrakot is kaptak. Némely vidéken a lovakat feldíszítették, és körbevetették a faluban. Ilyenkor, tilos volt aznap a lovat befogni, vele munkát végezteni.

MÁJUS 23.

Kalendárium szerint: DEZSIDÉR³⁹⁹, MIHAIL⁴⁰⁰ napja.

Jellege: Dolgos, néhol lovas szemle-nap.

A szokásos napi és idény-jellegű munkálatok elvégzése. Májusi petrezselyem és vöröshagyma magról vetésének ideje. E naptól nem vetettek tököt. Némely vidéken a legények lovas-szemlét tartottak. Versennyel, próbákkal és beavatásokkal, utána áldomásokkal és mulatozással.

Egyes vidéken sajátos jeles nap⁴⁰¹. Kárpátok keleti karéjánál néhol úgy tartották, hogy e napon a Földanyát illik megtisztelni. Ezért, nem szabadott a termőtalajt bolygatni (szántani, ásni stb.). Az ekkor gyűjtött gyógynövényeknek különleges erőt tulajdonítottak. Majd, napnyugta után gyógyítottak, „orvosságokat és bájitalokat” készítettek, oldottak és kötöttek, rontásoktól is tisztítottak, gonosz erőket igyekeztek távol tartani.

MÁJUS 24.

Kalendárium szerint: ALADÁR⁴⁰², SIMEON⁴⁰³ napja.

Jellege: Néhol, időjóslo nap.

Népies megnevezés: SEGÍTŐ BOLDOGASSZONY napja

³⁹⁵ Szent Konstantin, skót hittérítő, áldozópap vértanú (+576), valamint Nagy Szent Constantinos császár (+327)

³⁹⁶ Szent Helena, Nagy Szent Constantinos édesanyja, hitvalló (+327)

³⁹⁷ Szent Júlia, rabszolga, szűz vértanú (+450k)

³⁹⁸ Vlagyimiri Szent Jovan, szerb király, vértanú (+1015)

³⁹⁹ Viennai Szent Didier püspök, vértanú (+607)

⁴⁰⁰ Szinnadai Szent Mihail püspök (+818)

⁴⁰¹ Ortodox keresztényeknél egykor népi ünnepnap: Szimonove Zelo,

⁴⁰² Szent Eleuterius pápa, vértanú (+189)

⁴⁰³ Ifjabb Oszlopos Szent Simeon remete, aszkéta hithirdető (+592)

Ködös reggel nedves nyárra utalt. Ha pedig már este leszáll a köd és hajnalig megmarad, az nagyobb esőt jelez. Vöröslően kelő nap forró nyarat jósolt. Az egész napos eső pedig nedves nyarat ígért. A dörgéses-villámlásos nap ritka volt, ezért azt jó jelnek, a fagy elmaradásának, és a nyugodt nyár előjelének tekintették. Többfelé, az éjszakai fagytól tartva füstölőket és tűzrakásokat alakítottak, öröket állítottak. Helyenként úgy regélték, hogy Boldogasszony jó szívvel fogadja az e napi áldozatokat, meghallgatja az arra méltók kéréseit.

Egyes vidékeken⁴⁰⁴ vetéstiltó-nap. Kora reggel megtekintették a napfelkeltét és az időjárásból jósoltak. Ezen a napon nem vetettek gabonát (máshol borsót), mert a jég később úgyis elverné.

MÁJUS 25.

Kalendárium szerint: ORBÁN⁴⁰⁵, MAXIM és VIKTORIN⁴⁰⁶ napja.

Csillag-naptár: Szépasszony-csillag⁴⁰⁷ legmagasabb járása.

Jellege: Dolgos, idő- és termés-jelző, kendervető nap.

Sokadalma: Sok városban tavasz-végi nagyvásár.

Egyes helyeken nevezetes-többnapos vásár.

Népies megnevezés: Utolsó fagyos-szent napja.

A néphiedelem szerint tavaszi utolsó fagyos-szent időszaka. Akit, a szőlészek-borászok mégis védnöküknek tekintettek. E napon sokfelé, - a szőlőskertek végiben - néki szobrot (faszentet) emeltek fatörzsből, vesszőből vagy szalmából. Ha aznap szép idő volt, ami jó szőlőtermést és bort jósolt, akkor virágkoszorúval díszítették vagy körmeneten hordozták. Néhol borral is meglocsolták, máshol a tövében ételt vagy italt áldoztak, gyertyát gyújtottak. Ha viszont fagyos vagy borús-esős volt e nap (ami szőlőkárt, gyengébb bort jósolt) akkor a faszentet akár kövekkel is dobálták, esetleg sárban vonták-hempergették vagy verték, köpdösték, esetleg el is égették.

Máshol, ugyanezeket a rítusokat egy terebélyes tölgyfa tövében végezték. Vagyis, ott helyezték el az étel- és ital-áldozatot, annak a tövét locsolták meg borral, ott gyújtottak gyertyát. Ha pedig esős volt az idő, akkor nem áldoztak, vagy a kitett áldozatokat és gyertyát visszavették.

Egyes XVII. századi kalendáriumok e napot tartották kedvezőnek a kendermag vetésére. Többfelé virágokat szedtek úgy tartván, hogy ha az e napi szárított virágot a tetőre tűzik, akkor az villámcsapástól védi a présházat. Sokfelé e napon engedték szabadjárára a méheket vagy borünnepet tartva kóstolgatták az óborokat. Egy régi bölcsesség szerint „Orbánnal együtt a fagy is eltakarodik, utána már csak szépülhet az idő”. Ha e napon sok az eső, akkor sok lesz az egér is. Fagya pedig elviheti a virágzó gyümölcsfák termését. E nap volt a régi gyöngyösi 2 napos tavaszi vásár kezdőnapja.

⁴⁰⁴ Ortodox keresztényeknél egykori jeles nap: Mokije, Nedves Mokij,

⁴⁰⁵ Szent I. Orbán pápa, vértanú (+223)

⁴⁰⁶ Szent Maximus és Szent Venerandus testvér-vértanúk (+387)

⁴⁰⁷ Antares a Skorpió csillagképben. Más néven: Aranyhajú

MÁJUS 26.

Kalendárium szerint: BÉDA⁴⁰⁸, KARPUSZ⁴⁰⁹ napja.

Régi naptár szerint: Tavaszutó havának vége.

Jellege: Dolgos nap.

Sokadalma: Egyes helyeken nevezetes-többnapos vásár.

A szokásos napi és idény-jellegű munkálatok elvégzése. Néhol úgy tartották, hogy e napon „Orbán még beköszönhet” (késve hozza a hajnali fagyot). Ezért, az éjszakájára úgy készültek, mint a többi fagyos-szent esetében. Gyöngyösi tavaszi vásár 2. napja.

MÁJUS 27.

Kalendárium szerint: JULIUSZ⁴¹⁰, HELLÁD⁴¹¹ napja.

Régi naptár szerint: Nyárelő havának kezdete.

Jellege: Dolgos nap.

A szokásos napi és idény-jellegű munkálatok elvégzése. Többfelé ekkor vetették a lent, valamint még mindig vethették a babot és a sárgarépat. Úgy tartották, hogy kiváló nap a köles vetésére. Egyes vidékeken úgy regélték, hogy egykor a napon találkoztak a komák (mátkák), hogy „testvériségüket” megerősítsék, vagy újabb komaságokat kössenek.

MÁJUS 28.

Kalendárium szerint: VILMOS⁴¹², EUTIK⁴¹³ napja.

Jellege: Dolgos nap.

Szokott napi és idény-jellegű munkálatok elvégzése. Hűvös vidékeken siettek a tavaszi gabonák és a borsó vetését befejezni. Néhol úgy tartották: ha a lenyugvó nap vörösre festi az ég alját, akkor nagyon forró lesz a nyár. Máshol úgy gondolták, ez a másnapi szeles idő jele.

MÁJUS 29.

Kalendárium szerint: MAXIMUS⁴¹⁴, TEODÓCIJA⁴¹⁵ napja.

Jellege: Dolgos nap.

Az szokásos napi és idény-jellegű munkálatok elvégzése. E napon be kellett fejezni a kukorica elvetését. A tarló-burgonya vetéséhez éppen megfelelő idő (ahol a borsót már felszedték). Néhol úgy tartották: ha virágba borult a berkenye, akkor hamar beköszönt a meleg időszak.

⁴⁰⁸ Tiszteletreméltó Szent Béda áldozópap, egyháztanító (+735)

⁴⁰⁹ Beroea-i Szent Carpus püspök (+1szd)

⁴¹⁰ Szent Iulius veterán, vértanú (+304)

⁴¹¹ Szent Helládios püspök, vértanú (+4szd)

⁴¹² Aquitániai Szent Vilmos, fejedelemből lett hitvalló szerzetes (+812)

⁴¹³ Melitene-i Szent Eutychius püspök, vértanú (+1szd)

⁴¹⁴ Treviri Szent Maximus püspök (+343)

⁴¹⁵ Tyre-i Szent Theodosia mártír (+307)

MÁJUS 30.

Kalendárium szerint: FÉLIX⁴¹⁶, FERDINÁNT⁴¹⁷, ISZÁK⁴¹⁸ napja.

Jellege: Szórványosan ismert időjósító nap.

Úgy hitték, amilyen ez a nap, olyan lesz majd a nyár. Éjszaki szele hideg nyarat jósol. Sziszegő szele pedig változékony időt jelez. Ha növekedő holdnál esős az éjjele: esős nyár várható.

MÁJUS 31.

Kalendárium szerint: PETRONELLA⁴¹⁹, JERMA⁴²⁰ napja.

Polgári naptár szerint: Május hónap vége.

Jellege: Dolgos nap.

Az ekkor szokásos munkálatok elvégzése. Úgy tartották, hogy ha a tölgy virágzik (vagy már elvirágzott), akkor a nyár már beköszöntött, meleg-száraz idő várható. Egyes vidéken úgy regélték, hogy a Tavasz Úrnője e napon bejárja a környéket, hogy a növekedést erősítse.

JÚNIUS

Régi kalendáriumok csíziója szerint, holdtölte után hozzáláttak a széna-kaszáláshoz, mielőtt a fű aszalódni-száradni nem kezdett. Szőlőket szükség szerint kapálták. A méhrajokra vigyáztak, a kasokat minél virágosabb helyekre állították. A gabona érését figyelemmel kísérték, hogy viaszosan és ne túlérett-pergő kalászosan arassák, mert nagy lenne a veszteség. Úgy tartották: ha a fák virágoznak és csendes-napos az idő, akkor a vértolulásoknak⁴²¹ célszerű eret vágatni.

SZÉNAGYŰJTÉS IDEJE

Általában június 1. és június 28. közötti, az aratás-kezdést megelőző időszak. Kihasználva a bekövetkező száraz időszakot, készülve a szükséges állat-takarmány begyűjtésére, tárolására. Ekkor került sor másodvetésekre is.

JÚNIUS 1.

Kalendárium szerint: PAMFIL⁴²², JUSZTIN⁴²³ napja.

Polgári naptár szerint: Június hónap kezdete

Jellege: Kevésbé ismert időjósító nap.

Néhol azt tartották: ha e napon esik az eső, akkor a hónap többnyire száraz-meleg lesz. Ez az eső pedig a rozstot még gazdagítja. Ha erősen illatoznak a virágok: az is esőt jelent. Többfelé ekkor kezdték a széna-kaszálást, amelyet aratásig végeztek. Erős szénailat esőt jelezhet.

⁴¹⁶ Szent I. Felix pápa, vértanú (+274)

⁴¹⁷ Szent III. Ferdinand, kasztíliai király (+1252)

⁴¹⁸ Dalmáciai Szent Isaac monostor-alapító

⁴¹⁹ Szent Petronella, Péter apostol lánya, vértanú (+80)

⁴²⁰ Philippopolis-i Szent Hermes püspök (+1szd)

⁴²¹ Magas vérnyomásban, vérbőségben szenvedőnek.

⁴²² Szent Pamphilus, vértanú (+309)

⁴²³ Római Szent Jusztin filozófus, vértanú (+166)

JÚNIUS 2.

Kalendárium szerint: ERASMUS⁴²⁴, BLANDINA⁴²⁵ napja.

Jellege: Dolgos nap.

Az ezen időszakban szokásos munkálatok elvégzése a legfőbb feladat. Hűvösebb vidékeken az uborka- és tök-palántákat is ekkor ültették. Sok toboz a fenyőfákon: bő uborkatermés hírnöke. Éppen alkalmas idő gyógynövények gyűjtésére és szárítására.

JÚNIUS 3.

Kalendárium szerint: KLOTILD⁴²⁶, KONSTANTIN⁴²⁷ napja.

Jellege: Dolgos nap.

A szokásos napi és idény-jellegű munkák végzése. Többfelé ekkor vetették a kölest, délebbi vidékeken a hajdinát. A cirok is ekkor jól vethető, hegyvidékeken a kukorica is.

Egyes hűvösebb magaslati vidékeken⁴²⁸ vető-nap. Ekkor vetették a lent, kendert és a késő-tavaszi búzát, zabot. A vetőmagot magasra szórták, hogy a növény is magasra növekedjen. Állítólag, a régi időkben egyes vidékeken a lenmagokat asszonyok vetették, ruhátlanul (hogy az Ég sajnálja őket a ruhátlanságért, és a lent nagyra növecsse). Máshol, a lányok vetették a lent, hosszú hajukat kibontva (hogy a len is legalább akkorára nőjön).

JÚNIUS 4.

Kalendárium szerint: KVIRIN⁴²⁹, METROFÁN⁴³⁰ napja.

Jellege: Némely vidéken vetéstiltó nap.

Ott, ahol gyakran esős az idő, ez a nap - a saját esőjével - még Medárd „40 napos esőjét” is megelőzheti. Ezért, óvatosságból ekkor nem szántottak, szénát sem kaszáltak, hanem kivártak. Ha az eső elmaradt, akkor Medárdig jó időre számíhattak.

JÚNIUS 5.

Kalendárium szerint: BONIFÁC⁴³¹, DORÓT⁴³² napja.

Jellege: Dolgos nap.

A szokásos napi és idény-munkák elvégzése. Ha az idő száraz, akkor augusztusig már nem ültettek uborkát (ha nem tudták volna állandóan öntözni). Úgy tartották, hogy a kender ekkortájt növekszik a leggyorsabban.

⁴²⁴ Szent Erasmus püspök, vértanú (+303k)

⁴²⁵ Lyon-i Szent Blandina vértanú (+177)

⁴²⁶ Szent Klotild, frank király özvegye, hittérítő (+545)

⁴²⁷ Nagy Szent Konstantin, bizánci császár, hitvalló (+337)

⁴²⁸ Ortodox keresztényeknél egykori jeles nap: Ljonoszijka, Kosztadinka-Jelenka, Len-nap.

⁴²⁹ Szent Quirinus püspök, vértanú (+309)

⁴³⁰ Bizánci Szent Metrophanos érsek (+326)

⁴³¹ Szent Bonifác, bencés szerzetes püspök, vértanú (+755)

⁴³² Tyre-i Szent Dorotheus püspök, vértanú (+362)

JÚNIUS 6.

Kalendárium szerint: VINCE⁴³³, JUSZTIJ⁴³⁴, NORBERT⁴³⁵ napja.

Jellege: Dolgos nap.

Szokásos napi és idény-jellegű munkák elvégzése. Néhol úgy vélték, hogy az e napi eső „előcsalogatja a gombát”. Még hegyes vidékeken is bízhattak abban, hogy szeptemberig ezután már nem várható fagyos hideg.

JÚNIUS 7.

Kalendárium szerint: LUKRÉCIA⁴³⁶, TEODOT⁴³⁷ napja.

Jellege: Dolgos és nem jelentős jósló-nap.

Szokásos napi és idény-jellegű munkák elvégzése. Néhol, a bő harmatot a jó len- és kendertermés előjelének tekintették. Előfordult, hogy ekkor is ültettek még káposzta-palántákat. Ahol pont ekkor virágzott a berkenye, ott hosszú őszenben reménykedtek.

Egyes vidékeken⁴³⁸, elhárító nap. A szarvasmarhákat csak azután terelték ki a legelőre, miután a reggeli harmat felszáradt. Úgy tartották, hogy az e napi harmatos fű, a legelő állatot beteggé teheti. Viszont, a harmatosan gyűjtött gyógynövényeket különösen hatásosnak hitték.

JÚNIUS 8.

Kalendárium szerint: MEDÁRD⁴³⁹, MELÁNIA⁴⁴⁰ napja.

Jellege: Egykor ünnep. Időjelző nap.

A néphit szerint, „ha e napon esik az eső, akkor negyven napig esős idő várható”. A száraz fényes napja pedig aszályt jóslt. Néhol úgy tartották, hogy e napon nem szabad fürdeni, „nehogy az esőnek kedvet csináljon”. A szőlősgazdák szerint: a napos idő édes szőlőt és jó bortermést jósl, míg az esős idő savanyú szőlőt és gyenge bortermést jelez. Sok helyen a Medárd utáni két-három hetet tartották a legjobb szénagyűjtő időszaknak. Csallóközben ekkor vetették a késői lent. Néhol, ekkor tartották a nyár eleji vásárt.

JÚNIUS 9.

Kalendárium szerint: GEBHARD⁴⁴¹, KOLUMBA⁴⁴² napja.

Jellege: Néhol, csendes napnak tartották.

Az asszonyok nem tereferéltek a kútnál, és a férfiak sem nem hóbörögtek a kocsmában. E napon tilos volt pletykálkodni, magánügyeket mások előtt „kiteregetni” vagy egymással veszekedni. Úgy hitték, hogy aki e szabályt megszegi: rontást vesz magára, és hamarosan baja esik.

⁴³³ Lerini Szent Vicentius, hitvalló szerzetes-író (+445)

⁴³⁴ Alexandriai Szent Iostos pátriárka (+130)

⁴³⁵ Magdeburgi Szent Norbert érsek, rendalapító (+1134)

⁴³⁶ Medinai Szent Lukrécia, szűz vértanú (+306)

⁴³⁷ Ancyra-i Szent Theodotos püspök, vértanú (+303)

⁴³⁸ Ortodox keresztényeknél egykori jeles nap: Mézes Iván, Mézes harmat napja.

⁴³⁹ Szent Medárd püspök, hitvalló (+560k)

⁴⁴⁰ Palláduszi Idősebb Szent Melania apáca (+410)

⁴⁴¹ Konstanz-i Szent Gebhard, püspök (+995)

⁴⁴² Iona-i Szent Columba apátság-alapító (+597)

JÚNIUS 10.

Kalendárium szerint: MARGIT⁴⁴³, ALEXANDER és ANTONIA⁴⁴⁴ napja.

Jellege: Dolgos, vető-nap.

Népies megnevezés: RETKES MARGIT.

E napot különösen alkalmasnak tartották a retek elvetésére. Máshol, a kotlós ültetésére éppen megfelelő nap. Hortobágy vidékén esős napnak vélték. Többfelé még a csípős legyek kirajzását is e naphoz kötötték, Ezért, e napon általában nem nyitottak ablakot, mert az a házhoz vonzaná (szobákba vagy a kamrákba szoktatná) a legyeket.

JÚNIUS 11.

Kalendárium szerint: BARNABÁS⁴⁴⁵, BERTALAN⁴⁴⁶ napja.

Jellege: Termés-jósló nap.

Úgy tartották, hogy az e napon lehulló eső a szőlőt hizlalja. De ismert olyan vélekedés is, hogy az ekkor esett eső „termi a gombákat”, és a penészt is. Máshol úgy vélték, hogy az e napi fű a legkövérebb, ezt érdemes begyűjteni. De volt olyan vélekedés is, hogy ilyenkor nem érdemes sokat kaszálni, mert a széna nehezen száradhat. Csak ott éri meg, ahol nehéz lelegeltetni.

JÚNIUS 12.

Kalendárium szerint: BAZILIDÉSZ⁴⁴⁷, ONUFRIUSZ⁴⁴⁸ napja.

Jellege: Némely vidéken veszélyes nap.

Néhol úgy hitték, hogy e napon vonulnak a kígyók (ami esős időt is jelezhetett). Ezért, e napon kerültek a füves-bokros helyeket. Arrafelé, még az állatokat sem hajtották ki legelni, a mezőre. Még a gombaszedők és gyógynövény-gyűjtögetők se merészkedtek bozótosabb helyekre.

JÚNIUS 13.

Kalendárium szerint: ANTAL⁴⁴⁹, AKILINA⁴⁵⁰ napja.

Jellege: Többnyire dolgos, ellentmondásos hiedelmekben bővelkedő nap.

Dél-Alföldön és Bácskában az asszonyok számára dologtiltó nap, kenyérsütési tilalommal. Sokfelé e napon a nők nem nyúlhattak liszthez (nehogy a kezük kiütéses legyen). A lányoknak férj-jósló nap, akik ha egész nap böjtöltek, éjjel a tükörben (ha az előtt gyertyát gyűjtanak) egy pillanatra megláthatták a jövőbelijüket. Baranyában és a Dráva-Mura vidékén, e napon nem gyűjtöttek tüzet (hogy a betegségeket elkerüljék). Máshol a régi tüzet kioltották, és napnyugta után újra gyűjtötték. Somogyban még az állatok befogásától és hajtásától is elzárkóztak. Székelyföld egyes vidékein viszont az igavonó állatokat e napon lánkra kötve hajtották (hogy erősek és összetartók legyenek). Többfelé, e napot ideálisnak tartották az

⁴⁴³ Skóciai Szent Margit, jámbor skót királynő (+1093)

⁴⁴⁴ Crodamon-i Szent Alexander és Szent Antonia mártírok (+313)

⁴⁴⁵ Szent Barnabás apostol (+63k)

⁴⁴⁶ Szent Bertalan apostol (+60k)

⁴⁴⁷ Védőbeszéd: Szent Basilides katona, vértanú (+305k)

⁴⁴⁸ Nagy Szent Onuphrius remete (+4szd)

⁴⁴⁹ Pádúai Szent Antal áldozópap, szerzetes (+1231)

⁴⁵⁰ Byblos-i Szent Aquilina vértanú (+293)

orbánc gyógyítására. Ha pedig sok eső esett, akkor attól félhettek, hogy a levágott széna „pocsékba megy”. Néhol, e napon kezdődött a len betakarítása (nyüvése). Máshol úgy vélték, hogy e naptól kezdődik a nyár „dörgős időszaka”, ezért a len még földben maradhat az első nagyobb eső végéig.

JÚNIUS 14.

Kalendárium szerint: ELIZEUS⁴⁵¹, METODIJ⁴⁵² napja.

Napjárás: Legmagasabb Nap-járás, Dél-irányú delelés és legrövidebb árnyék.

Jellege: Dolgos és időjelző nap.

Szokásos napi- és idénymunkák elvégzése. Néhol úgy tartották, hogy a bő reggeli harmat tisztanapos időt jósol. Az esti harmat pedig másnapi felmelegedést. Ha az estéje nem harmatos, akkor másnap eső jöhet. Ha se este, se reggel nincs sok harmat, akkor száraz forróság várható.

NYÁRKÖZÉPI ÜNNEPKÖR

Napünnepek sora, a június 15-27. közötti időszakban. Amely időszak legjelesebb és leginkább hagyományőrző ünnepe: az ősi, nyári napforduló rítusait felidéző Szentiván-éji szokások és mulatságok. A többi ünnepnap részben ennek előkészítője vagy levezetője.

JÚNIUS 15.

Kalendárium szerint: VID⁴⁵³, VLAGYIMIR⁴⁵⁴, LAZAR⁴⁵⁵ napja.

Régi naptár szerint: Egykor ünnep.

Jellege: Időjósló nap.

Sokadalma: Sok városban nyár-eleji nagyvásár.

Sokfelé a kukorica-címerezés kezdőnapja. Néphit szerint, az e napon hulló eső megrontja az árpát, talán a rozsot is; de más terményeknek nemigen árt. Ha derült az ég, bő gabona-termés várható. Ha viszont hideg a napja, akkor június utolsó hetéig még gyakran hűvösödhet az idő. A hiedelem szerint ekkor „szakad meg a búza töve”, és ettől kezdve nem nő, csak érik. Úgy tartották, hogy e napon jól gyógyítható a nyavalyatörés, vagyis a rángógörcs (epilepszia) és a kéz- és lábremegés. Több helyen szokásban volt a felkelő Nap köszöntése, áldozat bemutatása.

JÚNIUS 16.

Kalendárium szerint: JUSZTINA⁴⁵⁶, TIKON⁴⁵⁷, KUNIGUNDA⁴⁵⁸ napja.

Nap-állás: Nap ekkor kel legkorábban.

Jellege: Néhol, idő- és termésjósló nap.

⁴⁵¹ A bibliai Elizeus (Illés) próféta (+i.e. 740k)

⁴⁵² Konstantinápolyi Szent Methodius pátriárka (+876)

⁴⁵³ Szent Vitus, vértanú (+305)

⁴⁵⁴ Szent I. Volodimer, kijevi nagyfejedelem, hitvalló (+1015)

⁴⁵⁵ Szent I. Lazar, szerb király (+1389)

⁴⁵⁶ Szent Jusztina, vértanú (+451)

⁴⁵⁷ Amathus-i Szent Tichonos püspök (+4szd)

⁴⁵⁸ Rajnai Szent Kunigunda, szűz vértanú (+4szd)

A déli szél termést érlel, az északi szél borongós őszt jósol. Nyugati szél esőt, keleti szél pedig bajt hozhat. E napi eső sok gombát növeszt. Száraz vidéken ott ástak kutat, ahol a földre borított fazék belseje párásodott. Néhol, ekkor tartották a hajnali Napköszöntőt.

JÚNIUS 17.

Kalendárium szerint: MONTANUS⁴⁵⁹, MANUEL⁴⁶⁰ napja.
Jellege: Dolgos nap.

Szokásos napi és idény-jellegű munkák elvégzése. Néhol, ekkor vetették a hajdinát (vagy a legközelebbi holdtölte idején). Máshol, már javában szénát kaszáltak, terítettek, kazlakba gyűjtöttek. Ahol learattak, ott tartóra hajtott állatokkal etették fel a szétszóródott magvakat.

JÚNIUS 18.

Kalendárium szerint: MARCELLIÁN⁴⁶¹, LEONC⁴⁶² napja.
Csillag-naptár: Sárkány koronája⁴⁶³ a Zeniten.
Jellege: Néhol, nem jelentős időjelző nap.

Kedvező nap széna-kaszálásra és elterítésre (szárításra). Napos-meleg idő jól érleli a gabonát. Némely vidéken úgy hitték, hogy hajnalban kell gyomlálni, mert a korán kiszaggatott gaz gyökere „nem ered újra”. A feletett tarlót hamar felszántották, másod-termővel bevetették.

JÚNIUS 19.

Kalendárium szerint: GERVÁC és PROTÁC⁴⁶⁴, TÁDÉ⁴⁶⁵ napja.
Jellege: Néhol, időjósoló nap.

Ahol úgy tartották: ha e napon esik, akkor az esős idő akár Illésig is kitarthat. Szép idő esetén ekkor érdemes kaszálni a szénát, vagy hosszabb útra indulni (amíg szárazak az utak). Szárazabb-szikesebb vidékeken ekkor kezdték a sziksót összesöpörni, begyűjteni.

JÚNIUS 20.

Kalendárium szerint: SZILVÉR⁴⁶⁶, METHOD⁴⁶⁷ napja.
Csillag-naptár: Ikrek havának vége.
Jellege: Termés- és időjelző nap.

Napos-meleg ideje a kalászt hizlalja és szemeit érleli. Kövér kalász vidám telet, vékony kalász szűkös telet jósol. Ha az égzengés hosszan morajló, akkor elhúzódó nedves idő várható. De ha innen-onnan élesen csattanó, akkor lehülés vagy jég is előfordulhat.

⁴⁵⁹ Ponzai Szent Montanus katona, mártír (+300k)

⁴⁶⁰ Szent Manuel és vértanú-társai (+363)

⁴⁶¹ Szent Marcellianus pápa, vértanú (+300k)

⁴⁶² Szent Leontius és vértanú-társai (+75k)

⁴⁶³ Sárkány csillagkép feje

⁴⁶⁴ Szent Gervacius és Szent Protacius milánói vértanúk (+200k)

⁴⁶⁵ Szent Judash Thaddeus apostol (+1szd)

⁴⁶⁶ Szent Silverius pápa, vértanú (+537)

⁴⁶⁷ Olympus-i Szent Methodios püspök (+312)

JÚNIUS 21.

Kalendárium szerint: ALBÁN⁴⁶⁸, JULIÁN⁴⁶⁹ napja.

Égi naptár szerint: Rák havának kezdete.

Jellege: Néhol idő- és termésjelző.

Bő hajnali harmat magasra növé lent és kendert jósol. Ekkortól várhatóak az aszályos hetek. De ha e napon kitör a zivatar és csapkod a villám, akkor néhány napos hűvösödés jöhet. Kedvező a kútásáshoz, mert a hajnali felszálló köd megmutatja: hol érdemes vizet keresni.

JÚNIUS 22.

Kalendárium szerint: PAULIN⁴⁷⁰, EVSZEVIJ⁴⁷¹ napja.

Jellege: Néhol termés-jelző nap.

Meleg ideje búzát érlel, rozsot kövérít. Ekkortól októberig már nem vetettek zabot. Helyette inkább hajdinát, mert az még időben beérhetett. Viszont, jó időszak a köles vetésére, nedves tarlóra pedig krumplit is vethettek. Szénavágás kedvező ideje (ha nem esik az eső).

Hagyomány szerint, e napon volt a nyári napforduló ideje⁴⁷². Ilyenkor került sor némely ősi rítus-maradvány felelevenítésére, úgymint: napnyugta után kivonulás a természetbe, tűz-gyújtás és körtánc, közös étkezés és mulatozás, jóslás és varázslás. Azt mesélték, hogy a Világosság Urának (vagy a Napnak) ereje ekkortól gyengül, a Sötétség Uráé pedig erősödik.

JÚNIUS 23.

Kalendárium szerint: AGRIPPINA⁴⁷³, ETELDRÉD⁴⁷⁴ napja.

Jellege: Veszélyes nap.

Néhol úgy tartották, hogy a szárazság már nem tesz jót a gabonának. Az ekkor lecsapó száraz villám vagy szél által szertevitt szikra könnyen felégetheti a termést. Ezért, mező-szántó és legelő közelében nem szabadott tüzet gyújtani. Kovácsok és fazekasok is csak⁴⁷⁵ a falun kívüli műhelyekben dolgozhattak, nehogy a nádfedeles házak és szénaboglyák tüzet kapjanak.

⁴⁶⁸ Angol Szent Albán, római vértanú (+303)

⁴⁶⁹ Tarsus-i Szent Julianus mártír (+305)

⁴⁷⁰ Nolai Szent Paulinus, szegények és bajbajutottak önzetlen segítője (+431)

⁴⁷¹ Samosata-i Szent Eusebios püspök, mártír (+380)

⁴⁷² Egykor, (egészen i. sz. 325-ig), a nyári napforduló idejét még 4 nappal későbbre számították. Pontosabban, június 24-25-ére, vagyis: Merítő vagy Virágos János estéjétől másnap napfelkeltségig. Ez a hagyomány, némely vidéken egészen a XVIII. századig megőrződött.

⁴⁷³ Szent Agripina, vértanú (+252k)

⁴⁷⁴ Eyl-i Szent Aetelthryth hercegnő, apátnő (+679)

⁴⁷⁵ Többfelé, csak aug. 20. vagy szept. 1. után térhettek vissza a falusi műhelyeikbe.

JÚNIUS 24.

Kalendárium szerint: JÁNOS⁴⁷⁶, IVÁN⁴⁷⁷ napja.

Régi naptár szerint: Ősi ünnep. NYÁRKÖZÉP ünnepe⁴⁷⁸.

Nap-állás: Nap ekkor nyugszik legkésőbb.

Jellege: Dologtöltő, közösségi, jósló és misztikus nap

Sokadalma: Sok városban nyár-eleji nagyvásár.

Népi megnevezés: KERESZTELŐ, MERÍTŐ vagy VIRÁGOS JÁNOS napja.

Szertartásos tűzgyújtás ideje. Amely tűz és füstje - a néphit szerint - tisztító és gonoszűző, megvéd ködtől és dögvéztől, elhárítja a jégesőt és segíti a jó termést. A hiedelem szerint az ilyenkor átugrott tűz a szerelem terén erősít, és egészséget-termékenységet hoz. A lányok által font koszorúknak szerelmi varázserőt tulajdonítottak, amely segítette a fiatalok „egymásra találását”. Egyes vidékeken azt regélték, hogy ezen az éjszakán tartotta nászát a Tavasz úrnője és a Nyár Ura is. Ezért lehetséges, hogy az ősi időkben - eredetileg - ezen ünnephez kötődhetett a „pünkösdi király és királyné választás” szokása is.

E naphoz számtalan népi szokás, babona és oldás-kötés kapcsolódik, amelyek gyakran még falvanként is változtak. Ami közös volt ezekben a népszokásokban, a fiatalok kivonulása a természetbe (falutól távol), a közös vígasság és fürdőzés, közös lakoma és „szabad párválasztás” Valamint az a tabu, hogy ami ezen a napon megesett, arról többet tilos volt beszélni. Természetesen, a házások és idősek-özvegyek is ünnepeltek. De ők a faluban, nagy vendégséget csapva, egymást látogatva és megköszöntve. Ilyenkor az illett, hogy a házastársak ne egymással, hanem a vendégekkel, komákkal foglalkozzanak, azok kedvébe járjanak. Amire aztán, a következő nap felkeltétől már senki sem emlékezhetett. Vagyis, akárhogy is csűrjük-csavarjuk a dolgot, ez egy igen régi, részben még ma is élő termékenység-ünnep⁴⁷⁹.

JÚNIUS 25.

Kalendárium szerint: VILMOS⁴⁸⁰, FERBÓNIA⁴⁸¹ napja.

Régi naptár szerint: Nyárelő havának vége

Jellege: Dolgos, vető-nap.

A hajdina (pohánka) másnapi vetése előtt ekkor tisztították meg gyomoktól a talajt. Hűvösebb vidékeken is e nap végéig el kellett ültetni a káposzta- és uborka-palántákat, hogy a termés ősre szedhető legyen. Határjárás, kalászkodás érésének felmérése, aratás idejének kitűzése.

⁴⁷⁶ A bibliai Keresztelő Szent János (+30k). A hiedelem szerinte napon született.

⁴⁷⁷ Tiszteletreméltó Bohémiai Iván, remete (+845k)

⁴⁷⁸ Az I. évezred kezdetén érvényben lévő naptár nyárkezdő napja. Abból az időből, amikor a téli napforduló éppen Karácsony estéjére esett (dec. 24-ére). Abban az időben, a nyári napforduló éppen erre a napra esett.

⁴⁷⁹ Igencsak hasonló a nyári napforduló, régi kelta Lihta és szláv Kupala ünnepéhez.

⁴⁸⁰ Vercelli Szent Vilmos apát, kolostor-alapító (+1142)

⁴⁸¹ Nisibis-i Szent Ferbonia, szűz mártír (+304)

JÚNIUS 26.

Kalendárium szerint: JÁNOS és PÁL⁴⁸², JOÁNNÉSZ⁴⁸³ napja.

Régi naptár szerint: Nyár havának kezdete. Nyárünnep.

Csillag-naptár: Csósz-csillag⁴⁸⁴ legmagasabb járása.

Jellege: Dolgos, termő-nap, néhol fél-ünnep.

Ahol természetük, e napot tartották leginkább kedvezőnek a hajdina (pohánka) vetésére. Ha ez a nap kedvezőtlen volt, akkor egy héttel később vetettek. A vetés napján többnyire kását ettek, „hogy az elvetett kása is ehető legyen”. Készülődés a hamarosan kezdődő aratásra.

JÚNIUS 27.

Kalendárium szerint: LÁSZLÓ⁴⁸⁵, SÁMPSON⁴⁸⁶ napja.

Régi naptár szerint: Egykor ünnep.

Jellege: Nem túl ismert időjóslo nap.

Sokadalma: Sok városban nyár-eleji nagyvásár.

Népies megnevezés: BAJHÁRÍTÓ BOLDOGASSZONY napja.

Néhol úgy tartották: ha esik az eső, akkor akár egy hétig nedves-borongós lehet az idő. Máshol azt mondták, hogy az ezt követő vasárnap lehet hasonlóan esős. Egyes vidékeken rontás-űző napnak számított. Ahol, tisztítással-javítással, füstöléssel-bűvöléssel igyekeztek az aratási eszközöket és öltözeteket „kezesebbé és kényelmesebbé tenni”. Többfelé e naptól a ház melletti nyári konyhában főztek (többnyire szüret végéig), vagy őszig kiköltöztek a nyári szállásra. Némely vidékeken úgy regélték, hogy Boldogasszony e napon figyelemmel hallgatja a rászorulókat; megvéd az éhínségtől, járványtól és háborúktól.

JÚNIUS 28.

Kalendárium szerint: LEO⁴⁸⁷, ANDREJ⁴⁸⁸, IRÉNEUSZ⁴⁸⁹ napja.

Jellege: Termény-jósló nap.

Úgy tartották, hogy most megállt a zab növekedése, ezután csak érni fog. A rozs és búza ekkortájt már többnyire aratható. Az árpa aratását pedig ekkorra már illet beféjezni. A lédús termények is növekedésben vannak. Ekkortól már tilos volt aratás és begyűjtés közelében állatokat legeltetni, csordában vagy falkában terelgetni, gabonatáblák közelébe eresztetni.

ARATÁS IDEJE

Többnyire, a hagyomány szerint jún. 29. és aug. 20. közötti időszak. Melegebb vidékeken néhány nappal hamarabb kezdődhetett, hűvösebb vidékeken szeptember elejéig is kitolódhatt (kenyér-gabona fajtájától függően). Az aratást követő talajművelés után minél hamarabb sor kerülhetett a másod-vetésekre is.

⁴⁸² Szent János és Szent Pál testvér-vértanúk (+362)

⁴⁸³ Góthia-i Szent Ioánnos püspök (+792)

⁴⁸⁴ Vega a Lant csillagképben.

⁴⁸⁵ Szent László magyar király, hitvalló (+1095)

⁴⁸⁶ Konstantinápolyi Vendégszerető Szent Sapsón, hitvalló jótevő (+530k)

⁴⁸⁷ Szent II. Leó, pápa (+683)

⁴⁸⁸ Szent II. Andrej, vlagyimiri nagyfejedelem (+1174)

⁴⁸⁹ Lyon-i Szent Irenaeus püspök, egyházi tanító (+203k)

JÚNIUS 29.

Kalendárium szerint: PÉTER és PÁL⁴⁹⁰, ALADÁR⁴⁹¹ napja.

Régi naptár szerint. Egykor ünnep.

Jellege: Dolgos vagy arató nap.

Sokadalma: Sok városban nyár-eleji nagyvásár.

A Kárpát-medencében többfelé úgy tartották, hogy e napon kezdődhet az aratás. Mura-vidékén a búzát már egy héttel hamarabb learathatták, ezért ott e napon már a rozsnak is neki-kezdhettek. Néhol, csak próba-aratást tartottak és aratás-kezdő ünnepet, legény-avatást (akik attól kezdve részt vehettek az aratásban). Máshol, csak a kezdődő aratás szervezésével foglalkoztak (egyéb munkát nem is végezve). A folyó és tóparti halász-helyeken, ekkoriban került sor a halász-céhek ünnepére és a legény- és mester-avatásra. Valamint, a halászok felvonulására, ünnepére-báljára, esetleg vásárára. Ritkán, napnyugtával még tüzeket is gyújtottak a vízparton és az élő vízben megmártóztak, vagy éjjel fáklyafény mellett halásztak, esetleg égő szalmabábot úsztattak. Úgy tartották: ha e nap esik az eső, akkor az aratás időszaka alatt is több esős napra lehet számítani. Az eső pedig előhozza az egereket és a gombákat. Bácska vidékén ekkor voltak a széles körben híres fokhagyma-vásárok.

JÚNIUS 30.

Kalendárium szerint: PÁL⁴⁹², LUCINA⁴⁹³ napja.

Polgári naptár szerint: Június hónap vége

Jellege: Dolgos nap.

Szokásos napi és idény-jellegű munkák elvégzése. Némely hűvösebb vidéken pedig vásárnap (ahol még nem kezdődött el az aratás). Máshol időjósító napnak is tartották, mert az eső nélküli dörgést-villámlást jó aratási előjelnek tekintették. Meleg-száraz idejét pedig az aszály és a száraz szélviharok előjelének.

JÚLIUS

Régi kalendáriumok csízioja szerint, ekkor kaszálták a réteket, terítették a levágott fűvet száradni, majd kazlalták a szénát. Jakab (júl. 15.) táján a káposzták szélső nagyobb-elálló leveleit többnyire letépték, hogy a káposztafej tömörebb legyen. Anna nap (júl. 26.) körül vetették a fehérrépa magját, hogy gyorsan és lágyra növekedjen. A legeltetett marhák közül ekkor választották ki eladásra a feleslegeseket.

JÚLIUS 1.

Kalendárium szerint: TEOBALD⁴⁹⁴, KOZMA és DAMJÁN⁴⁹⁵ napja.

Polgári naptár szerint: Július hónap kezdete

Jellege: Dolgos nap, hűvösebb vidéken nyárköszöntő nap.

⁴⁹⁰ Védőszentek: Szent Péter és Szent Pál apostolok (+1szd)

⁴⁹¹ Szent Eleutherius, hitvalló zarándok (+12szd)

⁴⁹² Szent Pál apostol (+1szd)

⁴⁹³ Szent Lucina özvegy, irgalmas segítő (+90k)

⁴⁹⁴ Szent Theobaldus remete, hitvalló (+1066)

⁴⁹⁵ Szent Kozma és Szent Damján orvosok, ókeresztény vértanúk (+287)

E napon helyi kisebb vásárokat és mulatságokat rendeztek, az aratásra kalákákat szerveztek. Beszerezték-javították a betakarításhoz szükséges szerszámokat, termények adás-vételéről és cseréjéről alkudoztak. A kitelepült aratók párokba sorolódtak, elrendezték közös szállásaikat.

JÚLIUS 2.

Kalendárium szerint: MÁRIA⁴⁹⁶, JUVENÁL⁴⁹⁷ napja.

Régi naptár szerint: Egykor ünnep. Aratók napja.

Jellege: Női dologtiltó nap.

Sokadalma: Sok városban nyári nagyvásár.

Népies megnevezés: SARLÓS BOLDOGASSZONY napja.

Asszonyoknak még a kenyérsütés is tiltott volt. Csak az aratásban és a gyógynövény-gyűjtésben vehettek részt, de csak sarlóval vághattak, kévéket kötözhetnek. Az így levágott gabona néhány kévéjét áldozati célokra megőrizték. Néhol, néhány csomó ekként vágott búza-kalászból „búzaboronát” fontak és a tiszta-szoba falát azzal díszítették. Rábaközben ekkor kezdődött az aratás (Péter-Pál helyett). Egyes vidéken azt regélték, hogy Boldog-asszony e napon meglekinti a gabona-aratást, erőt ad az ott munkálkodóknak, fogadja a köszöneteket és áldozatokat.

JÚLIUS 3.

Kalendárium szerint: JÁCINT⁴⁹⁸, ANATOL⁴⁹⁹ napja.

Jellege: Nem jelentős időjósító nap.

Néhol úgy vélték, ez vagy a következő nap: zivataros lehet. Ha a pók nem szövi a hálóját, akkor szeles vihar várható. Ha viszont szorgalmasan szövi, akkor a jó idő tartós lesz. Az e napon esett eső varjúkörmöt növeszthet a kalászon (anyarozzsal fertőzheti).

Némely vidéken méhészkedő nap. Ellenőrizték a kasokat, átvitték azokat virágban gazdagabb területekre. Úgy tartották, ha a méhek csak a kaptár környékén dongnak, akkor eső várható. A dühösen szurkáló méhek pedig aszályt-szárazságot jeleznek. Ha forróság várható, akkor a kas falához húzódnak, ilyenkor némi vizet is kívánnak.

JÚLIUS 4.

Kalendárium szerint: ULRIK⁵⁰⁰, ANDREÁS⁵⁰¹ napja.

Jellege: Termő-nap.

Többfelé e napon gyűjtötték a hársfa virágját. Amelyet aztán meleg-árnyékos helyen alaposan kiszárítottak. Miután a szükséges virág-mennyiséget leszedték, a fás területet átadták a méhészeknek, hogy kaptárjaikat oda telepíthessék.

⁴⁹⁶ Szent Szűz Mária, Jézus szülőanyja (+1szd)

⁴⁹⁷ Jeruzsálemi Szent Iuvenalis, pátriárka (+458)

⁴⁹⁸ Szent Jácint vértanú (+310)

⁴⁹⁹ Konstantinápolyi Szent Anatholios, pátriárka (+458)

⁵⁰⁰ Augsburgi Szent Ulrik püspök, hitvalló (+973)

⁵⁰¹ Kráta Szent Aandreas érsek (+712)

JÚLIUS 5.

Kalendárium szerint: ZOÉ⁵⁰², ATANÁZIUSZ⁵⁰³ napja.

Jellege: Némely vidéken, kevésbé ismert időjósító nap.

Úgy vélték, hogy az e napon hulló eső még jót tesz a lábon álló lennek és zabnak (nem szórja annyira szemeket). Meleg éjszakáján hunyorgó csillagok pedig jó aratást ígértek. Néhol⁵⁰⁴, a Kárpátok észak-keleti karéjánál, ünnepi készülődő és időjósító nap volt. Ekkor tisztították a kutakat és forrásokat, felkészítették a közös fürdőházakat (bányákat). Gyógynövényeket és vesszőket gyűjtöttek a másnapi közös gőz-fürdőzéshez.

JÚLIUS 6.

Kalendárium szerint: DOMONIKA⁵⁰⁵, SZIZOÉSZ⁵⁰⁶ napja.

Régi naptár szerint: Egykor ünnep.

Jellege: Tisztító nap.

Többfelé (ha vasárnapra esett, akkor az előző nap) a mosás és tisztálkodás napja. Így szabadulva meg az aratási munkák „szennyeitől”. Néhol, napfelkelte előtt gyógynövényeket gyűjtöttek. Máshol, e napon fő ételként kása került az asztalra (többféle ízesítéssel, gyümölcsökkel). Egyes helyeken szokásban volt a szomszédok kínálgatása is a saját kása-különlegeségeikkel.

Némely⁵⁰⁷ vidéken, ünnep előtti nap. A következő napi ünnep előestéje. Rituális tisztálkodás a fürdőházban. Napnyugtától a gyermekek, házasok és idősek a házban vigadoznak. A fiatalok pedig kint a szabadban, távolabbi helyen készülnek az ünnepre. A lányok gyógynövényeket és virágokat szedtek, koszorúkat fontak. A legények lombsátrakat építettek, megrakják az ünnepi tüzet. Fiatalok közös mulatozása és tánc. Események hasonlóak a Merítő János (jún. 24.) előesti fordulatokkal. Mondják, néhol a komák (férfiak és asszonyok) is elvonultak ilyen vigasságra, de saját helyen mulatoztak (nem keveredve a fiatalokkal vagy más családokkal).

JÚLIUS 7.

Kalendárium szerint: CIRILL és METÓD⁵⁰⁸, CIRJÁK⁵⁰⁹ napja.

Jellege: Egyes vidékeken különleges nap.

Arrafelé úgy tartották, hogy hajnali harmat vagy a tiszta patak vize gyógyító hatású. A harmatot lepedőt húzogatva gyűjtötték a réten vagy abban meghempergöztek. A patak vizében pedig napkelte előtt illett megfürödni. Az e napi esőt nem kedveli a kalászos. Zivatar pedig leverheti az érfélben lévő mogyorót. Estéje alkalmas gyógyításra, rontás-levételre és tisztításra.

Némely⁵¹⁰ vidéken, régi ünnep-nap, szabadtéri közös fürdőzéssel. Az előző napnyugta utáni ünnepség folytatása éjfélről hajnalig. A természetben ünneplő fiatalok körében: éjfélről kör-

⁵⁰² Szent Zoé vértanú (+309)

⁵⁰³ Tiszteletreméltó Athonite-i Szent Athanasios, monostor-alapító (+1003)

⁵⁰⁴ Ortodox keresztényeknél egykori jeles nap: Ulján, Jaszej

⁵⁰⁵ Campania-i Szent Dominika, mártír (+304k)

⁵⁰⁶ Tiszteletreméltó Egyiptomi Nagy Szent Sisoos (+492)

⁵⁰⁷ Julián-naptárt használók körében jeles ünnep előtti este: Kupalnica,

⁵⁰⁸ Szent Cirill (+869) és Szent Metód (+885) testvér-hittérítők.

⁵⁰⁹ Nikodémiai Szent Kyriaki, mártír (+289)

tánc, tűzkerekezés, koszorú-úsztatás, tűzugrás, szabadtéri közös fürdőzés, páros vigadozások. Úgy tartották, hogy a vízi lények ilyenkor nem bántják az embereket, sőt igencsak kedvesek. Az éjjeli események lényegében megegyeznek a Merítő János éjjeli történetekkel. Az otthon ünneplő házasoknál és időseknél vigadozás és iszogatás napkeltéig, majd Napköszöntés.

TARLÓVETÉS IDEJE

Azon a vidéken, ahol az aratás korán megtörtént, a tarlót felszántották és bevetették „még októberig beérővel” (úgy mint: hajdina, köles, burgonya, borsó vagy zöld-takarmány). Vetés előtt általában állatokat hajtottak a levágott területre, hogy a szemvesztéséget felszedegessék, majd gyors szántás és boronálás után azonnal vetettek, a talaj ki ne száradjon.

JÚLIUS 8.

Kalendárium szerint: KILIÁN⁵¹¹, PROKOP⁵¹² napja.

Jellege: Dolgos nap.

Szokásos napi és idény-munkák végzése. Többnyire az aratás és a széna-betakarítás foglalta le az embereket. Néhol úgy tartották, hogy e naptól már nem kell félni a „vízi lényektől”, aki ezután a vízbe veszne, azt csak saját magának köszönheti.

Ott, ahol előző napon „Fürdő-napot” ünnepeltek, e napon tartották az eljegyzéseket. Mármint azok a párok, aki az előző éjjel „egymásra találtak” és kapcsolatukat nyíltan merték vállalni. Mert a „Fürdő-nap”, valójában egy szabad-pogány párválasztási ünnep maradványa (és amely választásba a szülők már nem szólhattak bele). Úgy hitték, hogy a „Fürdő napon megpecsételt kapcsolatok” és az azután kötött házasságok azok, amelyek igazán boldogan kezdődnek.

JÚLIUS 9.

Kalendárium szerint: CIRILLUS⁵¹³, PANKRÁC⁵¹⁴ napja.

Jellege: Dolgos nap.

Szokásos napi és idény-jellegű munkák elvégzése. Néhol úgy tartották, hogy ha e nap esik az eső, akkor néhány napig (akár egy hétig is) nedves lesz az idő. Némely vidéken, a fiatalok kora hajnalban (harmat előtt) kivonultak a ligetes-bokros helyekre, hogy vadon termő gyümölcsöket szedegessenek, „együtt kóstolgassanak”.

⁵¹⁰ Julián-naptárt használók körében jeles ünnep: Kupalo, Kupala, Kupajlo, Lada.

⁵¹¹ Szent Kilián, ír hittérítő, vértanú (+689)

⁵¹² Cezárei Szent Procopios, aszkéta teológus, vértanú (+303)

⁵¹³ Szent Cyrillus, calabriai püspök (+749)

⁵¹⁴ Taormina-i Szent Pancratius püspök, vértanú (+1szd)

JÚLIUS 10.

Kalendárium szerint: AMÁLIA⁵¹⁵, KNUT⁵¹⁶, LEONC⁵¹⁷ napja.

Jellege: Dolgos nap.

Az ekkortájt szokásos napi és idény-munkák végzése. Néhol úgy mondták: ha e nap eső esik, akkor nyár végéig esőt hozhat. Máshol még azt is hozzátették, hogy az esős idő akár 40 napig (esetleg 7 hétig) is letarthat. Persze nem állandóan, hanem csak időként rákezdve.

JÚLIUS 11.

Kalendárium szerint: PIUSZ⁵¹⁸, EUFÉMIA⁵¹⁹ napja.

Jellege: Dolgos nap.

Szokásos és szükséges munkák végzése. A csalán ilyenkor már annyira vén, hogy jó ételt már nem lehetett belőle készíteni. Ezért, ekkortól az erős szárúakat kihúzogatták a földből (nyűtték), és mint a kendert vagy a lent, kévében hagyták száradni. Később, ennek rostjából is szálakat nyertek, fonalat sodortak, amiből aztán igen finom és világos kelmét szőhettek.

JÚLIUS 12.

Kalendárium szerint: HENRIK⁵²⁰, PROKL és HILAR⁵²¹ napja.

Jellege: Dolgos nap.

A szokásos napi és idény-munka elvégzése. Néhol, úgy tartották, hogy a zöld kalászu gabonától már nemigen lehet kenyérlisztet várni, az már csak takarmánynak vagy kásának jó. Máshol, e napon nem mentek ki a szőlőbe, vagy a kenderföldre (nehogy az ég jégesőt küldjön rájuk). Volt, ahol parázson növényekkel füstöltek, és szálló füstjén áthajtották a szarvasmarhákat, hogy a rontástól védve legyenek. Ahol az aratás befejeződött, ott már várták az esőt. Ahol még nem, ott további meleg-száraz időért fohászkodtak.

Hűvösebb vidékeken csak ekkor kezdődött az árpa-aratás. Hajnal előtt keltek, napfelkeltekor a mezőn egy abroszt megterítettek. Kenyeret, sőt és vizet (esetleg más étel, italt) téve rá áldozatként. A legidősebb áldást mondott és ettek valamennyit, majd nekiálltak az aratásnak. Az első levágott kévéket szépen összekötötték, házuk kapuját azzal díszítették.

Néhol⁵²² erre a napra, házaikat kitakarították és kimeszelték. Tiszta függöny és abrosz, friss virág ékesítette a közös szobát. Tejes, tojásos, gyümölcsös és gabonás étkeket készítettek. Idei aratású gabona lisztéből sütöttek kenyeret, bélesek. Közös asztal mellett ünnepelték az aratást. Máshol, ekkor tartották meg a „Fürdő-napon” eljegyzett párok közös lakodalmát.

⁵¹⁵ Szent Amalberga özvegy hercegnő, apáca (+690) vagy Szent Amalberga, jótevő remete szűz (+772)

⁵¹⁶ Szent II. Knut, dán király (+1086)

⁵¹⁷ Nicopolisi Szent Leontios és vértanú-társai (+319)

⁵¹⁸ Szent I. Piusz pápa, vértanú (+157)

⁵¹⁹ Szent Euphemia vértanú (+451)

⁵²⁰ Szent II. Henrik császár, hitvalló (+1024)

⁵²¹ Ancyra-i Szent Proclus és Szent Hilarius vértanúk (+2szd)

⁵²² Ortodox keresztényeknél egykori jeles nap: Petra, Pjatro, Petrovden

JÚLIUS 13.

Kalendárium szerint: MARGIT⁵²³, HENRIK⁵²⁴, GÁBRIEL⁵²⁵ napja.

Régi naptár szerint: Egykor ünnep.

Jellege: Dolgos, termés-jelző nap.

Sokadalma: Sokfelé nyári nagyvásár. Ganja-i (Hunyad megyei) leányvásár⁵²⁶

Népies megnevezés: PISIS vagy MÉRGES MARGIT napja.

Régi időjósító nap, úgy tartották, hogy esős napja a diót és mogyorót „férgessé teszi”, a kukoricát is megrontja. Egyes vidékeken attól tartottak, hogy akár negyven napos nedves időt is hozhat magával. Sokfelé ekkor vetették a téli retket, vagy a tarló-krumplit. Ekkor ért be az aratási körte (vagy az árpával érő Péter-körte).

Ismert a nap MÉRGES MARGIT elnevezéssel is, amely az ekkor gyakori jégesőkre és felhőszakadásokra utal. Néhol e naphoz kötötték a kis csípős legyek rajzását is. Sokfelé úgy tartották, hogy csak e naptól illendő a szabadtéri nappali fürdőzés. A néphit szerint, ha e napon esik az eső, akkor a dió és mogyoró lehullhat az ágról vagy elférgesedhet. Ha pedig dörög és villámlik, akkor Illés napjáig (júl. 20-ig) zivataros idők várhatók.

JÚLIUS 14.

Kalendárium szerint: BONAVENTURA⁵²⁷, ELLIUSZ⁵²⁸ napja.

Jellege: Dolgos nap.

A szükséges házi és mezei munkálatok elvégzése. Többfelé úgy tartották, hogy ekkor kezdődik a nyár legmelegebb időszaka. Egyes vidékeken a széna-kaszálás legfőbb napja.

Némely vidéken⁵²⁹ ez a nap: női ünnep. Napközben nemigen dolgoznak, különösen a mezei és veteményesi munkát kerülték (mert az jégesőt hozhat). Napnyugta után összegyűltek, növényi ételeket fogyasztottak. Erjesztett italokkal, énekléssel és tánccal, jóslással és pletykálkodással fokozva a hangulatot. Máshol, e napon a kovácsok ünnepeltek, semmilyen munkát nem vállalva (mert a villám az ekkor a „kovácsot és a vasát is” megtalálja).

JÚLIUS 15.

Kalendárium szerint: JAKAB⁵³⁰, CIRIUSZ és JULITTA⁵³¹ napja.

Csillag-naptár: Tévelygő juhász⁵³² legmagasabb járása.

Jellege: Dolgos nap.

Sokadalma: Egy-két városban nyári nagyvásár.

Népies megnevezés: APOSTOLOK⁵³³ OSZLÁSA.

⁵²³ Antiochiai Szent Margit, vértanú (+307)

⁵²⁴ Szent II. Henrik, német-római császár (+1024)

⁵²⁵ A bibliai Gábel főangyal

⁵²⁶ Eladó sorú lányok vagy szabad özvegyek ingó hozományukkal együtt megjelentek, így kínálták magukat. Megfelelő kéréset a házasságot a vásárban megkötötték, lakodalmat ott megtarthatták.

⁵²⁷ Szent Bonaventura, püspök, egyháztanító (+1274)

⁵²⁸ Egyiptomi Szent Ellius (+4szd)

⁵²⁹ Ortodox keresztényeknél egykori jeles nap: Vracsevi, Nyárközép-nap

⁵³⁰ Szent Jakab remete, majd püspök, hitvalló (+338)

⁵³¹ Szent Quirius és anyja, Szent Ioulitta vértanúsága (+304)

⁵³² Altair a Sas csillagképben.

⁵³³ A hagyomány szerint (45-ben), ekkortól indultak az apostolok, a pogányok közé hirdetni

Az éppen szükséges házi és idény-munkák végzése. Néhol úgy hitték, hogy az ekkor fújó déli szél alacsony, északi szél pedig magas búzaárat jelezhet. Máshol úgy tartották, hogy a hirtelen-erős zivatar gyorsan eloszlik, a lassan kifejlődő pedig elhúzódik. Egyes vidékeken a fiatal lányok titokban elmentek a közeli „szent fához”, „akinek” elmondták kérésüket. Az egyik ágára színes szalagot vagy zsinórt is kötöttek, hogy a „fa el ne felejtse” kívánságukat, védje meg őket a gonosz erőktől. Azt is mesélték, hogy egykor a gyermektelen asszonyok is kijártak ilyen a „csudafához”, hogy gyermekáldásért fohászkodjanak. De ők éjjel-éjfél tájban mentek oda, és jelként a kendőjüket hagyták ott, a fa árára kötözve.

JÚLIUS 16.

Kalendárium szerint: EUSZTÁC⁵³⁴, ATENOGÉSZ⁵³⁵ napja.

Jellege: Dolgos nap.

Népies megnevezés: JELÖLŐ BOLDOGASSZONY

Elsősorban a betakarítási és szénagyűjtési munkák végzésének napja. Néhol úgy vélték: ha a szűnyogok tömegesen és körkörösén repkednek, akkor még egy hétig meleg-száraz idő várható. Máshol nem tartották szerencsés napnak, nem javasolták új munkákba belekezdeni. Egyes vidékeken azt regélték, hogy a Boldogasszony nevében adott-kapott e napi ajándék-kendő (medál, gyűrű) elhárítja a rontást, megvédi és erősíti a barátságot.

JÚLIUS 17.

Kalendárium szerint: ELEK⁵³⁶, MARINA⁵³⁷, ANDRÁS⁵³⁸, BENEDEK⁵³⁹ napja.

Jellege: Dolgos nap.

A szokásos házi és mezei munkák végzése. Néhol úgy tartották, hogy az e napi eső: áldás a hajdinának. Máshol úgy tudták, hogy amilyen ez a nap, olyan lesz majd Tüzes Lőrinc napja (aug. 10.) vagy Zsuzsannáé (aug. 11.). Volt, ahol fiatal lányok számára baljós napnak tartották, ezért éles vagy szűrős tárgyat nem foghattak; varrást, marokszedést sem végezhetek.

JÚLIUS 18.

Kalendárium szerint: ARNOLF⁵⁴⁰, JACINT⁵⁴¹ napja.

Jellege: Dolgos nap.

Igyekeztek az aratási munkákat Illés-nap előtti fejezni. Néhol úgy vélték: ha a Hold élesen látszik, az jó termést jelez, az árpa és zab gyorsan érik. Ha viszont homályos udvara van, az közeli esőre utal. Máshol úgy tartották, hogy ez a nap erőt ad a munkához. De, nappali déli-nyugati szele esőt is hozhat. Délibáb megjelenését aggasztó jelnek, zivatar előttinek tartották.

⁵³⁴ Antiochiai Szent Eusztacius püspök, hitvalló (+338)

⁵³⁵ Szent Athenogenes püspök, vértanú (+196)

⁵³⁶ Szent Elek, vándorló hitvalló (+417)

⁵³⁷ Antiochiai Szent Marina vértanú (+4szd)

⁵³⁸ Szent Zoerard-András remete, szerzetes (+1030)

⁵³⁹ Zoborhegyi Szent Benedek szerzetes, remete (+1012)

⁵⁴⁰ Szent Arnulf püspök, hitvalló (+640)

⁵⁴¹ Amastris-i Szent Hyacint, mártír (+4szd)

JÚLIUS 19.

Kalendárium szerint: MARKINA⁵⁴², DIOSZ⁵⁴³ napja.

Jellege: Dolgos nap.

Ekkora illet befejezni az aratást, sok helyen a szénavágást és a behordást is. Néhol úgy tartották, hogy az eddig le nem vágott szénát már csak „a Jóisten mentheti meg”. Egyes vidékeken már ilyenkor kezdődhetett a lekvár-befőzés. Ha délibábos volt az ég alja, akkor kerülték az ebéd utáni szunyókálást, nehogy megzavarja az elmét (napszúrást okozzon).

JÚLIUS 20.

Kalendárium szerint: ILLÉS⁵⁴⁴, ÉLIÁS⁵⁴⁵ napja.

Jellege: Dologtító nap.

Sokadalma: Sok városban nyári nagyvásár. Máriapócsi leányvásár.

E napon tilos volt a mezőn dolgozni. Sokfelé, ekkorra már illet az aratást is befejezni. Villám-veszélyes napnak tartották. Az ekkor kezdődő zivataros időszak többnyire Anna (július 26.) napjáig kitarthatott. A néphagyomány szerint, az e napon gyűjtött szénát vagy kékéket a vihar szétszórhatta, villámja felgyújthatta. Néhol úgy tartották, hogy az e napot varrott ruha is vonzza a villámot. Az ekkor esett esőről úgy gondolták, hogy az teszi „lyukassá a mogyorót”. Úgy regélték, hogy ha jégeső is kialakul, akkor a Tél Ura próbálgatja az erejét.

Némely vidéken⁵⁴⁶ e napon nem kaszáltak és nem gyűjtöttek, hanem az erdőbe kivonulva a „szent fánál” (vagy oszlopánál) étel- és ital-áldozatot tettek. Ha e napon villámlott és dörgött, úgy mondták: az ég- és viharisten harcol az alvilág istenével⁵⁴⁷.

JÚLIUS 21.

Kalendárium szerint: PRAXÉDISZ⁵⁴⁸, VICTOR⁵⁴⁹ napja.

Égi naptár szerint: Rák havának vége.

Jellege: Dolgos nap.

A szokásos házi és idény-munkák végzése. Magasabb vidékeken úgy vélték, hogy e naptól már várhatók a ködös reggelek, és a hűvösebb esték, éjszakák. Ezért, a magaslati legelőkről lassan-fokozatosan lefelé húzódtak, az érzékenyebb állatok nyájait ily módon is védve.

Néhol⁵⁵⁰, ekkor kezdődött a rozs ünnepélyes aratása. Abroszt terítve a mezőn, kenyérrel, vízzel, sóval és gyertyával áldozva. Az első levágott kékéket hazavitték és hagyták száradni. Annak magjából készült liszt adta az aratás utáni első kenyeret. Máshol, ezt a magot hozzákeverték a legközelebbi rozs-vetés magjaihoz. Egyes vidékeken ekkor kezdődött a mézgyűjtés.

⁵⁴² Fiatalabb Szent Marcina szűz, szentek családjából származó, szentéletű apáca (+379)

⁵⁴³ Tiszteletreméltó Antiochiai Szent Dius abbé (+430)

⁵⁴⁴ A bibliai szerinti legendás Eliah próféta.

⁵⁴⁵ Jeruzsálemi Szent Elias pátriárka (+508)

⁵⁴⁶ Egyes szláv kultúrkörben, e napot Velesz (Volosz) marha- és mező-istenhez kötötte a pogány hagyomány (amelyet egyúttal a földek, vizek, erők és a mélységek istenének is tartottak).

⁵⁴⁷ Perun isten Velesz istennel.

⁵⁴⁸ Szent Praxedes szűz, vértanúk kegyes eltemetője (+250k)

⁵⁴⁹ Marseillei Szent Victorius vértanú (+303k)

⁵⁵⁰ Ortodox keresztényeknél egykori jeles nap: Prokipja, Zazsinki.

JÚLIUS 22.

Kalendárium szerint: MARIA MAGDOLNA⁵⁵¹, MARKELLA⁵⁵² napja.

Régi naptár szerint. Egykor ünnep.

Égi naptár szerint: Oroszlán havának kezdete.

Jellege: Régi időjósító nap.

Sokadalma: Sok városban nyári nagyvásár. Mátészalkán leányvásár.

Néphit szerinte esője a veteményt növeszti, de diónak és mogyorónak sokat árthat. Ha e napon dörgött és villámlott, akkor az aszályos augusztus elejét jelzett. Ha a kukorica csöve még csökevényes, akkor az már úgy is marad. E napon tilos volt a szőlőben dolgozni. Baranyában a lányok haját egyenletesre nyírták, a levágott végeket pedig egy fa tövében - titokban - elásták. Úgy tartották, hogy ezáltal a hajuk dúsra és hosszúra növekszik. Hargita némely vidékén búcsújáró vásárnap volt. Többfelé e napon tartották a nyári vásárt.

JÚLIUS 23.

Kalendárium szerint: APOLINAR⁵⁵³, TROFIM⁵⁵⁴ napja.

Jellege: Dolgos nap.

Az ekkor szükséges házi és mezei munkák végzése. A tapasztalat szerint e naptól - egy időre - beköszönhet egy rövid esős időszak. Néhol úgy tartották, hogy az éles égzöngés gyors esőt hoz, csendes morgás lassút jelez. Halászok szerint az e napi vihar után jó halfogás várható.

JÚLIUS 24.

Kalendárium szerint: KRISZTINA⁵⁵⁵, KINGA⁵⁵⁶ napja.

Jellege: Dolgos nap.

A szokásos házi és időszaki munkák elvégzése. Többfelé úgy tartották, hogy egy-két hétig a forró meleg és a hűvös esős idő váltogatja majd egymást. Ez a nap is gazdag halfogást ígér. Napos időben megkezdtek a már megszáradt széna behordását, ház körüli kazlazását.

JÚLIUS 25.

Kalendárium szerint: JAKAB⁵⁵⁷, EUFRÁZIA⁵⁵⁸, KRISTÓF⁵⁵⁹ napja.

Jellege: Régi időjósító és téli időjárásra mutató nap.

Sokadalma: Sok városban nyári nagyvásár.

Úgy tartották, hogy ha e napon sok felhő van az égen, akkor télen gyakori vagy bő hóesés várható. Az északról fújó szél, keményt telet jósol. Ekkora igyekeztek a zabot is betakarítani,

⁵⁵¹ Magdalai Szent Mária, Jézus egyik női kísérője, tanítványa (+1szd.)

⁵⁵² Chios-i Szent Marcella, vértanú (+14szd)

⁵⁵³ Ravennai Szent Apollinaris püspök, vértanú (+75)

⁵⁵⁴ Lycia-i Szent Trophimus és mártír-társai (+4szd)

⁵⁵⁵ Szent Krisztina, szűz vértanú (+300)

⁵⁵⁶ Árpád-házi Boldog Kinga, oszandeci kolostor főnöknője (+1292)

⁵⁵⁷ Idősebb Szent Jakab apostol, vértanú (+42)

⁵⁵⁸ Konstantinápolyi Szent Euphraxia segítő apáca (+410)

⁵⁵⁹ Szent Kristóf vértanú (+250)

mert „ami vágtalan maradt, az kint is veszik”. Az ekkor lehulló eső árt a gabonának és penésze leviszi a szilvát. E nap éppen megfelel a fokhagyma felszedésére. Ekkortól a szőlő már csak érik. Kotlóültetésre alkalmas idő. Az ilyenkor kelt kicsibék gyorsan növekednek, a születő borjú is jó tejelő vagy nagyra nőző lesz. Ha az éjjeli ege csillagos, bő gyümölcsstermés várható. Egykor sokfelé búcsújárást, körmenetet vagy vásárt, rendkívüli piacot tartottak e napon.

JÚLIUS 26.

Kalendárium szerint: ANNA⁵⁶⁰, HERMOLAUSZ⁵⁶¹ napja.

Régi naptár szerint: Nyár havának vége

Jellege: Asszonyi dologtiltó nap.

Sokadalma: Sok városban nyári nagyvásár.

Kenyeret sütni nem szabadott, se mosni vagy takarítani, se ruhát varrni. Viszont, répát vethettek, kendert nyúhtak (gyökerestül kitephették a földből, és gúlákba rakhatták). Sokfelé ekkor szedték fel a vöröshagymát. Hajnala, alkalmas idő a kincskeresésre. Napközben az asszonyok egymást látogatták, várandós asszonyokat köszöntötték. Az Alföldön néhol e napon böjtöltek, sokfelé viszont bálokat és mulatságokat tartottak.

JÚLIUS 27.

Kalendárium szerint: PANTALEON⁵⁶², AURÉL és NATÁLIA⁵⁶³ napja.

Régi naptár szerint: Nyárutó havának kezdete.

Csillag-naptár: Vezér-csillag⁵⁶⁴ a Zeniten.

Jellege: Dolgos nap.

Néhol úgy tartották, hogy talán ez az év legkedvezőbb napja a gyógynövények begyűjtésére. Ezért e napot igyekeztek e célra kihasználni, beteg embereket és állatokat gyógynövényekkel kúrálni. Ha a fák hullatni kezdik leveleiket, az szárazságot és gyenge zöldség-termést jelez.

JÚLIUS 28.

Kalendárium szerint: INCE⁵⁶⁵, PAULOSZ⁵⁶⁶ napja.

Jellege: Dolgos nap.

Az ekkortájt szokásos házi és idény-munkák elvégzése. Ahol éppen esett az eső, ott sarat gyúrtak és vályogot vetettek, amely még a vénasszonyok nyara alatt alaposan kiszáradhatott. Máshol, patics- és vert falakat pótoltak, padlásokat saraztak, kemencéket javítottak.

⁵⁶⁰ A biblia szerinti Szent Anna, Szűz Mária édesanyja (+1szd)

⁵⁶¹ Nikodémiái Hermolaus püspök, vértanú (+305)

⁵⁶² Nikodémiái Szent Pantaleimon orvos, vértanú (+305)

⁵⁶³ Mohamedán hitből kikeresztelkedett cordoba-i szent házaspár, vértanúk (+852)

⁵⁶⁴ Deneb a Hattyú csillagképben: Más néven: Kereszt-csillag, Hadvezető, Nászvezető, Kalauz.

⁵⁶⁵ Szent I. Ince pápa, hitvalló (+417)

⁵⁶⁶ Xeropotamos-i Szent Paulus aszkéta, monostor-alapító (+10szd)

JÚLIUS 29.

Kalendárium szerint: MÁRTA⁵⁶⁷, OLAF⁵⁶⁸, TEODOTA⁵⁶⁹ napja.

Jellege: Dolgos nap.

A szokott napi és időszakos teendők elvégzése. Ekkora már minden kévét esővédett helyre vittek, nehogy nedves időben (vagy környezetben) a kalász magvai kicsírázhassanak. A lábon álló érett kalászt is le kell vágni, tarlókon is minél gyorsabban legeltetni. Volt mit tenni.

JÚLIUS 30.

Kalendárium szerint: ABDON és SZENNEN⁵⁷⁰, SZÍLA⁵⁷¹ napja.

Jellege: Dolgos nap.

A szokásos és szükséges munkálatok végzése. Néhol, aratás után csak eddig engedték rá a tarlóra az állatokat, hogy a szétszórt szemeket felszedjék. Készülődtek a tartó felszántására és újabb bevetésére, netán még meg is trágyázva a földet, hogy jobban „befogja az esőt”.

Néhol⁵⁷², e napon az éghez fohászkodtak, hogy esőt adjon, a villámokat pedig elterelje (kazlakat, sérüket ne gyújtsa fel). Máshol, e napon nem dolgoztak a mezőn, és nem gyűjtöttek tüzet még a házban sem (többnyire napnyugtáig). Úgy tartották, hogy aki megsérti e tilalmat, azt az ég villámcsapással büntetheti, házát vagy kazlait leégetheti.

JÚLIUS 31.

Kalendárium szerint: GERMAN⁵⁷³, EUDOK⁵⁷⁴, IGNÁC⁵⁷⁵ napja.

Polgári naptár szerint: Július hónap vége.

Jellege: Dolgos nap.

A szokásos napi és időszakos munkálatok elvégzése. Néhol, naplemente utáni fürdővel, gyógynövényekkel és borral (vagy borpótló házi erjesztett egyéb itallal) kúrálták magukat. Egyes vidékeken ekkor tartották a helyi nyári vásárt. Némely helyeken azt mesélték, hogy egykor napnyugta utáni hálaadó ünneplést is tartottak, a beérett gabonáért áldozva Tavasz Úrnőjének és Nyár urának (vagy Földanya-Boldogasszonynak)⁵⁷⁶.

AUGUSZTUS

Régi kalendáriumok csíziója szerint, főleg e hónap elején, de Bertalan napjáig (aug. 24.) mindenképpen el kell zárni a hízásra fogott disznókat. Holdfogyáskor az összegyűjtött tojásokat korpa közé rakták, hogy télire elálljanak. Télen pedig majd száraz pelyva közé. A kakasfiakat Nagyboldogasszony (aug. 15.) napján, de Holdtölte előtt szokásban volt kimetszeni, majd kappanként hizlalni.

⁵⁶⁷ A bibliai Lázár testvére Szent Márta, szűz hitvalló (+80k)

⁵⁶⁸ Szent II. Olaf, norvég király, hitvalló (+1030)

⁵⁶⁹ Brithynia-i Szent Theodota és három fia, vértanúk (+304)

⁵⁷⁰ Perzsiai Szent Abdon és Szent Szennen, testvér-vértanúk (+304)

⁵⁷¹ Szent Silas (Silvanus) hittérítő (+80k)

⁵⁷² Ortodox keresztényeknél egykori jeles nap: Bognyeva, Ognjena,

⁵⁷³ Szent Germanus püspök, hitvalló (+488)

⁵⁷⁴ Cappadocia-i Szent Eudocimus (+9szd)

⁵⁷⁵ Loyolai Szent Ignác, áldozópap, Jézus Társaság alapítója (+1556)

⁵⁷⁶ Ez az ünneplés némileg hasonlít a kelta Lugh és a szláv Perun istenek tett áldozásához.

AUGUSZTUS 1.

Kalendárium szerint: PÉTER⁵⁷⁷, SZOFIA, FIDES, SPES és CARITAS⁵⁷⁸ napja.

Régi naptár szerint: Egykor ünnep.

Polgári naptár szerint: Augusztus hónap kezdete

Jellege: Dolgos, répa-nap.

Sokadalma: Néhány városban nyári-utói nagyvásár.

Népies megnevezés: VASAS PÉTER napja.

Többfelé, a szőlőkben dologtító, „nehogy a szőlő hullajtsa szemeit”. A kerekrépa (tarlórépa) vetésének ideje. Némely XVII. századi kalendárium szerint ekkor érdemes felszedni a megtermett sárga- és fehér-répákat. Úgy tartották, „ha e napon esik az eső, a kukorica még fejlődik; de utána már hiába esik”. Máshol úgy hitték, hogy napos ideje hideg-tiszta télre utal, míg az esős napja borongós-latyakos télre mutat. De ismert olyan hiedelem is, miszerint: az ekkor esett eső: jó rozstermést jósol jövőre.

AUGUSZTUS 2.

Kalendárium szerint: ISTVÁN⁵⁷⁹, ÖZSÉB⁵⁸⁰ napja.

Jellege: Dolgos, némely vidéken időjelző nap.

Néhol ismert az a vélekedés, hogy az e napi délelőtti időjárás a nyáret mutatja, míg a délutáni már az őszt jelzi. Ha esős időt hoz magával, akkor ismét megjelennek a gombák. Hűvösebb vidékeken vetett nyári borsót ekkortájt kezdhetik szedni. Keleti végek egyes településein lepényt vagy fánkot illet sütni e napon. Máshol, a szarvasmarhákat nem hajtották ki a legelőre (nehogy a villám a csorda közé csapjon).

Némely vidékeken⁵⁸¹ ilyenkor tilos volt a mező közelébe menni, aratni vagy kazlakat rakni. Úgy tartották, hogy e nap az égi tűz- és viharisten megtekinti a termést. Aki, dörgésével és villámlással elriasztja a gonosz lelkeket, megbünteti a mezei munkát végzőket. Az e napi szokások igencsak hasonlóak az Illés-napnál (júl. 20.-ára) leírtakhoz. Ezek szerint is, e napig be kellett fejezni az aratást.

Egyes vidékeken úgy regélték, hogy Boldogasszony e napon fogadta a természeti erők urait és úrnőit, szellemeit és segítőit. Mondják, ekkor tartották régen a látók, tudók és gyógyítók a titkos beavatásokat is. Az e napon tett fogadalmakat, ilyenkor kötött komaságokat, legény- vagy leány-befogadásokat különösen erősnek becsülték. Úgy vélték, a Boldogasszony nevében tett fogadalmak erősítik a legény- és leány-bandákat.

AUGUSZTUS 3.

Kalendárium szerint: ELEZÁR⁵⁸², DALMÁT⁵⁸³ napja.

Jellege: Dolgos nap.

⁵⁷⁷ Szent Péter apostol, bilincseitől való szabadulására utalva.

⁵⁷⁸ A legendás Szent Sofia és három lánya (Fides, Spes, Caritas), vértanúk

⁵⁷⁹ Szent I. István pápa, vértanú (+257) vagy Szent István első vértanú (+34)

⁵⁸⁰ Vercelli Szent Eusebius püspök (+371)

⁵⁸¹ Ortodox keresztényeknél egykori jeles nap: Illja, Ilija, Eliás,

⁵⁸² Valamelyik bibliai Eleázár.

⁵⁸³ Konstantinápolyi Szent Dalmatius pap (+440)

A szokásos napi és idény-munkálatok elvégzése. Néhol úgy gondolták, hogy a hajnali dús harmat gyengécske len-termést jósol, ha délig sem száradna fel. A délutánra felszáradt szénát napnyugtáig kazlakba vagy szín alá rakták, nehogy a másnapi harmat penészsé tegye. Máshol, e napon nem dolgoztak a mezőn, mert igyekeztek a még lábon álló lent betakarítani.

AUGUSZTUS 4.

Kalendárium szerint: DOMONKOS⁵⁸⁴, PERPETUA⁵⁸⁵ napja.

Jellege: Dolgos nap, néhol időjelző is.

A Kárpátok nyugati karójánál úgy tartották, hogy füledt napja kárt tehet a szőlőben, és kemény télkezdetet is jelenthet. Ha e napon sok eső esett, úgy szőlőszüretkor sem várható napos-meleg idő. A napközben kitört vihar villámai a kazlakat is felgyújthatják. Ekkortáj már elkezdődhetett a virághagymák felszedése.

AUGUSZTUS 5.

Kalendárium szerint: MÁRIA⁵⁸⁶, USZIG⁵⁸⁷, OSVÁT⁵⁸⁸ napja.

Jellege: Termő nap.

Népies megnevezés: HAVI BOLDOGASSZONY napja.

Sokadalma: Egyes helyeken nevezetes-többnapos vásár.

Néhol e napot tartották legalkalmasabbnak a vadon termő málna (és más éppen érő erdei gyümölcs) szedésére. Máshol, az éppen érő bogyós gyümölcsöket szüretelték. Egyes vidéken úgy regélték, hogy Boldogasszony is ekkor megszemléli a földet, számba veszi a gyümölcs-termést, aratások sikerét. A debreceni 9 napos nyári vásár kezdőnapja (vásárnapok beosztása a téli vásárával egyező).

AUGUSZTUS 6.

Kalendárium szerint: JUSZTOR és PASZTOR⁵⁸⁹, HORMISZT⁵⁹⁰ napja.

Régi naptár szerint: Egykor ünnepnap.

Jellege: Dolgos fél-ünnep.

Sokadalma: Egyes helyeken nevezetes-többnapos vásár.

Hagyományos neve. SZINEVÁLTOZÁS⁵⁹¹ fél-ünnepe.

Egyes vidékeken a kenyérsütést mellőzték, nehogy kovászolásakor a kenyér „megbuggyanjon”. Néhol, e napon nem végeztek mezei munkákat. Úgy tartották, hogy az ekkor rakott kazlak leéghetnek, az ekkor kötött kékék bepenészesedhetnek. Ezért, inkább a veteményesben tevékenykedtek, zöldségfélék egy részét már begyűjthették. A debreceni nyári vásár 2. napja.

⁵⁸⁴ Guzmán Szent Domonkos, hitvalló (+1221)

⁵⁸⁵ Szent Perpetua, kegyes életű özvegy (+80)

⁵⁸⁶ Szent Szűz Mária, Jézus szülőanyja (+1szd)

⁵⁸⁷ Szent Eusignius katona, vértanú (+362)

⁵⁸⁸ Northumbriai Szent Oswald, hadakozó hitvalló, térítő (+642)

⁵⁸⁹ Alcalai Szent Justus és Szent Pastor, gyermek-testvér, vértanúk (+304k)

⁵⁹⁰ Szent Hormisdas pápa (+523)

⁵⁹¹ Biblia szerinti eseményre utalás: „... Jézus maga mellé vette Pétert, Jakabot és Jánost, őket külön fölvitte egy magas hegyre, és színében elváltozott előttük. (Mk. 9.2)

AUGUSZTUS 7.

Kalendárium szerint: SZIXTUSZ⁵⁹², KAJETÁN⁵⁹³, DONÁT⁵⁹⁴ napja.

Jellege: Dolgos, közösségi nap.

Sokadalma: Egyes helyeken nevezetes-többnapos vásár.

Kárpát-medence északi és keleti hegyvidékein ekkortájt kezdték begyűjteni a madár- vagy vad-cseresznyét (zelnycét). Arrafelé, ezt gyakran összekapcsolták a lányok és legények közös „bandázásával”. Így, az együttes munka és vígasság összehozhatta a párokat, elősegíthette a szüreti házasság-kötéseket. Egyes vidéken úgy regélték, hogy a Délibáb e napon figyelemmel kíséri a fiatalokat, és „összeédesgeti” az egymáshoz valókat. Azt tartották: ha esős ez a nap, akkor rövid lesz az ősz, korán jön a tél. A debreceni nyári vásár 3. napja.

AUGUSZTUS 8.

Kalendárium szerint: CIRJÉK⁵⁹⁵, EMILIÁN⁵⁹⁶ napja.

Jellege: Gyűjtő nap.

Sokadalma: Egyes helyeken nevezetes-többnapos vásár.

Némely vidéken úgy tartották, hogy e napon a gyógynövények különösen „eltelnek erővel”. Ha a hajnala harmatos és kissé ködös, jól megtisztogatja azokat a másnapi növény-gyűjtéshez is. A fű- és harmatgyűjtés pedig az ügyes asszonyok dolga. Debreceni nyári vásár 4. napja.

AUGUSZTUS 9.

Kalendárium szerint: ROMÁN⁵⁹⁷, IRÉN⁵⁹⁸, EMIGDIUS⁵⁹⁹ napja.

Jellege: Dolgos és bajúzó nap.

Sokadalma: Egyes helyeken nevezetes-többnapos vásár.

Néhol, e napon nem illett gabonát, szalmát vagy szénát hordani. Azt is hitték, hogy az ekkor összehordott kazlakat és kévákat a gonosz lelket felégethetik. Kedvező nap a gyógynövények gyűjtésére, szárítására, beteg emberek és állatok kezelésére. Debreceni nyári vásár 5. napja.

AUGUSZTUS 10.

Kalendárium szerint: LŐRINC⁶⁰⁰, HERON⁶⁰¹ napja.

Régi naptár szerint: Egykor gyümölcs-szüreti ünnepnap.

Csillag-naptár: Csillag-hullás észak-kelet felől, a Szarvas-csillag⁶⁰² irányából.

Jellege: Régi idő- és terményjósító nap.

Sokadalma: Sok városban nyári-utói nagyvásár
Egyes helyeken nevezetes-többnapos vásár.

Népies megnevezés: TŰZES LŐRINC napja.

⁵⁹² Szent II. Sixtus pápa, vértanú (+258)

⁵⁹³ Szent Kajetán áldozópap (+1547)

⁵⁹⁴ Arezzói Szent Donát püspök, vértanú (+362)

⁵⁹⁵ Szent Ciriacus, vértanú (+309)

⁵⁹⁶ Ciprusi Szent Emilianus püspök (+820)

⁵⁹⁷ Szent Romanus katona, vértanú (+285)

⁵⁹⁸ Szent Eirene, bizánci császárné (+803)

⁵⁹⁹ Ascolia-i Szent Emygdus, püspök, vértanú (+303-309 között)

⁶⁰⁰ Szent Laurentius diakónus, vértanú (+258)

⁶⁰¹ Szent Heron filozófus (+5szd)

⁶⁰² Perseus-csillagkép: Szarvas-csillag = Szekeres + Perseus + Cassiopeia csillagképek együttesen.

Úgy tartották, hogy ha e napon szép-napos az idő, akkor hosszú-meleg ősz várható. A szép ideje pedig bő és édes gyümölcs-termést hirdetett. Az ekkor esett eső viszont gazdag bortermésre utalhatott. Ha a forró nyár korán kezdődött, akkor ez a nap már a sárgadinnye-idényének végét jelezte, mert ezután már a dinnye „meglevesedhetett”, belseje lucskossá válhatott. Debreceni nyári vásár 6. napja. Néhol, ekkor tartották az 1 napos nyári vásárt.

Ekkoriban jelennek meg az esti-éjszakai égen „Lőrinc könnyei” (a Perseidák meteorraj tüzes fénycsíkjai ekkortól világítják meg egyre jobban a sötét eget, főleg 21-23 óra között). Egészen augusztus 12-13-áig, majd azt követően az éjszakai égbolt ismét visszanyeri a szokásos képét.

AUGUSZTUS 11.

Kalendárium szerint: TIBOR⁶⁰³, EUPL⁶⁰⁴ napja.

Csillag-naptár: Csillag-hullás észak-kelet felől, a Szarvas-csillag irányából.

Jellege: Északi és keleti Kárpátok vidékén egykor termés-jelző nap.

Sokadalma: Egyes helyeken nevezetes-többnapos vásár.

Úgy tartották, hogyha az érett zab „újra bezöldül”, akkor zord és nedves lesz az ősz. Ha pedig ködösre fordult az idő, akkor a levágott árpa- és zab-kévéket gyorsan fedett-száraz helyre kell hordani (nehogy a gabonaszemek bedohosodjanak). Debreceni nyári vásár 7. napja.

AUGUSZTUS 12.

Kalendárium szerint: KLÁRA⁶⁰⁵, ANICÉT⁶⁰⁶ napja.

Csillag-naptár: Csillag-hullás észak-kelet felől, a Szarvas-csillag irányából.

Jellege: Elfeledett jósló-nap.

Sokadalma: Egyes helyeken nevezetes-többnapos vásár.

Ha a még lábon álló beérett rozs kalászait lefelé fordítja, akkor száraz idő várható. Az e napon vetett őszi rozs pedig gyorsan fog erősödni. Hűvös szeles-esős ideje hosszan tartó nedves időszakot jelez. Debreceni nyári vásár 8. napja.

AUGUSZTUS 13.

Kalendárium szerint: HIPOLIT⁶⁰⁷, MAXIM⁶⁰⁸, RADEGUNDISZ⁶⁰⁹ napja.

Jellege: Dolgos, néhol gyűjtő nap.

Sokadalma: Egyes helyeken nevezetes-többnapos vásár.

Átlagos nap, de ahol másnap „méz-szüretet” tartottak, ott e napon illet böjtölni, csak zöldség- (főleg cékla-vagy répa-) ételeket fogyasztani. Kenyérből vagy gyümölcsből erjesztett italok fogyasztását a helyi szokások nem ellenezték. Debreceni nyári vásár 9. napja.

⁶⁰³ Szent Tiburcius, vértanú (+304)

⁶⁰⁴ Katániai Szent Euplius szerpap, vértanú (+304)

⁶⁰⁵ Assisi Szent Klára, erényes szűz, segítő (+1253)

⁶⁰⁶ Nikomédiai Szent Anicetus katona, vértanú (+288)

⁶⁰⁷ Szent Hippolitus áldozópap, száműzött ellenpápa, vértanú (+235)

⁶⁰⁸ Szent Maximos hitvalló, vértanú (+662)

⁶⁰⁹ Szent Radegunda, Clotár frank király felesége, később szentéletű apáca (+587)

AUGUSZTUS 14.

Kalendárium szerint: ATANÁZIA⁶¹⁰, MARCELL⁶¹¹ napja.

Jellege: Dolgos nap, többnyire a szokásos teendőkkel.

Kárpát-medence egyes keleti részein ekkor tartották az „méz-szüretet”, vagyis a méz begyűjtését. Többfelé ekkor vetették az őszi rozsot is (ha nem esett az eső). Ekkortól kezdték gyűjteni a vadgyümölcsöket, valamint a természetett mákot is. Egyes vidékeken az állatokat levítették a közeli vízhez „megúsztatni” (ezen évben utoljára), mert ekkortól az élővizek igencsak hűvösödhetnek. Néhol, e nap estéjét „boszorkányosnak” tartották, ahol is szokásban volt kevés mákot szórni a küszöbre (hogy boszorkány a házba be ne mehessem).

Némely vidéken⁶¹² e napon a leányok nem dolgoztak. Kivonultak a szabadba, gyógynövényeket és virágokat gyűjtöttek, énekeltek és vigadoztak (mintha még mindig kislányok lennének). A virágokból családtagjaiknak koszorút kötöttek (hogy megvédje egészségüket). A leszedett gyógynövények pedig bajok gyógyítását szolgálták. Egyes, vidékein a lányok „nyárutói vízkeresztet” tartottak. Ilyenkor folyóhoz vagy tóhoz vonultak, annak vizében megmártóztak.

AUGUSZTUS 15.

Kalendárium szerint: MÁRIA⁶¹³, ISTVÁN⁶¹⁴, TARZISZ⁶¹⁵ napja.

Régi naptár szerint: Egykor ünnep.

Jellege: Sokfelé asszonyi dologtiltó nap.

Sokadalma: Sok városban nyári-utói nagyvásár.

Népies megnevezés: NAGYBOLDOGASSZONY⁶¹⁶ napja.

Kenyeret sütni e napon, nagy szégyennek számított. Ugyanakkor, e napon készítették el az egész évre való korpa-élesztőt, és az ecet helyett használatos savanyú korpa-leveket. E naptól kezdve az asszonyok már nem fürödhetek nyilvánosan folyó vagy tó vizében. Ha derült az ideje, az édes szőlőt és jó bort jósol. Néhol a gyümölcsfa törzsébe keresztet metszettek, hogy egészséges maradjon, és sok termést hozzon. Többfelé e napra már levágták a kendert, és ekkor fogták hízlalásra az András- vagy Tamás-napján vágandó disznót is.

Néhol e napon búcsút tartottak, máshol többnyire vásárt és báli mulatságokat. Gyakran ott kötötték azokat az ismeretségeket is, amelyek szüret vagy kisleány végéig lagzival is zárultak. Ekkor kezdődött a „Kétasszony köze” időszak - egészen Nagyboldogasszonytól Kisasszonyig (szept. 8.) - amely alatt az asszonyok ősre-télre készültek. Ide értendő a ruhák javítása, molyoktól óvása, csibekeltetés vagy tojásgyűjtés (meszezéses tárolásra), kenyérnek való búza rendszeres szellőztetésre, és válogatása, kemence-javítás, gyógyfüvek gyűjtése és szárítása stb. Egyes vidéken úgy regélték, hogy Boldogasszony e napon meghallgatja a kívánásokat, fogadja a köszönetségeket és áldozatokat a megtermett gabonáért.

⁶¹⁰ Szent Atanázia özvegy, remetenő (+860)

⁶¹¹ Apameai Szent Macellus püspök, vértanú (+389)

⁶¹² Ortodox keresztényeknél egykori jeles nap: Makavej,

⁶¹³ Szűz Mária, Jézus anyja.

⁶¹⁴ Szent István magyar király, hitvalló (+1038)

⁶¹⁵ Római Szent Tarcisius hitvalló, mártír (+257)

⁶¹⁶ Szűz Mária felemelése a menybe.

AUGUSZTUS 16.

Kalendárium szerint: RÓKUS⁶¹⁷, DIOMÉD⁶¹⁸, JOÁKIM⁶¹⁹ napja.

Jellege: Nem túl is mert időjósító nap.

Néhol úgy tartották, hogy a nap időjárása, az ősz-közép időjárására (októberre) utal. Vagyis, napos idő meleg őszt, esős idő pedig nedves-ködöst jelez. De volt, ahol ezt fordítva gondolták. Máshol azt hirdették, hogy e napnak hideg-északi szele kemény telet jósol, míg a meleg déli szél enyhe-havasat. Melegebb vidékeken ekkortól már sor kerülhetett a mogyoró-szüretre is. Úgy tartották, az e napon lehullott eső jól növeszti az aratás után „tarlóra vetett” burgonyát.

AUGUSZTUS 17.

Kalendárium szerint: LIBERÁT⁶²⁰, MIRON⁶²¹ napja.

Jellege: Csak szórványosan ismert, nem túl jeles nap.

Egyes vidékeken a vörös- és fokhagyma, valamint az uborka-szedés ideje. Néhol úgy tartották, hogy időjárása az ősz-utóra (novemberre) utal. Máshol pedig, hogy hét napon belül esőt hoz.

AUGUSZTUS 18.

Kalendárium szerint: ILONA⁶²², FLOR és LAUR⁶²³ napja.

Jellege: Dolgos, ló-kímélő nap.

E napon a lovakat nem fogták dologra. Csak etették, tisztogatták és gyógyították, sétáltatták azokat. Néhol szokásban volt az istálló kitakarítása is, máshol ez tiltva volt (azt előző nap illet elvégezni). Volt, ahol a lovakat virágokkal feldíszítve körbevezették a településen. Többfelé úgy tartották, hogy a napi időjárás a tél-elő havára (decemberre) jelez, „napos idő tiszta havat, esős idő lucskot mutat”. Ahol másnap „alma-szüretet” tartottak, ott e napon böjtöltek (csak cékla-vagy répa-ételeket készítettek). Házi készítésű erjesztett italokat szabadott fogyasztani.

AUGUSZTUS 19.

Kalendárium szerint: SZEHALD⁶²⁴, ANDREÁSZ⁶²⁵ napja.

Jellege: Többnyire dolgos nap.

Kárpát-medence egyes keleti részein ekkor tartották az „alma-szüretet”. Természetesen egybekötve más ekkor gyűjthető gyümölcsök szedésével. Ilyenkor, a termés egy részét elajándékozták szegényebb rokonoknak, magukra maradt özvegyeknek. Néhol úgy tartották, hogy

⁶¹⁷ Szent Rocus, gyógyító hitvalló (+1327)

⁶¹⁸ Tarsusi Szent Diomedos filozófus, vértanú (+298)

⁶¹⁹ Szent Joachim, a legenda szerint Szűz Mária édesapja.

⁶²⁰ Kapszai Szent Liberatus apát és társai vértanúsága (+484)

⁶²¹ Cyzicus-i Szent Myron pap, vértanú (+250)

⁶²² Szent Ilona, bizánci császár özvegye, zarándok (+326)

⁶²³ Illyria-i testvérpár Szent Florus és Szent Laurus vértanúk (+2szd)

⁶²⁴ Nürnbergi Szent Sebaldus remete, hittérítő (+770 vagy 11szd?)

⁶²⁵ Szent András katona-parancsnok, vértanú (+302)

ha e napon meleg van, akkor október közepén is jó idő lesz. Száraz napja száraz őszt, esős napja pedig lucskosat jelzett. Meleg-ideje kemény télre utalt.

Némely vidéken⁶²⁶ ez a nap: egyfajta gyümölcs-szüreti multság. Amely, feltehetően valamely ősi hálaadási ünnep maradványa lehet. Vendégeskedés, közös lakoma zenével és tánccal. E napon csak növényi eredetű ételeket és italokat fogyasztottak, amelyet mézzel édesíthettek.

AUGUSZTUS 20.

Kalendárium szerint: ISTVÁN⁶²⁷, FILIPP⁶²⁸ napja.

Régi naptár szerint: Hagyományosan közösségi ünnep.

Jellege: Régi közösségi, dologtöltő, időjósító nap.

Sokadalma: Több városban nyári-utói nagyvásár.

Népies megnevezés: KIRÁLY ünnepe.

Az e napi rossz idő a téli (december 26.-i) István napra latyakos időt jelez. Meleg és napsütéses ideje kellemes és gyümölcs-érlelő őszt jósolt. Felső hegyvidékeken úgy tartották, hogy e nap után már az őszt közeleg. Többfelé ezt tartották a málnás-időszak végének. Felső-Tiszánál többfelé ekkoriban kezdtek délre költözni a gólyák. Néhol, boszorkányos napnak tartották, gyógyfüveket szedtek és szárítottak rontás ellen, és a boszorkányok elűzésére. Az e napon vágott mogyorófa-vessző - szerencsés esetben - akár az eltemetett kincset is megmutathatja. Sokfelé e napon sütöttek először kenyeret az idei aratásból (új kenyér ünnepe). Többfelé búcsút, körmenetet, vásárt, bált és többes lakodalmakat is tartottak, este pedig a hegytetőkön őrtüzeket is gyújtottak. Debrecenben ekkor tartották az egyik Hídi-vásárt.

BETAKARÍTÁS IDEJE

Általánosságban, az aug. 21.-étől szept. 28-ig terjedő időszak. Néhol egy héttel hamarabb is kezdődhetett (amikor az almaszüret). Ekkorra érett be a legtöbb termés a gyümölcsösökben és a veteményesekben. Ekkor történhetett a betakarítás, feldolgozás vagy a téli tárolás megoldása. Kivéve a szőlőt, mert a szüret később esedékes. Lekvár-főzés, savanyítás, aszalás időszaka.

AUGUSZTUS 21.

Kalendárium szerint: ANASZTÁZ⁶²⁹, TÁDÉ⁶³⁰ napja.

Égi naptár szerint: Oroszlán havának vége

Jellege: Ritka időjósító nap.

Néhol úgy tartották, hogy az e napon megjelenő gombák nedves őszt jeleznek. Meleg-fényes napja száraz-hideg januárt jósol. Esős-szeles ideje hófúvásos vagy nedves évkezdetre utal. Egyes vidéken úgy regélték, hogy a Szél Ura ekkor próbálgatja az erejét.

⁶²⁶ Ortodox keresztényeknél egykori jeles nap: Szpasz,

⁶²⁷ Szent István magyar király, hitvalló (+1038)

⁶²⁸ Heracleai Szent Philippus püspök és mártír-társai (+304)

⁶²⁹ Szaloniki-i Szent Anastasius katona-altiszt, vértanú (+274)

⁶³⁰ Edessa-i Szent Thaddeus hittérítő, vértanú (+44)

AUGUSZTUS 22.

Kalendárium szerint: FABRICIÁN és FILIBERT⁶³¹, AGATONIK⁶³² napja.

Égi naptár szerint: Szűz havának kezdete.

Jellege: Dolgos, elővigyázatosságot igénylő nap.

Néhol úgy hitték, hogy e napon a kígyók „kiszívhatják a legelő tehenek véréit”. Ezért, a csordások nem hajtották ki a falu melletti legelőre az állatokat. Hanem az istállójukban (vagy az udvarukban) tartva, ott etették-itatták azokat.

AUGUSZTUS 23.

Kalendárium szerint: KALLINIK⁶³³, FARKAS⁶³⁴ napja.

Jellege: Nem túl ismert időjósoló nap.

Kárpátalján és Máramaros vidékén úgy tartották: ha ezen a napon a folyók és tavak vize nyugodt, akkor télen sem lesz gyakori a hóvihár. Forró napsütése száraz, esős ideje nedves ősz jósolt. Viharos esője gyorsan megárasztotta a patakokat, ezért a malmokat őrizték ilyenkor.

AUGUSZTUS 24.

Kalendárium szerint: BERTALAN⁶³⁵, EUTIK⁶³⁶ napja.

Régi naptár szerint: Egykor, többfelé nyárbúcsúztató napnak tartották.

Jellege: Dolgos, idő- és termés-jelző nap.

Sokadalma: Sok városban nyári nagyvásár.

Egyes helyeken nevezetes-többnapos vásár.

A hagyomány szerint e nap időjárása megmutatja: milyen lesz az őszi időjárás. Napos idő meleg ősz, esős-viharos ideje pedig változékonyságot jelez. Sok felhője őszi hóesésre, száraz-forró napja pedig fagyos télkezdetre utal. Napos ideje jó szőlőéretést és sok bort jósolt, esős ideje pedig gazdag káposzta-termést. Kárpát-medence keleti sík-vidékeken ekkor kezdődött az alma- és körteszüret. Sokfelé viszont ekkor kezdődött a gyümölcs-betakarítás, ismert vajköpülő napnak számított, az ekkor készített vajat gyógyhatásúnak tartották. Néhol, az ekkor szaporított kovászt vagy élesztőt is nagyra becsülték. Állítólag, e naptól a kígyók már téli búvóhelyeiket keresik, és ezután már a halak sem nőnek nagyobbra (legfeljebb csak híznak, de már azt se nagyon). Felvidék nyugati felében úgy tartották, hogy ezután már nem illik szabad vizekben fürdeni (a közeli szarvasokat, őzeket elriaszthatja). A gyöngyösi két napos nyárvégi vásár kezdőnapja.

AUGUSZTUS 25.

Kalendárium szerint: LAJOS⁶³⁷, MENÁSZ⁶³⁸ napja.

Régi naptár szerint: Nyárutó havának vége.

Jellege: Betakarító nap.

⁶³¹ Toledói Szent Fabricián és Szent Filibertus, mártírok (+4szd?)

⁶³² Nikodémiai Szent Agathonicos vértanú (+3szd)

⁶³³ Szent Kallinikos, konstantinápolyi püspök (+705)

⁶³⁴ Novae-i Szent Lupus, mártír (+307k)

⁶³⁵ Szent Bertalan apostol, térítő vértanú (+60)

⁶³⁶ Szent Eutychius vértanú (+2sz)

⁶³⁷ Szent Lajos francia király (+1270)

⁶³⁸ Konstantinápolyi Szent Menasz püspök (+552)

Sokadalma: Több városban nyárutói nagyvásár.
Egyes helyeken nevezetes-többnapos vásár.

Sokfelé a gyümölcsszüret és eltevés kedvező ideje. Kárpátok keleti végein úgy tartották, hogy: ha e napon esik az eső, akkor az őszeleje rövid és napos-meleg lesz, bőven terem majd az erdei gyümölcs és gomba. Gyöngyösi nyárvégi vásár 2. napja.

AUGUSZTUS 26.

Kalendárium szerint: ZEFIRIN⁶³⁹, ADRIÁN⁶⁴⁰ napja.

Régi naptár szerint: Őszelő havának kezdete.

Jellege: Dolgos nap.

Sokfelé, e napon javították és takarították az istállókat és a pincéket, (omladozó, penészes és korhadt részeket eltávolították, tapasztották és meszelték). Így akadályozva az ősztől tavaszig ott tárolt termények megromlását. Kárpát-medence keleti ortodox végein, többfelé ekkor csak cékla-vagy répa-ételeket készítettek, hozzá kenyér- vagy gyümölcs-féle házi erjesztésű italokat fogyasztottak.

AUGUSZTUS 27.

Kalendárium szerint: RUFUS⁶⁴¹, POEMÉN⁶⁴² napja.

Jellege: Mára elfelejtett időjóslo nap.

Népies megnevezés: HETI BOLDOGASSZONY napja

Ha csendes szél fúj, tiszta és száraz ősz várható. Ha viharos az idő, akkor szeptember esős lesz. Ha madarak vonulnak dél felé, akkor a szeptemberi fagyok is közelednek. Néhol, e napon a helyben élők, kalákában takarították a közös épületeket és udvaraikat, háta közötti utakat. Egyes vidéken úgy regélték, hogy e naptól fogva Boldogasszony 7 napon át az emberek között elvegyülve segíti a termések beérését, alkalmassá teszi a földet az új magvak befogadására.

AUGUSZTUS 28.

Kalendárium szerint: ÁGOSTON⁶⁴³, MÓZES⁶⁴⁴ napja.

Jellege: Időjóslo nap.

Sokadalma: Néhány városban ősze-eleji nagyvásár.

A népi hagyomány szerint ekkortól már hűvösödik az idő, a „Nap veszi az erejét”. Úgy tartották, hogy ha e napon még kánikula van, akkor Katalin napján (november 25.-én) kemény hideg lesz. Hűvösebb vidékeken ekkor kezdték savanyítani télre a káposztát, az uborkát és a csalamádét, stb. Általában úgy tartották, hogy ekkor kezdődik a vénasszonyok nyara, amely szeptember 14.-ig tart.

⁶³⁹ Szent Zefirin pápa, vértanú (+217)

⁶⁴⁰ Nikodémiai Szent Adrian (+306)

⁶⁴¹ Capua-i Szent Rufus mártír (+304k).

⁶⁴² Egyiptomi Szent Poimen remete, aszkéta (+450)

⁶⁴³ Szent Ágoston püspök, egyháztanító (+430)

⁶⁴⁴ Nagytiszteletű, Scetis-i Fekete Szent Moses pap-remete (+405)

Egyes vidékeken⁶⁴⁵, ahol később kezdődött az aratás, ekkor tartották az arató-ünnepet. Kalászból és virágokból koszorúkat fontak. Az aratók díszesen felöltözve és koszorúkkal felékesítve, énekelve-táncolva járták a falut. Közös vacsorával és mulatsággal zárva a napot.

AUGUSZTUS 29.

Kalendárium szerint: JÁNOS⁶⁴⁶, BAZIL⁶⁴⁷ napja.

Régi naptár szerint: Egykor ünnep.

Jellege: Szinte elfeledett jósló nap.

Sokadalma: Sok városban ősz-eleji nagyvásár.

Ekkorra a fecskék már útra kelnek, gólyák is elszállnak melegebb vidékekre. Ezután már több napos meleg idő - sokfelé - már nemigen várható. Ha pedig a darvak már ezelőtt elrepültek, az hideg októbert jelez. Úgy tartották, hogy ha e nap esik az eső, azt a dió nagyon megsínyli. Ekkortól már csak új őrlésű lisztből sütöttek kenyeret. Néhol, e napon tisztították a forrásokat, iható ereket és kutakat is.

Egyes vidéken⁶⁴⁸ (ahol az előző napon aratóünnepet tartottak), ekkor sütöttek először az új gabona lisztjéből kenyeret és bélest. E napon avatták fel az újonnan ásott kutakat. Azt állították, hogy ha jó a gabona-termés, akkor a dióval gondok lesznek; ha pedig sok-jó dió terem, akkor jövőre a gabona lesz szerényebb.

AUGUSZTUS 30.

Kalendárium szerint: FÉLIX⁶⁴⁹, ALEXANDER⁶⁵⁰ napja.

Jellege: Kevésbé ismert időjósló nap.

A reggeli köd és harmat napsütéses időt jelez. Várható az őszi szelek megjelenése. Ha a nyír vagy a hárs, cseresznye már kezdi levelét hullatni, akkor hideg ősz várható. Ha pedig a tölgy is szórja a levelét, akkor száraz ősz várható.

AUGUSZTUS 31.

Kalendárium szerint: PAULIN⁶⁵¹, ARISZTID⁶⁵² napja.

Polgári naptár szerint: Augusztus hónap vége

Jellege: Általában dolgozó nap, néhol sajátos fél-ünnep.

Egyes vidékeken, ahol a villámlásos-dörgéses éjszakájának különleges erőt tulajdonítottak, szokásban volt védekezni az „éjszakát járó” tisztátalan-rontó erők ellen. Kárpát-medence keleti és északi karéján, egyfajta elfeledett, pogány betakarítási ünnep-maradvány lehet az úgynevezett „Kenyér-nap”. Néhol, e naphoz kötődött az új gabona őrlésének kezdete, új kenyér sütése. Leginkább a régi magyar aratás zárónapjához volt hasonló, úgymint: koszorúk kötése, kivonulás a mezőre, ebéd és áldomás, multság és esti bál. De napnyugta után majdnem annyira szabados volt a multsága, mint Szentiván éjjelén (jún. 24.-én).

⁶⁴⁵ Ortodox keresztényeknél egykori jeles nap: Obzsinki, Zazsinki,

⁶⁴⁶ Szent Keresztelő János vértanúsága.

⁶⁴⁷ Macedoniai Szent I. Basileios, bizánci császár (+886)

⁶⁴⁸ Ortodox keresztényeknél egykori jeles nap: Harmadik Szpasz, Malij Szpasz.

⁶⁴⁹ Szent Félix áldozópap, vértanú (+304)

⁶⁵⁰ Konstantinápolyi Szent Alesandros püspök (+34)

⁶⁵¹ Szent Paulinus püspök, számkivetett hitvalló (+358)

⁶⁵² Athéni Szent Aristeios, hitvalló egyház-író (+2szd)

SZEPTEMBER

Régi kalendáriumok csíziója szerint, Máté (szept. 21.) napja után kellett a teelő és sokáig eltartható gyümölcsöket leszedni, tiszta és száraz időben. Az e hónap végén ásott és forgatott agyag különösen alkalmas kemencézéshez, falazáshoz, tapasztáshoz, mivel abban már semmi féreg nem lakozik. Különösen alkalmas időszak padlások és kamrák sarazásához.

SZEPTEMBER 1.

Kalendárium szerint: EGYED⁶⁵³, SIMEÓN⁶⁵⁴ napja.

Régi naptár szerint: Régen ünnep. Ortodox hitűek szerinti évkezdet.

Polgári naptár szerint: Szeptember hónap kezdete

Nap-állás: Nap pontosan Dél-irányban delel.

Jellege: Rituális terménynövelő, javasolt búza- és rozs-vető nap.

Sokadalma: Sok városban ősz-eleji nagyvásár.

E naptól a szüretig, tilos volt szőlőterületre szekérrel behajtani, oda abroncsos edényt bevinni. Úgy tartották, hogy az ekkor hízásra fogott sertés étkes lesz és kövérre kerekedik. A régi kalendáriumok e napot tartották ideálisnak az őszi búza és rozs elvetéséhez. Viszont, a vetésre szánt magot már előző nap összekészítették; mert az a hit járta, hogy az e nap összekészített vetőmagot a madarak kikaparják, felcsipegetik. Úgy tartották, hogy ha fénylőn és melegen süt a nap, akkor október első harmadáig (vagy szeptember végéig) a hideg sem köszönt be. Esős napja lucskos őszre utalt, míg derült ideje jó szőlő- és gyümölcstermést hirdetett. Felvidék nyugati részén úgy gondolták, hogy ha e napon esik az eső, akkor negyven napon át újabb esőzések várhatók, és a tél sem lesz nagyon hideg. Ha még dörög és villámlik is, akkor az utak négy héten át sárosak maradnak. Néhol, a szőlőt érhető rontás elhárítása érdekében, a gazda még pirkadat előtt - mezítelenül - körüljárta a szőlőterületét. Majd, annak négy sarkán két-két vesszőt egymáshoz kötözött (hogy a gonosz szellem és rontás be ne juthasson). Ekkortól állították ki a szőlő csöszöket is, hogy kártevő vadakat (főleg az őzeket, szarvasokat, vaddisznókat) és a dézsmáló madarakat (seregélyeket) elriasszák, a tolvajokat megugrasszák.

SZEPTEMBER 2.

Kalendárium szerint: IMRE⁶⁵⁵, JUST⁶⁵⁶, ANTONIN⁶⁵⁷, MAMÁS⁶⁵⁸ napja.

Csillag-naptár: Halászháló⁶⁵⁹ délre kivetve.

Jellege: Egykori termésjósoló nap.

Jó időszak a répa felszedésére. Déli meleg szele jól érleli a zabot, esője pedig a zab kalászát dönti. Ekkor a nyár már csak a „hőség maradványát adja”. Néhol úgy tartották, hogy meleg ideje hideg, esője pedig latyakos télkezdetet jelez.

⁶⁵³ Szent Egyed gyógyító remete (+710)

⁶⁵⁴ Aleppói Idősebb Szent Oszlopos Simeon, remete (+459)

⁶⁵⁵ Árpád-házi Szent Imre herceg, hitvalló (+1031)

⁶⁵⁶ Lyon-i Szent Justus püspök (+390)

⁶⁵⁷ Parmiers-i Szent Antonius, mártír (+506)

⁶⁵⁸ Cezárei Szent Mamas vértanú (+275)

⁶⁵⁹ Pegazus csillagkép „lábai” Délre állnak.

SZEPTEMBER 3.

Kalendárium szerint: MANSZVÉT⁶⁶⁰, TEOKTISZT⁶⁶¹, SZERÁFIA⁶⁶² napja.

Jellege: Mára elfeledett jelző nap.

Sokfelé úgy vélték, hogy a tavasszal vetett kender vagy a megkésett lent már nem érdemes tovább növesztetni, ideje betakarítani. A már kifakultakat mindenképpen ki kellett nyúni, hogy ne veszítsék szálaikat. Úgy tartották, hogy ha ekkor napos-meleg az idő, akkor a vénasszonyok nyarára sem lehet majd panaszkodni.

SZEPTEMBER 4.

Kalendárium szerint: HERMINA⁶⁶³, BABILÁSZ⁶⁶⁴, ROZVITA⁶⁶⁵ napja.

Jellege: Általában dolgos, néhol boszorkányos, rontó nap.

Kárpátok észak-keleti karéján néhol úgy hitték, hogy naplemente után az erdő-szellem⁶⁶⁶ ekkor garázdálkodik a gazdaság körül. Szétszórja a kévét, felborogatja a kazlakat, szétengedi az állatokat, gazdák szerszámaikat összecseréli. Ezért este, idősebb férfiak nagy subába öltöztek és bottal felszerelve örködtek a gazdaság körül, egészen hajnalig. Főleg azért, mert ezeket a kalamajkákat - az erdő szelleme helyett - rendszerint a fiatal legények okozták, ők randalíroztak ezen az éjjelen. Amely legényt elkapták, azt meztelenre vetkőztették, és szégyenszemre kötélrel végigvezették a falun. Ez a szokás, egy régi legény-avatási szertartás maradványa lehetett.

SZEPTEMBER 5.

Kalendárium szerint: LŐRINC⁶⁶⁷, VIKTOR⁶⁶⁸, RAISZA⁶⁶⁹, napja.

Jellege: Védekező és időjósító nap.

Úgy tartották, hogy ekkortól szedett dinnye már poshadt, és az uborka sem igazán ehető. Napos ideje világos-meleg ősz és kedvező gyümölcs-termést, édes szőlőt és jó bort jelez. Esős ideje viszont az „egereket is becsalogatja a kamrába”. Állítólag elég pontosan utal az egész őszi időjárásra. Többfelé ekkor szedték fel a burgonya egy részét, hogy a jobban elálló gabonát ne pazarolják feleslegesen. Néhol úgy tartották, hogy az ekkor gyűjtött új esti gyertya elriasztja a gonosz lelkeket. Aki pedig éjfélkor kiáll egy távoli keresztútra, az gazdag lesz: de csak akkor, ha hajnalig nem ijed meg semmitől.

SZEPTEMBER 6.

Kalendárium szerint: ELEUTÉR⁶⁷⁰, DÁVID⁶⁷¹ napja.

Jellege: Dolgos nap.

⁶⁶⁰ Toul-i Szent Mansuetus, püspök (+375)

⁶⁶¹ Palesztinai Szent Theoktistus pap, remete (+451)

⁶⁶² Szíriai Szent Seraphia szolgáló, mártír (+119)

⁶⁶³ Efezusi Szent Hermione, vértanú (+117)

⁶⁶⁴ Antiochiai Szent Babilas püspök, vértanú (+251)

⁶⁶⁵ Gandersheimi Szent Roswitha apáca, első ismert német költő (+1000)

⁶⁶⁶ Más néven: rém, lizovik, leszi, leszij, lesznyik.

⁶⁶⁷ Jusztiniai Szent Laurentus, hitvalló (+1455)

⁶⁶⁸ Como-i Szent Viktor püspök, hitvédő (+664)

⁶⁶⁹ Alexandriai Szent Irais, szűz vértanú (+308)

⁶⁷⁰ Szent Eleuterius, Spoleto környéki apát, hitvalló (+585)

⁶⁷¹ Hemopolisi Szent David felolvasó pap, szerzetes (+6szd)

A szokott napi és idény-munkák elvégzése. Készülődés az őszi vetésre, talaj-előkészítésre. Néhol úgy vélték, ha e napon eső esik, az ősz nem lesz túl nedves, ami a jövő évre elégedett aratást jósol.

SZEPTEMBER 7.

Kalendárium szerint: REGINA⁶⁷², SZOZON⁶⁷³ napja.

Jellege: Dolgos nap.

Az éppen szükséges napi és idény-munkák szerinti tevékenységek végzése. Úgy vélték, hogy e naptól nem könnyű akár egy kosárnyi gombát is összeszedni. Viszont, már annyi a mogyoró, a dió és a mandula, hogy abból akár egy zsáknyi is könnyen összegyűjthető.

SZEPTEMBER 8.

Kalendárium szerint: MÁRIA⁶⁷⁴, KORBIÁN⁶⁷⁵ napja.

Régi naptár szerint: KISBOLDOGASSZONY napja. Régi ünnepnap.

Jellege: Asszonyi dologtöltő nap.

Sokadalma: Sok városban ősz-eleji nagyvásár.

Népies megnevezés: FECSKEHAJTÓ BOLDOGASSZONY napja.

Kenyeret nem süthettek, nem főzhetek és nem is moshattak. Házimunkát nem végezhetek, de kertben-mezőn dolgozhattak. Dióverés és szedés ideje. Többfelé, e napon kezdték az őszi vetést is, ünneplő ruhába öltözve és szótlanul, előzőleg a gazda által megáldva a vetőmagot. Úgy tartották, hogyha ezt a vetőmagot hajnali harmat éri, akkor a jövő évi gabona sem fog üszkösödni. Néhol az asszonyok már kora hajnalban kimentek valamilyen magaslatra, hogy a felkelő nap „szerencsehozó” fénye érhesse őket. Egyes vidéken úgy regélték, hogy a Boldogasszony ekkor bocsátja melegebb vidékekre a vándormadarakat. Ugyanis, sokfelé ekkor gyülekeztek a fecskék, hogy délre költözzenek. Ekkortól a termések többnyire már nem is növekedtek, csak értek és szikkadtak.

Némely vidékeken⁶⁷⁶ ekkor ünnepelték a zab-aratást. Miután az aratók a munkát befejezték, és járandóságukat megkapták, a háziasszony étellel, a gazda pedig itallal kínálhatta őket.

SZEPTEMBER 9.

Kalendárium szerint: KARITON⁶⁷⁷. GORGON és DOROT⁶⁷⁸ napja.

Jellege: Dolgos nap.

Az ilyenkor szokásos napi és időszakos munkálatok foglalták le a népeket. Néhol úgy tartották, hogy ha sok bogyó díszlik a berkenyén (vagy a galagonyán), akkor nedves ősz és kemény tél várható. Máshol úgy jóstolták, hogy ha sűrűn van a berkenye (galagonya, bodza) bogyója, akkor jövő évi gabonatermés sem lesz rossz.

⁶⁷² Szent Regina, szűz vértanú (+300k)

⁶⁷³ Cilicia-i Szent Sosonos hitvalló, vértanú (+304)

⁶⁷⁴ Szűz Mária, Jézus szülőanyja (+1szd)

⁶⁷⁵ Freizing-i Szent Corbinian remete, püspökség-alapító (+730)

⁶⁷⁶ Ortodox keresztényeknél egykori jeles nap: Vivsjanica, Ovisnica.

⁶⁷⁷ Szent Cariton pap, vértanú (+361)

⁶⁷⁸ Szent Gorgonius és Szent Dorotheus vértanúk (+304)

SZEPTEMBER 10.

Kalendárium szerint: PULCÉRIA⁶⁷⁹, MIKLÓS⁶⁸⁰, MENODORA⁶⁸¹ napja.

Jellege: Dolgos nap.

Az éppen szükséges napi és idény-munkák elvégzése volt a legfontosabb. Sokfelé ekkor csépeleték a gabona-kévéket, rostálták a szemeket. Néhol úgy tartották, hogy e napon nem illik a rokonokhoz vendégségbe menni (munkában őket zavarni), kivéve, ha segíteni jönnek.

SZEPTEMBER 11.

Kalendárium szerint: TEODÓRA⁶⁸², PAFNUT⁶⁸³ napja.

Jellege: Dolgos nap.

A napi és idénymunkák elvégzése, különös tekintettel a répafélék betakarítására. Sokfelé, ekkor gyűjtötték és szárították a gyógyhatású gyökereket is.

Némely vidéken⁶⁸⁴ baljós nap, ahol úgy tartották, hogy ekkor nem szabad új dologba kezdeni, metszeni, darabolni vagy fűrészelni. Valamint: éles, vágó, szűrő, hasító stb. eszközöt érinteni. Néhol, tilos volt kerek vagy vörös (véres) színű termést (céklát, retket, vöröshagymát, gombát, piros bogyójú gyümölcsöt) enni. Máshol, az éneklést és vidámságot nézték ferde szemmel.

SZEPTEMBER 12.

Kalendárium szerint: MÁRIA⁶⁸⁵, ANTONÓM⁶⁸⁶, JUVENTIUSZ⁶⁸⁷ napja.

Régi naptár szerint: A XVII. szd-ban egy ideig SZIRUSZ⁶⁸⁸ napja.

Jellege: Dolgos nap.

Népies megnevezés: NEVEZETES BOLDOGASSZONY napja.

Szokásos munkálatokkal és egyéb ténykedésekkel telt a nap. Egyes vidékeken búcsújáró vagy búcsúvásáros, máshol inkább rokon-, vendégváró vagy bálozó. Ilyenkor más falvakból is várták a vendégeket. Úgy tartották, hogy ha árpa, zab és len szárából koszorút fonnak, akkor a jövő évi aratás is sikeres lesz. Egyes vidékeken úgy regélték, hogy Boldogasszony e napon megáldja az egy évnél fiatalabb gyermekeket, oltalmába veszi az elárvultakat.

SZEPTEMBER 13.

Kalendárium szerint: EULÓG⁶⁸⁹, KORNÉLIUSZ⁶⁹⁰ napja.

Jellege: Dolgos nap.

⁶⁷⁹ Szent Pulcheria, keletrómai császárné (+453)

⁶⁸⁰ Tolentinói Szent Miklós áldozópap, majd szerzetes (+1306)

⁶⁸¹ A legendás Bithyniai Szent Menodora és húgainak (Metrodora, Nymphodora) vértanúsága (+310k)

⁶⁸² Alexandriai Szent Teodóra, férfinak öltözve élete végéig hithű szerzetesként szolgált (+491)

⁶⁸³ Thebais-i Szent Paphnutius püspök (+4 szd)

⁶⁸⁴ Ortodox keresztényeknél egykori nevezetes nap: Golovoszika, Usikovac, Uszjek.

⁶⁸⁵ Szűz Mária, Jézus szülőanyja (1szd).

⁶⁸⁶ Itáliai Szent Autonomus püspök, vértanú (+313)

⁶⁸⁷ Pávia-i Szent Juventinus püspök (1 szd).

⁶⁸⁸ Pávia-i Szent Sirius püspök (+1szd)

⁶⁸⁹ Alexandriai Szent Eulogos hitvédő (+600k)

⁶⁹⁰ Szent Cornelius katona, vértanú (+1szd)

A szükséges napi és idény-munkák végzése. Ekkora már a lent illet mind kitépkedni, a zabot is betakarítani, és a gabonát is kicsépelni. Többfelé úgy tartották, hogy amennyivel kevesebb bel végeztek eddig, az Ég jövőre annyival kevesebbet fog adni, Föld is kevesebbet fog teremni.

SZEPTEMBER 14.

Kalendárium szerint: PLACILLA⁶⁹¹, MATERNUSZ, KRESZKENT⁶⁹² napja.

Jellege: Részben dolgos nap, részben fél-ünnep.

Sokadalma: Sok városban ősz-eleji nagyvásár.

Népies megnevezés: KERESZT ünnepe, KERESZT FELEMELÉSE⁶⁹³

Úgy mondták: ahonnan fúj e napon a szél, onnan jön majd a baj és a drágaság. Felvidéken és Erdély egyes részein ez volt az éves utolsó birkanyírás ideje. Az ekkor dél felé szálló vadludak korai telet jeleznek. Helyvidékeken e naptól már hajnali talaj-menti fagyok is várhatók. Az éjszakai égboltot a Hattyú csillagkép kereszt formájú alakja uralja, jelezve a madárvonulást.

Némely vidéken⁶⁹⁴ egyfajta jeles nap volt. A Juliánusz naptárt használóknál: ortodox évkezdést, többnyire innen számítva az ősz kezdetét. Néhol ekkor ültették először lóra a kisgyermeket, aki ekkor kapra meg első saját lovát. Máshol, az addig szabadban dolgozó mesterek ekkortól már zárt-fedett helyen munkálkodtak. Egyes tájakon, a kisebb fákra gyümölcsöket és szalma-díszeket aggattak, a nagyobb falvakban pedig kézműves és termény-vásárokat tartottak.

SZEPTEMBER 15.

Kalendárium szerint: NIKODÉM⁶⁹⁵, NIKÉTA⁶⁹⁶ napja.

Jellege: Dolgos, többfelé tisztító-védő nap.

Népies megnevezés: ENYHÍTŐ BOLDOGASSZONY napja

Különösen ügyeltek a birkákra és kecskékre, udvart el nem hagyhatták. Ólakat kitakarították, tiszta alommal felszórták, gyakran illatos füsttel meg is tisztították. Az állatok kifutóit is rendbe rakták. Néhol úgy tartották: ha a naplementekor vörös az ég, akkor hűvös napok jöhetnek. Egyes vidékeken úgy regélték, hogy Boldogasszony ekkor éjszaka meglátogatja a vajúdó asszonyokat, óvja álmukat és enyhíti fájdalmukat.

SZEPTEMBER 16.

Kalendárium szerint: KORNÉL⁶⁹⁷, EUFÉMIA⁶⁹⁸, LUDMILA⁶⁹⁹ napja.

Jellege: Dolgos, néhol tisztító-gonoszűző nap.

Sokadalma: Néhány városban ősz-eleji nagyvásár.

⁶⁹¹ Szent Placilla, római császárnő (+386)

⁶⁹² Római Szent Crescentus gyermek-vértanú (+300k)

⁶⁹³ Herakliosz császár visszaszerzi a perzsák által zsákmányolt jeruzsálemi keresztet (628)

⁶⁹⁴ Ortodox keresztényeknél egykori nevezetes nap: Szemena, Szvicinye Veszilja

⁶⁹⁵ Szent Nikodemos püspök, mártír (+90)

⁶⁹⁶ Gót Szent Nicetas katoná, vértanú (+372)

⁶⁹⁷ Római Szent Cornelius pápa (+253)

⁶⁹⁸ Szent Euphemia, szűz vértanú (+305k)

⁶⁹⁹ Tetin-i Szent Ludmila hitvalló, vértanú (+921)

A házat alaposan kitakarították, lomtalanították. A kert végében ásott gödörbe hordtak mindenféle felesleges lomot, törött cserépedényt, hulladékot és szemetet. Majd, napnyugta után mindazt elégették (ajándékul a gonosz lelkeknek, hogy elkerüljék a tiszta házat).

SZEPTEMBER 17.

Kalendárium szerint: LAMPERT⁷⁰⁰, ARIADNÉ⁷⁰¹, ZSÓFIA⁷⁰² napja.

Jellege: Dolgos nap.

Sokadalma: Egy-két városban ősz-eleji nagyvásár.

A szükséges napi és idény-munkák elvégzése. Néhol, ekkor kezdődött a hagyma-betakarítás. Máshol, villám- és tűzveszélyes napnak tartották. Némely vidéken úgy tartották, hogyha a fecskék még nem gyülekeznek (nem készülnek költözésre), akkor hosszú-meleg ősz várható, de a tél igencsak fagyos lesz.

SZEPTEMBER 18.

Kalendárium szerint: EUMÉN⁷⁰³, ESZTORG⁷⁰⁴ napja.

Jellege: Nem túl ismert időjósoló nap.

Ha bőven terem a berkenye (bodza, galagonya), akkor esős ősz várható. Ha pedig ezek levelei sárgulnak, az rövid őszt és korai telet jósol. Némely vidéken jó napnak tartották jóslásra és rontás-levételre, de gyógyításra is.

SZEPTEMBER 19.

Kalendárium szerint: TROFIM⁷⁰⁵, JANUARIUSZ⁷⁰⁶, IGOR⁷⁰⁷ napja.

Jellege: Dolgos nap, néhol idő-jósoló is.

Néhol úgy vélték, hogy a fák leveleiből megjósolható az idő. Vagyis, a rendesen állók hideg telet jósolnak, míg a fonákjára kiforduló levelek tocsogós telet jeleznek. Az ilyen-olyan állásúak pedig változékony télre mutatnak.

Némely vidékeken⁷⁰⁸ dologtöltő nap. Közös, szabadtéri főzéssel, étkezéssel és mulatozással. Ekkor, illett a vitás dolgokat közösen elrendezni, a haragosoknak kibékülni. Ettől a naptól a csordások nem dolgoztak. Helyettük, a gazdáik hajtották-legeltették a teheneiket. Napnyugta utáni sötétben, a lányok szerelmi jóslásokkal fürkészték jövőjüket.

⁷⁰⁰ Maastrichti Szent Landebertus püspök, vértanú (+706k)

⁷⁰¹ Frígiai Szent Ariadne szolgálólány, vértanú (+130)

⁷⁰² A legendás Szent Sofia és három lánya (Fides, Spes, Caritas), vértanúk.

⁷⁰³ Gortyna-i Szent Eumenius püspök, csodatévő (+7szd)

⁷⁰⁴ Milánói Szent I. Eustorgius püspök (+331)

⁷⁰⁵ Synnada-i Szent Trophimus hitvalló, vértanú (+278k)

⁷⁰⁶ Beneventói Szent Januarius püspök, vértanú (+305)

⁷⁰⁷ Szent II. Igor nagyfejedelem, hitvalló (+1147)

⁷⁰⁸ Ortodox keresztényeknél egykori nevezetes nap: Csuda, Csudotvorija, Rangyelica.

SZEPTEMBER 20.

Kalendárium szerint: EUSZTÁK⁷⁰⁹, HIPÁSZ⁷¹⁰ napja.

Jellege: Dolgos nap, a hagyma-betakarítás időszaka.

Az elkövetkezendő két napban illet a hagymaszedést befejezni. Sokfelé úgy tartották, hogy a hagyma „szinte minden betegségre gyógyszer”. Az asszonyok-lányok feladata volt a hagymakoszorúk fonása. Az a mondás járta: „amilyen lesz koszorújuk, olyan legyen hajfonatuk”.

SZEPTEMBER 21.

Kalendárium szerint: MÁTÉ⁷¹¹, KODRÁT⁷¹² napja.

Régi naptár szerint: Régen ünnep.

Égi naptár szerint: Szűz havának vége

Jellege: Asszonyi dologtiltó nap mosásra és mángorlásra és vasalásra.

Sokadalma: Sok városban ősz-eleji nagyvásár.

Néhol, ezt a napot tartották legalkalmasabbnak az őszi búza elvetésére. Több helyen viszont e napot „Gazos Máténak” nevezték, és tiltották a szántást (mondván: az e napon megművelt földet úgyis felveri a gaz). Göcsej környékén Máté hetét „Pelyvahétnak” nevezték, arra utalva, hogy egész héten tilos a vetés. Nyugati végeken úgy tartották, hogy ha e napon szép az idő, akkor a következő négy vasárnap is hasonló idő várható. Verőfényes napja jó szőlőtermést, egészséges téli almát és nyugodt időszakot jósol.

Némely vidékeken⁷¹³ termény-ünnep. Betakarítási és mezei munkák lezárásaként, a gabona- és gyümölcs-termés ünneplése. Hálaadás a Földanya gondoskodásáért, a természet ajándékaiért. Többnyire vásárral, mulatságokkal, közös vacsorával. Néhol, fatányérra kenyeret, gyümölcsöt és gyertyát tettek, majd áldozatként folyó vagy tó vizén, útjára eresztették. Ezután kezdődhetett igazán a gyümölcsök aszalása, kompót-eltevés és a lekvár-főzés.

SZEPTEMBER 22.

Kalendárium szerint: MÓRICZ⁷¹⁴, FOKA⁷¹⁵ napja.

Égi naptár szerint: Mérleg napjának kezdete

Jellege: Dolgos nap.

Az éppen szükséges napi és idény-munkák elvégzése. Néhol úgy tartották: ha ilyenkor fényesen süt a nap, akkor szeles tél lesz. A közhiedelem szerint, közeledik az őszi napég-egyenlőség ideje (vagyis, amikor egyforma hosszú lesz az éjjel és a nappal). Régen ezen eseményhez kötődtek különböző termékenységű és hálaadási ünnepek⁷¹⁶, mint a másnapi is. A Kárpát-medencében mindezek, egykor a Gyümölcsadó Boldogasszony ünnepévé formálódtak.

⁷⁰⁹ Szent Eustacius vértanú (+118 vagy +340k)

⁷¹⁰ Efezisi Szent Hypatius püspök, vértanú (+8szd)

⁷¹¹ Szent Máté apostol (+60k)

⁷¹² Athéni Szent Quadratus hitvalló, vértanú (+130)

⁷¹³ Ortodox keresztényeknél egykori nevezetes nap: Rozsanyici.

⁷¹⁴ Szent Mauricius katona, vértanú (+300k)

⁷¹⁵ Sinop-i Csodatévő, Szent Phocas püspök, vértanú (+117)

⁷¹⁶ Hagyomány szerint a Földanya ünnepe. Gyümölcszedés, szüret és termény-hálaadás napja. Ősi termékenység-ünnep. Hasonló hálaadási ünnep, mint Mabon (kelta), Mokos (ószláv), Oszenyina (szláv), Rozsanici (ukrán), Bagacs (belorusz), Bogorodica (lengyel), Malá Mar(i)a (cseh-szlovák) stb. ünnepek.

SZEPTEMBER 23.

Kalendárium szerint: TEKLA⁷¹⁷, ADOMNÁN⁷¹⁸ napja.

Régi naptár szerint: ŐSZ kezdet.

Nap-állás: Nap keleten kel és nyugaton nyugszik.

Jellege: Dolgos nap.

Az éppen esedékes munkálatok elvégzése. Néhol néhány berkenye (vagy bodza) bogyós fürtöt akasztottak a ház eresze alá (ajtó fölé), hogy szerencsét hozzon az év hátralévő idejében. E napon komolyan készültek a másnapi ünnepre (lekvár-készítés, kenyér- és sütemény-sütés stb.).

Hagyomány szerint, e napon volt az őszi nap-éj egyenlőség ideje⁷¹⁹. Ilyenkor került sor némely ősi rítus-maradvány felelevenítésére, úgymint: napnyugta után kivonulás a természetbe, tűzgyújtás és körtánc, közös étkezés és mulatozás, jóslás és varázslás. Egy ősi hagyomány szerint, a Világosság Ura ekkor adja át föld feletti uralmát a Sötétség Urának. Más változat szerint az Ősz úrnője is veszi erejét, és a Nap Urával együtt sem tudják éltetni a természetet.

SZEPTEMBER 24.

Kalendárium szerint: MÁRIA⁷²⁰, GELLÉRT⁷²¹, SZTEFAN⁷²² napja.

Régi naptár szerint: Őszelő havának vége.

Jellege: Dolgos nap.

Népies megnevezés: SZÜRETI vagy GYÜMÖLCSADÓ BOLDOGASSZONY⁷²³,

Közel kétezer évvel ezelőtt ekkorra esett az őszi napéj egyenlőség ideje. Régi magyar őszi ünnep, mára szinte elfelejtődött. Az előző napestekor kezdődő ünnep folytatása. Néhol, ekkor tartották a próba-szüretet, amelynek eredménye eldöntötte a nagyszüret idejét. Máshol, bejárták a határt, megtekintették a vetést és a betakarítás eredményét. Esős napja december végi fagyot jósolt. Úgy tartották ezek után már nem lesz igazán meleg. Ezután már az éjszakák is egyre hidegebbek. Hegyes-erdős vidékeken beköszönhet az őszi sáros időszak. Egyes vidéken úgy hírtelt, hogy ekkor tekintette meg másodszor Boldogasszony a gyümölcs-szüretet, a leányok és asszonyok kérését meghallgatva, fogadva a köszöneteket és áldozatokat⁷²⁴. Az ekkortájt fogant gyermeket szerencsésnek és Boldogasszony által oltalmazottnak tartották.

SZÜRET, ŐSZI VETÉS IDEJE

Általában szeptember 25. és október 25. közötti időszak. A szőlő leszüretelésének és feldolgozásának, valamint az őszi kenyérgabona és némely ültetvény vetésének legfőbb ideje. Az ekkor végzett kerti munkák és veteményezések már nem túl jelentősek.

⁷¹⁷ Szent Tekla, szűz vértanú (+100-200)

⁷¹⁸ Ionai Szent Adamnan apát, egyház-tanító (+704)

⁷¹⁹ Egykor (egészen i. sz. 325-ig), az őszi nap-éj egyenlőség idejét még 4 nappal későbbre számították.

Pontosabban, március 25-ére, pontosabban: Gyümölcsadó vagy Szüreti Boldogasszony napjára. Ez a hagyomány a XV. századra már szinte elfelejtődött.

⁷²⁰ Szent Szűz Mária, Jézus szülőanyja.

⁷²¹ Szent Gerard püspök, vértanú (+1046)

⁷²² Nemajnic Szent Sztefan, szerb király (+1228)

⁷²³ A XVIII. századtól: Fogolykiváltó boldogasszony.

⁷²⁴ Ez az ünnep, a kelta Mabon őszi nap-éj egyenlőségi és termés-hálaadási ünnep magyar megfelelője.

SZEPTEMBER 25.

Kalendárium szerint: KLEOFÁS⁷²⁵, EUFROZINA⁷²⁶ napja.

Régi naptár szerint: Ősz havának kezdete.

Nap-állás: Nappal és éjszaka egyforma hosszúságú.

Jellege: Dolgos nap.

A szükséges napi és idény-munkák elvégzése. Többnyire ekkor vetették a rozst, és hűvöses hegyvidékeken is ekkor kezdődött az árpa-vetés. Búza-vetésre is többnyire megfelelt ez a nap. Néhol úgy hitték, hogy kerülni kell az erdőket, mert e napon „költöznek oda” a kígyók, elhagyva a mezőket-legelőket (hogy átteleljenek). Máshol úgy vélték, hogy ekkortól várható az őszi esők.

SZEPTEMBER 26.

Kalendárium szerint: CIPRIÁN és JUSZTINA⁷²⁷ napja.

Csillag-naptár: Égi kút⁷²⁸ a Zeniten.

Jellege: Dogos nap, az esedékes munkák elvégzésével.

Magasabb vidékeken (ahol már sáros fagyok is várhatóak) igyekeztek erre az időre betakarítani a gyökér-zöldségeket. Az ekkor esett esőt - többfelé - hasznosnak tartották (gyógyítja a földet), jó előjelnek a jövő évi gazdag terméshez. Ugyanakkor, a szőlő esetében ezt kellemetlennek vélték, mert megbetegíthette a szemeket. Néhol, ekkor tartották meg az őszi vásárt.

SZEPTEMBER 27.

Kalendárium szerint: KOZMA és DAMJÁN⁷²⁹ napja.

Jellege: Dolgos időszak.

Egyes vidékeken⁷³⁰ ekkor fejeződtek be a kerti munkálatok, zöldség-félék begyűjtése. Ekkor kezdődött a káposzta savanyítása, valamint a zöldség-félék szárítása, aszalása, savanyítása. Ezt a napot a kalákában végzett munka, majd közös étkezés és mulatozás tette emlékezetessé. Néhol a káposzta-feldolgozást csapatostul végezték. Lányok és legények vágták a káposztát (közben ismerkedhettek). Az asszonyok a káposztát dézsákba rétegezték és ízesítették, amit aztán a férfiak kádban alaposan megtapostak (hogy tömörödjön és levet eressen).

SZEPTEMBER 28.

Kalendárium szerint: VENCEL⁷³¹, KARITON⁷³² napja.

Régi naptár szerint: Egykor ünnep. Szőlősgazdák és pásztorok napja.

Jellege: Termés- és időjósló nap.

⁷²⁵ Szent Kleofás vértanú (+50k)

⁷²⁶ Alexandriai Szent Euprosyne aszkéta szerzetesnő (+5szd)

⁷²⁷ Szent Ciprianus és Szent Jusztina vértanú (+305k)

⁷²⁸ Cassiopeia csillagkép. Más néven: Kocsma-csillag

⁷²⁹ Szent Kozma és Szent Damján orvosok, ókeresztény vértanúk (+287)

⁷³⁰ Ortodox keresztényeknél egykori nevezetes nap: Vizdvizsennje, Kapusztnyik

⁷³¹ Premysl-házi Vencel cseh fejedelem, hitvalló (+935)

⁷³² Nagytiszteletű Palesztinai Szent Chariton abbé (+350)

Felvidék egyes melegebb vidékein és Buda környékén ekkor kezdődött a szüret. Többfelé ekkor kezdték behajtani a ridegtartású marhákat a legelőkről. Napos-meleg ideje kellemes őszt jósol. Esője (vagy száraz napja) pedig napfényes tavaszt hoz. Ha ekkor viharos az idő, akkor a meleg idő is véget ért (míg más változat szerint, ez éppen meleg időt jelez későbbre). Úgy is hírtelt, hogy „amilyen most Vencelkor, olyan lesz majd György-napkor” (ápr. 24) az időjárás. Azt is mondták: ha nem fagyott Vencel előtt, nem fog fagyni Jakab (okt. 9.) előtt.

KISFARSANG ÜNNEPKÖRE

Szeptember 29-től november 25-ig tartó időszak. Ebbe tagozódtak a szüreti multságok, állat-behajtási ünnepek, mesterség-napok és vásárok, az őszi lakodalmak és közösségi vacsorás-vígasságok. Magába foglalva a kegyeleti emléknapot is.

SZEPTEMBER 29.

Kalendárium szerint: MIHÁLY⁷³³, KYRIAK⁷³⁴ napja.

Jellege: Dolgos, közösségi nap.

Sokadalma: Sok városban őszi nagyvásár.

Népies megnevezés: KISFARSANG kezdőnapja.

Az őszi lakodalmi időszak kezdete. Ekkor hajtották vissza a György napján (április 24.-én) kihajtott állatokat. Pásztorok elszegődésének és számadásának ideje. Régi pásztor-ünnep, multságokkal, leány- és kirakodó vásárokkal, bálokkal, lagzikkal, vendégeskedésekkel. Nőknek tilos volt mosni, mángorolni. Alföldön és Eger némely vidékén többnyire ekkor kezdődött a szüret.

A néphit szerint ekkortól „bezárul a természet”, vagyis: ezután a méhek már nem gyűjtenek, a halak is a víz mélyére húzódnak, és a fű sem növekszik ezután. Úgy tartották, hogy az ekkor vetett őszi búza vagy rozs nem rozsdásodik. Néhol, az ég dörgése hosszú őszt vagy kemény telet hirdetett, viszont az összebújó juhok mindenhol hideg télre utaltak. Ha lehetett még röpködő fecskét látni, akkor a hideg idő még távol volt. Meleg-fényes napja jó gabona-termést ígért jövőre. Tiszta éjszakája hideg telet jelenthetett, ködje és esője pedig lucskosat.

Helyenként úgy hitték, hogy az e napi időjárás megmutatja, hogy milyen is lesz a jövő évi Fülöp-Jakab (május 1.). Ha pedig már e nap előtt is hideg és esős-viharos volt az idő, az már igen kemény telet jelez. Erre utalt, ha e napon erős szél fújt nyugatról vagy északról. Erős villámlásai jó rozs- és bortermezt jósoltak, de nagy szeleket és kevés gyümölcsöt.

SZEPTEMBER 30.

Kalendárium szerint: JEROMOS⁷³⁵, MIHAIL⁷³⁶, GRIGOR⁷³⁷ napja.

Polgári naptár szerint: Szeptember hónap vége.

Jellege: Dolgos nap.

Sokadalma: Egyes helyeken nevezetes-többnapos vásár.

Népies megnevezés: Pásztor-év kezdőnapja.

⁷³³ A bibliai Mihály főangyal.

⁷³⁴ Palesztinai Szent Cyriacus remete (+556)

⁷³⁵ Szent Jeromos áldozópap, egyháztanító (+420)

⁷³⁶ Szent II. Mihail, kijevi nagyfejedelem (1246)

⁷³⁷ Világosító Szent Grigirios örmény apostol, püspök, hittérítő (+331)

A háziállatok szemléjének és elhelyezésének ideje. A téli felkészülés kezdete. Többfelé a nyári szállásokból ekkor költöztek át a télbe. Napi fő feladatok: istállók-ólak takarítása és javítása, beteg-sérült állatok ellátása és gyógyítása. A debreceni 9 napos őszi vásár kezdő-napja (vásárnapok beosztása a téli vásárnál leírtakkal megegyező).

OKTÓBER

Régi kalendáriumok csíziója szerint, a magnak való káposztát Orsolya (okt. 21.) után kellett gyökerestől felszedni, hogy tavasszal kiültethessék. Ezt, a felszedett sárga és fehér répákkal szalmás veremben tárolták. Akkortól lehetett a vad vagy oltott fácskákat is ki- vagy átültetni, hogy bizton megeredjenek. A következő évi káposztás kerteket is ekkor trágyázták.

OKTÓBER 1.

Kalendárium szerint: MÁRIA⁷³⁸, REMIG⁷³⁹, MIRIAN⁷⁴⁰ napja.

Polgári naptár szerint: Október hónap kezdete

Jellege: Dolgos nap.

Sokadalma: Egyes helyeken nevezetes-többnapos vásár.

Népies megnevezés: BOLDOGASSZONY VÉDELME.

A szükséges munkálatok levégzésének ideje. Többfelé ekkor vetették az árpát. Néhol úgy tartották: ha magasra nő a gaz, akkor télen sok óra lehet számítani. Ekkor kóstolták meg először a próbaszüretkor préselt murcit. Döntöttek a főszüret napjáról (ha még nem szüretelték le a szőlőt). Egyes vidéken úgy regélték, hogy Boldogasszony ilyenkor terjeszti ki védőerejét a beérett termésekre, nehogy azokat az időjárás tönkretégye. A debreceni őszi vásár 2. napja.

OKTÓBER 2.

Kalendárium szerint: LEODEGÁR⁷⁴¹, LOMÉR⁷⁴² napja.

Jellege: Dolgos nap.

Sokadalma: Egyes helyeken nevezetes-többnapos vásár.

A szokásos napi és idény-munkálatok elvégzésével. Hűvösebb vidékeken ekkor ellenőrizték és helyezték biztonságba a méhkasokat, ekkortól számíthattak az első fagyokra. Néhol úgy tartották, hogy a keletről fújó szél száraz-kemény, a nyugatról fújó pedig borongós-tocsogós telet hoz. Több felé ekkor kezdődtek a fiatalok esti összejövetelei, és a szüret-idei lakodalmak. Debreceni őszi vásár 3. napja.

OKTÓBER 3.

Kalendárium szerint: KANDID⁷⁴³, ÉVALD⁷⁴⁴ napja.

Jellege: Kevésbé ismert időjósító nap.

Sokadalma: Egyes helyeken nevezetes-többnapos vásár.

⁷³⁸ Szent Szűz Mária, Jézus szülőanyja

⁷³⁹ Szent Remigius püspök, hitvalló (+533)

⁷⁴⁰ Szent III. Mirian, ibériai király, hitvalló (+361)

⁷⁴¹ Szent Leodegár püspök, vértanú (+678)

⁷⁴² Chartres-i Szent Leudomer püspök (+585)

⁷⁴³ Szent Candidus mártír (+?)

⁷⁴⁴ Szent Ewald testvérek (fekete és fehér hajú), hittérítők, vértanúk (+695)

A szokásos rutin szerint végezték az őszi munkákat. Úgy hitték, hogy az e napi széljárás megjósolja a tél-időt. Északi szél kemény hideget, a déli pedig enyhét hirdet. A keleti szél száraz telet, a nyugati pedig nedveset sejtet. A lassan terjengő köd és langyos idő: szép ősze mutat. Ekkortól már nem vetettek rozsot. A debreceni őszi vásár 4. napja.

OKTÓBER 4.

Kalendárium szerint: FERENC⁷⁴⁵, DOMNINA⁷⁴⁶ napja.

Jellege: Egykor ünnep, majd dolgos nap.

Sokadalma: Sok városban őszi nagyvásár.

Sokadalma: Egyes helyeken nevezetes-többnapos vásár.

Kárpát-medence nyugati és dél-nyugati karéján ezt az időszakot (a Ferenc- vagy búza-hetet) tartották legalkalmasabbnak az őszi búza elvetésére. Arrafelé - néhol - ekkor kezdődött a szőlőszüret is. Máshol, ostort durrogtattak valamely „helyben ismeretes” gonosz szellemek elűzésére. Volt, ahol nyírfagallyakat tettek a kotlós fészkebe, hogy a tojások kikeljenek, csirkék is megmaradjanak. Úgy tartották, hogy ezután már hűvös reggelek várhatók. Hideg északi szele fagyos télre mutat. Debreceni őszi vásár 5. napja.

OKTÓBER 5.

Kalendárium szerint: AURÉL⁷⁴⁷, AJMÁR⁷⁴⁸, KARITINA⁷⁴⁹ napja.

Jellege: Dolgos nap.

Sokadalma: Egyes helyeken nevezetes-többnapos vásár.

A szükséges munkálatok elvégzése volt a legfontosabb. Néhol úgy tartották, hogy ekkortól várható a hűvösödés, a Nap melege csökken. Máshol, ekkor kezdődött a csapadékos őszi időszak és a lombhullás. Egyes vidékeken úgy tudták, hogy vigyázni kell a tűzre, mert ezen a napon könnyen bajt okozhat. Debreceni őszi vásár 6. napja.

OKTÓBER 6.

Kalendárium szerint: FÉT⁷⁵⁰, TAMÁS⁷⁵¹ (néhol ÁBRÁN⁷⁵²) napja

Jellege: Mára szinte ismeretlen, egykori jeles nap.

Sokadalma: Egyes helyeken nevezetes-többnapos vásár.

Ekkor szemlélték meg szőlő-érést és az őszi vetést (amit még e nap illet befjezni). Estefelé elégették a napközben összesepert leveleket, felesleges gízgagt, és beteg növényi részeket. Hagyták füstölni, hogy „elriassa a talaj menti fagyot”. Néhol úgy tartották, hogy az ekkor esett eső már a hideg télnek hírnöke. Debreceni őszi vásár 7. napja.

⁷⁴⁵ Assisi Szent Ferenc hitvalló (+1226)

⁷⁴⁶ Szíriai Szent Domnina és lányai vértanúk (+310)

⁷⁴⁷ Szent Aurél vértanú (+300k)

⁷⁴⁸ Cluny-i Szent Aymajdus apát (+965)

⁷⁴⁹ Amisus-i Szent Charitina, mártír (+304)

⁷⁵⁰ Agen-i Szent Fides, hitvalló vértanú (+303)

⁷⁵¹ Szent Tamás apostol (+1szd)

⁷⁵² A bibliai Ábrahám.

OKTÓBER 7.

Kalendárium szerint: MÁRK⁷⁵³, SZERGISZ és BAKKUSZ⁷⁵⁴ napja.

Jellege: Dolgos nap.

Sokadalma: Egyes helyeken nevezetes-többnapos vásár.

Népies megnevezés: OLVASÓS BOLDOGASSZONY napja.

Sokfelé ekkor kezdődött a cékla szedése. Néhol, a sötét est-időben, leányok és fiatal özvegyek szerelmi jóslásokkal és vőlegény-bűvöléssel múltatták az időt. Az a legenda járta, hogy Boldogasszony a Nyár Urával ekkor veszi számba a szőlőtermést, megáldja a szüretelőket és oltalmába veszi a hadra képes legényeket. A debreceni őszi vásár 8. napja.

Egyes vidékeken⁷⁵⁵ e napon kezdték a cséplést. Napközben minden tüzet kioltottak. Este pedig a helyi közösség együttesen (régi módon) új tüzet „csiholtak”. Amelyről aztán gyertyát vagy mécsest gyújtottak és a lángot hazavitték. Azzal élesztve új tüzet az otthoni kemencékbe. Úgy regélték, hogy a Tűz Úrnője és a Ház szelleme ekkortól együtt védi az otthont, tavaszig.

OKTÓBER 8.

Kalendárium szerint: PELÁGIA⁷⁵⁶, TAISZ⁷⁵⁷ napja.

Jellege: Általában dolgos, néhol nem túl jelentős időjelző nap.

Sokadalma: Egyes helyeken nevezetes-többnapos vásár.

Sokfelé ekkor kezdődött a káposzta-darabolás. Ha észak-nyugati szél fúj, akkor akár havat is hozhatott. Ha a hó a nedves talajra hullva lassan olvad, akkor közel már a tél. Néhol ekkor tartották a baromfi-vásárt. A debreceni őszi vásár 9. napja.

OKTÓBER 9.

Kalendárium szerint: DÉNES⁷⁵⁸, JAKAB⁷⁵⁹ napja.

Jellege: Régi időjósló és próbaszüreti borkóstoló nap.

Sokadalma: Egy-két városban őszi nagyvásár.

Ekkorra ért be a Szüreti Boldogasszonykor (szept. 24-én) szedett szőlő mustja, ami alapján dönthettek a nagyszüret napjáról. Többfelé, a szőlősgazdák ekkor szervezték a szüreti kalákákat, takarították a pincéket, előkészítették a borászati felszereléseket. Néphit szerint az ekkor esett eső árt a szőlőnek, esős októbert vagy hideg telet jelez. Az e napon esett hó már korán kezdődő télre utal.

OKTÓBER 10.

Kalendárium szerint: GEREON⁷⁶⁰, EULAMP és EULAMPIA⁷⁶¹ napja.

Jellege: Dolgos nap.

⁷⁵³ Szent Márk pápa, hitvalló (+336)

⁷⁵⁴ Szíriai Szent Sergius és Szent Bacchus katonák, vértanúk (+303k)

⁷⁵⁵ Ortodox keresztényeknél egykori nevezetes nap: Novij vohony, Zsivi, Svitnli ogieny, Nov oguny.

⁷⁵⁶ Antiochiai Szent Pelagia, megtért hitvalló, aszkéta (+457)

⁷⁵⁷ Egyiptomi Szent Tais, megtért kurtizán, szerzetesnő (+340)

⁷⁵⁸ Párizsi Szent Dienes püspök, vértanú (+285), vagy Areopagita Szent Dionysius hitvalló (+247k)

⁷⁵⁹ Szent Jakab apostol (+1sz)

⁷⁶⁰ Kölni Szent Gereonus katona, vértanú (+304)

⁷⁶¹ Szent Eulampius és Szent Eulampia testvérpár, mártírok (+310k)

A szokásos napi és időszakos munkák elvégzése. Gyakran ekkor vetették az őszi búzát, de az árpa-vetés már a végét járta. Többfelé ilyenkor ellenőrizték és helyezték biztos helyre a kaptárokat, méhkasokat. Néhol helyi őszi vásárt is tartottak.

OKTÓBER 11.

Kalendárium szerint: FIRMINUSZ⁷⁶², TEOFÁN⁷⁶³ napja.
Jellege: Dolgos nap.

A szükséges napi és idény-munkák elvégzése. Ekkortól már nem vetettek árpát, mivel ezután már nem tudna eléggé bokrosodni. Helyette, szükségből búzát még vethettek (néhány napig). Néhol úgy tartották: ha ez a nap verőfényes, akkor magasra növekszik a már elvetett árpa. És, ha a talaj kellően nedves, kövér lesz a jövő évi kalásza is.

OKTÓBER 12.

Kalendárium szerint: MAXIMILIÁN⁷⁶⁴, PROBUSZ⁷⁶⁵ napja.
Jellege: Dolgos nap.

A szokásos munkálatok elvégzése. Néhol úgy hitték, hogy ezen az éjszakán a csillagok jelzik az időjárást. Ha nem látszódtak a felhőktől, akkor hűvös-esős idő várható. Ha élesen villóztak az éjszakában, az száraz-hideg közeledtét jelezte. Ha a Hold széles-ködös udvarában látszódtott, az akár deret vagy havat is jelenthetett.

OKTÓBER 13.

Kalendárium szerint: KÁLMÁN⁷⁶⁶, EDUÁRD⁷⁶⁷, KÁRP⁷⁶⁸ napja.
Jellege: Dolgos, védekező nap.
Sokadalma: Néhány városban őszi nagyvásár.

Több vidéken, ekkor takarították a hálóhelyeket. Kiürítették a szalma-zsákokat, tartalmát a többi szeméttel az udvar végibe hordták (almozásra nem használták). A zsákokat az ágynemű-huzatokkal kimosták, szabadban szárították. Majd, a szalma-zsákokat friss szalmával töltötték és tiszta ágyakat vetettek. Napnyugta után a kert végibe hordott régi szalmát meggyújtották, füstöltették. Éjszakára, az egész ház népe tiszta ágyban álmodhatott.

OKTÓBER 14.

Kalendárium szerint: KALLISZT⁷⁶⁹, PARASZKEVA⁷⁷⁰ napja.
Jellege: Dolgos, háztapasztó nap.

⁷⁶² Úzes-i Szent Firminus püspök (+553)

⁷⁶³ Niceai Szent Theophanes, bizánci pap, egyházíró (+845)

⁷⁶⁴ Noricum-i Szent Maximilianus püspök, vértanú (+300k)

⁷⁶⁵ Tarsus-i Szent Provos és társai, vértanúk (+304)

⁷⁶⁶ Szent Kolman, ír zárandok, vértanú (+1012)

⁷⁶⁷ Szent III. Eduárd, angol király. hitvalló (+1066)

⁷⁶⁸ Szent Carpus és társai, vértanúk (+2szd?)

⁷⁶⁹ Szent Callixtus pápa, vértanú (+222)

⁷⁷⁰ Trákiai Szent Paraszkeva (+11szd)

A szükséges napi és idény-munkák elvégzése az első. Többfelé, e napon vetettek még búzát, de ezután már csak a déli vidékeken. Egyes XVII. századi kalendárium szerint e nap igencsak megfelelő a ház- és istálló-falak tapaszására. Néhol úgy tartották, hogy amilyen ez a nap, olyan lesz a tél. Máshol úgy vélték, hogy a nap délelőttje az ősze, délutánja a télre mutat.

Némely vidéken⁷⁷¹ bezárkózó nap. Úgy tartották, hogy az őszi idő bevégeztetett, kezdődik a téli időszak. Tavaszig, a mezei és kerti munkát az asszonyok és lányok befejezték. Ekkortól, a faluházakban közösen dolgoztak (kukoricát morzsoltak, tollat fosztottak, fontak, szőttek, varrtak, hímeztek, kelmét festettek). Itt találkozhattak esténként a lányok és legények. E naptól kezdődött arrafelé az állandó fűtési és lakodalmi időszak. Egyes vidéken úgy regélték, hogy a Boldogasszony ekkortól engedi át a földet az elmúlás erőinek.

OKTÓBER 15.

Kalendárium szerint: AURÉLIA⁷⁷², HEDVIG⁷⁷³, LUCIÁN⁷⁷⁴, TERÉZ⁷⁷⁵ napja.

Jellege: Dolgos nap.

Régi szüretkezdő idő Mátra-alján, Balaton környékén és Baranyában, valamint Dunántúl egynémely részein, és néhol Erdélyben. Bácskában és Bánátban asszonyi dologtiltó nap, mosási és kenyérsütési tilalommal. Ehelyett, az asszonyok serénykedhettek a gyümölcs-szedésben és elrakásban, zöldségek felszedésében és savanyításában. Úgy tartották, hogy „Teréz már a télre tekintget”. Vagyis, e naptól már a fagy is megjelenhet a magasabb vidékeken. Kárpát-medence keleti végein rontásűző napnak tartották, a fiatal leányokat és legényeket bűbájjal igyekeztek megvédeni a szemmel veréstől és a megrontástól, valamint a tisztátalan lelkektől.

OKTÓBER 16.

Kalendárium szerint: GÁL⁷⁷⁶, IZAUR⁷⁷⁷ napja.

Régi naptár szerint. Egykor ünnep.

Jellege: Manapság dolgos (némi tiltásokkal), időjóslo nap.

Sokadalma: Néhány városban őszi nagyvásár.

Néhol, e napon nem vetettek őszi búzát, nehogy az jövőre megüszkösödjön. Sokfelé ekkorra ért be a makk, így e napon kezdődhetett a disznókondák kihajtása és makkoltatása. A bő makktermés - állítólag - hosszú és hideg telet jósolt. Hűvösebb vidékeken a halfogást e naptól befejezték, „hagy hízzanak a halak a téli halászásig”. Ezt tartották az almaszüret utolsó kedvező napjának. Úgy vélték, ha e nap esik az eső, akkor tocsogós karácsony várható. De ha száraz-napos, akkor az eljövendő nyár is forró lesz. Erdély több vidékén ekkor kezdték a szőlőszüretet.

⁷⁷¹ Ortodox keresztényeknél egykori nevezetes nap: Pokrova, Pokrovica

⁷⁷² Strasbourgi Szent Aurelia, vándorló hittérítő (+4 szd)

⁷⁷³ Régi kalendáriumokban: Boldog Hedvig lengyel királynő (+1399), majd 1997.-ben szentté avatva.

⁷⁷⁴ Antiochiai Szent Luvian egyházi előjáró és vértanú-társai (+312)

⁷⁷⁵ Avilai Szent Teréz apáca, egyháztanító (+1582)

⁷⁷⁶ Szent Gallus apát, ír hittérítő (+640)

⁷⁷⁷ Szent Isaurus katona, Szent Longinus vértanú-társa (+1szd)

OKTÓBER 17.

Kalendárium szerint: FLORENTIUSZ⁷⁷⁸, ANDREV⁷⁷⁹ napja.

Jellege: Dolgos nap.

Az ekkor szokásos napi és idény-feladatok teljesítése volt elsődleges. Némely, kelet-kárpáti erdős-hegyes vidéken e nap elkerülték az erdőt. Tilos volt a fahordás és a gyümölcs-szedés is. Úgy hitték, hogy az erdei rém (leszi, lesik, liszovik) megijesztheti vagy megbüntetheti a háborgatókat. Csak a gyantaszedők, szén- és mészégetők járhatták az erdőt.

OKTÓBER 18.

Kalendárium szerint: LUKÁCS⁷⁸⁰, JULIÁN⁷⁸¹ napja.

Jellege: Dolgos nap.

Sokadalma: Sok városban őszi nagyvásár. Zengővárkonyi leányvásár.

Többnyire a mezei és kerti munkák befejezése, valamint a termények tárolása, tartósítása adta a napi feladatokat. Sok helyen ekkor kezdték a fehérchselédek (asszonyok és lányok) fenni a fonalat, és szőni a legsürgősebb kelméket. Ilyenkor készítették elő (tisztították, festették) a nemezhez szükséges gyapjút is. Borsod vidékén ekkortájt kezdődött a szőlőszüret, Mecsekben pedig a gesztenye-szüret. Arrafelé, ez volt a legzsúfoltabb lakodalmas nap.

OKTÓBER 19.

Kalendárium szerint: PTOLEMÁJOSZ⁷⁸², OVÁR⁷⁸³ napja.

Csillag-naptár: Szöglet-csillag⁷⁸⁴ legmagasabban

Jellege: Dolgos nap.

Többnyire, a szükséges napi és idény-munkák elvégzésével telt az idő. Erdős vidékeken előkészítették a szekereket és szerszámokat, hogy a kidőlt-kitört fákat mielőbb behordhassák és felhasogathassák (tüzelőnek). Ekkortól már igyekeztek a búza vetését is befejezni. Néhol úgy tartották: ha szinte egész nap szélcsend van, akkor rohamos lehülés várható.

OKTÓBER 20.

Kalendárium szerint: VENDEL⁷⁸⁵, ARÉM⁷⁸⁶ napja.

Jellege: Dolgos és zárt nap.

A szokásos napi és idény-foglalatossággal telt a nap. Sok helyen nem hajtották ki a jószágot, nem fogták be és vásárra sem vitték. Néhol, a jószágtartók és pásztorok ünnepének tekintették, közös lakmározással, iszogatással és mulatozással egybekötve. Arrafelé, e napon tartották a juhászok leány-vásárát is.

⁷⁷⁸ Orange-i Szent Florentius püspök (+525)

⁷⁷⁹ Krétai Szent Andreov, mártír (+767)

⁷⁸⁰ Szent Lukács apostol (+70k)

⁷⁸¹ Eufráteszi Szent Julianus remete (+4szd)

⁷⁸² Szent Ptolemeus vértanú (+150k)

⁷⁸³ Egyiptomi Szent Ouaros és vértanú-társai (+307)

⁷⁸⁴ Háromszög csillagkép

⁷⁸⁵ Szent Vendel, skót királyfiból lett remete, hitvalló (+617)

⁷⁸⁶ Antiochiai Szent Artemius, vértanú (+362)

OKTÓBER 21.

Kalendárium szerint: **ORSOLYA**⁷⁸⁷, **HILÁRION**⁷⁸⁸ napja.
Csillag-naptár: Gyenge csillag-hullás dél-kelet felől, Kaszás⁷⁸⁹ csillagkép irányából.
Jellege: Dolgos nap.
Sokadalma: Sok városban őszi nagyvásár.

A szükséges napi és idény-munkálatok elvégzésének ideje. Néhol úgy tartották, hogy ha szépnapos az idő, akkor a tél is tiszta-hideg lesz. Más változat szerint, amilyen ez a nap, olyan lesz a tél utolsó napja. Egyes vidékeken ekkor takarították be a káposztát. Somló-vidéken pedig a szüretkezdésnek volt az ideje.

OKTÓBER 22.

Kalendárium szerint: **KORDULA**⁷⁹⁰, **ABERK**⁷⁹¹, **SZERGIJ**⁷⁹² napja.
Égi naptár szerint: Mérleg havának vége.
Csillag-naptár: Gyenge csillag-hullás dél-kelet felől, Kaszás csillagkép irányából.
Jellege: Dolgos nap.

Legtöbb helyen már a télre készültek. Kalákában szekerekkel kivonultak, hogy a közeli erdőből behordják a nyáron kiszáradt fákat. Otthon tűzifának felhasogatták. Ekkortól kezdték szedni Tokaj vidékén az aszúszemeket.

OKTÓBER 23.

Kalendárium szerint: **SZEVERINUSZ**⁷⁹³, **ARAMD**⁷⁹⁴ napja.
Égi naptár szerint: Skorpió havának kezdete
Jellege: Dolgos nap.

Esedékes napi és idény-munkák elvégzése. Néhol úgy hitték: e napon a Hold megmutatja, milyen is lesz a tél. Ha a Hold növekvő, akkor korai, hideg és száraz tél várható. Ha viszont csökkenő, akkor a tél késik, esős-sáros időt hozva maga előtt. Ha telihold környékén jár, akkora Tél rendesen jön, és január közepére várható a leghidegebb ideje. Az e napi telihold egyúttal azt is jelzi, hogy az időjárás - az elkövetkezendő néhány napban - az ellenkezőjére változhat.

⁷⁸⁷ Szent Orsolya, szűz vértanú (+306k)

⁷⁸⁸ Nagytiszteletű Gázai Nagy Szent Hilarion, szerzetes (+371)

⁷⁸⁹ Orion csillagkép

⁷⁹⁰ Kölni Szent Cordula, szűz vértanú (+451)

⁷⁹¹ Hierapolis-i, Csodatévő Szent Abercius, apostoli püspök (+167)

⁷⁹² Szent Sergius vértanú (+3szd)

⁷⁹³ Cologne-i Szent Severinus apát (+403)

⁷⁹⁴ Tou-i Szent Armandus (Amor) püspök (+423)

OKTÓBER 24.

Kalendárium szerint: MAGLORIUSZ⁷⁹⁵, PROKLUSZ⁷⁹⁶, ARÉT⁷⁹⁷, RÁFAEL⁷⁹⁸ napja.

Jellege: Dolgos nap.

A szükséges napi és idény-munkák végzésének egyszerű napja. Többnyire a gabonaörlés ideje, hogy elegendő liszt legyen télire. Vízimalmok teljes üzeme az első fagy beköszöntéig. A megőrölt liszt otthoni átrostálása, zsákolása, férgectől biztos és száraz helyen tárolva.

OKTÓBER 25.

Kalendárium szerint: KRISZPIN és KRISZPIA⁷⁹⁹, MARCIÁN⁸⁰⁰ napja.

Régi naptár szerint: Ősz havának vége

Jellege: Többnyire dolgos, néhol időjósító nap.

Ha az éjszakai égbolton a csillagok hunyorognak, akkor az időváltozást jelez. Ha éles fénnel villóznak, az szeles-száraz időt jósol. Fényes csillagos égbolt fagyra utal, a homályos-ködös pedig esőre. Egyes vidéken úgy regélték, hogy a Családok Anyja e napon járja be a környéket, hogy az arra méltó asszonyokat segítse.

BEHAJTÁS IDEJE

Általában október 26-tól november közepéig-végéig terjedő időszak (az időjárástól függően). Néhol, már hamarabb is kezdődhetett, és többnyire a makkoltatott disznókondák beterelésével zárult. Ezt követően - a tavaszi kihajtásig - az állatokat védett helyen tartották, és a felhalmozott takarmányból etették.

OKTÓBER 26.

Kalendárium szerint: DÖMÖTÖR⁸⁰¹, ARISZT⁸⁰² napja.

Régi naptár szerint: Őszutó havának kezdete.

Jellege: Kárpát-medence keleti felében a juhászok napja.

Sokadalma: Sok városban ősz-utói nagyvásár.

Ekkor hajtották be a legelőkről (vagy a nyári szállásokról) a juhokat. Ekkor adtak számadást a juhászok gazdáiknak a rájuk bízott állományról. Ekkor állapodtak meg gazdáikkal a további szolgálatukról, vagy más gazdához szegődtek. Mivel általában egy évre szól a szerződés, ezért a Dömötörtől a következő Dömötörig tartó időszakot juhászévnek is nevezték. Az elszámolást követően a juhászok vacsorás mulatságot is tartottak, Ezt mondták juhászbálnak (juhtornak, „Dömötörözésnek”) amely néhol több napig is eltarthatott (egy Dömötör-hétig). Egykor e napon tartották többfelé a „birka-vásárokat” is. Néhol úgy vélték, hogy az e napi hideg szél már a kemény tél előjele. Az e nap esett eső pedig sáros-ragadós ősz-véget jósol.

⁷⁹⁵ Dol-i Szent Maglorie breton püspök, egyházi író (+575)

⁷⁹⁶ Konstantinápolyi Szent Próklos pátriárka (+446)

⁷⁹⁷ Omir-i Szent Arethas és vértanú-társai (+523)

⁷⁹⁸ A biblia szerint Szent Rafael főangyal.

⁷⁹⁹ Szent Crispin és Szent Crispian vértanú testvérpár (+286)

⁸⁰⁰ Konstantinápolyi Szent Martian és Szent Martyrius vértanúk (+355)

⁸⁰¹ Szalonikai Szent Demetriosz vértanú (+306)

⁸⁰² Szent Evaristus római püspök, vértanú (+104)

OKTÓBER 27.

Kalendárium szerint: SZABINA⁸⁰³, NESZTÓR⁸⁰⁴ napja.

Jellege: Dolgos-tisztító nap.

Az éppen szükséges napi és idény-munkák elvégzéséért telt ez a nap. Többnyire a ház takarításával és javítgatásával (téli felkészítésével) voltak elfoglalva. Nagymosás és fürdés ideje. Ha e nap vasárnapra esett, akkor ezek elvégzése másnapra tolódott.

Némely vidékeken⁸⁰⁵ asszonyi dologtiltó nap. Ilyenkor többnyire gyógynövények gyűjtésével, családtagok, rokonok-komák kúrálásával foglalkoztak. Naplemente után pedig összegyűltek, fiatal lányokat okítottak „asszonyi dolgokra és fufangokra” igézésre és rontások hártására. Néhol úgy vélték, hogy e nap éjszaka „Péntekasszony” (Mokos) is meglátogathatja a házat, ezért illett némi ételt hagyni az asztalon, hogy ne háborgassa az ott lakókat.

OKTÓBER 28.

Kalendárium szerint: SIMON és JUDÁS⁸⁰⁶, TERCENC és NEONILLA⁸⁰⁷ napja.

Régi naptár szerint: Egykor ünnep.

Jellege: Dolgos, káposzta-nap.

Sokadalma: Sok városban ősz-utói nagyvásár.

A szokásos munkák elvégzésének ideje. Egyes XVII. századi kalendárium szerint e napon kell „válni” a káposztát. Különösen a fonás és a fonalfestés vált sürgőssé az asszonynép számára. Amely kiegészülhet az előző nappal elmaradt „tisztító munkálatokkal”. Hegyalján, e napon kezdődött a szüret, az aszúszemek begyűjtésére. Néhol úgy tartották, hogy ekkor már érződik a tél eleje. Egyes vidékeken a tél kezdőnapjának számították. Arrafelé úgy gondolták, hogy ha aznap keletről fúj a szél, akkor a tél eleje lesz a hidegebb. Ha délről, akkor a közepe; ha nyugatról fúj, akkor a vége. Ha pedig északról, akkor hosszan fog tartani a hideg.

OKTÓBER 29.

Kalendárium szerint: NÁRCISZ⁸⁰⁸, SALAMON⁸⁰⁹, NASZTÁZIA⁸¹⁰ napja.

Jellege: Dolgos nap.

Az éppen szükséges napi és idény-munkák elvégzése. Kárpát-medence túlnyomó részén a szüret befejeződött. Többfelé úgy tartották, hogy ha borús az idő, akkor az akár havat is hozhat. Amit a Hold „udvarossága” és a csillagok homályossága is megerősíthetett.

⁸⁰³ Avila-i Szent Sabina (és Cristeta) vértanú (+303)

⁸⁰⁴ Tesszaloniki-i Szent Nestor vértanú (+306)

⁸⁰⁵ Ortodox keresztényeknél egykori nevezetes nap: Paraszki, Petki, Petkovacsa.

⁸⁰⁶ Szent Simon és Szent Júdás Tádé apostolok.

⁸⁰⁷ Szíriai Szent Terentios, és felesége Szent Neonilla, valamint gyermekei mártírsága (+249)

⁸⁰⁸ Jeruzsálemi Szent Narciscus, püspökből lett remete, hitvalló (+220k)

⁸⁰⁹ Árpádházi Salamon, magyar király, hitvalló zarándok (+1087)

⁸¹⁰ Római Szent Anastacia, szűz vértanú (+285)

OKTÓBER 30.

Kalendárium szerint: ZENOBIOS és ZENOBIA⁸¹¹, ETRÓP⁸¹² napja.

Jellege: Dolgos nap.

Igyekeztek a kerten kívüli munkákat mielőbb befejezni, mert az utak egyre nedvesebbek, sűppedősebbek. A ház körüli utak kátyúit betemették. Egyes hűvösebb vagy hegyesebb vidékeken ekkor készítették elő a szánokat, hogy a szekeret időben azzal felválthassák.

OKTÓBER 31.

Kalendárium szerint: FARKAS⁸¹³, EPIMAK⁸¹⁴ napja.

Polgári naptár szerint: Október hónap vége.

Jellege: Dolgos, zárt gyógyító és rontásűző nap.

Napközben sokféle gyógynövényeket gyűjtöttek, a hozzáértők gyógyítottak és rontást űztek. E napon nem fogadtak vendégeket, nem adtak és nem is kértek kölcsön. Úgy tartották: ha valamit kiadnak a házból, akkor túladnak a szerencsájükön is. A vacsora végeztével többnyire kártyáztak, jósoltak, régi-családi dolgokról beszéltek, meséltek és regéltek. Néhol az volt szokásban, ahogy a legények maskarába öltöztek, és világító töklámpással járták a falut, másokat ijesztgetve. Egyes vidéken úgy regélték, hogy - napnyugtától napfelkeltéig - az elhunytak lelkei visszatérhetnek régi otthonaikba⁸¹⁵. Ezért arrafelé, vacsorakor külön terítéket tettek az asztalra, a rég elhunyt őseik megvendéglésére. Ezt hajnalig ott is hagyták, hogy a betérő rokon-lelkek ehessenek-ihassanak, és nyugton hagyják az élőket. Máshol, még mécses is tettek rövid időre az ablakba, hogy az elhunyt szelleme hazatalálhasson.

NOVEMBER

Régi kalendáriumok csíziója szerint, Katalin táján (nov. 25.) holdfogyáskor szokás a téli lisztet öröltetni, mert akkor sokáig eláll. Ökröt, disznót, tehenet, ünöt, kecskebakot és ludat ekkor vágtak, sózták és füstölték, hogy legyen mit a téli időben asztalra tenni.

NOVEMBER 1.

Kalendárium szerint: SZTREMÓN⁸¹⁶, KOZMA és DAMJÁN⁸¹⁷ napja.

Polgári naptár szerint: November hónap kezdete.

Jellege: Dologtiltó, kegyeleti vagy zárt nap.

Sokadalma: Sok városban ős-utói nagyvásár.

Népies megnevezés: MINDEN SZENTEK napja.

Némely házimunkán kívül (úgy mint: főzés, mosogatás, kenyérsütés, kisebb mosás) szinte minden tilos volt. Nem szabadott földmunkát végezni, varrni, takarítani, terményekkel és felszerelésekkel foglalkozni. Néhol, e napon kimentek a temetőbe, rendbe rakni halottaik sírját.

⁸¹¹ Szent Zenobios és Szent Zenobia vértanú testvérpár (+290)

⁸¹² Alexandriai Szent Eutrophia vértanú (250)

⁸¹³ Szent Wolfgang tudós, püspök és hitvalló, magyarok egyik térítője (+994)

⁸¹⁴ Plesium-i Szent Epimachus vértanú (+250)

⁸¹⁵ Ez a szokás hasonló a kelta Samhain ünnep egyes mozzanataihoz.

⁸¹⁶ Clermont-i Szent Austremonius

⁸¹⁷ Szent Kozma és Szent Damján orvosok, ókeresztény vértanúk (+287)

Ahová többnyire égő gyertyát is letettek, sőt helyenként még étel-ital kóstolót (áldozatot) is raktak a sírokra. Szórványosan az is szokásban volt, hogy amíg a temetőt járták, egy gyertyát a házukban égve hagytak (hogy a halottaik lelke hazatalálhasson). Máshol, zárt napnak tartották, és az ilyesfajta temetőjárásra csak a következő napon került sor.

Egyes vidékeken ekkor (nem az előző nap este) terítettek az elhunytak lelkeknek, a vacsorai asztalon. Ezt a terítéket is otthagyták hajnalig, hogy az éjjel betérő rokon-lelkek ehessenek-ihassanak, és nyugton hagyják az élőket. Többnyire mindenhol esti gyertya- vagy mécses-gyújtással emlékeztek meg elhunyt rokonaikról. Volt ahol csak eggyel, volt ahol minden halottuknak külön gyertyát gyújtva. Viszont, néhány helyen a gyertyagyújtással még jósoltak is maguknak: mindenki gyújtott gyertyát, és akié a leghamarabb „elfogyott” - úgy gondolták - az fog legelőször meghalni közülük.

Hegyvidékeken úgy vélték: ha a tölgy (bükk, cser) ága nedvezik, akkor enyhe tél várható; ha viszont száraz, akkor kemény lesz tél. Néhol, ezen a napon ember-vásárokat tartottak. Vagyis, ekkor fogadták fel az új cselédeket, ekkor kötöttek egyezséget a szolgálatba szegődő legényekkel. Még termény- és állatvásárra is volt példa e napon.

NOVEMBER 2.

Kalendárium szerint: VIKTORIN⁸¹⁸, AKIND⁸¹⁹ napja.

Jellege: Dologtiltó, kegyeleti, zárt nap.

Népies megnevezés: MINDEN LELKEK napja, ismertebb nevén HALOTTAK napja.

E napon is tilos volt a földmunka, az építés és a meszelés, valamint a mosás és mángorlás. Több vidéken meghonosodott az a szokás, hogy nemcsak ekkor tiltották a mosást, hanem az e napot követő vasárnapig. Sokfelé ekkor mentek ki a temetőbe, ahol kicsinosították a halottaik sírját. A sírokon gyertyát gyújtottak, virággal ékesítették, néha még áldozati ételt vagy italt is hagytak a síron. Egyes vidékeken a kivonult rokonság megterített a sírnál, és ott fogyasztották el közös ebédjüket. Közben némi ételt is rakva a sírra (hogy a halott is jóllakjék). Máshol az járta, hogy kis pogácsákat és béleseket sütöttek, és azokból nemcsak a sírokon hagytak, de a temető kapujában várakozó koldusoknak is adtak belőle. Napnyugta után - többnyire - csak ott gyújtottak gyertyát, ahol az esőző este még nem tették meg. Néhol tartotta magát az a morbid vélekedés: ha e napon sok eső esik, akkor a következő évben sokan meghalnak a környéken élők közül, vagy valami fertőző betegség üti fel a fejét a vidékükön.

NOVEMBER 3.

Kalendárium szerint: HUBERT⁸²⁰, VINFRIDA⁸²¹, PIRMIN⁸²² napja.

Jellege: Dolgos nap.

A szükséges napi és idény-munkák elvégzésével telt ez a nap. Sokfelé ekkor állították az útjelző póznákat, útkeresztvezetőknél pedig az előkészített máglyarakásokat. Azért, hogy hófúvásban is megtalálják a helyes utat, éjjel se tévedjenek el. Néhol, még a falu közepén is máglyarakást halmoztak fel, hogy szükség esetén jelzőtüzként vagy melegedőként szolgáljon.

⁸¹⁸ Pettauai Szent Victorinos, püspök és vértanú (+304)

⁸¹⁹ Perzsi Szent Acindynus és társai, vértanúk (341)

⁸²⁰ Liége-i Szent Hubert püspök, hitvalló segítő (+727)

⁸²¹ Szent Winifred apátnő (+660)

⁸²² Szent Pirminius pap, hittérítő (+753)

Ellenőrizték a haraglázat, megerősítették a magaslesek. Úgy tartották, ha egész nap fényes-tiszta az égboltja, és még éjszaka is jól látszanak a csillagok, akkor a fagy már nagyon közeleg.

NOVEMBER 4.

Kalendárium szerint: KÁROLY⁸²³, JOHANN⁸²⁴ napja.

Jellege: Dolgos nap.

Az ekkoriban szokásos napi és idény-munkák elvégzése volt elsődleges. Néhol, viszont az asszonyok titokban szövetkeztek, összegyűltek és mulatoztak, megtréfálták a munkából visszatérő férfiakat. Kikötötték a lányokat, ijesztgették a legényeket.

NOVEMBER 5.

Kalendárium szerint: IMRE⁸²⁵, GALATION⁸²⁶ napja.

Régi naptár szerint. Egykor ünnep.

Jellege: Dolgos nap.

Sokadalma: Sok városban ős-utói nagyvásár.

A szükséges napi és idény-munkák végzése. Néhol úgy vélték, hogy ha e napon hódara hullik, akkor Katalin-napra (nov. 25.) a hó már bokáig is érhet. Máshol, a Mindenszentek (nov. 1.) napjára sült pogácsa (vagy béles) maradékának morzsájából szétszórtak egy maréknyit a mezőn, hogy a föld jó termést hozzon a következő évben.

NOVEMBER 6.

Kalendárium szerint: LEONÁRD⁸²⁷, PAULOSZ⁸²⁸ napja.

Csillag-naptár: Kis-göncöl leg-északabra.

Jellege: Dolgos nap.

Sokadalma: Sok városban ős-utói nagyvásár.

Az ekkoriban szokásos napi és idény-munkák elvégzésével telt ez a nap. Több helyen ekkor vezették be a leánykorba lépőket a fonóba. Rendszerint, a lány anyjának komaasszonya által. Mivel nem tartották szerencsésnek, hogy anya és lánya együtt, egy fonóban ténykedjen. Ahol a leányt az asszonyok és idősebb lányok kitanították arra, hogyan kell ismerkedni és viselkedni a legényekkel, azokat elcsábítani és „ujjuk köré csavarni”, illendően szerelmeskedni.

TARTALÉKOLÁS IDEJE

November 7.-től november 30-ig tartó időszak. Ez idő alatt vágják-gyűjtötték a tűzre valót. Ekkor válogatták ki a télen is megtartandó állatokat. Levágva és feldolgozva, vagy vásárokon eladva a felesleget, a télire begyűjtött takarmányból ki nem tarthatókat. Igyekeztek ekkorra szervezni a lakodalmakat is, hogy a felesleget még tél előtt felhasználhassák.

⁸²³ Borromeo-i Szent Károly pap, szentéletű vallásújító (+1584)

⁸²⁴ Nagy Szent Iohannikos hitvalló, látnok és tanító (+846)

⁸²⁵ Szent Imre, magyar herceg, hitvalló (+1031)

⁸²⁶ Emesa-i Szent Galactaeon és felesége, vértanú (+253)

⁸²⁷ Limoges-i Szent Leonard abbé (+559) vagy Szent Leonard nemes, hitvalló remete (+560)

⁸²⁸ Hitvalló Szent Paulos, konstantinápolyi pátriárka, vértanú (+351)

NOVEMBER 7.

Kalendárium szerint: ENGELBERT⁸²⁹, HIERÓN⁸³⁰ napja.

Csillag-naptár: Részeg asszony⁸³¹ a Zeniten.

Jellege: Dolgos nap.

A szükséges napi és idény-munkák végzésének ideje. Többfelé, ekkortól kezdték kivágni a nyáron kiszáradt fákat. Összeszedték a szelek által letört ágakat, feldarabolták a kidőlt fákat. A nemesebb rönköket mestereknek eladták, a csúnyáját pedig építőanyagként faragták, vagy tűzifának feldarabolták, hazafuvarozták. Úgy tartották, hogy az ekkor be nem gyűjtött tüzelő miatt, a tél második felében már fagyoskodhatnak.

NOVEMBER 8.

Kalendárium szerint: SZEVER⁸³², GOTTFRIED⁸³³, MIHAIL⁸³⁴, KOLOZS⁸³⁵ napja.

Jellege: Dolgos nap.

Akkortájt szokásos és idény-munka adta a napot. Néhol úgy tartották: minél enyhébb-melegebb a nap, annál keményebb a télközép. Alföldön ekkor készítették elő szánokat, javították azokat, hátha hamar jön a jég és hó. A patakokon átívelő hidakat erősítették, az oda vezető utakat póznákkal kijelölték (nehogy hófúvás esetén eltévesszék az irányt).

Némely vidékeken⁸³⁶ e napot a tél kezdetének tekintették. Ekkor hajtották be télire az állatokat, ekkor volt a számadás. Pásztorünnepnek is tartották, állatvásárral és vacsorai vigadozással. Arrafelé, ekkor már közeledett az őszi lakodalmi időszak vége. Igyekezniük kellett, mert ezután házasságokra már csak a következő év Vízkeresztjétől (jan. 6. után) kerülhetett sor.

NOVEMBER 9.

Kalendárium szerint: TÓDOR⁸³⁷, NESZIFOR⁸³⁸ napja.

Csillag-naptár: Nagy-göncöl legészakabbra.

Jellege: Dolgos nap.

Az éppen szükséges napi és idény-munkák végzése adta a napi feladatokat. Úgy tartották, hogy a fagy ekkor ereszkedik le a hegyekből. Néhol, az asszonyok napnyugtától másnap napkeltéig szótlánul tevékenykedtek. Mivel úgy vélték, hogy különben Péntekasszony⁸³⁹ megbünteti őket a felesleges beszédért, engedetlenségükért vagy gondatlanságukért. Állítólag, amely asszony hibátlanul teljesítette kötelességét, annak teljesülhetett egy kívánsága.

⁸²⁹ Kölni Szent Engelbert püspök, vértanú (+1225)

⁸³⁰ Melitene-i Szent Hyeronios és társai vértanúsága (+290)

⁸³¹ Perseus csillagkép

⁸³² Szent Severius és Szent Severianus vértanú, felkoncolva Rómában vagy a Száva folyónál (+287-304)

⁸³³ Amiens-i Szent Geoffroy püspök (+1115)

⁸³⁴ Szent Mihály főangyal

⁸³⁵ Valójában a 4 Pannoniai kófaragó szent vértanú: Claudius, Castorius, Nicostratus és Sempronianus.

⁸³⁶ Ortodox keresztényeknél egykori nevezetes nap: Mimrovdan, Mitra, Zmitra.

⁸³⁷ Szent Theodoros katona, vértanú (+303)

⁸³⁸ Efezusi Szent Onesiphoros vértanú (+304k)

⁸³⁹ Ez a hiedelem némileg hasonlít a keleti szlávok Paraszkeva Pjaticna (Mokosh) hagyományra.

NOVEMBER 10.

Kalendárium szerint: JUSZT⁸⁴⁰, EULAMP és EULAMPIA⁸⁴¹, ORESZT⁸⁴² napja.

Jellege: Dolgos nap.

A szokásos napi és idény-munka irányította a téli felkészülést. Néhol, az asszonyok e napon nem áztathattak, nem moshattak, néhol még a fürdés és gyermekfürdetés is tiltva volt. Úgy hitték, hogy aki ezt megszegi, azt a Péntekasszony bünteti betegséggel, szöttekének gubancolásával. Ehhez kapcsolódhat az a szokás is, hogy e napon az asszonyok kiterítették a kerítésre szötteseiket és vásznaikat (szellőzni), hogy láttassák: nincs rajta gubanc.

Néhol, főleg Dunántúl nyugatabbi részén, napnyugta után (Márton-nap előestéjén), a pásztorok sorra járták gazdáik házait. Ahol köszöntve a gazdát, jó kívánságok mellett, egy nyírfa vesszőt is átnyújtottak néki. Mondván: tavasszal, majd azzal terelje a jószágokat a legelőre, hogy baj-rontás ne érje azokat. Ezt, a gazda némi itallal és ajándékkal hálálta, megköszönve addigi munkájukat és gondoskodásukat.

NOVEMBER 11.

Kalendárium szerint: MÁRTON⁸⁴³, TEODÓZ⁸⁴⁴, DRÁKON⁸⁴⁵ napja.

Régi naptár szerint. Ősi ünnepnap,

Jellege: Községi fél-ünnep, néhol pásztor-ünnep, sokfelé lakodalom.

Sokadalma: Sok városban ős-utói nagyvásár.

E napon lakomákat rendeztek. Úgy tartották: minél többet esznek-isznak és mulatoznak, annál bővebben jut nekik mindezekből a jövő évben is. Ilyenkor vágják a nyárvége óta tömött libákat, hogy ne kelljen azokat feleslegesen etetni-tartani télvíz idején. A combokat és a húsos melleket rendszerint sózták, pácolták, majd télre felfüstölték. A kisütött háj a folyós zsírt adta télire, amiben a sült szárnytöveket és májat is eltarthatták. A kisütött töpörtyűk rendszerint elfogynak majd a hajnali reggeliken. A többi részből és belsőségekből pedig ünnepi levest, sültket és pörköltöket készítettek. Egyes vidékeken még hurkát és kolbászt is tölthettek libanyakba vagy birka-bélbe. Ilyenkor kerülhetett vendég elé az idei bor, az ős óta lefőzött első pálinka.

E nap egyúttal régi pásztor-ünnep is. Sokfelé, a pásztorok körbejárták a gazdák házait, őket köszöntve és megajándékozva egy frisse vágott terelő-vesszővel. Úgy, ahogy az már az elő nap estéjénél már leíratott. Többnyire disznó-pásztorok voltak (akik a szabadban makkoltattak). Ugyanis, a birkákat Dömötör-napján (okt. 26.-án) már sokfelé behajtották, a marhákat már Mihány-napkor (szept. 29.-én). A liba-pásztorok pedig a lányok és gyermekek feladata volt.

Egyes vidékeken, ez a nap volt az éves cseléd-tartás és a legeltetés befejező napja. Ilyenkor, az állatok behajtását és a szánadást, valamint a járandóságok kiadást követően Márton-napi bált tartottak. Ahol, a gazda fizette a következő évre felvett cselédek és legeltetők italát. Egyes vidékeken nemcsak állat- és kirakodó vásárt tartottak ekkor, de még búcsút is.

⁸⁴⁰ Canterbury-i Szent Justus püspök, hitvalló és térítő (+610)

⁸⁴¹ Szent Eulampius és Szent Eulampia testvér-vértanúk (+310)

⁸⁴² Kappadókiai Szent Orestes vértanú (+304)

⁸⁴³ Tours-i Szent Márton püspök (+397)

⁸⁴⁴ Sztudita Szent Theodos szerzetes, egyházíró és kolostor-vezető (+826)

⁸⁴⁵ Arauraka-i Szent Drakonas vértanú (4szd)

Néhol, e napon tilos volt mosni és ruhát kitergetni (nehogy kitörjön a dögvész a négy lábú jószágok között). Máshol úgy tartották, hogy ha meleg az idő, akkor Karácsony is enyhe lesz, viszont a januárban már kemény-hideg lesz a tél. De ismert olyan vélekedés is, hogy: ha a napnyugta felhős, akkor enyhe lesz a tél; de ha tiszta és fényes, akkor kemény tél várható.

NOVEMBER 12.

Kalendárium szerint: JÁNOS⁸⁴⁶, NIL⁸⁴⁷, MARTIN⁸⁴⁸ napja.

Csillag-naptár: Fiastyúk⁸⁴⁹ a legmagasabban.

Jellege: Dolgos és időjósító nap.

Az éppen szükséges napi és idény-munkák elvégzésére ügyeltek. Úgy tartották, ha a cinegék csapatostul repkednek a ház körül, akkor hideg idő várható. Ha napközben zajonganak, akkor tiszta-fényes idő jöhet. Ha viszont kora hajnalban „bandáztak”, akkor a reggeli hidegek esedékesek. A cinegéket akkortól egészen tavaszig etették, hogy oda szokjanak, és óvják majd a gyümölcsöst a kártevőktől.

NOVEMBER 13.

Kalendárium szerint: BERECK⁸⁵⁰, MITRE⁸⁵¹ napja.

Jellege: Dolgos nap.

Sokadalma: Egy-két városban ős-utói nagyvásár.

Az esedékes napi és idény-munkák végzése. Néhol ekkor csukták át a kakasokat és tyúkokat a téli óljukba. De előtte kiválogatták az öregeket, gyengéket és a már nem tojókat, amelyeket elkülönítettek a levágásra. Ekkoriban fejezték be a csónakos halászatot, pihentetve a halakat a jeges léki halászatig. Néhol, kalákában ekkor tették rendbe a porták közötti közös utakat.

NOVEMBER 14.

Kalendárium szerint: SERÁP⁸⁵², VENERANT⁸⁵³, JUSZTIÁN⁸⁵⁴, ALEXANDER⁸⁵⁵ napja.

Jellege: Dolgos, vendégváró nap.

A szükséges napi és idény-munkálatok elvégzésének ideje. Az ekkor jövő vendégek többnyire besegítettek a háziak munkájába. Amit aztán közös estebéd és mulatozás követett. Étel volt elég, hiszen e naptól kezdtek vágni az elkülönített kakasokból és tyúkokból. Sőt, Márton-napról is volt még maradék, bőviben.

⁸⁴⁶ Alexandriai Alamizsnás Szent János, adakozó püspök (+619)

⁸⁴⁷ Sínai Szent Nilus, aszkéta (+450)

⁸⁴⁸ Szent I. Martinus pápa, mártír hitvédő (+655)

⁸⁴⁹ Messier 45 számú csillaghalmaz.

⁸⁵⁰ Tours-i Szent Brictius püspök (+444)

⁸⁵¹ Provanszi Szent Mitrius mártír (+314)

⁸⁵² Thmuis-i Szent Serapionos püspök, éhezők segítője (+362k) vagy Szent Serapion katonavértanú (+1240)

⁸⁵³ Szent Veneranda, kora francia vértanú (+143), vagy Troyes-i Szent Venerandus, mártír (+275)

⁸⁵⁴ Szent I. Justinianus, bizánci császár, hitvalló (+565)

⁸⁵⁵ Szent I. Alexandr (Nevskij), vlagyimiri nagyfejedelem (+1263)

Némely vidékeken⁸⁵⁶, e napon az asszonyok csak konyhai munkát végeztek (nehogy a családban valaki megbetegedjen). Kis kenyereket sütöttek, amelyekkel a betérőket kínálták, egyúttal jó egészséget kívánva nekik. Máshol úgy hitték, hogy e napon a holtak lelke visszajár, ezért egész nap nyitva hagyták az ajtókat és ablakokat, hogy este a lelkek visszaszállhassanak a temetőbe. Hogy a lelkek megnyugodjanak, a sírjukat napközben rendbe tették, és még ételt is hagytak a síron, kóstolónak. Ismert volt olyan szokás is, miszerint a fiatalok a fonóban szalmabábot készítettek (amely a holt lelkeket jelképezte), felöltöztették és asztalhoz ültették. Miután eljátszottak egy lakodalmat, a bábút levetkőztették, a szalmáját pedig elégették, ezzel a halott lelkét visszaküldve az árnyékvilágba.

NOVEMBER 15.

Kalendárium szerint: LIPÓT⁸⁵⁷, GURIÁSZ⁸⁵⁸ napja.

Jellege: Dolgos nap.

Az éppen aktuális napi és idény-munkák szerint zajlott az élet. Ez az az időszak, amikor a novemberi időjárás többnyire kitisztult, és sok csapadék sem volt. Ezért, nem lehet véletlen, hogy éppen ekkor tartották több helyen is az őszi kisvásárokat, rendkívüli piacokat.

NOVEMBER 16.

Kalendárium szerint: OTMÁR⁸⁵⁹, EUKÉR⁸⁶⁰ napja.

Jellege: Dolgos nap.

A szokásos napi és idény-munka végzése adta ki a napot, szinte ki sem léptek a kapun. Az asszonyok és lányok főleg fonással-szövással foglalkoztak. A férfiak és legények pedig a bőrök és szörmék kikészítésével. Valamint, a vágott gyapjú előkészítésével, amit aztán az asszonyok vettek kezelésbe. Színezést, a nyáron gyűjtött növények főzeteivel maguk végezték.

NOVEMBER 17.

Kalendárium szerint: GERGELY⁸⁶¹, LÁZÁR⁸⁶², ÁNYOS⁸⁶³ napja.

Csillag-naptár: 33 évente csillag-hullás, éjfél után Oroszlán csillagkép⁸⁶⁴ felől.

Jellege: Dolgos, többnyire zárt nap.

Az éppen szükséges napi és idény-munkálatok végzésével múlatták az időt. Többfelé úgy tartották, hogy e napon a gonosz erők bajba sodorhatják az embert. Ezért, otthon kell maradni, és sem szabad másnak tüzet vagy tüzelőt adni (mert különben a boldogság is kikerül a házból).

⁸⁵⁶ Ortodox keresztényeknél egykori nevezetes nap: Vracsi, Lekarzy.

⁸⁵⁷ Szent III. Leopold örgróf, hitvalló (+1136)

⁸⁵⁸ Edessai Szent Gurias vértanú (+299)

⁸⁵⁹ Szent-Gallen-i Szent Audomarius apát, száműzött kolostor-alapító (+759)

⁸⁶⁰ Lyon-i Szent Eucherius püspök (+449)

⁸⁶¹ Csodatévő Szent Gregorius püspök, egyházíró (+270)

⁸⁶² Konstantinápolyi, Tiszteletreméltó Lazarus ikonfestő

⁸⁶³ Orléans-i Szent Ányos püspök (+453)

⁸⁶⁴ Egyes vidékeken a neve: Sarló

NOVEMBER 18.

Kalendárium szerint: ODO⁸⁶⁵, KOSTANT⁸⁶⁶, ZAKKEUS⁸⁶⁷ napja.

Jellege: Dolgos nap.

A szokásos napi és idény-munkák irányítják ezt a napot is. Néhol úgy tartották, hogy az a lány, aki e nap estéjén vőlegényért fohászkodik az Éghez (vagy Boldogasszonyhoz), igazi férfire találhat. Mivel már kevesebb, mint két hét maradt csak a lakodalmi időszakból, ezért „sietni kellett” annak a lánynak, aki addig férjhez is akart menni. Különben nagyfarsangig várhatott.

NOVEMBER 19.

Kalendárium szerint: ERZSÉBET⁸⁶⁸, BARLÁM⁸⁶⁹ napja.

Régi naptár szerint: Egykor ünnep.

Jellege: Dolgos és időjósító nap.

Sokadalma: Sok városban ős-utói nagyvásár.

Egyes helyeken nevezetes-többnapos vásár.

Néhol úgy tartották, hogy ha leesik az első hó, az kemény telet jelent, míg máshol ezt az enyhe tél hírnökének tekintették. Több helyen, az e napi havazás után, a marhákat már nem engedték ki az istállóból. Ekkor kezdődött a régi, gyöngyösi két napos őszevi vásár.

NOVEMBER 20.

Kalendárium szerint: AMPÉL⁸⁷⁰, GREGOR⁸⁷¹ napja.

Jellege: Dolgos és időjósító nap.

Egyes helyeken nevezetes-többnapos vásár.

Sokfelé (a hidegebb felvidéki és erdélyi vidékeken) úgy hitték, hogy ha legalább félarasznyi hó borítja a rozs-vetést, akkor nem kell aggódni. Ha nem fúj a szél, hirtelen fagy várható. Ha előző nap északi szél fúj, akkor jobb a faluban maradni. A régi gyöngyösi őszevi vásár 2. napja (amely, a régi leírások szerint többször meghiúsult a hirtelen jött esős vagy havas időjárástól).

NOVEMBER 21.

Kalendárium szerint: MÁRIA⁸⁷², GELÁZ⁸⁷³ napja.

Régi naptár szerint: Egykor ünnep.

Égi naptár szerint: Skorpió havának vége

Jellege: Nem túl ismert időjósító nap.

Népies megnevezés: MEGJELENŐ BOLDOGASSZONY napja.

⁸⁶⁵ Cluny-i Szent Odo, szentéletű szerzetes, kolostorvezető (+942)

⁸⁶⁶ Szent Constant, ír pap és remete, vértanú (+777)

⁸⁶⁷ Caesaria-i Szent Zakkheos diakónus, vértanú (+307)

⁸⁶⁸ Árpádházi Szent Erzsébet, özvegyként rászorultakat segítő (+1231)

⁸⁶⁹ Caesaria-i Szent Barlaam mártír (+304)

⁸⁷⁰ Római Szent Ampelus, vértanú (+302)

⁸⁷¹ Dekapoliszi Szent Gregorios, vándor aszkéta (+816)

⁸⁷² Szent Szűz Mária, Jézus szülőanyja (+1szd)

⁸⁷³ Szent I. Gelasius, római pápa (+496)

Néhol úgy tartották, hogy amilyen ez a nap, olyan lesz a tél is. Vagyis, ha borús-latyakos, akkor a tél is olyan lesz. Ha tiszta-fényes, akkor a tél napos-hideg lesz. Ismert olyan vélekedés, hogy ha zúzmarás, akkor nagy hó várható; ha pedig ködös, akkor tocsogós idő közeleg. Máshol úgy vélték: ha e nap éjszakája kristálytisza és ragyognak a csillagok, akkor hideg január várható. Egyes vidéken úgy regélték, hogy Boldogasszony ekkor tekinti meg a vidéket, meggyőződve arról, hogy mindenhol véget ért a betakarítás, kezdődhet-e a föld bezárkózása.

NOVEMBER 22.

Kalendárium szerint: CECÍLIA⁸⁷⁴, FILEMON⁸⁷⁵ napja.

Égi naptár szerint: Nyilas havának kezdete

Jellege: Kevésbé ismert időjósító nap.

Ha a fákat zúzmará lepi, kemény fagy közeleg. Ha ködös ez a nap, akkor latyakos-süppedős idő várható. Ha felhős és havazik, akkor jövő májusban is lesz elég eső. Ha eddig nem jött meg a hó, akkor hideg lehet a télutó.

NOVEMBER 23.

Kalendárium szerint: KELEMEN⁸⁷⁶, AMFILOK⁸⁷⁷ napja.

Jellege: Alig ismert, szinte lefelejtett időjelző nap.

Sokadalma: Sok városban ősztői nagyvásár.

Néhol úgy tartották, hogy ködös napja olvadást hoz. A zúzmarás ágak pedig erős hóesésre utalnak. Úgy vélték, ha esik az eső, akkor Miklós napig (dec. 6.) lucskos vagy saras idő várható. Máshol úgy vélték, hogy az e napi eső jeges decembert jelez.

NOVEMBER 24.

Kalendárium szerint: KRIZOGÓN⁸⁷⁸, PROTÁZ⁸⁷⁹ napja.

Régi naptár szerint: Őszutó havának vége.

Jellege: Mostanára szinte elfeledett időjelző nap.

Néhol úgy vélték, hogy ha e nap nem hideg, akkor a tél sem lesz nagyon hideg. Ha pedig hideg a napja, akkor télen is kemény hidegre lehet számítani. Viszont, ha fúj a szél, akkor a tél sem lesz hideg. Ha éjszaka sok csillag látható, akkor jövőre bőven terem a meggy és cseresznye.

Némely vidékeken⁸⁸⁰ e nap libát vágta, mint Márton-napkor (nov. 11.-én). A sok hasonló szokás ellenére, ez a nap baljósna számított. Úgy vélték, ekkor könnyen megbetegedhetnek, fertőzéseket is elkaphatnak. Az ottani néphit szerint, e naptól már várható a hideg téli idő.

⁸⁷⁴ Szent Cicelle, szűz vértanú (+230)

⁸⁷⁵ Kolosszei Szent Philemon püspök, vértanú. (+68)

⁸⁷⁶ Szent I. Kelemen pápa, vértanú (+101)

⁸⁷⁷ Iconium-i Szent Amphilochius püspök (+394)

⁸⁷⁸ Aquilai Szent Crizogonus vértanú (+304)

⁸⁷⁹ Milánói Szent Protacius püspök (+352)

⁸⁸⁰ Ortodox keresztényeknél egykori nevezetes nap: Marcin, Mina,

NOVEMBER 25.

Kalendárium szerint: KATALIN⁸⁸¹, PÉTROSZ⁸⁸² napja.

Régi naptár szerint: Télelő havának kezdete. Egykor ünnep.

Jellege: Dologtiltó nap.

Sokadalma: Sok városban tél-eleji nagyvásár.

Népies megnevezés: KISFARSANG utolsó napja.

Egykor úgy ünnepelték, mint a nagyfarsangi húshagyó keddet (vagy a farsang-vasárnapot). Ekkortól itták az újbort, ekkor tartották a farsang-záró Katalin-bálokat. Napnyugtája után kezdődtek a rontás-elhárító varázslások és időjóslások, ághajtás és a jövő megálmodása. Többfelé, másnap napfelkeltétől kezdődött a Kisböjt időszaka - karácsony első napjáig - amely alatt tilos volt a lakodalom és a bál. Egyes vidéken úgy regélték, hogy a Fagy és Halál Szépasszonya e napon járja be a környéket, hogy az Ősz Urát végleg elűzze.

Ez a nap, egyúttal egy régi leány- és asszonyünnep, amely november 24.-én, napnyugta után kezdődött. Ekkorra már a pásztorok már végleg behajtották a csordákat, nyájakat. Néhol, az eladósorban lévő lányok - maskarát öltve - házról-házra jártak, szerencsét kívántak a jövő évi állat-szaporulathoz. Vagy, összegyűltek és szerelmi varázslásokkal próbálták kideríteni, hogy ki lesz a jövőbelijük, „oldottak és kötöttek”.

NYUGOVÁS IDEJE

Egyfajta átmeneti időszak. Néhol, már ekkor megkezdődött a Kisböjt, vagyis befejeződtek a mulatozások, lakodalmak. Máshol, csak a nagyobb közösségi vigasságokat hagyták el, a böjtölés is csak felületesen történt, lakodalmat pedig András napig (nov. 30.-ig) tartottak.

NOVEMBER 26.

Kalendárium szerint: SZIRIK⁸⁸³, KÚNÓ⁸⁸⁴, ALIP⁸⁸⁵ napja.

Régi naptár szerint: Római katolikusoknál, többfelé, a KISBÖJT kezdőnapja⁸⁸⁶.

Csillag-naptár: Bujdosók lámpása⁸⁸⁷ legmagasabb járása.

Jellege: Dolgos nap.

A szokásos napi és időszakos teendők ellátásán túl, az előző napi ünnep maradványainak el-takarítása. Felkészülés a böjtös ételek készítésére, a maradék húsételek tartósítása (ha a háziak vallása vagy helyi szokás ezt előírta). Többfelé e napon még elfogyaszthatták a maradékot (mint nagyböjt „torkos csütörtökjén”), hogy ne vesszen kárba, esetleg más hitűnek adták.

⁸⁸¹ Alexandriai Szent Katalin, szűz vértanú (+305k)

⁸⁸² Alexandriai Szent Péter érsek, vértanú (+311)

⁸⁸³ Szent Siricius pápa, hitvalló (+399)

⁸⁸⁴ Konstanz-i Szent Konrád püspök, hitvalló (+975)

⁸⁸⁵ Stylite-i Szent Alypius aszkéta (+640)

⁸⁸⁶ Gyakran, csak az András-napi (nov. 30.-i) disznóvágás után kezdték a böjtölést.

⁸⁸⁷ Aldebaran a Bika csillagképben.

NOVEMBER 27.

Kalendárium szerint: VIRGIL⁸⁸⁸, JAKOV⁸⁸⁹ napja.

Jellege: Dolgos nap.

Szokásos napi és időszakos munkálatok elvégzése a jellemző. E napot a fehérnépek (asszonyok, lányok) főleg len- és kenderkóc fésüléssel (gerebenezésével), és fonal-fonással (sodrás-sal) töltötték. A férfiak tűzifát gyűjtöttek, kerítéseket javították. Néhol úgy tartották, hogy ha zúzvara lepi el az ágakat, akkor jó zabtermés várható a következő évben.

Némely vidékeken⁸⁹⁰ ez volt az őszi lakodalmi időszak utolsó napja. Ennek hagyományai egyes helyeken a Katalin-nap (nov. 24.) fordulataihoz hasonlíthatók. Máshol, inkább a Márton-napi (nov. 11.) szokásokra emlékeztetnek (libák helyett kakasok és tyúkok „feláldozásával”).

NOVEMBER 28.

Kalendárium szerint: SZOSZTÉN⁸⁹¹, IRENARK⁸⁹² napja.

Jellege: Dolgos nap.

A szükséges napi és időszakos munkák végzése. A leányok ekkortól a délutánokat és az esték nagy részét a fonóban töltötték. Volt, ahol úgy vélték: ha az eddig leeső nagy hó nem maradna meg, akkor akár árvíz is lehetséges.

Némely vidékeken⁸⁹³ ekkor kezdődött a böjt⁸⁹⁴, és a téli fonóhét. Úgy vélték: aki nem fon télen, nem tud szőni nyáron. Igazi leány még holdfénynél is tud fonni. Amilyen az ing, olyan a fonás.

NOVEMBER 29.

Kalendárium szerint: SATURNIN⁸⁹⁵, PARAMON⁸⁹⁶ napja.

Jellege: Dolgos nap, néhol időjelző is.

A szokásos napi és időszakos munkák végzése, többnyire vendégeskedés nélkül. Néhol úgy tartották, hogy ha ez a nap igen szeles, akkor a Karácsony előtti héten hóvihár várható. Máshol úgy vélték: az ekkora leesett a hó, még Karácsony előtt eltűnik.

⁸⁸⁸ Szent Virgil püspök, ír származású hitvalló (+784)

⁸⁸⁹ Perzsiai Szent Jakobos vértanú (+421)

⁸⁹⁰ Ortodox keresztényeknél egykori nevezetes nap: Kudelica, Zapuszt

⁸⁹¹ Szent Sostenes hitvalló, Szent Pál munkatársa (+80k)

⁸⁹² Sebaste-i Szent Irenarcus hittérítő, vértanú (+303)

⁸⁹³ Ortodox keresztényeknél a karácsonyi (vagy Filip) böjt-időszak kezdőnapja.

⁸⁹⁴ A karácsonyi böjt ószláv-népi megnevezése: Korocsun.

⁸⁹⁵ Szent Saturninus püspök, vértanú (+257)

⁸⁹⁶ Bithinia-i Szent Paramon és vértanú-társai (+250)

NOVEMBER 30.

Kalendárium szerint: ANDRÁS⁸⁹⁷, ALEXANDER⁸⁹⁸ napja.

Régi naptár szerint. Régen ünnep.

Polgári naptár szerint: November hónap vége.

Jellege: Dolgos, borkezelő nap, esti fél-ünneppel.
Házasságjósító és varázsoló nap.

Sokadalma: Sok városban tél-eleji nagyvásár.

Népies megnevezés: DISZNÓÖLŐ ANDRÁS ünnepe.

A téli disznóvágási időszak indulónapja. Amely előkészületei már november 29.-én napnyugta után kezdődtek. Amikor is bedagasztották a másnapi kenyeret, készülve a reggeli kenyérsütésre. Másnap hajnalban - az Alföldön többnyire még pirkadat előtt, amikor még jól látszott a csillagos az ég - kezdődhetett a disznóvágás. Főleg rokonok és komák segítettek a disznó levágásában és feldolgozásában, Napfelkeltétől kenyérsütés, cipókkal, bélesekkel. Közös disznótoros estebéd vagy vacsora. Kóstoló küldése a távolmaradt beteg vagy idős rokonnak.

Egyes XVII. századi kalendárium szerint, ekkor illett először másokkal is megkóstoltatni az újbort. Erre a napra nem voltak érvényesek a kisbőjti korlátozások (húsevés és borivás tilalma), de a férjhez menni akaró lányok e napon is böjtöltek. Ez az éjszaka, a házasság-jóslások ideje. Viasz- és ólomöntés (foglalkozásra), 13 gombócos férj-jóslás (névre), ághajtatás (időpontra), alma-úsztatás és reggeli evés (megpillantásra). Zsúptető-ereszrázás (gazdagságra), András nevű kapujának rázása kutyaugatáshoz (jövendőbeli házának irányára), éjjeli disznó röffenes számlálása (házasság időpontjára), megálmodás (konkrét személyre).

Némely vidékeken⁸⁹⁹ e napon (egészen Karácsonyig) nem fogyasztottak húst (legfeljebb halat, rákot és más vízi herkentyűt. Arrafelé, a disznóvágásra dec. 25. - jan. 4. között, majd jan. 7.-e után került sor. Ekként biztosítva az ortodox Karácsony és régi újév ünnepi éték-választékát.

DECEMBER

Régi kalendáriumok csíziója szerint, a halas tavakra gyakorta figyeltek, hogy vizük tiszta legyen. Időnként a rajta lévő jég feltöretett, hogy a halak nem fulladozzanak. A télre letett gyümölcsöket időnként átválogatták, a betegeket eltávolították, a nedveseket szárazra törülték. Fagymentes helyet tartva azok sokáig elálltak. A barmoknak Karácsonyig a jobb, darabosabb takarmányt adták, majd csak utána a silányabbat, így tovább kitarthatták azokat. Az ekkor vágott disznó szalonnája sokáig eláll.

BEZÁRKÓZÁS IDEJE

Eredetileg december 1.-től december 24.-e éjfélig tartó böjtös időszak. Ezalatt, nem tartottak zenés mulatságokat. A disznóölések is zárt kapuk mellett történtek, vendégeskedés és mulatozó disznótorok nélkül. Rendrakás, télre tartalékolás, tüzelő-gyűjtés, élelem-feldolgozás, tartósítás és befőzés, valamint a karácsonyi ünnepekre (régii újévi vigasságokra) készülés ideje.

⁸⁹⁷ Szent András apostol (+70k)

⁸⁹⁸ Methymna-i Szent Alexandros püspök (+5szd)

⁸⁹⁹ Ahol az ortodox hitűek a karácsonyi böjtöt tartották.

DECEMBER 1.

Kalendárium szerint: ELIG⁹⁰⁰, FILARÉT⁹⁰¹ napja.

Polgári naptár szerint: December hónap kezdete.

Jellege: Dolgos nap.

A szükséges napi és időszakos munkák végzése elsődleges. Néhol úgy tartották, hogy e nap időjárása a tél egészére rámutat. Vagyis: langyos reggel az enyhe télkezdet, hideg-havas délelőtt a kemény télközép, szeles hóvihár este az elhúzódó tél előjele.

DECEMBER 2.

Kalendárium szerint: BIBIÁNA⁹⁰², KROMÁT⁹⁰³, MIRÓP⁹⁰⁴ napja.

Jellege: Dolgos nap.

A szokásos napi és időszakos munkákkal telt az idő. Néhol úgy hitték, hogy e nap hozza a hófúvásokat. Ha pedig erős a fagya, akkor a kutak vize is elapadhat (vagy befagyhat). Máshol úgy vélték: az e napi hófúvás veszélyes, mert csak elrejt (nem feltölti) a kátyúkat és árkokat.

DECEMBER 3.

Kalendárium szerint: LUCIUS⁹⁰⁵, AGRIKOLA⁹⁰⁶, FERENC⁹⁰⁷ napja.

Jellege: Dolgos nap.

A szükséges napi és időszakos munkák végzése mindent felülír. Fő cél a tartalékolás. Néhol úgy tartották: ha ezen a napon esik az eső, akkor fél év múlva (jún. 3.-án) is esni fog. Máshol úgy tudták, hogy ez a jóslás júl. 3.-ára vonatkozik. Volt olyan vélekedés, hogy az ekkor fújó északi szél mindig jeges hideget hordoz.

TÉLKEZDŐ ÜNNEPKÖR

Amely magába foglalja a Borbála naptól Karácsony elestéjéig terjedő „sötétedő időszakot”. Ezekre jellemző, hogy főleg házikon kívül (szabadban, fonóban, kocsmákban) ünnepeltek. Ekkor tartották a legény- és leány befogadásokat, próbákat és beavatásokat. Az ekkori maszka-járások többnyire ijesztgetők (ellentétben a Karácsony utániakkal, amelyek nevetetők).

⁹⁰⁰ Szent Eligius püspök, hitvalló és hittérítő (+659)

⁹⁰¹ Merciful-i Igazságos Szent Philaret (+792)

⁹⁰² Szent Bibiana szűz, vértanú (+260k)

⁹⁰³ Aquileai Szent Cromatus püspök, egyházíró (+407)

⁹⁰⁴ Chios-i Boldog Myrope vértanú (+251)

⁹⁰⁵ Britanniai Szent Lucius, breton király, hittérítő (+2szd)

⁹⁰⁶ Pannóniai Szent Agricola, mártír (+250)

⁹⁰⁷ Xavéri Szent Ferenc áldozópap, jezsuita rend alapítója, hittérítő (+1552)

DECEMBER 4.

Kalendárium szerint: BORBÁLA⁹⁰⁸, JOÁNNIS⁹⁰⁹ napja.
Régi naptár szerint: Egykor ünnep.
Jellege: Jósló és rontás-elhárító nap.
Sokadalma: Néhány városban téli-eleji nagyvásár.

Előestéjén más-más ház 13 sarkából meszet kapartak, amit majd Luca-napján vetettek a tyúkok elé, hogy a tojásuk héja kemény és erős legyen. Néhol napnyugta után fehér maskarába öltözött nők járták a falut, hogy a rontást-betegséget elűzzék. Az ünnep napján tilos a fonás, a varrás és a ház kisöprése. Napra ruhát ki nem tettek, nehogy azt boszorkány megronthassa. Női látogatót fogadni a házba kész balszerencse, jobb ilyenkor söprűvel elkergetni. Ezért, az asszony nép még szomszédolni sem mehetett. Úgy tartották, hogy a vízbe tett és karácsonyra kivirágzott (vagy levelesedett) gyümölcsfa-gally házasságot jelenthet, vagy jó termést jelez a következő évre. Ajándékozással vagy kölcsönadással a ház szerencsáját elvesztegetnék, ezért e napon semmit sem adtak ki a házból. Néhol a fiúk „kottyolni jártak”, vagyis verses köszöntővel jó állat-szaporulatot kívántak a lányos gazdáknak. E nap különösen alkalmas a tollfosztásra és a borfejtésre. Egykor a várak, tüzerek és bányászok legfőbb ünnepe volt, akik számára a bálozást és vígasságot még a kisbőjt sem tiltotta.

Némely vidékeken⁹¹⁰ a fiatalok téli ünnepnapja. Arrafelé, az akkortájt már havas vidékeken a legények lovas szánokat hajtottak és hívogatták a lányokat szánkázni. A fiúk csak azt a leányt hívták, akit szívesen el is jegyeznének. A lányok pedig csak olyan legény mellé ültek fel, akit férjül elfogadnának. Így aztán, az egymásra találó párok a szánkázás után a családjaik előtt akár el is jegyezheték egymást. A böjt-időszak elmúltával pedig megtarthatták a lakodalmat. E vidéken ekkor tartották az év utolsó téli kirakodó vásárát, nagypiacát, falusi mulatságát (sokfelé megszakítva az ekkor kötelező böjtölést is).

DECEMBER 5.

Kalendárium szerint: SZABBÁS⁹¹¹, MIHAIL⁹¹² napja.
Jellege: Dolgos nap.

A szokásos napi és időszakos munkák végzése a nap irányítója. Néhol úgy vélték: ha sötét az éjszaka (újhold ideje vagy sűrű felhős az ég), akkor havat is hozhat. Máshol, útjelző oszlopokat állítottak, hogy a hófúvás esetén is megtalálják az utakat.

DECEMBER 6.

Kalendárium szerint: MIKLÓS⁹¹³, NIKOLASZ⁹¹⁴ napja.
Régi naptár szerint: Egykor ünnep.
Jellege: Nappal dolgos, este gonoszjáró víg nap.
Sokadalma: Több városban téli-eleji nagyvásár.

⁹⁰⁸ Nikodémiai Szent Barbara szűz, vértanú (+306)

⁹⁰⁹ Damaszkuszi Szent Ioannis pap (+749)

⁹¹⁰ Ortodox keresztényeknél egykori nevezetes nap: Vigyinnya, Vavegyenje,

⁹¹¹ Kappadókiai Szent Sabbas hitvalló (+532)

⁹¹² Szent II. Mihail, tveri fejedelem (+1318)

⁹¹³ Myra-i Szent Nikolaos püspök (+350k)

⁹¹⁴ Patara-i Szent Nicholas püspök (+4szd)

Napnyugtától, a legények és férfiak bekormozott arccal, kifordított bundában láncot csörgetve ijesztgették a gyerekeket és a lányokat. Néhol, férfiruhába bújt asszonyok járták a kisgyermekes házakat. A kezükben levő csörgős bottal nagyokat csördítettek a padlóra, hogy minden bajtól, betegségtől megvédjék a lakókat. Ezért, a háziaktól ajándékot kaptak. Ekkortájt volt a legénysorba jutott fiatalok beavatása, legény-céhekbe történő felvétele. Akiket ezt követően bemutattak a fonóban, beköszöntek velük a lányos házakba. A beavatott legények ezután már udvarolhattak, dohányozhattak és kocsmázhattak. A Mikolás és krampusz-járás német-cseh jövevény-szokás. A gyermekeknek ajándékot hozó Mikulás (Télapó) ünnep is idegen a magyar néphagyománytól, ez csak a XX. század elejétől terjedt el.

DECEMBER 7.

Kalendárium szerint: AMBRUS⁹¹⁵, EUTIKINÁN⁹¹⁶ napja.

Csillag-naptár: Kecskés⁹¹⁷ a Zeniten.

Jellege: Dolgos, kevésbé ismert jósló nap.

Néhol, a lányok cseresznyefa-ágot vágtak és vízbe tették abban bízva, hogy ha karácsonyig kirügyezik (kivirágzik?), akkor jövőre már férjhez is mennek. Máshol, a leány-barátnők mindegyike állított vízbe ilyen ágot, úgy tudván, hogy akinek elsőként kivirágzik az ága, az jövőre biztosan férjre talál. Ha pedig az ágból kukac mászott elő, az arra figyelmeztette, hogy óvatosan udvaroltasson magának, mert fogékony és könnyen bajba kerülhet.

PIHENTETÉS IDEJE

Amely december 8.-ától a tavaszi vetés kezdetéig tartott. Ennek időpontja helyileg változhatott, igazodva az időjárási körülményekhez és a bevált vetési szokásokhoz. Ez idő alatt a termőföldet nem háborgatták, élő fákat ki nem vágtak, vetéseket és legelőket nem bolygattak.

DECEMBER 8.

Kalendárium szerint: MÁRIA⁹¹⁸, PATÁP⁹¹⁹ napja.

Jellege: Dolgos, részben zárt nap.

Sokadalma: Több városban téli-eleji nagyvásár.

Népies megnevezés: FÖLDTILTÓ vagy EKETILTÓ BOLDOGASSZONY napja.

E naptól, a tél végi vetési időszak kezdetéig nem szabadott termőföldet szántani vagy oktanul megbolygatni. Sáros-esős napja fagyot jóslt Karácsonyra. Ha e napon már fagyott, akkor jégcsapok hossza a jövő évi kender (len vagy kukorica) növéseéről árulkodott. Korán kukorékoló kakas korai olvadást hirdet. Néhol úgy tartották, hogy az e napi munkát éhgyomorral kell kezdeni, csak munka befejeztével szabad étkezni. Máshol úgy hitték, hogy Boldogasszony e naptól egészen „gyertyaszentelőig” (febr. 2.-ig) nem engedi „bántani az anyaföldet”.

⁹¹⁵ Milánói Szent Ambrosius püspök, egyháztanító (+397)

⁹¹⁶ Szent Eutychianus pápa (+283)

⁹¹⁷ Capella a Szekeres csillagképben. Más néven: Fias-pásztor.

⁹¹⁸ Szent Szűz Mária, Jézus Krisztus szülőanyja.

⁹¹⁹ Thébai-i Szent Patapius (+4szd)

DECEMBER 9.

Kalendárium szerint: PROKUL⁹²⁰, LEOKÁDIA⁹²¹, SZIR⁹²² napja.

Jellege: Dolgos nap.

A szükséges napi és szokásos időszakos munkák ideje. Néhol (vadabb vidéken) úgy vélték: ekkortól kezdenek a farkasok „rászabadulni” a falvakra. Ezért, egymást is segítve javították a kerítéseket, ólak-istállók falait-ajtait, és készítették a farkas-csapdákat.

DECEMBER 10.

Kalendárium szerint: JULIA és EULÁLIA napja⁹²³.

Jellege: Dolgos nap.

A szükséges napi és időszakos munkák elvégzésére törekedtek. Néhol úgy vélték, hogy e napon kezdik hullatni régi agancsaikat a szarvasok. Máshol úgy hitték: e napon kezdik meg téli álmukat a medvék. Úgy hírlett, hogy ekkor jól ki lehet „olvasni” a felhőkből és a csillagokból, hogy milyen idő lesz ezen a télen (sajnos ennek részletei nem maradtak fenn). Csak annyi, hogy a napnyugtakor vörös égálja nemcsak szelet, de havat is hozhat.

DECEMBER 11.

Kalendárium szerint: DÁNIEL⁹²⁴, DAMÁZ⁹²⁵ napja.

Csillag-naptár: Kaszás (Vadász)⁹²⁶ legmagasabb járása.

Jellege: Dolgos, többfelé jósló nap.

A szokásos napi és időszakos munkák végzése. Néhol úgy vélték, hogy ez a nap igen alkalmas a jóslásra. Például: a kút vizének csobogásából kitudható, hogy pénz „áll-e a házhoz”. Kemence huzatának hangja pedig a karácsonyi időjárásról (vagy a jövő évi termésről) árulkodhat.

DECEMBER 12.

Kalendárium szerint: SZPIRIDON⁹²⁷, AMMONIÁNA⁹²⁸ napja.

Nap-állás: Nap ekkor nyugszik leghamarabb.

Jellege: Dolgos, napnyugtától bűbajos-veszélyes nap.

Néhol úgy tartották, hogy derűs reggelje világos decembert jelez. Luca-nap előestéje, amikor napnyugta után egyesek bosszantó tréfákat eszeltek ki. Szétszórták a kazlakat, összecserélték vagy szétszedték a kerti eszközöket. Néhol, már napnyugta után „lábra kaptak” a gonosz erők (máshol csak a következő nap). A férfiak elkezdték a Luca-szék készítését, amely 13 napon át, 13 darabból (néhol 13 féle fából) éppen Nagykarácsonyra készült el.

⁹²⁰ Veronai Szent Proculus, szentéletű püspök (+320)

⁹²¹ Szent Leocadia, szűz vértanú (+304)

⁹²² Pavia-i Szent Syrus püspök (+1szd)

⁹²³ Méridai Szent Júlia és Szent Eulalia szűz vértanúk (+304)

⁹²⁴ Oszlopos Szent Daniel, hitvalló (+493) vagy Oszlopos Szent Daniel remete, zarándok (+409)

⁹²⁵ Szent Damazus pápa (+384)

⁹²⁶ Orion csillagkép.

⁹²⁷ Szalamiszi Szent Spiridonos főpap, hitvalló (+394)

⁹²⁸ Szent Ammoniána, szűz vértanú (+251)

DECEMBER 13.

Kalendárium szerint: LUCA⁹²⁹, ESZTRÁT⁹³⁰ napja.

Régi naptár szerint: Régen ünnep.

Csillag-naptár: Csillag-hullás dél-felől, Bojtár kettőse⁹³¹ csillagkép irányából.

Jellege: Később dolgos, boszorkányos rontás-elhárító nap.

Sokadalma: Több városban téli-eleji nagyvásár. Vajszló-i leányvásár.

Hagyomány szerint az év legsötétebb napja⁹³². E napon az asszonyok nem dolgoztak, csak a fosztó-bontó munka volt nékik megengedve. Női látogatót nem fogadtak, „nehogy kiszáradjon a szerszám nyele”, és a „szárnyasok hasznát se vihesse el”. Napnyugta után viszont a férfiak zárkóztak be, a nők pedig elhagyhatták a házat. Ilyenkor egyes férjes asszonyok és özvegyek maskarába öltözve járták a falut, akár ihattak is. Ha férfiemberrel találkoztak, az megkergették. Ha elfogták, „csúffá tehették”, vagyis akár pörére is vetköztethették, netán meg is „nyomhatták”. Az eladósorban lévő legények és lányok a fonóban múlták az időt.

A családosak otthon töltötték az estét. Fokhagymákat aggattak a ház ajtajára, a boszorkányok elüldözésére. Néhol a lányok és asszonyok szobába zárkóztak, jósoltak és pletykálgottak. Kártyát vetettek, ólmot vagy viaszt öntöttek, tollas pogácsát sütöttek (jósláshoz). Az asszonyok Luca-búzáat vetettek, hagymát hajtottak (időjóslásra), állatokat ellátták, tyúkokat és a tejet varázslásokkal védték. Éjjel a lányok csapatostul elvonulva sutyorogtak, szépítkeztek, szerelmi varázslásokkal oldottak-kötöttek, álmodoztak.

Néhol a Luca-szék csak 12 darabból készült. Ezért, arrafelé a férfiak e napon álltak hozzá a szék elkészítéséhez, Nagykarácsonyig minden nap 1-1 darabját kifarigcsálva. Így, ez a szék is éppen ugyanarra az időre elkészülhetett.

Egyes vidékeken⁹³³, ez a nap hagyományaiban igencsak hasonlított az András-napnál már leírtakhoz. A leányok napnyugta utáni „szerelmi varázslásai” és jóslásai sem mutatnak érdemi eltérést. Ekkor került sor az „újdonsült lányok” beavatására, leány-közösségi befogadására.

DECEMBER 14.

Kalendárium szerint: NIKÁZUS⁹³⁴, TIRZUS⁹³⁵ napja.

Csillag-naptár: csillag-hullás dél-felől, a Bojtár kettőse csillagkép irányából.

Jellege: Dolgos és bajelhárító nap.

Egykor, eredményes féregűző napnak tartották. Különböző praktikákkal, bűbajos jelekkel és riasztó növényekkel, idomított vadász-állatokkal igyekeztek megszabadulni a nem kívánatos rágcsálóktól, rovaroktól. Az alantas munka (trágyázás, szemét-égetés stb.) e napon akkor is megengedett volt, ha történetesen szombatra esett. Ha vasárnapra, akkor másnap végezték el, de nem maradhatott el. A munkálatokat mindig pirkadatkor kezdték és tisztálkodással együtt

⁹²⁹ Szent Lucia, szűz vértanú (+303)

⁹³⁰ Sebaste-i Szent Eusztradius és mártír-társai (+300k)

⁹³¹ Ikrek (Gemini) csillagkép

⁹³² Tény, hogy a Nap ekkor nyugszik leghamarabb. Ugyanakkor, 12 nappal későbbi Karácsonykor pedig a Nap keltette árnyék a leghosszabb. Ezért, a népi hagyomány szerint ez a 12 nap: a következő év 12 hónapjáról adhat jóslásokat, „azokra mutat”.

⁹³³ Ortodox keresztényeknél egykori nevezetes nap: Kalita, Andrej, Andrzejki, Andreevden.

⁹³⁴ Rheims-i Szent Nicasius püspök, vértanú (+407)

⁹³⁵ Bithynia-i Szent Thyrsus és mártír-társai (+250)

már napnyugta előtt (néhol ebédidőre) be is fejezték. Napnyugta után került sor Luca-szék 3. darabjának elkészítésére.

DECEMBER 15.

Kalendárium szerint: VALÉR⁹³⁶, ELEFTÉR⁹³⁷ napja.

Jellege: Dolgos nap.

A szükséges napi és idény-munkák adták a napot. A férfiak napnyugta után hozzáláthattak a Luca-szék 4. darabjának elkészítéséhez. Néhol úgy hitték: ha magas hó borítja a vetést, akkor jövőre bőven ad kenyeret; de ha semmi hó a vetésen, akkor a tavaszi vetésre is szükség lehet.

DECEMBER 16.

Kalendárium szerint: ADELA⁹³⁸, MODESZTOSZ⁹³⁹ napja.

Jellege: Dolgos nap.

A szokványos napi és idény-munkák mellett, e napon megkezdődött az ünnepi tartalék tüzelő begyűjtése (Szenteste és Újév másnapja közötti pihenős időszakra). Napnyugta után pedig a férfiak elkészíthették a Luca-szék 5. darabját is.

DECEMBER 17.

Kalendárium szerint: BEGGA⁹⁴⁰, OLIMPIA⁹⁴¹, LÁZÁR⁹⁴² napja.

Jellege: Mára szinte elfeledett népi jeles nap.

Egykor, valamiféle tisztító, gyógyító és rontásűző nap lehetett. Vélelmezhető, hogy a felkészüléseket már előző este elkezdték (napnyugta és vacsoraidő után). Ha e nap vasárnapra esett, akkor sem volt tiltott a takarítás, mosás vagy a fürdés és hajvágás (ha a beteg érdeke ezt kívánta). A Luca-szék 6. darabjának elkészítése napnyugta után történhetett, esti fürdést megelőzően. Néhol, süteményeket is sütöttek, igen érdekes marha-formákkal (fej, szarv, fül, pata, farok), mivel a hitük szerint ily módon elháríthatók a marhákra leselkedő bajok.

DECEMBER 18.

Kalendárium szerint: GRACIÁN⁹⁴³, SEBESTYÉN⁹⁴⁴ napja.

Jellege: Dolgos nap.

Népies megnevezés: OLTALMAZÓ BOLDOGASSZONY

A szükséges munkálatok elvégzése megszabta a napot. A Luca-szék 7. darabját a férfiak napnyugta után elkészíthették. Néhol zárt nap, vendégeket nem fogadtak, otthonukat rendezgették a karácsonyi időszakra. Máshol, az asszonyok tartottak egyfajta esti mulatságot, ahová

⁹³⁶ Abbenzai Szent Valerianus püspök, hitvalló (+460)

⁹³⁷ Bizánci Szent Eleutherius vértanú (+4szd) vagy Illyria-i Szent Eleutherius püspök vértanú (+121)

⁹³⁸ Burgundi Szent Adelaide, német-római császárnő, elesetteken segítő (+999)

⁹³⁹ Jeruzsálemi Szent Modestus pátriárka (+634)

⁹⁴⁰ Szent Begga, jámbor életű özvegy (+693). Boldog Pipin lánya. Szent Gertrúd nővére

⁹⁴¹ Szent Olimpiász özvegy, jámbor életű gyógyító diakonissza (+408)

⁹⁴² Szent Lázár hitvalló püspök (+50?), akit a legendák szerint Jézus feltámasztott.

⁹⁴³ Tours-i Szent Gatianus püspök (+3szd)

⁹⁴⁴ Római Szent Sebastianus mártír (+288)

„nadrágos” be nem tehetette a lábát, különben igencsak pórul járhatott. Egyes vidékeken úgy regélték, hogy e napon Boldogasszony kiterjeszti védelmét a földre, Karácsony előtt 7 nappal és azontúl még 7 napig (Kiskarácsonyig).

DECEMBER 19.

Kalendárium szerint: NEMÉZ⁹⁴⁵, BONIFÁC⁹⁴⁶ napja.

Jellege: Dolgos nap.

A szokásos napi és idény-munkák elvégzése, kiegészülve a bor-kezeléssel. Többfelé, e napon átfejtették a bort, a régi borok maradékait is összetöltögették, kimérték a karácsonyra szánt mennyiséget. Néhol ekkor főzték le a pálinkát, vagy ekkor szűrték le az erjesztett kenyér-italokat. E munkálatokat a férfiak többnyire kalákában végezték, rendszerint megkóstolva és értékelve egymás itókait. Napnyugta után került sor a Luca-szék 8. darabjának elkészítésére.

DECEMBER 20.

Kalendárium szerint: IGNÁC⁹⁴⁷, FILOGÓN⁹⁴⁸ napja.

Égi naptár szerint: Nyilas havának vége

Jellege: Dolgos nap.

Többnyire a napi feladatokra és az ünnepi készülődésre szorítkozva telt a nap. Néhol, a lányok ekkor kezdték el varni és hímezni kelengyéjüket. Asszonyok pedig a család ünneplő ruháit igazították, javígtatták. A Luca-szék 9. darabja pedig napnyugtával elkészülhetett.

DECEMBER 21.

Kalendárium szerint: TAMÁS⁹⁴⁹, JULIANA⁹⁵⁰ napja.

Égi naptár szerint: Bak havának kezdete. Téli napforduló ideje.

Jellege: Dolgos, disznóvágó, mágikus nap.

Sokadalma: Több városban karácsony előtti nagyvásár.

Népies megnevezés: HITETLEN vagy DISZNÓÖLŐ TAMÁS ünnepe.

A népi magyarázat szerint Tamás azért Hitetlen, mert az írástudó papok eszerint ekkor volt a téli napforduló, viszont népi tapasztalat szerint a Nap, dec. 24-én járt a legalacsonyabban és csak 25-e után fordult magasabb állásra. Disznóölő, mert ekkor vágták Karácsonyra a disznót. Ezért, ez a nap - bár még kisbőjt ideje volt - felmentést adott a bőjtölés alól.

Az ekkor vágott disznó háját különlegesnek tartották (állítólag annak zsírja nem avasodott, kenegetésével keléseket és bőrbajt gyógyított). A levágott hízó nagy mája: hideg karácsonyt jósolt, vastag sörtéje pedig hosszú telet. Lányok ezen az éjszakán megálmodhatták a „jövendőbelijüket”. A férfiak pedig estétől hajnalig dolgozhattak a Luca-szék 10. darabján.

⁹⁴⁵ Alexandriai Szent Nemesius, vértanú (+250)

⁹⁴⁶ Tarsus-i Szent Bonifatius mártír (+303)

⁹⁴⁷ Antiochiai Szent Ignatios püspök, vértanú (+110k)

⁹⁴⁸ Antiochiai Szent Philogonius püspök (+323)

⁹⁴⁹ Hitetlen Szent Tamás apostol (+67)

⁹⁵⁰ Nikomédia-i Szent Juliana szűz-vértanú (+304)

Hagyomány szerint, e napon volt a téli napforduló (az ősi Karacsun) ideje⁹⁵¹. Ilyenkor került sor némely ősi rítus-maradvány felelevenítésére, úgymint: napnyugta után kivonulás a természetbe, tűzgyújtás és körtánc, közös étkezés és mulatozás, jóslás és varázslás. Úgy regélték, hogy a Sötétség Urának ereje ekkortól gyengül, a Világosság Uráé pedig erősödik.

DECEMBER 22.

Kalendárium szerint: ATANÁZIA⁹⁵², HUNGER⁹⁵³ napja.

Jellege: Dolgos, ünnepi készülődő nap.

Úgy tartották, hogy ha napos az ideje, akkor év végén tiszta-fagyos idő várható. De ha az időjárás felhős és komor, akkor latyakos idővel zárul az év. Néhol úgy hitték, hogy az áldott állapotúaknak nem tanácsos Nagykarácsony végéig elhagyni a házat. E napon is csak napnyugta után készülhetett el Luca-székének 11. darabja, és csak férfikéz által.

DECEMBER 23.

Kalendárium szerint: VIKTORIA⁹⁵⁴, NAUM⁹⁵⁵ napja.

Régi naptár szerint: KISBÖJT végső ideje.

Jellege: Dolgos nap.

Készülődés Nagykarácsony előestéjére. Tüzelőhordás, takarítás, kemencék felfűtése, kenyértészta dagasztása a hajnali sütéshez stb. Úgy tartották, hogy ez a nap igen alkalmas álmatlanság, szem- és fülbetegségek gyógyítására. A Luca-szék 12. darabjának elkészítésére is csak napnyugta után keríthettek sort a férfiak.

DECEMBER 24.

Kalendárium szerint: ÁDÁM és ÉVA⁹⁵⁶ napja.

Régi naptár szerint: Télelő havának vége.

Jellege: Napestig dolgos, utána zárt nap éjfélig.

Népies megnevezés: KARÁCSONY BÖJTJE,
NAGYKARÁCSONY ELŐESTÉJE⁹⁵⁷

A kisböjt utolsó napja, amikor (régen, a katolikusoknak) még éjfélig tilos volt húst és zsírt enni, bort inni. E napon a házból semmit ki nem adtak, nehogy szerencséjük vesszen. Az ebédre főzött lencséből vagy borsóból a baromfiknak is adtak, hogy jól szaporodjanak. A kenyértartóba (kenyér mellé) fokhagymát és vöröshagymát tettek, hogy a rossz lélek ne férhessen a kenyérhez. Napnyugta után megterítették az ünnepi asztalt. Amely alá kevés szénát és gabonát tettek. Mielőtt leültek az ünnepi asztalhoz, a kapukat és ajtókat bezárták, azokra fokhagymával egy keresztet vagy x-et firkantottak, így kizárva a külső gonosz erőket.

⁹⁵¹ Egykor, (i. sz. 325-ig), a téli napforduló idejét - vagyis az eredeti Karacsun-t - még 4 nappal későbbre számították. Vagyis, december 24-25-ére, pontosabban: Karácsony előestéje és Karácsony napfelkeltéig. Ez a hagyomány, némely vidéken egészen a XX. század elejéig megőrződött.

⁹⁵² Dalmáciai Szent Atanasia, vértanú (+304)

⁹⁵³ Utrecht-i Szent Frisus Hungerus püspök (+866)

⁹⁵⁴ Szent Viktória, szűz vértanú (+249)

⁹⁵⁵ Ochrid-i Szent Naum, bulgáriai hittérítő (+910)

⁹⁵⁶ A zsidó és keresztény hagyomány szerinti első emberpár.

⁹⁵⁷ Ezen este szokásai vagyon hasonlóak a kelta Yule és az ószláv Karacsun ünnepek rítusaihoz.

Amikor az ég már elsötétedett, gyertyát vagy mécsest gyújtottak, és kezdődhetett az ünnepi-böjti vacsora. Az első fogás többnyire bableves (hús nélkül), folyók-tavak mellett hal-leves (a halászlé csak a XIX. századtól, és lassan terjedt el). Pusztás vidékeken híg borsó- vagy lencse-főzelék pirított kenyérkockákkal. Némely helyen gombás káposzta-levest vagy krumpli-levest készítettek, A második fogás többnyire mákos guba, esetleg mákos vagy diós kalács, vagy almás béles. Gyümölcsként többnyire alma, de más gyümölcs (még az aszalt is) illett az alkalomhoz. Ínyencségnek: dió, mogyoró vagy mandula, de a sült tök is megfelelt. A régi karácsony-böjti ételekről részletesen két régebbi kötet ad átfogó ismertetést⁹⁵⁸.

Többféle vacsorakor, a családfő egy szép almát annyi darabra vágott, ahányan az ünnepi asztalnál étkeztek. Hasonlóan elosztotta a kenyér melletti fok- vagy vöröshagymát is. Mindenki kapott egy-egy darabot. Miután a házigazda fohász vagy áldást mondott, a kapott darabokat elfogyasztották, hogy védettek legyenek. Ezután kezdtek csak étkezni.

A vacsorát követően a kemence vagy a mécses fénye mellett összepakoltak. Az asztalt leszedték, a böjti vacsora maradékát félretették, még a morzsát is összegyűjtötték. Csak az abroszt hagyták az asztalon. Alóla a szétszórt szénát és a gabonát is összeseperték. Készülődtek a másnapi Karácsonyra. Ezután a sötétben beszélgettek, mesélgettek, tréfálkoztak, vagy szunyókálva várták az éjfél. Ekkor készítették el a Luca-szék 13-ik darabját, majd az addig elkészített darabokból összeállították a széket. Ezután csendben-sötétben várták az éjfél.

Amikor a templom éjféli harangja megszólalt (vagy a falióra elütötte az éjfél) a böjt véget ért. Eljött a vidámság ideje, beköszöntött december 25-e, a régi év-váltó Nagykarácsony napja! Vagyis, újra fordult az év kereke, kezdetjük előlről olvasni a kalendáriumot!

⁹⁵⁸ Régi, szentestei vacsorák böjtös levesei. „Kárpát-medencei ünnepi ételek” sorozat I. kötet.

Régi, szentestei vacsorák böjtös főétkéi, süteményei. „Kárpát-medencei ünnepi ételek” sorozat II. kötet.

FOLYTATÁS A MÁSODIK KÖTETBEN

E kalendárium jól kiegészíti a már közzétett négy kötetet⁹⁵⁹. Az ott leírtakat nemcsak kibővíti, de az eddig nem közismert szokások leírásával tovább kerekíti, segítheti jobb megértésüket. Ötleteket adhat hagyomány-örzőknek, jeles napi szervezőknek.

Jelen kötet csak az állandó dátumú napok leírásait, reguláit, csízióit stb. tartalmazza. Ennek folytatásaként közreadandó kötet, pedig a változó dátumú jeles- és köznapok hagyományait, jellegzetességeit és különlegességeit kívánja bemutatni. Hasonló módon, röviden és életszerűen. Egyúttal képet adva régi (Nagykarácsonnyal kezdődő) naptárunk szerkezetéről, felépítési logikájáról, amely mögött talán egy ősbibb öröknaptár is feltételezhető. Amelynek feltáró adatgyűjtése, leírásának és kötetbe rendezése megkezdődött. Jövőre, talán már ki is egészítheti a „Régies magyar kalendárium” sorozatot. Addig is vidám olvasást, kellemes időtöltést, jó szórakozást minden érdeklődőnek, hagyományörzőnek!

Kézirat lezárva: Budapest, 2018. november 1.

⁹⁵⁹ Remete Farkas László: „Régies magyar kalendárium” könyvsorozat I. kötet: Magyar népies kalendárium. II. kötet: Magyar népies igézók és ráolvasók. III. kötet: Magyar népies szokások és rítusok. IV. kötet: Magyar népies, ritka regulák és rítusok.